קובץ

גם אני אודך

בעניני חנוכה

(חלק א')

קובץ ל'

עזרי מעם ה'

גמליאל הכהן רבינוביץ

מח"ס גם אני אודך

ופרדס יוסף החדש על המועדים

כסליו תשפ"ו

© כל הזכויות שמורות

יו"ל ע"י
מכון "גם אני אודך"

הערות והארות יתקבלו בשמחה רבה
להרב גמליאל הכהן רבינוביץ
ת.ד. 539
בני ברק
טל: 052-7128536
7128536@gmail.com
פקס: 03-5201299

תוכן עניינים

מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל
שו"ת בהלכות חנוכה
[שהשיב לגאון רבי אברהם חיים שצ'יגל שליט"א
עם הוספות ומראי מקומות מהגאון רבי אברהם זלצמן שליט"א] ..... א

הגאון רבי זבולון המבורגר זצ"ל
אם ראוי לבן תורה שישב אצל נרות חנוכה חצי שעה. ..... יז

הגאון רבי חיים ישעי' קעניג זצ"ל
בירור שאלות וספיקות, בענייני חנוכה ..... יח

הגאון רבי יוסף ליברמן זצ"ל
בענין חיוב למכור כסותו לנר חנוכה ..... כג
נרות חנוכה המהדרין, חיובן על בעה"ב או על
בני הבית ואם נ"ח חובת גברא או חובת הבית ..... כח

הגאון רבי אליהו כץ זצ"ל
האם יש ענין להדליק גם בבית את נרות החנוכה
בצד דרום כמו בבית הכנסת ..... מט

הגאון רבי גרשון אדלשטיין זצ"ל
בדין ברכת הרואה נר חנוכה ..... ס

הגאון רבי פינחס אברהם מייערס שליט"א
מה יעשה מי שנמצא בדרך בליל חנוכה
ואשתו עמו ואין לו בית להדליק המנורה ..... ע

הגאון רבי חיים שלום הלוי סגל שליט"א
האם תפילת מנחה אחר הדלקת נר חנוכה ייחשב כתרתי דסתרי ..... עז

הגאון רבי יקותיאל ליברמן שליט"א
לחמם עצמו ולהנות מריח של נרות חנוכה ..... פ

הגאון רבי יהודה ברכה שליט"א
בענין זמן הדלקת נרות חנוכה ..... פב

הגאון רבי רחמים משה שעיו שליט"א
אשה שהדליקה נרות שבת וחנוכה ביחד אם צריכה להוסיף נר . . . . . צט
הגאון רבי ישראל מאיר ווייל שליט"א
מקום ההדלקה בשבת חנוכה למי שאינו בביתו - עצה למעשה . . . . . קג
הגאון בעל אורחותיך למדני שליט"א
במה עדיף להדליק האם במנורה ירושה מאבותיו
ורבותיו או במנורה חדשה ויפה . . . . . קו
הגאון רבי גימפל ליפשיץ שליט"א
בענין הדלקת נרות חנוכה בזמן הזה . . . . . קח
הגאון רבי אדיר כהן שליט"א
פרסומי ניסא בנר חנוכה לגוים וליהודים שאינם שומרים תו"מ . . . . . קטו
הגאון רבי אברהם זנגר שליט"א
עצות להדלקת נר חנוכה לבעל ואשה המתאכסנים במקומות שונים . . . . . קכא
הגאון רבי משה יוחאי רז שליט"א
סדר ההפסקות בקריאת שמיני של חנוכה . . . . . קלב
הגאון רבי שלמה שיינמן שליט"א
הדלקת נר חנוכה לדרים בקומה גבוהה יותר מכ' אמה . . . . . קלט
הגאון רבי משה חליוה שליט"א
ברכת שהחיינו על שופר ועל חנוכיה מכסף טהור . . . . . קמט
אם סופגניות הממולאות במילוי חלבי צריך לאפותן בשינוי צורה . . . . . קמט
אם מנורת חנוכה וקופסת אתרוג מכסף וכיו"ב הוו מוקצה בשבת . . . . . קנ
בענין אכילת בשר בימי החנוכה . . . . . קנא
מאן דאית ליה ארבעה פתחים בחצירו אי בעי להדליק בארבעתן . . . . . קנב
הדלקת נר חנוכה בביהכנ"ס בחלון . . . . . קנד
הפניית הגב לנרות החנוכה בבית הכנסת . . . . . קנד
מי שמדליק בכל יום ויום מימי החנוכה נר אחד
בלבד אם יש ענין דישנה מקום הדלקתו בהמנורה . . . . . קנו
הגאון רבי דוד בנימין הכהן בטלמן שליט"א
בענין זמן הדלקת נר שבת ונר חנוכה בערב שבת חנוכה . . . . . קנח

הגאון רבי נוריאל סופר שליט"א
סדר הדלקת נרות ..... קסב
הגאון רבי יחזקאל דוד בראדי שליט"א
להשתמש במותר השמן של חנוכה לנר שבת ..... קעג
הגאון רבי משה יוסף שליט"א
המדליק נר חנוכה תוך ביתו וגם בפתח חצירו על איזה מהם יברך ..... קעח
הגאון רבי אוריאל יצחק הלוי שליט"א
בענין שכח הזכרת על הניסים בחנוכה, ובדיני טעות בתפילה ..... קפב
הגאון רבי ירחמיאל שלמה גרליץ שליט"א
לאיזה ממנהגי זמן ההדלקה שייך האיסור של "לימוד"
החל מחצי שעה קודם זמן הדלקת נרות חנוכה .....קפז
הגאון רבי יוסף חי סימן טוב שליט"א
י"ב קושיות במצות נר חנוכה ..... קצא
הגאון רבי רן יוסף חיים מסעוד אביחצירא שליט"א
רמז על חנוכה "במזמור שיר חנוכת הבית לדוד" ..... קצה
כמה רמזים על חנוכה ..... קצה
הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א
בירך על נר חנוכה ונשפך השמן אם חוזר לברך .....קצז
הגאון רבי אלחנן פרינץ שליט"א
הדלקת נרות חנוכה כשגורם אנושי יכבה מיד ..... רח
הגאון רבי אברהם יהודה הכהן רבינוביץ שליט"א
אם יבוא משיח באמצע ימי החנוכה האם יעברו
להדליק בסדר של פוחת והולך כדברי ב"ש ..... ריד
הגאון רבי נתנאל אדרי שליט"א
גדר רשות הרבים ופרסום הנס לבני רשות הרבים לעניין חנוכה ..... רל
הגאון רבי און אברהם הכהן סקלי שליט"א
כיצד ניתן לקיים מצוות 'מהדרין מן המהדרין' ביום הראשון של חנוכה..... רנו

הגאון רבי משה שמואל דיין שליט"א
בענין אדם שהעמיד שליח להדלקת נ"ח אם רשאי
לאכול וללמוד ולעשות מלאכה קודם שהשליח ידליק במקומו .....רנט
הגאון רבי סלמאן שלמה דורי שליט"א
בגדר מהדרין מן המהדרין בנר חנוכה..... רסד

מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל
בעל דרך אמונה

שו"ת בהלכות חנוכה

[שהשיב לגאון רבי אברהם חיים שצ'יגל שליט"א עם הוספות ומראי מקומות מהגאון רבי אברהם זלצמן שליט"א]

סימן תר"ע

שלושים יום קודם חנוכה

שאלה: האם ל' יום קודם חנוכה שואלים בהל' חנוכה, שאולי רק בחגים "דאורייתא" זה נאמר, ולא בחגים "מדרבנן", וכן צ"ע לשיטות שחילקו בין הלכות מרובות כמו פסח, האם חנוכה נחשב הלכות מרובות.

תשובה: עי' מגילה ד' א' תד"ה מאי[א].

ללמוד הל' חנוכה בחנוכה

שאלה: בתקנת משה רבינו שצריך ללמוד "הל' חג בחג", האם קיים גם לגבי "חנוכה", שצריך בחנוכה ללמוד הל' חנוכה.

תשובה: עי' גמ' מגילה שם[ב].

שאלה: בהנ"ל, צ"ע מאי שנא באמת שדין ל' יום לא נאמר, ודין ביום עצמו כן.

תשובה: אינו כ"כ חמור שיצטרך ל'.

א. שכתבו שפורים אין דורשין בו מקודם לכן שלשים יום. וכנראה דה"ה חנוכה.

ב. "שבפורים" יש את הדין, (אלא שבקריאת המגילה יוצאין. מ"ב תרפ"ח סקט"ז) וכנראה ה"ה "חנוכה". (ועי' ג"כ בלח"מ הל' מגילה פ"א הי"ג).

סעודה שאומרים בה שירות ותשבחות לה'

שאלה: האם כל סעודה שבעולם, שאומרים בה "שירות ותשבחות" לה', נחשב "סעודת מצוה", כמו בחנוכה, או שיש לחלק (שזהו בצירוף עם חנוכה).

תשובה: אוליג.

סעודת הודיה לה' אם הוא סעודת מצוה

שאלה: אדם שמרגיש שצריך "להודות" לה' באיזה דבר, ועושה סעודה, האם יחשב "סעודת מצוה", שכך משמע בדין סעודת חנוכה (ושמא יש לחלק).

תשובה: אין ראיהד.

במנהג של "דמי חנוכה"

שאלה: מי שלא נהג מימיו במנהג של "דמי חנוכה" לילדים, האם רצוי להתחיל במנהג זה, והאם דוקא בכסף, או גם ע"י כל מתנה שהיא.

תשובה: אינו חייב רק מנהג, והמנהג בכספהה.

בחנוכה אם צריך בשר ויין

שאלה: במ"ב (סי' תקכ"ט סק"כ) כתב שבחנוכה "חייב" לאכול בשר ויין. וצ"ע שהרי בשו"ע ורמ"א (סי' תר"ע ס"ב) מפורש שאין חיוב סעודה כלל בחנוכה, רק יש בזה "קצת מצוה", אבל חיוב אין.

תשובה: כיון שעושה משום סיגוף אסור וחייב לאכול.

ג. עי' סי' תר"ע ברמ"א ומ"ב סק"ט.

ד. מהמ"ב הנ"ל תר"ע סק"ט בשם הישׁ"ש אין ראיה, כי בחנוכה הוא בצירוף י"א שמצוה בסעודה. ועי' מ"ב תרצ"ז סק"ב, וסו"ס רי"ח.

ה. המנהג מוזכר במועד לכל חי עפ"י קבלה. ומרן זצוק"ל בדרך שיחה עמ' קפ"ז אמר שהמקור לחלוקה הוא מדברי המג"א ריש תר"ע שכתב שעניים היו מסובבין בחנוכה, ומזה נשתרבב המנהג גם לילדים. ומרן זצוק"ל נוהג בליל ה' דחנוכה, כי יום ה' לא יתכן אף פעם שיחול בשבת. ועי' ארחות רבינו ח"ג עמ' א'.

סימן תרע"א

כמה נרות יתנו גבאי צדקה לעני לנ"ח

שאלה: הביה"ל [תרע"א ד"ה ואפי'] כתב שגבאי צדקה צריכים לתת לעניים רק "נר אחד". מדוע לא נחשב כמו "סוס לרכוב עליו" שצריך לתת לו כפי הרגלו, ויתנו כפי מה שרגיל.

תשובה: אינו צרכו[1].

למה השמיט השו"ע דין נר איש וביתו

שאלה: מדוע השמיט השו"ע [תרע"א ס"ב] דינא דעיקר הדין ש"נר איש וביתו", והביא רק דין של [מהדרין] ומהדרין מן המהדרין.

תשובה: כי כולם נוהגין כן[2].

נר לכל אחד או כמנין הימים לאחד

שאלה: בנר חנוכה יש ג' דרגות, עיקר הדין "נר איש וביתו", ומהדרין נר לכל אחד ואחד, ומהדרין מן המהדרין כמנין הימים, לכל אחד ואחד, ויש להסתפק כשיכול או "מהדרין נר לכל אחד", או "כמנין ימים רק לאחד", מאי עדיף.

תשובה: כמנין הימים.

מדוע לא נהגו בנות להדליק נר חנוכה

שאלה: מדוע לא נהגו "בנות" להדליק נר חנוכה, דמעיקה"ד חייבות, [ויש כל מיני תירוצים בזה, אבל מהו התירוץ האמיתי].

תשובה: הח"ס כתב משום צניעות[3].

---

1. צ"ל שהכוונה שרק צורך גשמי וכבוד יש דין כפי הרגלו, ולא בצורת קיום המצוות, וצ"ע. אבל בחוט שני עמ' ש"ג כתב שבזמנינו צריכים ליתן לעני כל יום ויום כמנינו, כמו סוס לרכב עליו, כי זהו הרגילות אצל כולם תמיד.

2. עי' חמד משה ובאבי עזרי פ"ד מחנוכה ה"א ובמנחת שלמה ח"ב סי' נ"ג סק"ב שעמדו בזה.

3. כן כתב החת"ס בשבת דף כ"א ע"ב ד"ה והמהדרין. ועי' מ"ב תרע"ה סק"ט בשם תשו' עולת שמואל שנשים היו טפילות לאנשים בנס ולכן לא נוהגות דין מהדרין.

למה הרבנית ע"ה הדליקה נ"ח

שאלה: שמעתי שראו שהרבנית (תחי') [ע"ה] אשת רבינו מדליקה נרות חנוכה, וצ"ע שהרי המנהג שאין אשה מדליקה כשהבעל מדליק, והאם זה הוראה לרבים לנהוג כן.

תשובה: יש שם סיבה מיוחדת[ט].

צורת הפתח בפתח החצר

שאלה: בזמן הגמ' שהדליקו "בפתח החצר", האם צריך פתח עם "צורת הפתח", או שאי"צ פתח עם צורת הפתח.

תשובה: צריך[י].

אם צריך חצר מוקפת מחיצות

שאלה: בהנ"ל, האם צריך חצר מוקפת "מחיצות" או לא, ונפק"מ בבית בתוך חצר "פתוחה" מכל רוחותיה, ויש "שביל" שמשם נכנסים.

תשובה: מסתבר דצריך[יא].

להדליק סמוך לחלון

שאלה: בדין נר חנוכה "בחלון", [כשאין לו אפשרות אחרת של פתח], האם צריך בתוך חלל החלון, או שגם על "שולחן סמוך לחלון" ג"כ טוב, וצ"ע.

תשובה: בתוך טפח[יב].

ט. שמעתי שהטעם שמישהו תרם חנוכיה יפה למרן זצוק"ל, ומרן זצוק"ל העדיף להשתמש בחנוכיה הישנה שלו, וחששו שיפגע התורם אם לא ישתמשו, ולכן הרבנית ע"ה התחילה להדליק בו.

י. וכן הביא הברכת אברהם שדעת מרן הגרי"ז זצוק"ל שצריך צוה"פ. ודעת מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל ומרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל שא"צ צוה"פ, אבל צריך שיהיה נראה כפתח, עי' פניני חנוכה ואשרי האיש פל"ה ג' ושבות יצחק עמ' ח'.

יא. ועי' ג"כ בפניני חנוכה עמ' ס' ובשבות יצחק עמ' ח'.

יב. עי' אשרי האיש ח"ג פל"ה ט"ז י"ח, שגם יכול להניחו בטפח הסמוך לחלון מבחוץ. ואם יש סורג הבולט החוצה יותר מטפח לא יניח אלא בתוך טפח. ועי' בחוט שני על חנוכה עמ' ש'ח.

הדלקה בחלון אם גם בחור בכותל

שאלה: נסתפקו האם "חלון" הוא מציאות מיוחדת, או שגם "חור בכותל", שאין לו שום שימוש כלל לא לאויר ולא לאורה, ועשאו לצורך נר חנוכה, יועיל, וצ"ע.

תשובה: מסתבר שצריך חלון.

חנוכיה שמתחילה בתוך כ' אמה והנרות למעלה מכ'

שאלה: חנוכיה שמתחילה בתוך כ' אמה, והיא גבוהה ומקום הנרות הוא למעלה מכ' אמה, האם פסולה, או שהעיניים שולטות למטה וממשיכות למעלה.

תשובה: פסולה[יג].

בית של גדול הדור שרבים באים לשם אם נחשב כרה"ר

שאלה: שמעתי שאחד חידש חידוש גדול "שגדול הדור" שבאים לביתו אלפי אנשים להתייעץ עמו, ביתו נחשב רה"ר, ויכול להדליק בתוך ביתו, האם זה נכון.

תשובה: אינו נכון[יד].

האם יש בזמנינו דין הדלקה של "חשד" בב' רוחות

שאלה: יש שמועה שבזה"ז אין דין הדלקה של "חשד" בב' רוחות, בפתח, ובחלון, האם נכון הוא.

תשובה: אאמו"ר הדליק מפני החשד[טו].

יג. עי' שעה"צ תרע"א אות ל"ג בשם הפמ"ג בנרות של שעוה ארוכים שהולכים לפי השלהבת.

יד. כיון שתקנת חכמים היתה לרה"ר.

טו. דעת מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שאין חשד נוהג בזה"ז מכיון שרבים מדליקים בתוך הבית, עי' בישא יוסף ח"א עמ' רל"ב, ועי' ג"כ חוט שני על חנוכה עמ' שי"ד והליכות שלמה ומבית לוי. ועי' אשרי האיש ח"ג פל"ה ו'.

מדליק בחלון אם צריך להדליק גם בפתח משום חשד

שאלה: מי שיש לו פתח לרחוב עם "קצת אנשים", וחלון לרחוב עם הרבה אנשים, האם כשמדליק בחלון שיש בו יותר פרסום, נחייבנו אח"כ להדליק בפתח משום חשד.

תשובה: אם הוא מצד אחר יתכן[טז].

בהדלקה בביהכ"נ אם לכוין להוציא את הציבור בברכות

שאלה: כשאחד מדליק נרות חנוכה בביהכ"נ ומברך, האם צריך "לכוין להוציא" את הציבור בברכות, והציבור צריכים לשמוע ולכוין לצאת, או דלמא שכך התקנה שאחד יברך.

תשובה: א"צ.

בירך שהחיינו על הדלקת ביהכ"נ אם יחזור ויברך בביתו

שאלה: המדליק נרות בביהכ"נ ביום הראשון, ובירך "שהחיינו", האם כשמדליק בביתו אח"כ ואין לו בני בית, חוזר ומברך "שהחיינו", או לא, ואיך נהגו רבותינו בזה.

תשובה: עי' מ"ב תרע"א סקמ"ה[יז].

להדליק במעריב שמתפללים בשעה אחד עשרה

שאלה: האם מדליקים נרות חנוכה "בביהכ"נ", במעריב שמתפללים בשעה אחד עשרה בלילה (ששמא דוקא בתחילת הערב מדליקים).

תשובה: מדליקים[יח].

טז. בעיקר הדין בזה דעת מרן הגר"נ קרליץ זצוק"ל בחוט שני עמ' ש"ו שידליק בפתח, ודעת מרן זצוק"ל שעדיף להדליק בחלון, (ואם גם בפתח רואים הרבה אנשים, אלא שבחלון רואים הרבה יותר טוב ידליק בפתח). [תורת המועדים עמ' רפ"א אות ט"ו]. ודעת מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שצריך להדליק בפתח הבית אפי' אם בחלון יש יותר פרסומי ניסא. מהרה"ג ר' יוסף שוב שליט"א (והגית חלק ל"ג). ובעיקר דין חשד בזה"ז ראה מש"כ בהערה לעיל.

יז. שכתב: שלא יחזור לומר בביתו ברכת שהחיינו אם לא שמדליק להוציא אשתו וב"ב.

יח. ואם יש "כמה מנינים" בביהכ"נ - עי' שבה"ל ח"ט סי' קמ"ג, והגרא"צ ישראלזון שליט"א בשם הגריש"א כתב שמן הדין הוא "חצי שעה", אך בתי כנסת שיש בהם הרבה מנינים ראוי

להדליק בכולל שרק לומדים בו

שאלה: "כוללים" שרק לומדים שם ולא מתפללים, האם ידליקו נרות חנוכה בכולל, ויש להסתפק בכולל של בוקר, ובכולל של צהריים, ובכולל של ערב.

תשובה: לא נהגו[יט].

הדלקת נרות בביהכ"נ בבוקר

שאלה: האם נוהגים להדליק בביהכ"נ "בבוקר" נרות חנוכה, והאם בברכה.

תשובה: בלא ברכה[כ].

בהדלקת נ"ח בביהכ"נ בשחרית כמה זמן ידלק

שאלה: במנהג של הדלקת נרות בביהכ"נ "בתפילת שחרית", האם צריך שידלק כל התפילה, ומה הדין אם כבו באמצע התפילה האם ידליקו שוב.

תשובה: חצי שעה.

להדליק נרות חנוכה באולם שמחות

שאלה: העושה חתונה או בר מצוה בחנוכה, האם ידליק שם באולם נרות חנוכה.

תשובה: לא[כא].

שידלק עד שיגמרו כל המנינים, אמנם אם כבו א"צ להדליקם, ע"כ, וא"כ כ"ש שלא יברך, וכ"כ באשרי האיש ח"ג עמ' ר"נ שכשיש כמה מנינים והדליקו במנין הראשון בברכה לא ידליקו שוב בברכה באותו יום.

יט. באשרי האיש ח"ג עמ' ר"נ כתב שביהכ"נ החייב בהדלקה הוא רק אם מתפללים בו בקביעות רוב התפילות ביום, ולכן אין להדליק בביהמ"ד של כולל שמתפללים בו רק תפילת מעריב.

כ. עי' פמ"ג סי' תר"ע א"א ב' ושד"ח.

כא. בחתונות ושאר מסיבות אין להדליק אפי' אם מתפללים ערבית ויש שם קבוע חתונה בכל יום. ואין להדליק אפי' בלי ברכה, באר ישראל מהגרא"צ ישראלזון שליט"א עמ' צ'ו. ועי' ג"כ ישא יוסף ח"א רי"ד שאין להוסיף על מה שהנהיגו רבותינו בבתי כנסיות, ואם מברך ע"ז ברכתו לבטלה. וכ"כ בפסקי תשובות תרע"א ט"ו בשם המנח"י ושבה"ל ח"ד ס"ה ועו"פ וכ"כ בהליכות שלמה.

סימן תרע"ב

בדברי הריטב"א שכלתה רגל מן השוק הוא כל מקום לפי מקומו

שאלה: ראיתי שמביאים ריטב"א בשבת שכותב שזמן של כלתה רגל מן השוק הוא כל מקום לפי מקומו, האם החזו"א שפסק שאחרי חצי שעה (מצאה"כ) אי"צ שהנרות ישארו דלוקים, ידע מהריטב"א הזה וס"ל ששאר ראשונים חולקים (או שלא ידע).

תשובה: איני יודע[כב].

הנעשה בר מצוה בחנוכה ומדליק בשקיעה

שאלה: הנעשה בר מצוה בחנוכה ומדליק "בשקיעה", האם אומרים לו להדליק עוד פעם "בצאה"כ", שהוא כבר גדול.

תשובה: לא[כג].

סימן תרע"ג

האיסור להשתמש בנ"ח אם הוא משום קדושה

שאלה: "הנרות הללו קודש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם" משמע שאיסור השימוש הוא מכח שהם "קדושים", וצריך ביאור דהרי האיסור להשתמש בהם הוא רק כדי שיהיה "היכר" שזהו נר מצוה לפרסם הנס, ולא מטעם "קדושה".

תשובה: כקודש[כד].

כב. דעת מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל עי' בס' פניני חנוכה עמ' קנ"ו והלאה, ואמר בשיעור שזה שיטה מחודשת של הריטב"א, אבל אמר שהידור יש בדבר, והיינו רק להידור. וכן נהג בעצמו כמבואר בהערה שם. (בעמ' קס'א) ועי' חוט שני על חנוכה עמ' שט"ו. והורה מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שבדיעבד אם מדליק אחר הזמן של חצי שעה, אם זה במקום שיש עדיין עוברים ושבים, יכולים להדליק בברכה, דיש לצרף דעת האומרים דשיעור זמן עד שתכלה רגל מן השוק משתנה לפי המקומות. מהרה"ג ר' יוסף שוב שליט"א.

כג. ובפסקי ההלכות מרן זצוק"ל ביאר הטעם משום שגם כשהוא קטן חייב להדליק "מדרבנן", וכל חיוב נ"ח זה גם רק מדרבנן. ודעת מרן זצוק"ל דתרי דרבנן מוציא חד דרבנן –היינו את עצמו. וכ"כ בישא יוסף ח"ד סי' קפ"ד שיכול להדליק בזמן השקיעה. וכ"כ הגרי"א דינר במים חיים בשם מרן הגר"נ קרליץ זצוק"ל. (כיון שביה"ש זה ספק לילה וספק דרבנן לקולא). וכ"כ בהליכות שלמה ח"ב פרק ט"ז י"ד שאי"צ להמתין מלהדליק עד צאה"כ, אלא ידליק מיד עם השקיעה כמנהגו בכל יום.

כד. עי' שבת דף כ"ב ע"א וכי נר קדושה יש בו וכו', אלא שלא יהיו מצוות בזויות עליו.

חנוכיה מכסף שאין צורתה יפה או חנוכיה מנחושת וצורתה יפה

שאלה: שמעתי ששאלו לרבינו, על מי שיש לו שני חנוכיות, אחת "מכסף", אבל אין צורתו יפה, ואחת "מנחושת" ויש לו צורה יפה, במה ידליק, וענה רבינו שיש ראיה מירושלמי על זה, היכן הירושלמי.

תשובה: ירו' יומא פ"ו ה"א[כה].

להדליק בנר חשמלי - המופעל ע"י בטריה

שאלה: נר מחשמל ידוע שזה לא טוב לנר חנוכה, אפי' אם נחשב אש, כיון שאין כח החשמל מונח לפנינו שכל הזמן מגיע חשמל חדש[כו]. אבל בבטריה יש להסתפק שנחשיב אותה כמו כוס שמן.

תשובה: בשעה"ד יש מקילין[כז].

כוסיות השמן אם צריך שיעמוד בפנ"ע

שאלה: שמעתי שרבינו נוהג בכוסיות של נר חנוכה, שיהיו כוסיות שעומדות "בפני עצמן", [גם בלי מעמיד אחר], האם השמועה נכונה.

תשובה: לא נכון[כח].

כה. שהסתפק שם הירושלמי שמשובח בגופו ומשובח במראיו מי קודם, ר' ירמיה סבר מימר נישמעינה מן הדא אביב קצור יבש לקצור אביב קצור קודם, הדא אמרה [זאת אומרת] משובח בגופו ומשובח במראיו משובח בגופו קודם. ומבואר שדבר שערכו רב עדיף יותר ממראה.

כו. (טעם זה שאין כח החשמל מונח לפנינו שכל הזמן מגיע חשמל חדש - כן כתב בשו"ת הר צבי או"ח ח"ב קי"ד, ועי"ש בסו"ד שכתב שגם אין בזה אש לוהטת אלא מתכת מחומם המאיר).

כז. עי' שבות יצחק ח"ח עמ' ל"ב בהערה בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שבנורת פלורסנט פשיטא שאין יוצאים יד"ח. ועי' בקובץ תשובות ח"ג סי' ק"ג ובפניני חנוכה עמ' קמ"ו.

כח. וכ"כ בשלמי תודה עמ' צ"ז שאין בזה שום בעיה. ועי' בהל' חג בחג עמ' פ"ב שהביא מהשו"ע סי' קנ"ט סעי' ה' שכאשר תיקנו מתחילה לכך (שנעשה מתחילה להשתמש ע"י סמיכה) הוא כלי כשר גם לנט"י. ומרן זצוק"ל נהג להדליק במנורה עצמה בלי כוסיות כלל דהיינו ששם שמן בכוסית הקבועה כחלק מהמנורה.

"שמש" שנכבה בתוך החצי שעה

שאלה: "שמש" שנכבה בתוך החצי שעה להדלקה, האם צריך להדליקו שוב, שמא יבוא להנות מהנרות, או שלא, דלא עדיף מהנרות עצמם, דקיי"ל כבתה אין זקוק לה.

תשובה: אולי טוב להדליק.

כהן להדליק נרות חנוכה בשמן של תרומה טמאה

שאלה: האם כהן יכול להדליק נרות חנוכה "בשמן של תרומה טמאה", שאסור באכילה, ושמא צריך שמן שראוי לאכילה, וצ"ע.

תשובה: לא בזמנינו, ועי' ד"א פי"א מתרומות הי"ח[כט].

שאלה: בהנ"ל, מהו הטעם שבזה"ז לא ידליקו כהנים בשמן תרומה טמאה נרות חנוכה, מה השתנה בזה"ז.

תשובה: שמא אינם כהנים[ל].

כט. עי' רמב"ם בהלכות תרומות פרק י"א הלכה י"ח דמי שאין לו חולין להדליק נר חנוכה, מדליק שמן שריפה שלא ברשות הכהן, (אפי' שהוא ישראל). ועי' בדרך אמונה ס"ק קע"ב ובביה"ל שם שהאריך שם מרן זצוק"ל בענינים אלו. ועי' בפ"ט הל' ח' ביה"ל ד"ה מפני שמרן זצוק"ל דן מהו ההיתר לישראל להדליק נ"ח בשמן תרומה טמאה, שזהו הנאה של כילוי, ומסיק שמצוות לאו להנות נתנו, ואין כאן הנאה כלל. ועי' בפ"ב מתרומות הי"ד שהרמב"ם כתב והטמאה יהנו בשריפתה, ובדר"א ס"ק קל"ז כתב שהכוונה אם ירצו, ואין חיוב, ובביה"ל ד"ה והטמאה הביא שיטות שחייבים להנות (פנ"י ואתוון דאו'). ומרן זצוק"ל מביא ראיות רבות מאד לחלוק שאין חיוב להנות, ומותר לשרוף בלי הנאה, והראיה הגדולה מהדלקת נר חנוכה שאסור להנות לאורה. ומש"כ מרן "לא בזמנינו" עי' דרך אמונה בפ"ו מתרומות סק"כ וציה"ל ע"ה שכתב מרן זצוק"ל בשם החזו"א שאפי' שיש היתר בזה"ז לכהני חזקה שתרומה בזה"ז דרבנן, אבל מכיון שהיום מעלים לתורה כהנים ולוים ע"פ עצמם, לכן יביא לכמה חששות, ולכן נהגו שלא לתת מתנות כהונה בזה"ז לכהנים גם לא תרומה טמאה להסקה עי"ש.

ל. עי' מג"א או"ח סי' ר"א סק"ד ובה"ט סו"ס קפ"ח ובדר"א שם.

סימן תרע"ה

להזיז נ"ח כשדולק לצורך פירסומי ניסא

שאלה: יש להסתפק האם מותר להזיז נרות חנוכה "כשדולקים", כדי שיראו יותר טוב, שזהו הזזה לצורך "הפירסומי ניסא" של הנרות חנוכה, האם מותר או אסור.

תשובה: אם שניהם במקום הראוי להדלקה מותר[לא].

סימן תרע"ו

קטן שהגדיל בחנוכה אם יברך שוב שהחיינו

שאלה: קטן שהגדיל באמצע חנוכה, האם יברך שוב "שהחיינו" על הדלקה של אחרי הבר מצוה, או לא.

תשובה: לא.

סימן תרע"ז

אם צריך שמן שלו

שאלה: אורח בנר חנוכה שיש לו דין להשתתף בפריטי, אם בעל הבית יתן לו שמן שידליק בנפרד, האם יצטרך שיהיה "בעלים על השמן", או שסגי בנתינת רשות, וצ"ע.

תשובה: י"א שצריך שלו[לב].

מקום ההדלקה לבחור שאוכל בישיבה וישן בביתו

שאלה: החזו"א פסק בדין הדלקת נרות חנוכה שבחורי ישיבה ידליקו בחדר "אוכל" ולא בחדר "שינה". מה הדין לדעת החזו"א בבחור שאוכל "שלוש ארוחות" בישיבה וישן בביתו, היכן ידליק.

תשובה: העיקר הסעודה[לג].

לא. עי' סי' תרע"ה א' ובמ"ב ובסק"ו, ושעה"צ תרע"ד ד'.

לב. כ"ד הגריש"א (בשבו"צ ח"ח פ"ט סק"א). וע"ע בהליכות שלמה שאי"צ שלכם וההקנאה הוא רק כדי להחשיבו אחד מבני הבית, אבל כשמדליק בעצמו אי"צ שלכם.

לג. מרן זצוק"ל כתב בס' פסקי ההלכות שהחזו"א אמר שבחורים בישיבה בחנוכה ידליקו גם

שאלה: בהנ"ל, אם רוצה להדליק בבית, האם יאכל שתי סעודות בבית, או שמספיק סעודה אחת.

תשובה: נכון שתים[לד].

שאלה: בהנ"ל, אם יש לו גם חדר בישיבה "לשינת צהרים", ורוצה להדליק בבית, כמה סעודות יאכל בבית.

תשובה: שתים[לה].

בחדר האוכל וגם בחדר שינה, ויברכו בחדר האוכל. ואם יאכלו ב' סעודות בחדר שישנים ידליקו רק שם בברכה. אולם דעת האגרו"מ ומרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל ומרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל (בשבוי"צ) ושבה"ל שבחור ישיבה ידליק "בחדר שינה", וטעמם שחדר שינה עיקר שהוא דירתו "הפרטית", משא"כ חדר אוכל הוא מקום "ציבורי" לכל הבחורים. ומרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל הורה שראוי להדר לאכול סעודת פת בחדר, וכ"ד מרן הגר"נ קרליץ זצוק"ל בחוט שני על חנוכה עמ' ש"ט שאם יאכל סעודה אחת בחדר יכול להדליק שם. וגם לדעת מרן זצוק"ל א"צ ב' סעודות פת אלא אחת פת וא' ארוחת צהרים -למי שרגיל בלי פת א"צ פת. (כן שמעתי מנכד מרן זצוק"ל בשמו).

ובחור שאוכל שלוש ארוחות בישיבה וישן בביתו - דעת מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שאם יש לו חדר בישיבה עם חפצים שלו (כמו מצעים) והחדר אוכל באותו בנין של הפנימיה והמעבר ביניהם (החדר מדרגות) בתוך הבנין מבפנים -אז ידליק בישיבה, [ובדר"כ הוסיף מרן זצוק"ל שישכב לנוח כמה דק' בצהרים], ואם אינו באותו בנין כנ"ל ידליק בבית, וראוי שיאכל סעודה חשובה בבית. (כל זה מקונ' ארחות חנוכה בשם השבות יצחק ששמע ממרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל). ומרן הגר"נ קרליץ זצוק"ל ג"כ הורה שידליק בבית, ושלכתחי' יאכל שם סעודה אחת של פת. (לחזו"א אם מדליק בבית יאכל ב' סעודות, ולהגרח"ק מעיקה"ד חדר אוכל עיקר, ורק שיותר טוב לאכול רוב סעודות בבית, ועי' מנח"י והליכות שלמה מועדים פי"ד ט' ובדה"ל שם (במקרה שגרים בשכונה מרוחקת מהישיבה ויגרם להם הרבה ביטול תורה). ועי' מבית לוי ח"י עמ' ט'. ואם הישיבה היא "מחוץ לעיר" וכל היום נמצא בישיבה בזה הורה מרן הגר"נ קרליץ זצוק"ל שיכול להדליק "בחדר אוכל", ולד' מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל צריך להדליק במקום שינה וכנ"ל. ע"פ ארחות חנוכה (נמצא באוצר החכמה).

לד. עי' בהערה הקודמת, ואם אוכל בישיבה ב' ארוחות מרן הגר"נ קרליץ זצוק"ל הורה שידליק בבית, ולכתחילה יאכל שם סעודה אחת פת. (מהקונ' ארחות חנוכה).

לה. עי' בהערות הקודמות מש"כ עוד בזה.

בן נשוי שאוכל אצל אביו בשבת חנוכה

שאלה: במעשה עם רבינו שאכל בשבת "ג' סעודות" אצל הסטייפלר, והחזו"א פסק להדליק אצל הסטייפלר ביום ו' (ראה הערה[לו]), ומקשים מהביה"ל (בסי' תרע"ז ד"ה במקום שאוכל) שצריך שיהא הולך לכל "ח' ימי חנוכה".

תשובה: אינו בדווקא[לז].

ופ"א שאלנו: האוכל וישן יום אחד בחול בחנוכה בבית אחר, האם יכול להדליק שם באותו יום

תשובה: כן[לח].

חתן שמתחתן בחנוכה

שאלה: תמיד מקום ההדלקה הוא לפי יום העתיד - היכן שישן ויאכל בלילה וביום הבא, ומדוע חתן שמתחתן בחנוכה מדליק בבית הוריו.

תשובה: כי הוא כאילו עובר דירה[לט].

לו. באגרות וכתבים דר"א כתב מרן זצוק"ל, שאחרי החתונה הייתי הולך לאכול לבית אאמו"ר ז"ל בשבת וחוזר לביתי לישון, כמדומה שהורה החזו"א להדליק בביתי בלי ברכה, כי עיקר החיוב במקום שאוכלים (ואצל אאמו"ר ז"ל השתתפתי ושמעתי הברכות).

לז. וכ"ד מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל וכ"כ באגרו"מ וכ"ד הגר"ש ואזנר זצוק"ל במבית לוי (על מועדי השנה עמ' ק'כ) שפשיטא דגם המשנה דירתו ליום אחד משנה מקומו ומדליק היכן שנמצא,ולא כתב הפר"ח המשנה לח' ימים בדוקא. ועי' ג"כ בחוט שני על חנוכה עמ' ש'ט-ש'י. ומהרה"ג ר' יוסף שוב שליט"א שמעתי בשם מרן הגר"נ קרליץ זצוק"ל שאם זה בעיר אחרת יכול להדליק גם ביום אחד בחול. (בעיקר דברי החזו"א באוכל במקום אחר בשבת, צ"ב ממשנ"ב סי' תרע"ז סקי"ב, וי"ל דהמ"ב מדבר על אדם יחיד שמתארח אצל חבירו, ושאר בני ביתו נשארו בבית, ולא שהתארח עם כל בני ביתו (עי' בביה"ל שם)). וע"ע בחוט שני על חנוכה עמ' ש'ט מה שהורה בזה).

לח. תשובה זו מחודש מנ"א תשע"ד, וזו משנה אחרונה, (בעבר מרן זצוק"ל הסתפק בזה בדעת החזו"א אם דוקא "בשבת" הורה החזו"א שידליק היכן שמתארח בשבת או גם ביום חול), ועי' בהערה הקודמת.

לט. אם "בזמן חיוב ההדלקה" נמצא עדיין בבית הוריו מחויב שם בהדה"נ, ואם כבר עקר מבית הוריו אינו יכול להדליק שם. חוט שני.

סימן תרע"ט

להדליק נרות מתחילת פלג המנחה בער"ש

שאלה: בער"ש של חנוכה, האם יש דין "זריזין מקדימין", להדליק נרות מתחילת פלג המנחה, או לא, (ונפק"מ לאיסור מלאכה חצי שעה קודם לכן).

תשובה: לא[מ].

סימן תר"פ

הדליק נ"ח בער"ש על שולחן אם נעשה בסיס

שאלה: בחנוכה ביום שישי, כשמדליק נרות חנוכה על השולחן, ומניח על השולחן "כלי כסף" יקרים, וירצה להזיז השולחן בשבת אחר כיבוי הנרות, (עי"ז שהיה בסיס לכלי כסף), ומאידך הרי אסור להזיז נרות חנוכה דולקים, מה הדין כשנכבו.

תשובה: צריך שההיתר יהא נחוץ יותר לשבת מהאיסור[מא].

סימן תרפ"א

כשעובר בפתח הבית במוצ"ש והנרות מוכנים שם כבר להדלקה

שאלה: מי שנוהג לעשות הבדלה ואח"כ הדה"נ חנוכה, מטעם תדיר. צ"ע כשעובר בפתח הבית "והנרות מוכנים" שם כבר להדלקה, שנאמר שאין מעבירין על המצוות קודם לתדיר, וצ"ע.

תשובה: לא נהגנו כן[מב].

מ. עי' פניני חנוכה עמ' קנ"ג "שבירושלים" שמדליקים נר שבת ארבעים דק' לפני השקיעה, ידליקו נ"ח 35 דק' לפני השקיעה, כדי שיהיה ניכר שהוא "סמוך לשבת", ואח"כ ידליקו נר שבת. ועי' פמ"ג תרע"ג משז"ז ט'.

מא. ועי' ג"כ בחוט שני שבת ח"ג עמ' קע"ה בגדר הדבר, ובשבות יצחק על מוקצה עמ' קצ'א.

מב. בביה"ל כתב דעביד כמר עביד. והחזו"א נהג להבדיל קודם. ומרן הגרי"ח זוננפלד זצוק"ל נהג כן שהביאו לו הנרות על פתח ביתו, וכשהגיע לביתו פגע בנרות תחילה, והדליקן, משום אין מעבירין על המצוות. וצ"ב באמת מ"ט לא מקפידין ע"ז, וי"ל דתדיר עדיף אע"פ שמעביר על המצו' וכמש"כ הרמ"א סו"ס תרפ"ד, אך במ"ב סקי"ז כתב שהט"ז חולק.

סימן תרפ"ב

"על הניסים רשות" ביאורו

שאלה: המ"ב כותב בהל' ברכה"מ (בסי' קפ"ח סקל"ג) שאמירת "על הניסים" בברכה"מ הוא רשות. וצ"ע מה הפירוש "רשות", הרי יש סעיף בשו"ע תרפ"ב כל שמונת ימי חנוכה אומר על הניסים בבה"מ בברכת הארץ, וא"כ לכאו' מי שלא אומר פושע הוא.

תשובה: לא חייבוהו אבל הוא מצוה.

הדליק נ"ח מפלג המנחה ואכל סעודה לענין עה"נ

שאלה: הדליק נרות חנוכה "מפלג המנחה", ביום חול, סמוך ליום א' של חנוכה, ואח"כ אכל סעודה, האם יזכיר על הניסים בברכה"מ.

תשובה: לא[מג].

ביום א' הדליק נ"ח בשקיעה ואכל סעודה בביה"ש

שאלה: מה הדין בהדליק "בשקיעה", [לשיטות שזהו "זמן ההדלקה"], את ההדלקה הראשונה דחנוכה, ואכל מיד סעודה, האם יזכיר עה"נ בברכה"מ.

תשובה: יכול להזכיר.

אוכל בביה"ש דמוצאי חנוכה אם אומר עה"נ

שאלה: האוכל בין שקיעה לצאת הכוכבים במוצאי חנוכה האם אומר "על הניסים", ואם אין אומר האם מותר לאכול פת בזמן זה.

תשובה: אין ראוי לאכול[מד].

מג. בענין מי שהדליק נרות בערב שבת א' חנוכה ואח"כ מתפלל "מנחה", עי' מש"כ בדולה ומשקה עמ' רמ"א שלא יאמר עה"נ, ובהערה שם בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל.

מד. ועי' מ"ב סי' קפ"ח סוף סקל"ג.

סימן תרפ"ג

הלל בלילה

שאלה: אמר הלל של חנוכה "בלילה", האם יצא בדיעבד, (שהרי עה"נ אומרים גם בלילה).

תשובה: לאמה.

סימן תרפ"ד

"זאת חנוכה" הוא זמן מיוחד

שאלה: האם "זאת חנוכה" הוא זמן מיוחד יותר מכל חנוכה לתפילה, והשפעות, וישועות.

תשובה: כן הוא בספרי קבלה.

מה. עי' ביה"ל ריש סי' תכ"ב שזמנה כל היום (בלבד), ועי"ש הדין לכתחילה.

הגאון רבי זבולון המבורגר זצ"ל
מח"ס שערי זבול

אם ראוי לבן תורה שישב אצל נרות חנוכה חצי שעה.

בס"ד אדר א' תשס"ח

כבוד ידידי היקר העילוי המפורסם, הרב הגאון החריף עצום רבי **גמליאל רבינוביץ** שליט"א מחבר "גם אני אודך" בן מורינו הרה"ג רבי אלחנן שליט"א
שלום וברכה,

קבלתי המכתב והקונטרס 'המאור', יישר כח וכל טוב תמיד.

עיינתי בקונטרס 'גם אני אודך' לגבי חנוכה. כבודו שואל דמה שיש שיושבים בחנוכה אצל הנרות בחצי שעה הראשונה כדי לראותם להודות על הנסים, האם זו הנהגה ראויה לבן תורה השוקד על תלמודו שראוי שיכתב בזה את היחזור לתלמודו בכל מצוה דרמיא עליה שמפסיק תלמודו לעשותה?

ותשובת הגר"ח קניבסקי בזה הלשון, לא ראינו נוהגים כך, ע"כ.

ולענ"ד כשראיתי תשובת הגר"ח נזכרתי שראיתי בספר ישן שכך מבואר שם ויאמר 'הנרות הללו', ומביא מהרמב"ן יאמר ויהי נועם וכו' כל תיבה שבע פעמים ויהי נועם אחר הדלקת הנרות, וטוב מאוד וכו'.

והנה הרמב"ן הוא אחד מהראשונים הגדולים, וא"כ אנו מצינו שנהוג אצל עם ישראל מעתיק יומין שאחר הדלקת הנרות חנוכה יושבים ואומרים. וא"כ מה שהגר"ח כותב לא ראינו נוהגים כך, מבואר מעתיק יומין שיש מנהג מזמן הראשונים שכן היה מנהג בעם ישראל, שלא רק אומרים הנרות הללו וכו'.

בכל הכבוד הראוי לו
הרב זבולון המבורגר

הגאון רבי חיים ישעי' קעניג זצ"ל
מח"ס חקי חיים

בירור שאלות וספיקות, בענייני חנוכה

לכבוד אהובי ידידי הגדול בתורה ויראה, מבני ציון היקרים, מיחוסי כהונה, מוכתר בנימוסין, מו"ה **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעיר התורה בני ברק יצ"ו. אחדשה"ט באהבה.

תשואות חן על משלחתו קונטרס "גם אני אודך" ליקוטי הלכות מהגאון הגדול שה"ת מהר"ח קניבסקי זצ"ל בענייני חנוכה, ומעכ"ת בקשני שאכתוב איזה הערות על דבריו.

מעכ"ת הקשה לשאול ממני לעמוד במקום גדולים, תמן אמרין באתר דמרי ביתא תלא זיינ' כולבא רעיא קולתיה תלא (בבא מציעא פ"ד:), מ"מ אהבה למר דוחקי' ולכבודו הנני באיזה מקומן בקצת הערות.

א. האם מותר ליתן כוסות זכוכית בתוך מנורה של כסף, מעכ"ת חושש, דבזה שמניח כוסות כסף של המנורה ומדליק בזכוכית, יש בזה משום ביזוי להמצוה.

בספרי שו"ת חקי חיים ח"ב סימן קנ"ג חאו"ח דנתי בזה וכתבתי שם, דאין בזה שום ביזוי להמצוה לפי"מ דמצינו בכמה דוכתי דמשמש הדבר ה"ה כמוהו, כגון עץ המשמש את המתכת דמקבל טומאה אע"ג דפשוטי כלי עץ אינם מקבלים טומאה, וכדתנן במשניות כלים פי"ג מ"ו ובעוד כמה דוכתי, הרי דמשמש הדבר חשיב כחלק מהדבר שהוא משמש לו, וה"ה לעניין כלי זכוכית שמניחין תוך מנורה של כסף דחשוב כחלק מהמנורה, כיון דהזכוכית משמש להמנורה של כסף שלא יתלכלך משמן וזוהמא, חשיב כמדליק בהמנורה של כסף עצמה, ותול"מ.

ובספרי שם כתבתי, דאף אי נימא דלא חשיב כמשמש להמנורה עכ"ז עדיין חשיב כמדליק בשל כסף עפ"ד הש"ס יומא דף נ"ח ע"א, בעא מיניה רמי בר חמא מרב חסדא הניח מזרק בתוך מזרק וקבל בו את הדם מהו מין במינו חוצץ או אינו חוצץ וכו' תא שמע היה עומד על גבי כלי או על גבי רגל חבירו פסול שאני רגל דלא מצי מבטיל ליה ע"כ.

הרי דאף לעניין פסול דאורייתא לענין חציצה אמרינן דאם מצי לבטל ליה נחשב ככלי אחד, ק"ו לעניין הידור מצוה בנר חנוכה דרבנן דאם מבטל הכלי זכוכית להמנורה דחשיב בזה

כמדליק בהמנורה עצמה, עיי"ש בספרי הנ"ל.

ב. שמן זית שהיה תחת המטה האם מותר להדליק בו

כבר נשאלתי ע"ז בספרי שו"ת חקי חיים ח"ה חאו"ח סי' קי"ח אות ד', והבאתי שם מספר אורחות חיים או"ח סי' תרמ"ט אות י', דאתרוג תחת המטה לא מפסיל משום רוח רעה דשומר מצוה לא ידע דבר רע, וה"ה בניד"ד לענין נר חנוכה דג"כ לא מפסיל השמן שתחת המטה משום רוח רעה, דשומר מצוה לא ידע דבר רע.

ולפימ"ש בספר הנ"ל בשם עקרי הד"ט סי' י"ט אות כ"ו לחלק, דשומר מצוה לא ידע דבר רע לא שייך אא"כ ייחדו למצוה אבל אם לא ייחדו למצוה לא אמרינן בזה שומר מצוה לא ידע דבר רע עיי"ש, לפי"ז ה"ה בניד"ד בנר חנוכה ג"כ הדבר תלוי אם ייחד השמן למצוה.

אמנם מצאתי בשו"ת עין יצחק ח"א סימן ס"ד שכתב בזה"ל, נשאלתי מכמה רבנים ע"ד אתרוגים שהי' מונחים תחת המטה ומבואר בפסחים דאוכלין ומשקין תחת המטה רוח רעה שורה עליהן א"כ האתרוג המונח תחת המטה כיון דאינו ראוי לאכילה מחמת רוח רעה אינו יוצא בו חובת אתרוג וכמבואר בסוכה ד' ל"ה דאתרוג שאין בו היתר אכילה פסול לצאת בו וכן הוא באו"ח סי' תרמ"ט סעיף ה' דאתרוג שאסור באכילה פסול א"כ ה"ה במה דנאסר באכילה משום רוח רעה.

וסיים שם בסוף התשובה, אך בעיקר הך מילתא באוכלין תחת המטה או במראשותיו הביא הפתחי תשובה ביו"ד סי' קט"ז ס"ק ד' בשם תשובת שבות יעקב ח"ב סי' ק"ה שכתב דבדיעבד אינן אסורים ובפרט באוכלין חיין יעו"ש בס"ק ה' וכו' וממילא ה"ה תחת המטה דבאוכלין חיין דאינן נאסרים וע"כ יכולין לצאת בו חובת אתרוג עיי"ש.

הרי דברים ברורים מדברי העין יצחק, דאוכלין שתחת המטה כשרין בדיעבד ולא מיפסל למצוה בכל גוונא, וה"ה בניד"ד לענין שמן דנר חנוכה דמותר להדליק בו אף לכתחלה, ותול"מ. ועיין בשו"ת קרן לדוד סי' א'.

ג. האם מותר לישן בבית יחידי עם נר חנוכה דלוק או שחשוב משתמש לאורו

והשיב הגר"ח קניבסקי זצ"ל ע"ז, דבלא"ה עפ"י דין אין לישן בבית על סמך נר דולק וכך אמר לו החזון איש.

אמנם כבר הסכימו גדולי הדורות להתיר לישן בבית יחידי אם יש שם נר דולק, ה"ה האשל אברהם או"ח סי' רל"ט וכ"ה דעת השו"ע הרב חחו"מ הל' שמירת הגוף והנפש בקונטרס

אחרון שם סק״ב ועוד, ופשיטא דראוי׳ לסמוך עלייהו אף שלא בשעת הדחק.

ולענין שאלתו דמר, אם זה מקרי משתמש לאורו, הדבר פשוט דלא, וק״ו ממש״כ בפר״ח הובא בשע״ת סי׳ תרע״ג ס״ק ב׳ ובשער הציון שם ס״ק י״א דמותר לילך לאור נר חנוכה לראות שלא יכשל ואינו חייב להעצים עיניו, כ״ש בניד״ד דמותר לו לישן על סמך נר חנוכה דולק ולא חשיב בזה משתמש לאורה, ואדרבה מצות נרות חנוכה יגין עליו מפני ההיזק.

כעת הראו לי בספר אורחות רבינו (הנהגות מהגאון מסטייפלא ז״ל) ח״א עמוד צ״ח, שהגאון מסטייפלא זצוק״ל היה ישן יחידי בלילה על סמך נר דולק, ושהחזו״א החמיר לעצמו ולא לאחרים ע״כ, הרי דברים ברורים, דמעיקר הדין ס״ל לחזו״א להתירא לסמוך על נר דולק, ותול״מ.

ד. קיי״ל בשו״ע או״ח סי׳ תרע״ג סעיף ב׳ דכבתה אין זקוק לה, והקשה מעכ״ת, למה לא חיישינן בזה משום חשדא שיחשדוהו שלא הדליק כלל,

והשיב הגר״ח זצ״ל, דכיון שהדליק אין חשדא.

נ״ל בכוונתו, דחז״ל לא עשו חשדא חמור יותר מהמצוה גופא ואם מצד הדין קיי״ל כבתה אין זקוק לה, אין להחמיר משום חשדא יותר מעיקר המצוה, והנני בר גילו בסברא זו, ה״ה כתובה עלי ספרי הנ״ל חאו״ח סי׳ קכ״א, עיי״ש.

עוד נ״ל בזה, לפי מה דאיתא בש״ס (בבא מציעא ה׳ ע״ב) תקנתא לתקנתא לא עבדינן, הכי נמי י״ל בניד״ד, כיון דעיקר תקנת הדלקת נר חנוכה יצא דקיי״ל כבתה אין זקוק לה, לא עשו רבנן עוד תקנה משום חשד שיחזור וידליק, דתקנתא לתקנתא לא עבדינן.

כעת עלה בדעתי עוד טעם לשבח, עפימ״ש בספה״ק דברי יחזקאל בסוף הספר על מאמרם שבת ק״מ ע״ב, אמר רב קטינא העומד באמצע המטה כאלו עומד בכריסה של אשה ופרש״י כאילו עומד וכו׳, דמהרהר, ומסיק הגמ׳ שם ולאו מילתא הוא, וז״ל, ולכאו׳ קשה למה אמרה הגמ׳ ולאו מילתא הוא אדרבה הי׳ להגמרא להחמיר כמו שאמר רב קטינא אם בא עי״ז לידי הרהור ולא להקל וי״ל עפ״י מה שפירשתי כוונת הגמ׳ (יבמות דף קכ״א ע״א) דאיתא שם תנו רבנן נפל למים בין שיש להם סוף בין שאין להם סוף אשתו אסורה דברי ר״מ וחכ״א מים שיש להם סוף אשתו מותרת ושאין להם סוף אשתו אסורה ע״כ וקשה הא מצינו בכמה דוכתי דמשום עיגונא אקולי רבנן כגון עדות אשה ועבד ועד מפי עד להיות נאמנין בעדותן וכאן משום חששא רחוקה דשמא יצא למרחוק ולא ראוהו החמירו בה רבנן לאוסרה ופירשתי שם הכוונה דאלמלא לא אסרוה החכמים והוי אמרו

נפל למים שאין להם סוף אשתו מותרת לא הי' מציאות בעולם להנטבע להנצל אך כיון שאמרו חכמים מים שאין להם סוף אשתו אסורה פעלו באמירתם והביאו הכח הזה לעולם שיהי' מציאות בעולם שיוכל להנצל וכו' וכן י"ל כאן דבהא דקאמרינן הגמרא אדברי רב קטינא ולאו מילתא הוא בזה ביטלה היצה"ר דלא בא לידי הרהור ע"כ דבה"ק.

ובזה י"ל בנידון דידן, דבתקנתן שתיקנו להדליק בב' פתחים פעלו בזה להסיר החשד, ובתקנתן זו כבר ביטלו כל ענין החשד בנר חנוכה, וד"ל.

ה. מי שבירך להדליק נר חנוכה, ונשפך השמן וצריך ליקח שמן אחר האם צריך לברך עוד הפעם ברכת להדליק.

והשיב הגר"ח זצ"ל, דאין צריך לברך.

בשו"ת חקי חיים ח"ה סימן קי"ז אות ד' הבאתי מספר ילקוט הגרשוני בשם ספר כרם שלמה, ע"ד השאלה באחד שבירך על נר חנוכה, קסבר שכבר נתנו שמן במנורה ובאמת לא היה שמן בו האם צריך לחזור ולברך, והשיב שם, דיש חילוק אם יש שמן מוכן לפניו דאז א"צ לברך עוה"פ ברכת להדליק ואם אין שמן מוכן לפניו צריך לברך ברכת להדליק פעם אחרת, ויסוד ההוראה זאת מיוסד ע"ד הטו"ז או"ח סימן רע"א ס"ק י"א בקידש על הכוס כסבור שיין בכוס ונמצא מים שאי"צ לברך עוה"פ ברכת בופה"ג משום דדעתו איין שלפניו עיי"ש.

לפי זה, אם היה הצלוחית שמן לפניו בשעה שבירך, אז אי"צ לברך עוד הפעם ברכת להדליק, ואם לא היה לפניו הצלוחית של שמן אז צריך לברך עוד הפעם. אמנם בספרי הנ"ל כתבתי שיש לחלק בין מעשה זו למעשה דטו"ז עיי"ש ותמצא נועם.

ו. כוסות מזכוכית שקנאום כדי להשתמש בהם לשתיה, ועכשיו רוצה להשתמש בהם להדלקת נרות חנוכה, האם צריך להטבילם מקודם, דאם לא יטבילנו הרי אין ראוי להשתמש בו אוכלין, ויש שיטות דס"ל שצריך שיהא השמן של נר חנוכה ראוי לאכילה.

והשיב הגר"ח דצריך להטבילו מקודם כדי שלא יאסר השמן שבתוכו, ויהא השמן ראוי לאכילה לאותן שיטות דס"ל דבעי שיהא השמן ראוי לאכילה.

לע"ד פסק זו אינו מובן כלל, שהרי הלכה מפורשת בשו"ע יו"ד סימן ק"כ סעיף ט"ז דאם עבר והשתמש בכלי בלא טבילה לא נאסר מה שנשתמש בו, נמצא דהשמן ראוי לאכילה, ועוד דלמה לו להטביל אלו הכוסות כלל הרי ייחדו להשתמש להדלקת נ"ח והרי נתקו ממצות טבילה, ע"כ אין שום הבנה לדברים אלו לע"ד.

[**א.ה** הנה מרן הגר״ח קניבסקי זצ״ל בשעתו חזר וכתב מכתב להגאון בעל ״גם אני אודך״ שליט״א, וחזר מהוראה זו, והסיק למעשה שאין צריך להטביל הכוסות, ראה בזה בספר הנפלא ״פרדס יוסף החדש״ על חנוכה, אריכות גדולה בזה]

ז. קיי״ל בשו״ע או״ח סי׳ תרע״ג סעיף א׳ דאסור להשתמש לאור נ״ח, האם שימוש לאורו דווקא אסור, או דגם שאר שימוש כגון לחמם עצמו נגד הנרות, ג״כ אסור.

והשיב הגר״ח זצ״ל, דכל הנאות אסורות כיון שהוקצה למצותו.

אבל זה אינו לענ״ד, דהרי הא דאסור להשתמש לאור נר חנוכה הטעם משום הוקצה למצותו וביזוי מצוה כמבואר בטו״ז סי׳ הנ״ל ס״ק ה׳, (ועיין בשו״ת חתם סופר חאו״ח סי׳ קפ״ד דמתיר ליטול אתרוג מהנוי סוכה במקום שאין אתרוג, ולית ביה משום הוקצה למצותו כיון דאין בזה משום ביזוי מצוה עיי״ש), וכל זה לעניין ליהנות מעצם השמן אבל ליהנות ע״י שמתחמם לאור נר חנוכה, מנ״ל דזה מקרי ביזוי מצוה.

וביותר לפי״מ שכתב המגן אברהם סי׳ תק״ז ס״ק ג׳ וז״ל באה״ד, ואפשר לומר דשרי להתחמם בהן (בעצי מוקצה) בשעת ביעורן דעכ״פ ההנאה באה לו מן החום וכבר כלה האיסור אבל ליהנות לאורן אסור דנהנה מן האור עצמו עיי״ש ובמחצית השקל ביאור הדברים, דאין החום בא מן העצים אלא מן משהו הנשרף, וכיון שכן, הרי אינו נהנה כלל מעצם השמן כ״א ממשהו הנשרף, ומהיכ״ת לאסור.

ואחתום בברכה ידידו, מברכו בשמחת חנוכה לו ולכל בני ביתו,

דוש״ת בלונ״ח.

חיים ישעי׳ קעניג

כ׳ כסלו, תשס״ה לפ״ק.

הגאון רבי יוסף ליברמן זצ"ל
מח"ס שו"ת "משנת יוסף"

בענין חיוב למכור כסותו לנר חנוכה

בס"ד מוצש"ק חנוכה תשל"ב פעיה"ק ירושלים תובב"א

בימי חנוכה, יזכה לרב ברכה, מעכ"ת ש"ב רב רחימא דנפשאי הגאון הגדול המפורסם, נודע לתהלה בחיבוריו הרבים והחשובים שלשלת היוחסין וכו' וכו' כש"ת מוהר"ר נתן גשטעטנר שליט"א אבד"ק קרית אגו"י ב"ב וריש מתיבתא פנים מאירות.
אחדשת"ה באה"ר ונאמנה כראוי ליראי ד' ולחושבי שמו.

מאד שמחתי לקבל את הקובץ היקר פנים מאירות, פרי תנובת כת"ר שליט"א ובני המתיבתא הי"ו, כולו אומר כבוד למקום תורה חשוב זה.

ולאות אהבה כי עיינתי בדבריו הנחמדים, ארשום את הרהורי לבי על מש"כ בקונ' חנוכת התורה (אות א') בקו' הבה"ל (סי' תרנ"ו) למה צריך לחזור על הפתחים רק על נר חנוכה שהיא מצוה דרבנן, ולא כדי לקנות תפלין דאורייתא, ואין לו' דשאני פרסומא ניסא, דא"כ אמאי בנר שבת חייב לשאול על הפתחים (כבסי' רס"ג ס"ב) הגם שהיא רק מדברי קבלה. - ותירץ כת"ר שליט"א בטוט"ד עפי"ד האבני נזר (או"ח סי' תק"א) שכ' טעם דבכל המצוות אינו מחוייב למכור כסותו, כיון שאחז"ל (ברכות ו.) חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, משא"כ במצוות שהן משום פרסומא ניסא לאחרים, מה לאחרים במחשבתו, ול"ש לומר כאילו עשאה עכ"ד, ועפ"ז כ' כת"ר שליט"א דכיון דנר שבת עיקרו משום שלום בית, שלא יצטער בחושך (כרש"י שבת כג: וכה:) ע"כ ל"ש לומר שיעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, וכאילו התענג וכאילו לא הצטער, דכיון שכבר הצטער לא אמרינן שמה שנעשה כאילו לא נעשה, אתודפח"ח.

כדברים האלה כתבתי גם אני בעניי לפני זמן רב, ומצאתי כזאת אח"כ בס' שעשועי רעיונים (כלל א), להסביר דברי האבנ"ז הנ"ל, עפ"י חקירת האחרונים, דמי שאנוס מלקיים מ"ע, אם האונס מחשיבו לפטור לגמרי, והוי כאילו קיים את המצוה, או דלעולם מחוייב הוא במצוה לעשותה, ורק ע"י אונס אינו יכול לקיימה, ואונס רחמנא פטריה, ולגבי אונס במצות ל"ת מצינו (בנדרים כז) דפטור מעונש וילפינן לה מולנערה לא תעשה דבר, אבל באונס דמ"ע לכאורה לא מצאנו שיהא בגדר

פטור, וכאילו קיים מה שמוטל עליו. אלא שאמרינן (ברכות ו.) חישב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה. הרי שנחשב לו כאילו עשאה בפועל.

אכן ישנן ב׳ מיני מצוות. יש מ״ע שעצם קיומם הוא כבר תכליתם, והוא עצמו עיקר המבוקש בהם, כגון להניח תפילין ונטילת לולב וכדומה, אשר עיקר המצוה הוא המעשה בפועל [והגם שישנם כונות, מ״מ הקיום במעשה, נגמר במעשה]. - ויש מ״ע שעשיית המצוה היא כדי להגיע לתוצאה אשר היא התכלית המבוקש, כגון כיסוי הדם, שהעיקר הוא שיהא הדם מכוסה [כמש״כ הרמב״ן עה״ת, ועי׳ אבני נזר חאו״ח סי׳ תו]. ואם כסהו הרוח פטור מלכסות, כיון שהתכלית נעשה. - ולפ״ז הא דאונס במ״ע ייחשב כאילו קיימה בפועל, שייך רק במ״ע מהסוג הא׳ הנ״ל אשר עיקרה עצם המעשה, דאם נאנס חשביה ליה רחמנא כאילו קיימה. אבל במ״ע שעיקרה הוא התכלית היוצא ממעשהו, לא שייך לומר שייחשב לו כאילו קיימה, דמ״מ התוצאה לא יצאה לפועל, כגון בכיסוי הדם, שהגם שנאנס, אבל הדם במציאות מגולה. וה״מעלה עליו הכתוב״ כאילו עשאה אינה עושה יצירה חדשה יש מאין, לעשות הדם כאילו הוא מכוסה.

וא״כ כמו כן בנר חנוכה, נהי דקיי״ל דלמצות עשה אינו חייב לבזבז יותר מחומש (כשו״ע או״ח תרנ״ו בהגה״ה), היינו מטעם אונס רחמנא פטריה, והוי כאילו קיים המ״ע, ואינו חייב ליתן כל הונו לקיימה (כב״ק ט:). זה רק במ״ע מהסוג הא׳ הנ״ל, אשר עשייתה הוא גמר תכליתה. משא״כ במ״ע מהסוג הב׳, כגון בנ״ח שהתכלית המבוקש הוא פרסו״נ, אם נאנס ולא הדליק, נהי שלגבי עצמו היה אפשר לומר שמעלה עליו כאילו הדליק, אבל הרי במציאות לא נתפרסם הנס לאחרים, ומה לאחרים במחשבתו, ובאחרים הרי תלוי, שיתפרסם להם הנס. ולכן חייב בכל אופן להשתדל לקיים את המצוה ואילו למכור כסותו.

ולפ״ז לכאורה גם בנר שבת היה צריך להיות כמו בנר חנוכה, שיצטרך אפילו למכור כסותו. ולא כן דעת הרמב״ם שבשבת (פ״ה ה״א) פסק אפי׳ אין לו מה יאכל שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר שזה בכלל עונג שבת עכ״ל, ולא הצריך למכור כסותו, ואילו לגבי חנוכה פסק (פ״ד הי״ב) ששואל או מוכר כסותו. וקשה שהרי קיי״ל (שבת כג:) דנר שבת עדיף מנ״ח. ובשו״ע (רסג, ב) כ׳ ג״כ כל׳ הרמב״ם, וכ׳ המג״א (סק״ה) שואל על הפתחים וכו׳ וערס״י תרמ״א, וביאר המחצהש״ק כונתו, שכמו בחנוכה חייב גם למכור כסותו כן בשבת, וכש״כ הוא. וא״כ דיוק ל׳ הרמב״ם צ״ע שהשמיט זאת בהל׳ שבת שחייב למכור כסותו.

ולפ״ד כת״ר נ״י א״ש, דמבואר מדבריו דמה שנר שבת עדיף בזה

מתפילין ושאר מצוות, הוא משום צערו בחושך. ולולא זאת לא היה נר שבת עדיף משאר מצוות, והוי אמרינן גם בנר עשה שבתך חול וכו', וא"כ דמשום צערו אתינן עלה, הא תינח לגבי לשאול על הפתחים, הגם שגם זה צער הוא לו, מ"מ מחוייב להצטער בערב שבת, כדי שלא יצטער בשבת, אבל למכור כסותו אין אנו יכולים לחייבו, דא"כ הרי יצטער בשבת בלי כסותו, ומה עדיף צערו בחושך, שהוא צער זמני לשבת זו, מצער יותר גדול כשהוא בלי כסות. לכן לא חייבוהו חז"ל בנר שבת למכור כסותו. [ולמכור כסותו, צ"ל שהכונה כסות שלובשו בשבת, דאת הכסות היחידה שעל בשרו, פשיטא שלא חייבוהו למכור להשאר ערום. וא"כ עכ"ח הכונה לכסות שבת, דאין לומר דגם של שבת לא חייבוהו למכור, אלא אם יש לו כסות שלישית ימכרנה, דזה פשיטא שהרי היא כשאר מטלטליו, שבודאי חייב למכרו גם לשאר המצוות].

וארשום בזה מה שנתקשיתי זה זמן זמנים טובא, בדברי הרמב"ם (הל' חנוכה פ"ד הי"ב) שכ' אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן וכו', וכ' המ"מ שמקור הלכה זו ממה שנתבאר בהל' חמץ ומצה פ"ז שאפי' עני שבישראל לא יפחת לו מד' כוסות משום פרסומי ניסא, וכ"ש נ"ח דעדיף מקדוש היום. והנה לגבי ד' כוסות חידושו של הרשב"ם (פסחים צט:) הוא, שאם לא נתנו צדקה, ימכור מלבושו או ילוה או ישכיר עצמו, אבל הרמב"ם (בהל' חמץ ומצה פ"ז ה"ז) לא כ' כהרשב"ם, אלא רק שלא יפחתו לעני מן הצדקה פחות מד' כוסות, וכ"כ הרב"י (סו"ס תע"ב) שהטור לא ס"ל כהרשב"ם, ואינו מחייב למכור כסותו, וא"כ איך פסק הכא לגבי נ"ח שחייב למכור כסותו, ולמד זאת בק"ו מד' כוסות. - וכן צ"ע על הטור דבסי' תרמ"א פסק לגבי נ"ח שימכור כסותו, וכ' הרב"י דילפינן מד' כוסות, ובסי' תע"ב לגבי ד' כוסות לא הביא כלל הלכה זו, ולא ס"ל כהרשב"ם, וצע"ג.

ושיטת המחבר בשו"ע צ"ב, דלדידיה ד' כוסות חמירי מנ"ח שכ' (תעב, יג) שימכור מלבושו או ילוה או ישכיר עצמו לד' כוסות, ואילו בנ"ח כ' (תרעא, א) ששואל או מוכר כסותו, וכ' הבאה"ט אבל אינו חייב להשכיר עצמו כמו בד' כוסות. וזה היפך שי' הרמב"ם והטור דלדידהו נ"ח חמור. [והמשנה ברורה (תרע"א) הרגיש בזה וכ' בשם מאמ"ר וא"ר דבנ"ח חייב גם להשכיר עצמו, דכיון דילפינן מד' כוסות כמש"כ המ"מ כולי' מילתא ילפינן משם].

והצעתי קו' זו על הרמב"ם והטור לפני כ"ק דודי מרן שר התורה הגאב"ד טשבין זי"ע, ואמר שכבר הקשה לו קושיא זו הגה"ק ר' חנה הלברשטאם זי"ע אבד"ק קאלשין.

שוב מצאתי בשו״ת שאילת יעקב (סי׳ קכ״ד) שהק׳ ג״כ קו׳ זו, וכ׳ לתרץ על דרך שתירצנו לעיל מנר שבת, דכמו״כ ד׳ כוסות שצריך להראות עצמו בהסיבה דרך חירות כדרך בני חורין ואם ימכור כסותו [לא רק שיצטער, אלא יותר מזה שגם] לא יראה כבן חורין בלי כסות נקי׳ ליו״ט. - עוד כ׳ לתר דשאני ליל פסח שישנן עוד מצוות לפרסום ניסא דיציאת מצרים, ובפרט סיפור ההגדה שהוא כמו קריאת מגילה בפורים, ובזה מפרסמים הנס, לכן לא החמירו כ״כ למכור כסותו, משא״כ בנ״ח שאין בו פרסום אחר החמירו בהדלקת נ״ח.

ובני הב׳ המו״מ בתוי״ש הרב יהושע ני״ו רצה לחלק בזה בין ד׳ כוסות שיש כאן רק מעשה שתי׳ בלבד, ומעשה זו יש בה פרסומא ניסא, לנ״ח שיש בה חוץ ממעשה הפרסומי ניסא של ההדלקה, גם תוצאה של דליקת הנר שכל משך דליקתו נמשכת הפרסומי ניסא. וא״כ יש כאן ג׳ מדרגות: נר שבת, שיש בו שלום בית ולא פרסומי ניסא, לכן מחוייב רק לשאול צדקה, אבל לא למכור כסותו. וכמו״כ ד׳ כוסות שיש בהן רק מעשה פרסומי ניסא, אבל בנ״ח שיש המשך ותוצאה ממעשהו ופרסומי ניסא טפי חייב גם למכור כסותו.

ולפ״ד המ״מ מקור חיוב ההשתדלות לקיים מצוה למדנו מד׳ כוסות, שחז״ל קבעו שאפי׳ עני שבישראל חייב בהם, ולא יפחתו מהצדקה פחות מד׳ כוסות. ומזה למדנו לשאר מצוות שכל א׳ לפי מדרגתה יש בה חיוב השתדלות ביותר. דהיינו בנר שבת כד׳ כוסות. אבל נ״ח יותר מהם, כיון שיש בו פרסו״נ לעולם. עכ״ד בני הי״ו ודפח״ח [וע״ע בשו״ת שבות יעקב ח״ג סי׳ מ״ט].

ובזה יש ליישב דברי הה״מ, שכ׳ דמש״כ הרמב״ם (בהל׳ חנוכה) אפילו אין לו מה יאכל שואל על הפתחים וכו׳, נראה שלמדו ממה שנתבאר (בפ״ז מהל׳ חמץ ומצה ה״ז) שאפילו עני שבישראל לא יפחות מד׳ כוסות והטעם משום פירסומי ניסא, וכל שכן נר חנוכה דעדיף מקידוש היום עכ״ל. - והקשה עליו הלח״מ דמאי ״כל שכן״ הוא זה, אי אמרינן חנוכה עדיף מקידוש היום, היינו דחנוכה הוי פרסומי ניסא, משא״כ קידוש היום. אבל ד׳ כוסות דאיכא בהו ג״כ פרסומי ניסא, כדכתב הה״מ, ודאי דהוי כמו חנוכה, וא״כ לא היה לו להה״מ ללמוד הדין מכש״כ אלא מהוא הדין עכ״ד. - והשערי תשובה (סי׳ תרע״ח) הביא בשם ע״ש (סי׳ מט) דנר חנוכה שמדליק בחוץ ואיכא פרסו״נ לציבור, עדיף והוי כל שכן מד׳ כוסות עיי״ש.

והסבר הדברים כאמור, שיש מדרגות בפרסו״נ, ונ״ח דהוי מצות פרסו״נ שנראית לכל, ונמשכת ראייתה, עדיפה מפרסו״נ דד׳ כוסות, שהיא רק לבני ביתו, ואין הפרסו״נ נמשך. - [והאמנם שיש לעיין בעצם היסוד הנ״ל שבד׳ כוסות רק מעשה השתיה הוי

פרסו"נ. שהרי קיי"ל (תעב, ח) שד' כוסות צריך לשתותן על הסדר, ושלא על הסדר לא יצא, וכ' המג"א שכסדר היינו שיאמר ההגדה בינתיים. ומקורו מהרשב"ם (פסחים קח:) בבת אחת, שלא על סדר משנתנו, וא"כ פרסומי דניסא דד' כוסות י"ל שאינה עצם מעשה שתייתם, אלא כל השייך אליהם דהיינו אמירת ההגדה, וזה כבר ענין הנמשך אפילו יותר מזמן דליקת נ"ח. - ועיי' מה שכתבנו בזה בס"ד (בענין מצות ד' כוסות, אות ג). - ויש ליישב דאה"נ דד' כוסות שייכים להגדה, אבל ענין של פרסומי ניסא נאמר על שתיית ד' הכוסות דוקא ולא על אמירת ההגדה[א].

כל זה לפי הה"מ. ובשו"ת מהרי"א אסאד (חאו"ח סי' כ"ב) כתב מקור למכירת כסותו לנ"ח מעובדא דר' זכאי (מגילה כז:) שאמו מכרה כיפה שבראשה לקידוש היום על היין. ורב הונא מישכן חגורתו. וקיי"ל (שבת כג:) דנ"ח עדיף מקידוש היום, משום פרסו"נ, א"כ כש"כ שחייב למכור כסותו. - ומה שהמ"מ לא ציין גמ' מפורשת זו, בה מצאנו ענין מכירת כסותו. אולי ס"ל שזה עשו רק ממדת חסידות, כדאשכחן התם בעניני "במה

א. באופן אחר י"ל שיש עדיפות לנ"ח, שחייב למכור כסותו יותר משאר מצוות שיש בהם ג"כ פרסו"נ כמו ד' כוסות, ויותר מנר שבת הגם שיש בו טעם גדול של שלום בית [ואפ"ה מדיוק לשון הרמב"ם משמע שא"צ למכור כסותו כנ"ל]. - והוא שנר חנוכה נתקן לזכר נס המנורה, והדלקת נ"ח עצמו עושה זכרון הנס הזה, משא"כ ד' כוסות, האמנם שמנין ד' הכוסות הן כנגד ד' לשונות של גאולה, אבל בשתיית כוס יין לא נזכר עצם הנס של יציאת מצרים. [גם לפמש"כ במדרש והירושלמי (ריש ערבי פסחים) שד' כוסות הן כנגד ד' כוסות הפורענות ששתה פרעה, ושעתידין רשעי אוה"ע לשתות, מ"מ אין זכרון במעשה הזה ממש לפורענות שעליהם, רק שהפורענות נקראת בשם של "כוס" של פורענות].

ויש לראות זאת מלשון הרמב"ם (הל' חנוכה ד, יג) שכ' דנ"ח עדיף מקידוש היום "מוטב להקדים נ"ח שיש בו זכרון הנס", שינה מלשון הגמ' (שבת כג:) "פירסומא" ניסא עדיף, וכתב "זכרון" הנס, להדגיש זאת שנ"ח עצמו הוא זכרון לנר המנורה.

וי"ל דהיינו טעמא דחומרא דנ"ח שמחוייב להשתדל אחריו בכל אופן, אפילו למכור כסותו, יותר מקידוש היום, הגם שקידוש יום השבת הוא זכר למעשה בראשית, עדות על בריאת העולם [כמו שעמד בזה האבנ"ז (או"ח סי' תקא) הנ"ל]. מ"מ נ"ח עדיף שיש בנר עצמו זכרון הנס ממש, משא"כ בשבת העיקר היא לקדשו באמירה (כרמב"ם הל' שבת פכ"ט) אלא שאמירה זו נתקנה על הכוס. - ונר שבת י"ל ג"כ, שנכון שגורם לשלום בית, אבל הנר רק הגורם לכך, ואינו מבטא את מעשה השלום, ולכן לא החמיר בו הרמב"ם למכור כסותו. - אבל יותר מובן לפ"ז מש"כ המג"א לפי המחצהש"ק הנ"ל, שגם לנר שבת חייב למכור כסותו, כמו לנ"ח. דאור הנר עצמו גורם לשלום בית, שלא יכשל בעץ ואבן, וה"ז לא פחות מזכרון הנ"ח לנר המנורה.

הארכת ימים" כמה עניני הלכה וכמה עניני מדת חסידות. - ועוד קשה דא"כ אמאי לא הזכירו הרמב"ם והשו"ע זאת בקידוש היום שצריך למכור כסותו.

ואסיים בשים שלום טובה וברכה ושמחת חנוכה וכט"ס שפע ברכה בכל העניינים עד בלי די, מנאי ש"ב אוה"נ המצפה לתשועת ה' בב"א.

נרות חנוכה המהדרין, חיובן על בעה"ב או על בני הבית ואם נ"ח חובת גברא או חובת הבית

א) ביאור ב' השיטות במהדרין. לרמב"ם בעה"ב מדליק עבור כל א' מב"ב, ולרמ"א כל א' מדליק לעצמו

בשס' שבת (כא:) ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל א' ואחד, והמהדרין מן המהדרין, ב"ה אומרים יום א' מדליק אחת ומוסיף והולך. - ולהלן (כג.) אכסנאי חייב בנר חנוכה, א"ר זירא מריש כי הוינא בי רב משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא, בתר דנסיבי איתתא אמינא השתא ודאי לא צריכנא, דקא מדליקי עלי בגו ביתאי.

וכתב הרמב"ם (הל' חנוכה ד, א) מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד, בין שהיו אנשי הבית מרובין, בין שלא היה בו אלא אדם אחד, והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים, והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל א' וא' ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר א' עכ"ל. [בקושיית הלח"מ על מנהג ספרד, עי' פי' נפלא בברכי יוסף תרעא, א ד"ה ועוד]. - ומבואר מדבריו שבמהדרין לא אנשי הבית מדליקים כל א' וא', אלא בעה"ב מדליק כל הנרות כמנין אנשי הבית. וכן במהדרין מן המהדרין בעה"ב מדליק כולן. - וכ"כ הנהר שלום (סי' תרע"ז) דלרמב"ם לא הוטלה ההדלקה על ב"ב עצמם, אלא על בעה"ב, שידליק נרות כמנין ב"ה.

וראיה לדבריו מר' זירא שבהיותו בחור השתתף בפרוטה, ולמה לא הדליק בעצמו, אלא מוכח שהמצוה על בעה"ב להדליק. וכיון שבעה"ב מדליק עבור עצמו, ועבור בני ביתו, לכן הוצרך להשתתף בפרוטה, בכדי שעי"ז יהא נחשב כאנשי ביתו של אותו בעה"ב, דע"י שהשתתף בנר, יש לו חלק בו כמו שאר בני הבית. - והנה ר' זירא בודאי יצא ידי חובתו אצל בעה"ב המדליק כמהדרין מן המהדרין. וא"כ ע"י הפרוטה לא רק שהשתתף בנר האחד דאיש וביתו, אלא גם בנרות לכל א' וא'. וכן כתב בס' בית הלוי (עה"ת בסופו, לחנוכה ד"ה שם דף כ"ג) דבעה"ב הדליק גם עבורו נרות כמספר הימים יחד עם נרותיו. - וכשר' זירא נשא אשה, לא הדליק לעצמו באושפיזא, ובודאי עשה כמהדרין להדליק לכל א' וא', אלא דלשי' הרמב"ם חיוב על

בעה"ב דוקא להדליק, ולכן בהיותו חוץ מביתו, אז אשתו היא בעלת הבית במקומו, והיא הדליקה כמהדרין מן המהדרין. וכ"כ הבית הלוי (שם) שאשתו הדליקה עליו נרות במיוחד כמספר הימים.

ושיטת הרמ"א (תרעא, ג): וי"א דכל אחד מבני הבית ידליק (הרמב"ם) וכן המנהג פשוט, ויזהרו ליתן כל א' וא' נרותיו במקום מיוחד, כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין עכ"ל. - דהיינו שלמהדרין לא בעה"ב לבדו מדליק עבור כולם, אלא כל אחד מבני הבית מדליק לעצמו. [ומה שציין מקורו מהרמב"ם, הוא רק לאפוקי משי' התוס' דלמהדרין מן המהדרין (דלית להו לדמהדרין) מדליקין רק נר אחד, ומוסיף והולך עליו, שפסק המחבר כתוס'. על זה כ' הרמ"א שכל א' מב"ב ידליק כרמב"ם. אבל בזה שיטתו חלוקה מהרמב"ם, שאין בעה"ב לבדו מדליק כהרמב"ם, אלא כל א' מב"ב ידליק].

והערוך השלחן (תרעא, טו) הביא משו"ת גליא מסכתא סי' ו' (להג"ר דוד ז"ל אבד"ק נאווהרדוק, תלמיד הגר"ח מוולוז'ין ז"ל) שתמה על הרמ"א איך נטה משיטת הרמב"ם שבעה"ב ידליק כפי מספר בני ביתו, וכן משמע מהגמ' שהמהדרין נר "לכל" אחד ואחד, כלומר שבעה"ב ידליק לכל א', מדלא אמרה נר "כל" אחד ואחד, דלהוי משמע שכל א' ידליק. אלא המצוה על בעה"ב בלבד, ואם ידליקו שני אנשים בבית אחד הוי ברכה לבטלה ואסור לעשות כן עכתו"ד. - ומיישב הערוך השלחן שי' הרמ"א, דמעיקר הדין הקילו רבנן שבעה"ב יכול להדליק בשביל כולם, כיון שבמצות נר חנוכה יש ב' מצוות, ההדלקה, וראיית הנרות משום פרסומי ניסא [שהרי הרואה מברך שעשה נסים, כבסי' תרע"ו]. לכן די אם בעה"ב מדליק, ובני ביתו רואים, וזה שאמרו מצות חנוכה נר איש וביתו, כלומר הוא בהדלקה וב"ב בראייה. אבל המהדרין עושים באופן שכל א' מב"ב יקיים גם ההדלקה, שאז יש לכל א' המצוה בשלימות, ופשיטא שאין למעלה מזה. אבל גם אם בעה"ב מדליק עבור כל א' מב"ב, הם בכלל מהדרין, ובזה איירי הרמב"ם. והרמ"א מוסיף האופן היותר טוב במהדרין, עיי"ש.

ובהסבר דבריו צריך לומר, שאין כאן שני סוגי מהדרין, שהרי לא מצינו בש"ס כי אם ב' המדרגות, מהדרין, ומהדרין מן המהדרין. ואילו היתה כאן עוד מדרגה, לחלק במהדרין גופא, הו"ל לפרש. - אלא שמצוה למהדרין הוא שבעה"ב ידליק לכולם כהרמב"ם. זה לפי תקנת חז"ל. אכן כיון שקיי"ל שמצוה בו יותר מבשלוחו [וגם בנר חנוכה כתבו כן הב"ח והמג"א סי' תרע"ז], וכיון שעי"ז יהיו בידו ב' חלקי המצוה, ההדלקה והראייה, לכן האופן הטוב במהדרין הוא שכל א' מב"ב ידליק בעצמו כרמ"א.

וצריך ליישב לפ״ז למה השתתף ר׳ זירא בפרוטה, ולא הדליק בעצמו, לקיים מהדרין באופן הטוב ביותר, שיהיו בידו הדלקה וראייה. - ולא שייך לפרש כבית הלוי הנ״ל שבעה״ב הדליק עבורו נרות כמספר הימים, דלרמ״א הרי עדיף שהוא עצמו ידליק, וא״כ במקום להשתתף עם בעה״ב, הו״ל לקנות נר ולהדליק בעצמו. - צ״ל דר׳ זירא עיקר דין אכסנאי אתי לאשמעינן, שאם בעה״ב מדליק רק נר א׳ לכל ב״ב, נעשה האכסנאי כאחד מב״ב אם משתתף בפרוטה. ומה שלא הדליק בעצמו, אולי לא היה לו יותר מפרוטה, ולא הספיק לקנות לעצמו נרות. ולא רצה להנות מהצדקה עבור הידור מצוה, או שלא נתן גבאי הצדקה עבור הידור, דרק על עיקר המצוה חייב אפילו לחזור על הפתחים (מ״ב תרע״א סק״ג). - [אלא שהאור שמח (הל׳ חנוכה ד, יב) כתב שגם להידור ותוספת שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן עיי״ש. ואולי כשכבר הוצרך לשאול, אז שואל גם על הידור, אבל כשיש לו פרוטה לנר א׳, או להשתתף בה, א״צ שוב לשאול רק עבור הידור]. - ואולי כיון ששאר בני הבית יצאו י״ח בהדלקת בעה״ב, לא הוי ניחא לר״ז להפרד מהם, דמיחזי גבייהו כיוהרא. - ומה שלא הדליק ר״ז בעצמו משנשא אשה, יבואר להלן בס״ד.

ובעיקר המחלוקת שבין הרמב״ם להרמ״א, כתב הבית הלוי הנ״ל, שאין כאן מחלוקת כלל. אלא דס״ל להרמ״א דמש״כ הרמב״ם שבעה״ב לבדו מדליק, היה בזמן התלמוד שהיו מדליקין מבחוץ, דשיעורו בטפח הסמוך לפתח, ואז לא יכלו להדליק כל אחד בפני עצמו במקום מיוחד זה, למטה מעשרה טפחים. דלא יהא ניכר שיש כאן הדלקות נפרדות. ולכן היה בעה״ב מדליק עבור כולם ביחד, כמהדרין, או כמהדרין מה״מ, והרמ״א מדבר בזמנו שהדליקו מבפנים, שבזה לשיטת הרמב״ם (שמדליקין לכל א׳ מב״ב, ומוסיף בימים לכולם) יותר טוב שכל א׳ ידליק בעצמו נרותיו, ובמקומות נפרדים, לא בערבוביא, כדי לצאת ידי קושיית תוס׳ (שאין היכר לימים הנכנסים, דיחשבו שיש ב״ב כמספר הנרות), שבאופן זה יהא היכר, ויוכל לעשות לפי שי׳ הרמב״ם כמהדרין, וכמהדרין מה״מ, אתו״ד.

ואכתי יל״ע דתקשה עדיין קושיית ס׳ גליא מסכתא הנ״ל, איך יברכו כל ב״ב, הא הוי ברכה לבטלה, שהרי לרמב״ם ההדלקה והברכה מוטלת על בעה״ב. ואם רוצים להרויח להרמ״א שיהא היכר לכל א׳ מב״ב במקום נפרד, א״כ למה ידליק כל א׳ מב״ב לעצמו, יעשה זאת בעה״ב, שהוא ידליק לכל א׳ במקום נפרד.

ודברי התוס׳ יובנו לפי הבית הלוי, שכתבו דמהדרין מה״מ לא אזלי כמהדרין, דיסברו שכ״כ בנ״א יש בבית.

ולכאורה יש תקנה שידליק כל א' מהמהדרין במקום נפרד (רמ"א). ולבית הלוי א"ש דתוס' איירי בזמן התלמוד שהדליקו בחוץ בטפח הסמוך לפתח וכנ"ל. [והגם שר"י כ' בתוס' שלפני כן דעכשיו מדליקין בפנים, ומיד אח"ז מביאים תוס' מר"י דהמהדרין מה"מ לא אזלי כמהדרין דיסברו כו'ו. לא קשיא דלעיל כ' תוס' דבזה"ז מדליקין בפנים, ואח"כ חחזרו לפרש הגמ' לזמן התלמוד]. זאת אומרת שבעקרון סברי תוס' כרמב"ם, אלא שמפני ההיכר א"א לעשות שני ההידורים. וא"ש שהרמב"ם כ' תחילה דעתו, ואח"כ מנהג ספרד, והכל בשיטה אחת, שהחיוב על בעה"ב.

ב) ביאור ב' השיטות הנ"ל, אם חיוב הדלקת נ"ח רמיא אגברא, או הוא חובת הבית.

ולפי מה שהיה נראה שיש כאן מחלוקת בין שיטת הרמב"ם לשיטת הרמ"א. הנה שורש המחלוקת הנ"ל. דלהרמב"ם למהדרין נר לכל א' וא' קאי על בעה"ב שידליק עבור כל אחד, ולרמ"א קאי על המהדרין עצמם שכל א' ידליק. תלויה איך שמפרשים לשון הגמ' "נר לכל אחד ואחד". - אבל יש לתלותה גם אם נר חנוכה הוא חובת גברא כמו כל המצוות, שהחיוב על האיש להדליק, ומקום ההדלקה הוא על פתח ביתו. או שהוא חובת הבית, כלומר שהחיוב על האיש שבביתו ידלק נ"ח. - והפני יהושע (שבת כא:) כ' דהא דנשתנה מצוה זו משאר מצוות שהן חובת הגוף, וחיובם על כל א' וא', ואמרינן בהן מצוה בו יותר מבשלוחו, ואילו בנ"ח דן בנר איש וביתו, דשאני נ"ח דכיון שעיקר המצוה סמוך לרה"ר משום פרסומי ניסא, לכן הטילו חובת מצוה זו כאילו היא חובת הבית עכתו"ד.

ובחקירה זו כבר עמד השפת אמת (שבת כא:) וכ' שאם נ"ח חובת הבית, לעולם לא היה האכסנאי צריך להשתתף בפרוטה, דהוי כמזוזה ונר שבת, שכל המדליק מי שיהיה לשם די, והא דמשתתף בפרוטה, י"ל שהוא כדי לעשות המצוה בממונו, אבל מדינא יוצא בשדולק נ"ח בבית שנמצא בו אלא שמהר"ן משמע שבלי שישתתף אינו יוצא, ומשמע שהיא חובת הגוף עיי"ש. - והנה אי משום חובת ההשתתפות היה אפשר לומר דלעולם היא חובת בית, אבל רק לבעה"ב ובני הבית, שהם אנשי הבית הזה. וכמו שהעוברים ברחוב אינם יוצאים בנ"ח הדולק בבית זה, כן אכסנאי שאינו סמוך על שלחן בעה"ב, אינו נחשב לבן הבית שיהא יוצא י"ח בנר זה, שהרי אין זה ביתו. וכמש"כ הרא"ש דרב ששת קמ"ל דאינו יוצא בנרות של בעה"ב "דלא הוי בכלל איש וביתו" עכ"ל. ולכן צריך להשתתף בפרוטה, שעי"ז נעשה כבן בית וכשותף לנר. - אבל הר"ן (לרי"ף שבת דף י. ד"ה אמר רב ששת) כ' אכסנאי אורח אע"פ שאין לו בית, דלא תימא דין נ"ח כדין מזוזה, דכל מי שאין לו בית פטור

מן המזוזה עכ״ל. והיינו שהיא חובת גברא.

עכ״פ בזה יש לתלות מחלוקת הרמב״ם והרמ״א. דהרמב״ם כתב מצותה שיהיה ״כל בית ובית״ מדליק נר וכו׳, דהיינו שהיא חובת בית. וא״כ שפיר כתב שבעה״ב מדליק עבור כל א׳ מב״ב. דזו עיקר המצוה שבבית ידלק נר, ולמהדרין המצוה שידלק בבית נר לכל א׳ מב״ב. ואם עיקרה חובת בית, ממילא חיובה של בעה״ב שידליק. ואה״נ אם יתן בעה״ב רשות לאחד מב״ב להדליק, יצאו כולם בזה, שהרי העיקר רק שידלק נר בבית, אלא כיון שהוא בעל הבית לכן החיוב עליו, ושייכת המצוה לו. - [ומש״כ הרמב״ם (ד, ג) שמנהג ספרד שיהיו ״כל אנשי הבית מדליקין״ נר וכו׳. יל״פ שמדליקין ע״י בעה״ב, שהוא ידליק עבור כולם, בלילה ראשון נר א׳ ובלילה שניה ב׳ נרות וכו׳. אי נמי מנהג ערי ספרד אינו כהרמב״ם דס״ל שהיא חובת בית ולכן רק בעה״ב מדליק, אלא שהיא חובת גברא ולכן כל א׳ מאנשי הבית מדליק]. - והרמ״א דס״ל שכל א׳ מב״ב ידליק, עכ״ח ס״ל שהדלקת נ״ח היא אגברא. - [אמנם היא פשיטא דאינה מצוה ״שבגופו״ שלפ״ד תוס׳ רי״ד (פ״ב דקידושין) לא מהני בה שליחות. שזה רק במצוה החייבת להעשות בגוף האדם כתפילין וציצית וכדומה, ונטילת לולב שהוא חייב ליטלו בידו, אבל בנ״ח הגברא חייב שיהא דלוק לו נ״ח, ואינו חייב להדליקו בעצמו בידיו. ולכן מהני בה שליחות. ועי׳ בזה לקמן (סוף אות ח׳) בדברי רבינו דוד תלמיד הרמב״ן עמ״ס פסחים ז:].

וההבדל בין הרמב״ם להרמ״א הוא, דלהרמב״ם המצוה על בעה״ב מחובת ביתו, וההידור שידליק הרבה נרות למהדרין כמנין אנשי הבית, ולמהדרין מה״מ גם כמנין הימים. דכל שמרבה בנרות הוי פרסומי ניסא טפי. אבל אין הידור במה שב״ב ידליקו כל א׳ בעצמו, כי המצוה על בעה״ב. וכמו במזוזה שבעה״ב חייב בה, אין הידור שיכבד למי שהוא אחר לקובעה. - ולהרמ״א המצוה היא לעולם לכתחילה על כל א׳ וא׳ מחובת גברא, אלא שבעה״ב מוציאם ידי חובתם. וההידור הוא בב׳ אופנים, כשבעה״ב מוציאם י״ח אז ירבה בנרות כמנין הימים. וכיון שהחיוב על כל א׳ וא׳ א״כ יש הידור נוסף שבני הבית לא יי״ח בהדלקת בעה״ב, אלא ידליקו בעצמם, דבמצוה המוטלת עליו אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו, וגם הם יהדרו להוסיף כמנין הימים.

וצריך למצא מקור לרמ״א, שאינו יכול לחלוק על הרמב״ם, אלא להכריע כראשונים אחרים. וכבר הזכרנו דברי הר״ן שכ׳ דאין נ״ח כדין מזוזה. ומבואר דס״ל שהיא חובת גברא. - וראה ברש״י (כא:) שכתב נר איש וביתו: נר אחד בכל לילה ״ואיש וכל בני ביתו סגי להו״ בנר אחד עכ״ל. ויש

להבין מרהיטת לשונו שכל א' מבני ביתו חייבים בנ"ח, אלא דסגי להו לכולם בנר אחד. - והרי זה סעד וראיה לשיטת רמ"א שנ"ח חובת גברא. ובלא"ה גם הסברא הפשוטה לכאורה אומרת דמצות נ"ח אינה שונה משאר המצוות שהן חובת גברא.

ג) בד' הגרי"ז סולובייציק ז"ל בביאור מחלוקת רמב"ם ורמ"א, אם שייך הידור אחרי שגמר המצוה

ובחידושי מהרי"ז הלוי (מבריסק, הל' חנוכה ד, א) כתב בזה דבר חדש, שמחלוקת הרמב"ם והרמ"א תלויה אם שייך הידור מצוה רק בעת שעוסק במצוה, או גם אחרי שפירש מעיקר המצוה. ולשיטתם אזלי במש"כ הרמב"ם (הל' מילה ב, ד) שכל זמן שעוסק במילה חוזר לא רק על ציצין המעכבין, כי אם גם על ציצין שאינן מעכבין, ומשפירש אינו חוזר על ציצין שאינן מעכבין. והכס"מ והגה"מ מביאים דרש"י והטור חולקים וס"ל דזזה רק בשבת, אבל בחול לעולם חוזר אף על ציצין שאינן מעכבין משום הידור מצוה. - הרי דס"ל לרמב"ם דאחר שגמר ופירש מהמצוה [אפילו בחול] לא שייך עוד הידור במצוה זו. וכמו שהסביר הבית הלוי (ח"ב סי' מ"ז) שיטת הרמב"ם בזה. וכ"כ הר"ח (שבת קלד.) מהא שמעינן שהפורש מן המצוה אין לו עוד לחזור עליה להדרה עכ"ל. - אבל הרמ"א (יו"ד רסד, ה) כ' דבחול ג"כ צריך לחזור על ציצין אפילו שאינן מעכבין, אף אם כבר פירש וסילק ידיו מהמילה. והיינו כרש"י והטור, דגם בפירש איכא הידור מצוה על הציצין. - ולכן כ' הרמב"ם בנר חנוכה שהכל הדלקה אחת שבעה"ב מדליק עבור כולם, ולא שייך לומר שתהא הדלקה מיוחדת לכל א' וא', דא"כ נמצא דההדלקה השניה היא רק משום הידור בלבד, והיא נפרדת מעיקר מעשה המצוה, וזה אי אפשר דהוי כציצין שאינן מעכבין שאין חוזר עליהן. - וגם הרמ"א כ' לשיטתו, שיש הידור במצוה גם כשסילק ידיו ממנה, שבנר חנוכה בני הבית לא יצאו י"ח בנרו של בעה"ב אלא ידליקו בעצמם, וזהו ההידור, עכתו"ד. - [וכ"כ הפמ"ג (סי' תרע"ד בא"א א') ובשו"ת רעק"א (תנינא סי' י"ג) דהמהדרין אינם יי"ח בהדלקת בעה"ב, וכדלהלן].

והנני העני לא ברורים לי דברי קדשו. -

לשיטת הרמב"ם א"ש שבעה"ב ידליק ולא בני ביתו, אחרי הדלקת בעה"ב, דהו"ל רק הידור מצוה, אחרי שכבר גמר בעה"ב את המצוה. אבל איך יהי' אם בני ביתו ידליקו לפני בעה"ב, שאז תהא זו עיקר המצוה שלהם, ולא הידור מצוה. וגם כשידליקו אחרי בעה"ב, אם יכוונו שלא לצאת בהדלקת בעה"ב, יהא שפיר עיקר מצוה ולא הידור. - ולפי הנ"ל יש להבין כונת הגרי"ז ז"ל בדעת הרמב"ם, דס"ל שהמצוה היא רק על בעה"ב, ואפילו אם ידליקו בני ביתו לפניו, או יכוונו שלא

לצאת, בכ״ז אין עליהם מצוה, כי זו חובת בעה״ב בלבד [והטעם משום שזו חובת הבית]. ולכן אם ירצו ב״ב להחמיר על עצמם ולהדליק בנפרד מבעה״ב, יהיה בזה רק הידור מצוה, ולא שייך לעשותו, כיון שהוא הידור אחרי גמר המצוה.

אבל אכתי יקשה בבעה״ב גופא, דהא דבעה״ב מדליק בעצמו כל הנרות, יהא שייך רק אם מדליקן בהמשך אחד ללא הפסק, אך אם בעה״ב ידליק נר א׳ או כמה נרות בהמשך אחד, ואח״כ יסלק ידו ויפסיק, שוב לא יהי׳ עליו שום הידור להמשיך ולהדליק את שאר הנרות, כמו בציצין שאינן מעכבין, דהגם דהוי הידור לחתכן, מ״מ משסילק ידו אינו חוזר. - [וי״ל עפי״ד הכת״ס (דלהלן סי׳ לח, א) שבחסרון בנר, כגון ב׳ במקום ג׳, אין כאן רק חסרון בהידור, אלא קלקול בעיקר המצוה, כיון שעיוות את המנין, וגרע מאילו הדליק רק נר א׳ כעיקר המצוה. ולכן גם אם סילק ידו מוכרח להשלים החסרון בכדי לתקן הקלקול. אבל איני יודע אם לזה התכוין הגרי״ז ז״ל].

ולשיטת הרמ״א דשייך הידור גם משסילק ידו, קשה איך כתב הגרי״ז ז״ל דיש לב״ב הדלקה מיוחדת, ואינן יוצאין בנרו של בעה״ב, וזהו ההידור שבזה עכ״ד, א״כ אין זה הידור אחר גמר עשיית המצוה, אלא זה עיקר המצוה, שהרי עדיין לא יצאו בהדלקת בעה״ב. ואין זה דומה לציצין שאינן מעכבין, שחוזר עליהן משום הידור גרידא. - ובודאי עומק המושג וקוצר המשיג וקיצור לשונו גרם לי לא לרדת לעומק ד״ק. - שוב ראיתי שכבר עמד ע״ז באריכות במועדים וזמנים סי׳ קל״ג עייש״ה בדבריו הבהירים.

ד) אם חיוב הדלקת נ״ח הוא דוקא בבית, ובאיזה בית

דייקנו לעיל מלשון הרמב״ם (ד, א) מצותה שיהיה ״כל בית ובית״ מדליק נר וכו׳. דס״ל שהמצוה היא חובת הבית כהפנ״י הנ״ל. - אכן הרמב״ם (ד, יא) כתב אין לו בית להדליק עליו בו [ר״ל שאין לו בית שתדליק אשתו בו, עליו, על בעלה], צריך להדליק במקום שנתארח בו, ומשתתף עמהן בשמן עכ״ל. משמע שחובת גברא עליו. - וי״ל דלעולם הוי נ״ח חובת בית, אבל לא דוקא ביתו השייך לו, אלא בכל בית שיימצא צריך שידלק שם נ״ח שלו. וזש״כ הרמב״ם שאם אין לו בית, צריך להדליק בבית שנתארח בו.

ולפ״ז מי שאין לו בית כלל, וגם אינו מתארח בבית, אלא נמצא בדרך או בשוק [כגון מי שמכר ביתו ונוסע בדרך להשתקע במקום אחר. או כגון האנשים המסתובבים ולנים ברחוב שאין להם שום בית], לא יהא חייב במצות נ״ח, אם ברור הוא שנ״ח חובת בית. - ויל״ע מנין לנו שיהא נ״ח תלוי בבית דוקא, דממה שאמרו ת״ר מצות חנוכה

נר איש "וביתו", אין ראיה. כי שם הכונה האיש וכל בני ביתו כפירש"י. וממ"ש מניח על פתח ביתו, י"ל דאם מדליק בבית זהו מקומו. אבל לא לפוטרו באין לו בית. והא חזינן דבסכנה מניחה על שולחנו. דעד כאן לא אמר רבא (כב:) היה תפוש נ"ח בידו לא עשה כלום, דהרואה אומר לצרכו אדלקה, אלא בשהחזיקה בידו דנראה כהדליקה להאיר לו ולא למצוה. אבל אם הניחה בשדה או ברחוב שמא אה"נ דיצא י"ח.

וראה ברש"י (כג. ד"ה הרואה) העובר בשוק ורואה באחד החלונות דולק, ומצאתי בשם ר"י וכו' דלא הוזקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו "או ליושב בספינה" עכ"ל. משמע דכיון דספינה אינה בית, לכן אינו חייב. אבל אינה ראיה, די"ל סתם ספינה פתוחה למעלה, ואי אפשר להדליק בה מפני הרוח. ולא שהוא פטור, אלא אנוס מלקיימה. ואה"נ אם אפשר להדליק שם במציאות חייב. - ובתוס' (סוכה מו. ד"ה הרואה) כ' דבשאר מצוות כגון אלולב וסוכה לא תיקנו לברך לרואה, אלא בנ"ח משום חביבות הנס "וגם משום כמה בני אדם שאין להם בתים" ואין בידם לקיים המצוה, וטעם ראשון ניחא דלא תיקשי ליה מזוזה עכ"ל. ולכאורה מפורש דנ"ח חובת בית. אבל גם בזה י"ל דאותן בנ"א שאין להם בתים אנוסים הם, כי במציאות אין להם איפה להדליק. אבל בודאי חייב אדם בכל יכלתו להשתדל להדליק בכל מקום שאפשר, ואם אי אפשר בשדה, חייב לשכור לו בית להלדקת נ"ח, כמו שמחוייב למכור כסותו לקנות נר (כשו"ע תרעא, א).

שוב ראיתי בשו"ת מהרש"ם (ח"ד סי' קמ"ו) דנקט בפשיטות שחובת נ"ח שייכת רק בבית, כי נשאל אם להדליק נ"ח ברכבת (מסילת ברזל), והשיב שלא מצא הדבר מבואר, אבל מי ששילם בעד כל הלילה הוי כשכר לו בית דירה לאכול ולישן שם וחייב בנ"ח, ומ"ש רש"י ביושב בספינה. י"ל שאז היו הספינות פתוחות בלא קירוי, והרוח מנשב ולא היה בגדר בית כלל. ומה שהרכבת אינה קבועה אלא נוסעת, ורכוב כמהלך, לא מצאנו שיהא צריך בית קבוע למצוה דפרסומי ניסא עכ"ד. - הרי שהבין בכונת רש"י שפטור בספינה הוא משום שאינו בית, וחייב להדליק ברכבת מפני שהיא בגדר בית. - [וזה אפילו אי נימא שנ"ח מצוה על גופו, מ"מ תנאי במצוה הוא ששייכת רק בבית].

וא"כ מי שאין לו בית כלל, ויתיב אקיקלא דמתא פטור ממצות נ"ח. ואפי' נמצא בבית, משמע מדבריו שצריך שיהי' הבית שכור לו לאכילה ולינה. ובספר חובת הדר (פרק ב' סקל"ט) תמה דלכאורה אפי' מי שדר בבית הפקר אע"פ שלא נתכוין לזכות בו חייב בנ"ח. וצ"ל דרק ליתר תוקף כתב מהרש"ם כן, שהנוסע ברכבת, הוא

כשוכר מקומו. אבל אה"נ שגם בלא"ה חייב. שהרי כ' הרמב"ם (ד, יא) הנ"ל אין לו בית וכו' צריך להדליק במקום שנתארח בו, ומשתתף עמהן "בשמן" עכ"ל, ולא הזכיר שצריך לשלם בעד האכסניא, או לקבל רשות מבעל האכסניא. ושמא הבין מהרש"ם מהרמב"ם שכ' שמשתתף "עמהן" בשמן, שיושב שם באכסניא או בשכר, או ברשות, שאז בעה"ב הוא כנותן לו שכר האכסניא במתנה.

וממילא נפשט ספיקו של ס' חובת הדר לפ"ד מהרש"ם מה דין אורחים שבהכנסת אורחים של הקהל, כיון שאינם משלמים שכר, מי נימא דהוי כמי שאין לו בית. ומסיק לולא דברי מהרש"ם, דכל שנמצא בבית ברשות, אע"פ שאינו משלם שכר, נעשה האורח כבעה"ב לענין חובת הדלקה עיי"ש. - ולדידי פשוט שגם מהרש"ם מודה לזה, וכמו שנתבאר דאם יושב ברשות, הוי כמשלם שכר, אלא שבעה"ב מוחל לו שכרו. אלא שעל מה שנשאל מהרש"ם בענין רכבת, השיב דנחשב כביתו.

אבל הא מסתפקנא גם לפ"ד ס' חובת הדר, מי שנכנס למלון או לרכבת בלי רשות ומבלי לשלם, דהיינו בגניבה, אם נאמר דמ"מ הוא נמצא בבית וחייב בנ"ח, או דבעינן ביתו דוקא. - ולכאורה זה תלוי בשני השיטות הנ"ל. דאם נ"ח הוא חובת הבית, אז חלה החובה על בעל הבית. ובזה י"ל שבשכירות או ברשות בחנם, נחשב גם האורח כבעה"ב לענין חיוב נ"ח. אבל אם נכנס בגניבה לבית, לא נעשה כבעה"ב, ואין עליו חובת נ"ח. - ואם נ"ח הוא חובת הגוף, אלא שיש תנאי שמקום ההדלקה הוא בבית דוקא, ואין חובת ההדלקה רק על בעה"ב, אלא כל א' מבני הבית יכול להדליק (כשי' רמ"א), א"כ גם בבית גנוב יכולים להדליק, שהרי אין אנו צריכים שיהיה האורח נחשב כבעה"ב, דאין יתרון לבעה"ב לגבי נ"ח, וא"כ גם גנב שלא נחשב כבעה"ב, יכול להדליק, כיון שנתמלא התנאי שמדליק בבית [ועי' להלן אות ז' שהמג"א נקט ב' החיובים, עליו, ועל ביתו. וא"כ גם בנדון דידן חייב].

ה) אם בכלל "מהדרין" הוא להדליק עבור קטן, ודין קטן שהגיע לחינוך

בחקירה הנ"ל תלוי גם אם מדליקים נ"ח על קטן שלא הגיע לחינוך. דלרמ"א שמצות המהדרין היא שכל א' מהמהדרין ידליק בעצמו, הרי זה לא שייך בקטן. ולרמב"ם שבעה"ב מדליק על כל נפשות ביתו, א"כ גם על קטן ידליק, דמאי שנא קטן מגדול, אם ההידור שעל כל א' מבני הבית ידליק בעה"ב נר. וכ"כ בס' נהר שלום (סי' תרע"ז) דלרמב"ם מדליק בעה"ב אפילו על יונקי שדים. וזה להרמב"ם לשיטתו שנ"ח חובת הבית, וממילא החיוב על בעה"ב. - [והכלי חמדה (ח"ד פ' קרח דף פג.) כ' שהרמב"ם לא הזכיר כלל הדלקה לקטנים. ולכאורה ב"אנשי

ביתו" גם קטנים במשמע]. - ויש להביא סמוכין לנה"ש מהשלטי גבורים (ברכות פ"ז, ברי"ף דף לה. אות ה') שהביא מר"ת דאפי' קטן המוטל בעריסה מצטרף לזימון לעשרה ולשלשה עיי"ש. ושוב ראיתי בס' מועדים וזמנים (סי' קל"ג, עמ' ס"ד) שכ' לדייק קצת מלשון מגילת תענית (פ"ט) "והמהדרין נר לכל נפש ונפש". דמשמע אפילו לקטנים ביותר.

אכן מלשון המאירי משמע שנ"ח היא חובת בעה"ב (כלומר חובת הבית), מדכתב אבל לדעתינו אינו כן [כהרמב"ם], שמאחר "שאתה מדליק" לחשבון בני הבית, אף הרואים יאמרו וכו' [כתוס']. ואעפ"כ כתב שידליק לפי מנין בני ביתו "הגדולים". והיינו שגם אם החיוב על בעה"ב, אינו חייב להדליק על קטנים כ"א על גדולים. ומדדייק וכתב "גדולים", משמע לאפוקי אפי' קטן שהגיע לחינוך, דהגם שיש חיוב לחנכו בכל המצוות, בכ"ז בנ"ח שבעה"ב מדליק אינו חייב. - וכ"כ השלטי גבורים (פ"ב דשבת, לרי"ף דף ט:) בשם ריא"ז והמהדרין נר לכל א' וא' בין אנשים ובין נשים אבל "על" הקטנים "שאינם מחוייבים" נראה בעיני שאינו מדליק עכ"ל. ומשמע דאפי' הגיע לחינוך, כיון שאינו בר חיובא, אינו נכנס בכלל אנשי ביתו, שלמהדרין מדליק בעה"ב "על" כל א' וא' (כהרמב"ם). וכ"כ מחצהש"ק (תרע"ז סק"ח) בכונת ריא"ז.

ונראה להסביר שיטת המאירי והריא"ז, דס"ל דאין בעה"ב חייב להדליק רק על בני ביתו המחוייבים במצות נ"ח, משא"כ קטן הפטור, הרי הוא פטור לעצמו, ופטור בעה"ב להדליק עליו. ואפילו הגיע לחינוך, יש חיוב לחנכו רק במה שהוא חייב לעשות, אבל להרמב"ם הרי בעה"ב הוא שמדליק ולא בני הבית, וא"כ לא שייך חינוך בקטן.

נמצא שיש ב' דעות בשיטת הרמב"ם, דלמאירי וריא"ז מדליק רק על ב"ב הגדולים, ולנהר שלום גם על קטנים אפילו על יונקי שדים.

ולשיטת הרמ"א (תרעא, ב) הנ"ל שכתב שכל א' מב"ב ידליק ובמקומות נפרדים. פשוט שגם קטן שהגיע לחינוך בכלל, לחנכו במצות הדלקה שבני הבית הגדולים עושים. ולכן לשיטתו פסק הרמ"א (סו"ס תרע"ה) דלדידן שכל א' מבני הבית מדליק בפנ"ע, קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק ג"כ עכ"ל. וכנהוג אצלנו.

ולדעת המחבר בשו"ע (תרעא, ב) דיש לנהוג כתוס' וכמהדרין מה"מ, שבעה"ב מדליק רק נר א', אפילו אם רבים בני הבית, ומוסיף והולך. - לפ"ז פשוט שקטן אפי' הגיע לחינוך אינו מדליק, דהא אפילו בני הבית הגדולים אינם מדליקים בפני עצמם, כש"כ הקטן. ולכן תמהו האחרונים על המחבר בשו"ע (תרעז, ב) שכ' קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק עכ"ל. ותירץ

המג״א (סק״ח) דאירי שיש לו בית בפני עצמו. ומוסיף המג״א: ואפשר דאפילו לדידן שכל א׳ מדליק קטנים פטורים וכן משמע בש״ג ע״ש, עכ״ל. ומסביר המחצהש״ק דניהו דמחוייב לחנכו, היינו בדבר שיש בו חיוב על הגדול מצד הדין, אבל בזה דגם בגדול ליכא כ״א משום הידור מצוה, אינו מחוייב לחנך בו הקטן. אלא שקשה מהרמ״א (סו״ס תרע״ה) הנ״ל, ועיי׳ מה שתירץ. - וכ״כ הפמ״ג (תרע״א במ״ז א׳) דקשה על רמ״א, דנהי דאף בדרבנן שייך חינוך, מ״מ במהדרין לא שייך חינוך.

ולולא דמיסתפינא, לכאורה דברי המג״א דחוקים, שקטן דר בבית לבדו ואין אביו ואמו עמו. וגם הרי מצות חינוך היא על אביו, ואם אין אביו עמו מי יחנכו להדליק. ועל מי חל החיוב שהקטן ידליק. - וגם בד׳ מחצהש״ק יל״ע שהרי יש כאן ג׳ מדרגות: בעה״ב המוציא את כולם מן הדין. בני הבית הגדולים המחייבים עצמם מדינא דמהדרין, ע״י שאינם יוצאים בהדלקת בעה״ב, קטן שהגיע לחינוך. וא״כ נהי שכאשר יגדל הקטן, ויהיה כאחד מבני הבית, לא יהיה עליו חיוב מעיקר הדין, כ״א משום הידור, מ״מ ענין חינוך הוא בקטן דוקא, בכדי שיתחנך לכשיהיה גדול. וא״כ צריכים לחנכו גם לכשיהיה בעל הבית שיוציא אז את כולם מן הדין. ונהי שכאשר יגיע למדרגה להיות כב״ב הגדולים ידליק רק מצד הידור, אבל בחינוך שייך גם לדלג על מדרגה אמצעית זו, ולחנכו בקטנותו שיקיים המצוה כהלכתה לכשיגיע להיות בעה״ב.

ולפ״ז יצא שקטן שהגיע לחינוך עדיף מבני הבית הגדולים, למחבר שפ׳ (תרעא, ב) שבני הבית לא ידליקו (כתוס׳) וקטן שהגיע לחינוך ידליק (תרעז, ב). וזה אפילו בהיותו בבית אביו. - דבני הבית הגדולים יוצאים מבעה״ב, וממילא אינם יכולים לברך. אבל הקטן שצריך לחנכו לכשיהיה בעה״ב שידע איך להדליק, הוא צריך לכוין שלא לצאת מבעה״ב, וידליק בעצמו.

אמנם אפי׳ אם נקבל סברא זו, בכל זאת עדיין מיחזי כחוכא, שהבנים הגדולים בבית אינם מדליקים ויוצאים מאביהם, והקטן שהגיע לחינוך מדליק לעצמו. - וגם יש לדחות סברא זו, שהרי כל הטעם שהבנים הגדולים אינם מדליקים לעצמם, הוא כתוס׳ דלא יהא היכר בנרות הנוספים שהם לימים הנכנסים, דאפשר לחשוב שהם כמנין בני הבית. וזה בזמנם שכולם הדליקו ע״י הפתח בטפח הסמוך לו וכנ״ל. וא״כ איך ידליק שם הקטן, הרי עי״ז מונע מלדעת מנין הימים. ואם ידליק במקום נפרד, כנהוג בזמנינו, א״כ שגם הבנים הגדולים יעשו כן, אלא ודאי בזמן התלמוד לא היה שייך, א״כ גם בקטן לא שייך.

ולכן הדרינן למש"כ המג"א, דפסק השו"ע (תרעז, ב) דקטן שהגיע לחינוך ידליק, הוא בשיש לו בית לעצמו. - וכתב הכלי חמדה (ח"ד פ' קרח דף פג.) דאפי' בבית של הקטן, לא ידליק הקטן בעצמו, אלא ידליקנה לו מי שהוא מחוייב, ובזה יתקיים מצות חינוך, ואינו דומה לכל המצוות שהן מצוות על גופו, דאי אפשר בענין אחר, אלא שהוא עצמו ישמע תקיעת שופר, וממילא יכול גם לתקוע לעצמו. משא"כ בנר חנוכה דהיא חובת הבית, ואם ידליק בבית מי שמחוייב בהדלקה, עבור הקטן, תתקיים מצות נ"ח בשלימות, לזאת יקיים מצות חינוך ע"י שגדול ידליק עיי"ש. - ולפי דבריו היינו מרויחים שהחינוך הוא על המדרגה האמצעית, שלכשיהיה בן גדול ישמע מאביו ויצא בזה ידי חובתו [ולא לחנכו עכשיו למדרגה שניה שלאחריה, לכשיהיה בעה"ב]. - אבל לשון השו"ע (תרעז, ב): קטן שהגיע לחינוך "צריך להדליק" עכ"ל, משמע שהוא עצמו צריך להדליק. - וגם בעצם סברת הכלי חמדה יש לעיין, דנהי שנ"ח חובת הבית, ואם ידליק גדול תתקיים המצוה בבית בשלימות. מ"מ הרי חובת הבית תלויה בבעל הבית, שביתו של יהודי חייב בנ"ח. וא"כ ביתו של קטן פטור, דהוי כבית שלא גרים בו, ורק מדרבנן יש לחנך הקטן שבביתו תתקיים המצוה. ואם כל החיוב בא מצדו, א"כ יוכל גם הוא בעצמו להדליק.

וכן מצינו במזוזה שכ' בשו"ע (יו"ד רצא, ג) ומחנכין את הקטנים לעשות מזוזה לפתחיהם עכ"ל. וכתב בס' חובת הדר (פרק א' סקכ"ה) דכיון דחיוב המזוזה אינו אלא מדין חינוך, נראה מדברי הרמב"ם והשו"ע דמהראוי שהקטן בעצמו יקבע המזוזה, ויברך מדין חינוך. רק אם אינו יכול בעצמו, יכול הגדול לקבוע עבורו, כמו שיכול להוציאו בשאר מצוות. [ושם (פ"ט סוסק"ז) כ' דאם קבע הקטן בעצמו, כשיגדל אפשר שאינו צריך לחזור ולקבוע, וכמש"כ בבה"ל (סי' י"ד) בציצית, וכן משמע בנחלת צבי (בשו"ע יו"ד סו"ס רצ"א). ובשד"ח (כללים מע' מ' כלל קל"ה) מביא יש מכשירים אם קבע קטן מזוזה אפי' בביתו של גדול עיי"ש ואכמ"ל]. - וא"כ כמו"כ בנר חנוכה.

ולאו גברא אגברא קא רמינא. דשמא גם במזוזה ס"ל להכלי חמדה שבבית של קטן עדיף שגדול יקבענה. - ושמא יש לחלק בענין החינוך, שבמזוזה מחנכין אותו שתהיה לו מזוזה בפתחו. ובנ"ח החינוך המעשה, שידע איך להדליק. וא"כ בנ"ח יותר סברא שהקטן בעצמו ידליק מאשר במזוזה.

שוב ראיתי בשו"ת שער אפרים (סי' מ"ב, סוד"ה ולכאורה) שדייק מל' או"ח המובא בב"י (שהוא המקור להלכה זו דקטן שהגיע לחינוך ידליק) שכ' קטן שהגיע לחינוך מדליק כיון שמצוה דרבנן היא עכ"ל. משמע אף

כשיש גדול בבית מדליק הקטן, דאל"כ הול"ל שמדליק משום פרסו"נ, אלא ודאי דבלא"ה איכא פרסו"נ הואיל וגדול מדליק, רק הואיל ומצוה דרבנן היא ידליק הקטן בעצמו אתו"ד. - והרי זה דלא כהכלי חמדה שכ' שהגדול ידליק לקטן. - וצ"ל דהכלי חמדה כתב כן רק בבית שרק הקטן מדליק, שבזה עדיף שהגדול ידליק לו, שעי"ז תתקיים המצוה בשלימות, שתיעשה ההדלקה ע"י גדול. אבל בבית שגם גדול מדליק, שפיר ידליק הקטן בעצמו. - [ואולי כונת האו"ח שקטן יכול להדליק להוציא הגדול, כיון שרק מצוה דרבנן היא. וכשיטת הר"ן בשם בעל העיטור שהביא בשו"ע (תרעה, ג) בשם י"א].

ולייש קושיית הפמ"ג והמחצהש"ק הנ"ל איך שייך חינוך בדבר שהוא רק משום מהדרין. הנה בבית של קטן בודאי שייך חינוך (ומשמע במחצהש"ק דזה לא קשיא ליה), דבכה"ג בגדול יש חיוב מעיקר הדין דנר איש וביתו, א"כ גם קטן צריכים לחנך לזה. - ואפילו לפמש"כ הרמ"א (סו"ס תרע"ה) דלדידן שכל א' מב"ב מדליק בפנ"ע, גם קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק. י"ל עפ"י מה שכתבנו בס"ד (בסי' לח, א) דמצות הידור דנ"ח אינה דומה לשאר הידורי מצוה, דכך נתקנה מצות נ"ח שיהיו בה ג' המדרגות, המצוה, והמהדרין, והמהדרין מה"מ. וכל מי שעושה גם כמהדרין מה"מ, עושה בזה עצם המצוה. א"כ א"ש בפשיטות דשייך לחנך קטן להדליק כמו שאר בני הבית המהדרין, דאין זה חינוך להידור מצוה בלבד, כי אם לעצם המצוה.

ו) אם מועילה כונה שלא לצאת בשאשתו מדליקה עליו. ביאור מחלוקת שני הגדולים שבתה"ד (סי' ק"א) אם אכסנאי ידליק לעצמו או יסמוך על אשתו

עוד לנו נפק"מ בחקירה הנ"ל, אם מועילה כונה שלא לצאת בהדלקת אשתו, במי שהוא אכסנאי במקום אחר, ואשתו מדלקת עליו בביתו. שאם מועילה כונה להיפך, אז יכול להדליק בעצמו במקום שהוא, כי לא יצא בהדלקת אשתו. ואם אין היפך כונה מועילה, אז יוצא הוא בהדלקת אשתו, ואינו יכול עוד להדליק בעצמו.

שנחלקו בזה שני גדולים שהביא התרומת הדשן (סי' ק"א) ומובא בט"ז (תרע"ז סק"א). דגדול הא' סבר דהאכסנאי רשאי להדליק בברכה חוץ לביתו, אע"ג שאשתו מדלקת בביתו, והגדול הב' סבר דהואיל ולא צריך (כדאמר ר' זירא כיון דנסיבנא אמינא השתא ודאי לא צריכנא דקא מדליקי עלי בביתאי) פטור ונקרא הדיוט, והוי ברכה לבטלה. דמהדרין כזה לא אשכחן בגמ'. - והסכים התה"ד לגדול הא', שזה ג"כ בכלל מהדרין, דכמו בעה"ב ובני ביתו במקום אחד, כן בעל ואשתו בב' מקומות. וכ"פ הרמ"א

(תרעז, ג) וט"ז (סק"א) ומג"א (סק"ד, לפי מחצהש"ק). - והב"י החמיר שלא לברך כהגדול הב'. גם הרש"ל (בתשו' פ"ה) מובא בט"ז הנ"ל, ס"ל כהגדול הב', דאין הבעל (גם כשהוא במקום אחר) יכול לכוין שלא לצאת בהדלקת אשתו, דלאו כל כמיניה, ואינו יכול לברך לעצמו (וכן משמע דעת הפר"ח תרע"ז סוסק"ג עייש"ה).

ובשו"ת רעק"א (תנינא סי' י"ג) כתב דהא דמהדרין מדליקין כל א' לעצמו, אף דמדינא נר איש וביתו, היינו טעמא "כיון דרצונו להיות מהמהדרין כוונתו שלא לצאת בשל זה המדליק, וממילא מחוייב מדינא" עכ"ד. וכ"כ הפמ"ג (סי' תרע"ד בא"א סק"א). - וממילא זו היא מחלוקת שני הגדולים שבתה"ד. דהגדול הא' סבר שהבעל יכול לכוין שלא לצאת בהדלקת אשתו, כמו בני הבית המהדרין. [וכ"כ הא"ר (תרעז, ד) בשם מהרי"ו ומהרי"ם דאין בזה ברכה לבטלה, כיון דאינו רוצה לצאת בשל אשתו]. והגדול הב' סבר דלאו כל כמיניה דבעל לכוין שלא לצאת בהדלקתה. והא דבמהדרין מדליק כל א', צ"ל דס"ל דבעה"ב מדליק בעבורן כשי' הרמב"ם הנ"ל, ואה"נ שאינם רשאים לברך לעצמם, דלאו כל כמינייהו לפטור עצמם מברכת והדלקת בעה"ב.

ואולי ס"ל להגדול הב' דהמהדרין רשאים להפריד עצמם מבעה"ב, ולכוין שלא לצאת בהדלקתו, משא"כ בעל שאשתו מדליקה בביתו בעבורו אינו רשאי.

עכ"פ יש לתלות מחלוקת ב' הגדולים בשני צדדי החקירה הנ"ל, שאם הדלקת נ"ח חובת גברא, יכול כל א' לכוין שלא לצאת בהדלקת בעה"ב, שהרי לעולם כל א' מחוייב, אלא שבעה"ב מוציאו, ובכונה להיפך אינו מוציאו. וכמו כן כשהדליקה אשתו כתב הנהר שלום (סי' תרע"ז), "שעשו הדלקת אשתו כאילו הדליק הוא", א"כ כמו שבהדליק הוא אם מתכוין שלא לצאת אינו יוצא, כמו"כ בהדלקת אשתו יכול הבעל לכוין שלא לצאת בהדלקתה, וממילא חייב להדליק לבדו בברכה. - אבל אם נ"ח חובת הבית, ובביתו מדליקה בעלת הבית נ"ח, לאו כל כמיניה לומר שאינו רוצה לצאת בזה י"ח, שהרי במציאות דולק נ"ח בביתו. ועדיף ממזוזה הקבועה בביתו, אפילו קבעה בן אדם אחר, כיון שיש בבית מזוזה נפטר הבית. כש"כ כאן שאשתו שהיא בעלת הבית הדליקה.

וכזאת כתב הברכי יוסף (תרעז, ב) לתרץ דברי הרב"י שכתב כאן להחמיר כהגדול הב' שלא לברך, וכתב הב"י שיש לחוש לברכה שאינה צריכה. ואילו בשו"ע (או"ח ו, ד) פ' בברכות השחר שא' מברך וכולם עונים, ואח"כ מברך אחר וכו', מפני שלא התכוין לצאת כששמע. וא"כ גם בנ"ח למה לא יוכל לכוין שלא לצאת בהדלקת אשתו. וכראיות הט"ז מברכת המוציא וברהמ"ז

דיכול לברך לעצמו. - וכתב הברכ״י לחלק דבברכות תלוי בשומע אם כיוון לצאת. וכיון שבו הדבר תלוי, אם לא כיוון לצאת ומברך לעצמו, לא הוי ברכה שאינה צריכה. אבל בנ״ח אינו תלוי בכוונתו כלל, ואשתו פוטרתו, וממילא הוא יוצא, ולכן ס״ל להב״י דהוי ברכה שא״צ עכ״ד. - והדברים מתבארים כנ״ל, דאם זו חובה עליו שבביתו יהא דלוק נ״ח, ואשתו הדליקה ונתקיימה המצוה, שוב אינו יכול לברך.

ומתאימים לפ״ז שני פסקי הרמ״א, דס״ל (תרעא, ג) דבמהדרין כל א׳ מב״ב ידליק, וכמו שהסברנו משום דס״ל שהדלקת נ״ח חובת גברא, ס״ל ג״כ (תרעז, ג) דאכסנאי שאשתו מדלקת עליו, יכול לכוין שלא לצאת בהדלקתה, כיון שאם נ״ח חובת הגוף יכול לכוין שלא לצאת.

אכן דבר זה שאמרנו, שאם נ״ח חובת הבית, לא מועילה היפך כונה שלא לצאת, אינו ברור כל כך. - כי הנה כתב המשנה ברורה (בבה״ל סי׳ ס׳ סעיף ד׳) אם קראוהו לתורה ולוקח טליתו או טלית הקהל לעלות לבימה, שאז זמנו בהול, ומסתמא אינו מכוין אז בלבישתו לקיים המ״ע של ציצית, ממילא עובר בזה על המ״ע, והעולם אין נזהרים בזה עכ״ל. וממילא כש״כ אם כיוון בפירוש שלא לצאת ולא לקיים מצות ציצית, שעובר על המ״ע, ונחשב לו כלובש בגד של ד׳ כנפות בלי ציצית. הגם שיש במציאות ציצית בבגדו. וא״כ כמו״כ במזוזה ובנר חנוכה, נהי נמי שבמציאות ישנם בפתחו, מ״מ למאי דקיי״ל (בסי׳ ס׳) דמצות צריכות כונה, אם לא כיוון לקיים המצוה, וכש״כ אם היתה לו בפירוש היפך כונה שלא לצאת, ה״ז כאילו אין מזוזה ואין נ״ח בפתחו.

ויש אריכות דברים בזה בס׳ מנחת שלמה (סי׳ א׳) שהירבה לתמוה על זה, דא״כ הקונה בית שיש בו מזוזה, (אשר במזוזה מקיים בכל רגע מ״ע, נהי שהברכה נתקנה רק אקביעת המזוזה, כמג״א רס״י י״ט), וחיוב המזוזה ודאי פקע מהמוכר וחל רק על הקונה, וא״כ אם נכנס לדור בתוכו ולא זכר כלל ממצות מזוזה, נמצא הרי הוא עובר בכל רגע על מ״ע דמזוזה. - והעלה שם דכמו במעקה לגגו אם לא נתכוין למצוה, הגם שלא קיים מ״ע הואיל ומצוות צריכות כונה, מ״מ כמו שאינו עובר על הלאו של לא תשים דמים בביתך, כך אינו עובר גם על העשה של עשיית מעקה, דכיון דבמציאות יש מעקה, ולא רמיא עליו חיוב. וה״נ במזוזה הואיל ויש מזוזה בפתח, אין הוא חייב במ״ע זו יותר, דמתקיימת היא מאליה. - וא״כ אפילו לבש טלית או אכל בסוכה ואמר בפירוש שאינו מכוין למצוה, דלכו״ע לא עשה מצוה, אפ״ה אין רואין אותו כעובר על העשה, כיון דבהאי גברא אין אני קורא בו בסוכות תשבו או גדילים תעשה לך, הואיל ויש לו אותם במציאות. וה״ז דומה קצת למחזיר אבידה או משלם שכר שכיר בזמנו,

ואמר שאין כונתו למצוה, דאע"ג דלמ"ד מצ"כ לא עשה מצוה, מ"מ גם ביטול עשה אין כאן. וה"נ בציצית ומזוזה, אף בכה"ג שאינו מקיים מצוה, אפ"ה איסור לבישה אזדא מבגד זה כיון שהציצית תלויים בו, עיי"ש שהאריך.

ולפי דבריו יובן למה שלפי השיטה שנ"ח חובת הבית, לא מועילה היפך כונה שלא לצאת. כיון שבמציאות הרי דולק נ"ח בביתו, וכבר לא נתחייב איש זה בהדלקה עוד. - אבל הני מילי אם הדליק אותה בר חיובא, ושיכול להדליק בבית זה, דהיינו אשתו או בני ביתו. [אבל אם יבוא מישהו מבחוץ וידליק נ"ח בבית בעה"ב זה בלי רשותו, כיון שהמדליק הזה לא עשה מצוה לעצמו, גם בעה"ב אינו יוצא ידי חובתו בזה. דהוי כעין הדלקת חרש שוטה וקטן דלא עשו ולא כלום (תרעה, ג), כיון שאינם בני חיוב. ה"נ זה הזר לאו בר חיוב הוא בבית זה, ויתכן שלא היה יי"ח לעצמו, בהדלקתו כאן, כי אינו מקום אכילתו או שינתו, ולכן גם לבעה"ב לא נחשב למאומה, ועדיין צ"ע].

ז) ממג"א מבואר שיש ב' חיובים, חובת הגוף, וחובת הבית

אכן מצאנו דאין כאן דעות חלוקות אם נ"ח על גופו או על ביתו, אלא תרווייהו איתנהו. ויש על האדם ב' החיובים דגופו ודביתו.

ראה במג"א (תרע"ו סק"ב) שכ' שאם אשתו הדליקה עליו בראשון [והיא בירכה כל הברכות, אז כשהבעל מדליק בליל ב'] צריך לברך בליל שני שהחיינו, דאשתו אינה פוטרת גופו אלא ביתו (ב"ח), ול"נ פשוט דלהפוסקים כשאשתו מדלקת עליו א"צ לברך על הראייה, א"כ הה"ד דא"צ לברך שהחיינו כשמדליק [דמדא"צ לברך על הראייה, ש"מ דגם גופו נפטר, ומחשב ליה כאילו הדליק בעצמו, א"כ גם שהחיינו א"צ לברך, לבושי שרד]. וכן משמע בר' זירא דסמך על אשתו, ואי ס"ד לא לפטר גופו, א"כ הו"ל להשתתף ליפטור גופו, אלא עכ"ח נפטר לגמרי עכ"ל.

והנה דברי הב"ח הנ"ל הם (בסי' תרע"ו, ד"ה ומ"ש ואין מדליקין עליו) לתמוה על סמ"ג שכ' דנשוי ההולך בדרך א"צ לברך על הראיה כיון שאשתו מדלקת עליו, ותימה דמה שמדליקין עליו בביתו אינו בא אלא לפטור אותו מחיוב המוטל על ממונו וכו', אבל ההודאה על הנס וברכת שהחיינו הוא בחיוב על גופו, ומזה לא נפטר כשמדליקין עליו וכו' עכ"ל. - הרי שס"ל להב"ח שיש חיוב הדלקת נר על ממונו [וי"ל דהיינו על ביתו], וחיוב הודאה על גופו. וא"כ לכאורה לא קשה על הב"ח קושיית המג"א מר' זירא, שלא השתתף בפרוטה, מפני שסמך על אשתו, והרי אשתו רק פטרה ביתו, והוא עצמו צריך לפטור גופו. דהחיוב על

גופו הוא להודות על הנס, ולא להדליק. וא"כ מה ירויח שישתתף בפרוטה, הרי בעה"ב יברך ולא ר' זירא.

וכפי הנראה הבין המג"א בדעת הב"ח, שאין כאן חיוב גופו רק להודות על הנס, אלא חיוב גופו הוא להדליק נ"ח, ובזה עצמו מודה על הנס. - ועל זה חולק המג"א, וס"ל שלא רק בחיוב ביתו יכול שליח לפוטרו, אלא גם בחיוב גופו יכול שליח לפוטרו, דכשהדליק השליח נחשב למשלח כאילו הדליק הוא עצמו, וכאילו בירך הוא עצמו שהחיינו ושעשה נסים, ולכן לא השתתף ר' זירא שעי"ז יהא כהוא עצמו מדליק ויו"ח בברכת בעה"ב, כיון שאשתו שהיא שלוחו הוציאתו לגמרי מחיוב ההדלקה שעל גופו.

חזינן מדברי המג"א שישנן על האדם ב' חיובי הדלקת נ"ח. חיוב גופו, וחיוב ביתו. אלא שהיא מצוה שאפשר לעשותה ע"י שליח (וכמש"כ הר"ן בפסחים, לרי"ף דף ד.).

עוד כתב הב"ח (סו"ס תרע"ו) מצאתי בהג"ה (והוא בשלטי גבורים שסביב למרדכי אות ה'): אדם שהדליק נ"ח יכול להדליק לאשה ולברך, וכגון שעומדת אצלו בשעת הברכה, אבל בענין אחר נראה למהר"ח שאין לברך עכ"ל, [ע"כ בש"ג], ונ"ל דוקא דבר המוטל על גוף האדם, ולא על דבר הנתחייב ברכה, וראיה מחלה ותרומה שהשליח מברך בלא המשלח, ע"כ מצאתי, עכ"ל הב"ח. - והמג"א (תרע"ו סוסק"ד) פירש הגהה זו דמש"כ "ונ"ל דוקא" וכו', אינו חולק על מהר"ח, אלא מפרש דבריו, דכיון דנ"ח מוטל על גוף האדם, לכן צריכה האשה לעמוד שם כשאיש מדליק ומברך עבורה, משא"כ העושה שליח להפריש חלה ותרומה א"צ לעמוד אצל השליח. [והמג"א מסכים לזה, ומוסיף עליו, שהאיש האחר יכול גם לברך, והאשה מדליק בעצמה, לבושי שרד]. - חזינן דחיוב נ"ח הוא על גוף האדם. אבל כנז"ל י"ל דתרווייהו איתנהו, על גופו ועל ביתו.

והסבר הדבר, דלגבי עצם השליחות אין נפק"מ, ואפילו מצוה המוטלת עליו לקיים, כמו הדלקת נ"ח או לקדש אשה וכדומה, ה"ז יכול לעשות שליח לקיימה בשליחותו, כמו מצוה המוטלת על הדבר, כגון הפרשת חלה ותרומה ומזוזה וכדומה שמועלת שליחות. [ורק במצוה שבגופו לא מהני שליחות כתוס' רי"ד (פ"ב דקידושין), דהיינו כשמקיים המצוה בגופו ממש, כגון תפילין ציצית סוכה לולב וכדומה, שבזה לא שייך לעשות שליח שיניח התפילין על ראש השליח, כי המשלח חייב להניחם על ראש עצמו]. - וההבדל ביניהם הוא רק לענין ברכה, דבמצוה המוטלת עליו לקיים, אין השליח יכול לברך, כי יכול רק לעשות השליחות, ונחשב למשלח כאילו עשאה בעצמו, דשלוחו של אדם כמותו, אבל אינו יכול לומר וצונו במקום המשלח. אבל במצוה המוטלת

על הדבר, יכול השליח לברך, כיון שהוא מקיים המצוה במקום המשלח, וילע"ע. - [אבל יש לדחות, דגם שליח מברך. וי"ל אם הברכה היא לעצמו כיון שעושה מצוה להוציא אחרים, או שמברך בשליחות, דכמו שיש שליחות לעשות המצוה כן יש שליחות לברכה. ועי' מקראי קודש חנוכה סי' כג].

וז"ו כונת הב"ח בשם הג"ה, דאשה שרוצה שאיש ידליק לה נ"ח, ה"ז יכולה לעשותו שליח גם שידליק שלא בפניה, אבל אינו יכול אז לברך, אא"כ האשה עומדת שם ומברכת בעצמה, או שהאיש יברך להוציאה בברכה, לא מטעם שליחות, אלא מטעם שומע כעונה. משא"כ במצוה המוטלת על הדבר, יכול השליח לברך גם שלא בפני המשלח.

ח) בדברי הראשונים אם נ"ח מצות גברא או מצות הבית, ועל ממונו. ואם מועילה שליחות

הרמב"ן (פסחים ז.) כתב לבאר באיזה ברכות מברכים ב"על" (על ביעור חמץ) ובאיזה ב"ל" (להדליק נ"ח), וז"ל: ואני אומר שכל מצוה שאדם יוצא בה לכתחילה ע"י אחר כגון ביעור [חמ] קבעוה ב"על", וכן שחיטה ומילה וכו', אבל מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י שליח כגון תפילין וציצית וישיבת סוכה וכיו"ב מברכין עליהן ב"ל" וכו' [לפי ששימוש ה"ל" מורה שהמצוה מוטלת עליו, ר"ן פ"ק דפסחים]. וא"ת הרי הדלקת נר חנוכה שאפשר לעשותן ע"י שליח ומברכין עליה להדליק, י"ל שאני התם שההדלקה מצוה עצמה היא שעשה מצוה [הג"ה: בשמן שמדליק משלו, פי' ובזה לא שייך שליחות] ואתמר בפ' במה מדליקין דצריך לאשתתופי בפריטי, ואינו יוצא אלא בשל עצמו וכו' עכ"ל. - ולהלן (בד"ה ופי' הסוגיא) כתב וז"ל בתוספתא דקתני היה מהלך להפריש תרומה ומעשרות אומר אקב"ו להפריש תרו"מ וכו', ויש לי לתקן, דהתם כיון דאינה נעשית ע"י אחרים אלא מדעתן, ע"י שליח שעשוהו בעלים, שהתורם את שאינו שלו אין תרומתו תרומה וכו' הלכך לא דמי לביעור ומילה וכו' דמברך בהו "על" עכ"ל [הג"ה: דהתם השליח א"צ לדין שלוחו של אדם כמותו ובל"ז יכול לקיים]. - וכ"כ הר"ן (פסחים ברי"ף דף ד.) עיי"ש.

והמאירי (פסחים ז: ד"ה וחכמי הדורות) הקשה ע"ז דמה ענין כשהשמן צריך שיהא שלו, שיהא נידון כאילו צריך ליעשות בגופו, והרי שחיטת פסחו וקדשיו הן ע"י עצמו הן ע"י שלוחו צריך שיהיו שלו [ובכ"ז מברך ב"על"]. - ועל מש"כ הרמב"ן לחלק במצוה שאפשר לעשות ע"י אחרים, בין שליחות מדעת בעלים, שזה דומה למצוה שנעשית ע"י בעלים ומברך ב"ל", ובין אחרים שיכולים לעשותה לבדם מדעת עצמם, שבזה

מברך ב״על״. - הקשה המאירי דכיון שאין הוא עצמו עושה את הדבר, לא שייך בו לשון ״ל״עשות, א״כ מה לי שליחות במינוי ומה לי בשאינו במינוי וכו׳, וכן מזוזה ומעקה אפשר ע״י שליחות הבא מאליו ומברכין ב״ל״. ומסיק המאירי דהדברים אינם ברורים כ״כ, ואין לשנות מטבע ברכות.

ולפני זה כתב המאירי נר חנוכה שאף היא נעשית על ידי שליח הבא מאליו עכ״ל. והיינו דס״ל שא״צ מינוי שליחות בנ״ח כבתרו״מ, וחלק על רמב״ן ור״ן.

ובאמת מש״כ הרמב״ן הנ״ל שהתרומה נעשית רק ע״י ״שליח שעשוהו בעלים״, אין הכונה שצריך דוקא למנותו בפירוש לשליח להפריש תרומה, שהרי הרמב״ן עצמו כתב דבתרומה די נתינת רשות, כמו באומר כל הרוצה יבוא ויתרום, מובא בר״ן (נדרים לו.). ועי׳ בדרו״ח לכק״ז הגרעק״א ז״ל (ב״מ כב.) דטעם הרמב״ן הוא מטעם דזכין לאדם שלא בפניו. - ולא נכנס עכשיו לענין זכיה מטעם שליחות, אשר הרמב״ן ס״ל (בקידושין כג: ומה:) דזכיה לאו מטעם שליחות, ואעפ״כ מועילה זכיה בתרומה. וכבר האריכו בזה האחרונים, ואכמ״ל. - וא״כ כונת הרמב״ן הנ״ל הוא לחלק בין תרומה שצריך רשות או גילוי דעת בעלים, אבל בלא״ה שלא מדעתו לא מהני, משא״כ במעקה ומזוזה שאפילו בלי דעת בעלים נתקיימה המצוה ממילא. ומדברי הרמב״ן משמע שמדמה נר חנוכה לתרומה, שלכן מברכין להדליק כמו בתרומה להפריש. וא״כ עכ״ח ס״ל דנ״ח חובת גברא, ואין אחר יכול להדליק נ״ח בביתו בלי שליחותו.

ולכאורה בהא פליגי הרמב״ן הר״ן עם המאירי, דלרמב״ן ור״ן נ״ח חובת גברא, ולמאירי נ״ח חובת הבית, דומיא דמזוזה ומעקה, ולכן היא נעשית ״על ידי שליח הבא מאליו״.

נפקא לן מהאמור לדברי הרמב״ן והר״ן, שהשמן לנ״ח צריך שיהא דוקא משל בעה״ב (או בני הבית), ואפי׳ כשעושה שליח להדליק, כלומר שהיא מצוה אגברא לקיימה בממונו, כעין ולקחתם ״לכם״ דאתרוג, ומקורו מר׳ זירא (שבת כג.) שהשתתף בפרוטה. - וששליח יכול להדליק בביתו של בעה״ב, רק כשעשאו שליח לכך, או עכ״פ גילה דעתו או נתן לו רשות לכך. אבל אי אפשר להדליק בבית בעה״ב נ״ח בשביל בעה״ב שלא מדעת בעה״ב.

[ודבר זה תלוי לכאורה במחלוקת הראשונים אי אמרינן זכיה מטעם שליחות. דרמ״א (בשו״ע יו״ד שכח, ג) מביא מתה״ד (סי׳ קפ״ח) דאם ידעינן דזכות הוא לבעל העיסה, מותר ליטול חלה בלא רשותו, דזכין לאדם

שלא בפניו, וכ"כ התוס' (נדרים לו: וקידושין נו: בשם רבינו מאיר). אבל הרשב"א ר"ן וריטב"א (קידושין מב.) סברי דזכיה לאו מטעם שליחות, וע"ע במקראי קודש לחנוכה (סו"ס כ"א וסי' כ"ב), ואכמ"ל]. - ולהמאירי מועילה הדלקת נ"ח אפילו ע"י שליח הבא מאליו, וכמו שנתבאר.

ודברים מפליאים לכאורה ראיתי בזה בחידושי רבינו דוד, תלמיד הרמב"ן (הנדפס מחדש ע"י מכון ירושלים) (לפסחים ז:) שאחרי הביאו דברי הרמב"ן הנ"ל בענין מטבע הברכות כתב (בעמוד מ"ז): ולכל הפירושים קשה המדליק נר חנוכה של חבירו למה מברך להדליק וכו', וי"ל שמצות נ"ח ודאי אינה ע"י שליח, שאם קנה אדם פתילות ושמנים והדליק בשביל חבירו ודאי לא עשה כלום, ואינו ראוי לברך כלל, אלא כמי שהניח תפילין ונתעטף בציצית בשביל חבירו, אבל אחר שהכין בעה"ב בביתו השמנים והפתילות יכול אחר שיברך במקומו, והוא שומע ויוצא ידי הברכה, שהברכה על עיקר ההדלקה היא, רוצה לומר התקנת השמן והפתילות, שהדלקה בשמן ופתילות של חבירו אינה כלום, ומעתה כשזה מדליק ומברך להוציא לזה שהוא שומע הוא עושה, שאף בתפילין וציצית כך הוא הדין, שיעשה הוא מצוה, וחבירו יברך לו להוציאו ידי ברכה וכו' אבל בבית חבירו שאין שם אדם אינו יכול לברך עכ"ל.

והיינו שמפרש שנר חנוכה היא מצוה שבגופו, שעל בעה"ב חל החיוב להכין בעצמו הפתילות והשמן, ועל זה קאי הברכה. ולכן לא מועיל שליחות שאחר יכינם. אלא אם בעה"ב עצמו בידיו הכינם, יכול השליח רק לברך לו, ובעה"ב יצא מברכתו בתורת שומע כעונה. - וכמש"כ הרב המגיה שם דזו מצוה המתקיימת גופו, והמדליק אינו אלא מסייעו, ודומה למניח תפילין על זרועו של חבירו, ומוציאו ידי ברכה.

ומי יתן ואזכה להבין ד"ק. ראשית חידוש עצום הוא שבנ"ח לא מהני שליחות. ועכ"ח צריך לחלק בין אכסנאי שמדליקים עליו בביתו דמהני. - ועוד שעשה לעיקר המצוה את הכנת השמן והפתילות, דבר שהוא רק הכשר מצוה. ובפשטות אפי' הכין קוף או עכו"ם השמן והפתילות מהני, ועיקר המצוה היא ההדלקה. שהרי זה מטבע הברכה "להדליק". - ותו במה שמסיים דכשאין אדם בבית חבירו אינו יכול לברך, דעדיפא מיניה הול"ל, שאם לא הכין חבירו בעצמו הפתילות, אפי' חבירו עומד שם, אינו יכול להכין לו הפתילות ולהדליק ולברך לו.

ועל כרחנו לומר לכאורה שכונתו כהרמב"ן רבו, שהשמן והפתילות צריכות להיות ממון בעה"ב וכנ"ל. וזה

שכתב שנ״ח אינה ע״י שליח שיקנה עבורו נר וידליקנו עבורו, דכמו מצוה שבגופו צ״ל בגוף האדם, כתפילין וציצית, כן מצוה שבממונו, צ״ל בממון בעה״ב בעצמו. אבל אחר שבעה״ב הכין מכספו הנר, יכול השליח להיות שלוחו להדלקה. ומסתבר דהה״ד שיכול בעה״ב לתת כסף לשליח, ולעשותו שליח לקנות לו שמן ופתילות, ולהכינם עבורו, ולהדליקם עבורו. - אבל לשונו צע״ג.

הגאון רבי אליהו כץ זצ"ל
מח"ס שו"ת "ראש אליהו" ועו"ס

האם יש ענין להדליק גם בבית את נרות החנוכה בצד דרום כמו בבית הכנסת

בעזהי"ת, מוצאי חנוכה, יום ג' פ' ויגש שנת "אורות חנוכה בהלכה" (תשס"ד) לפ"ק.

לכבוד האברך היקר והחשוב השואל כהלכה, ספרא רבא וכו' הרב **גמליאל הכהן ראבינאוויטש** שליט"א בן הרה"ג החשוב מאוד נעלה וכו' רבי אלחנן הכהן ראבינאוויטש שליט"א, נכד האי גברא רבא הגאון המפורסם בחיבוריו הנפלאים -בעל מעדני השולחן שליט"א.

שאלתו קבלתי לנכון, והנני בזה להשיבו מה שתשיג ידי בזה.

במה ששאל, ע"ד מה שכתב בשו"ע או"ח (סי' תרע"א ס"ז) שנרות החנוכה שמדליקין בבית הכנסת מניחו בכותל דרום. האם במי שיש לו בביתו ב' חלונות שהוא יכול להדליק הנרות, הן בצד דרום והן בצד צפון, אם גם שם יש ענין להדליק בחלון שבצד דרום או דרק בבית הכנסת יש להקפיד שיניח בצד דרום, וגם מה הטעם בזה.

א. להטעמים שנאמרו בביהכנ"ס, לא שייך זה גם בבית

הנה בפשטות הטעם הוא לפי מה שכתב הטור שם, שבבית הכנסת מניחה לדרום זכר למנורה שבמקדש שהיתה בדרום, ע"כ. והב"י (שסב. ד"ה ומ"ש שמניחה) מביא את דברי השו"ת תרומת הדשן שיש מקומות שמסדרים אותם בין מזרח למערב, ובמקומות אחרים מסדרים אותם בין צפון לדרום, וזה תליא בפלוגתא דתנאי נרות המנורה היאך היו מונחים וכו', ומסיים הב"י דהמנהג פשוט לקבעם בכותל דרום ונמצאו מסודרים בין מזרח למערב, וע"ז כתב הדרכי משה (סק"ז): וכן המנהג בגלילותינו. הרי שפשוט הדבר דהמקום של הדלקת הנרות בביהכנ"ס הם לזכר המנורה, וע"כ יש שני מנהגים בזה כיון דתלוי בפלוגתא לגבי מנורה באיזה צד היה מונח. וע"כ מסתבר לומר דזה שייך רק לגבי הדלקת הנרות בביהכנ"ס ומכיון דהוא זכר למנורה שהיתה במקדש, אבל בבית לא שייך לומר כן, וע"כ מן הסתם אינו נפק"מ באיזה צד יניחם רק העיקר הוא שיהיה המזוזה בימין ונר חנוכה משמאל, או להניחו באיזה חלון שירצה לפרסומי ניסא.

ב. לכאורה היה מסתבר לומר דגם בבית ידליק בדרום, אבל יש טעם לחלק

ובאמת לכאורה היה מקום לומר כסברתכם, וטעמא דכיון שעצם הדלקת המנורה ע"י כל א' בביתו הוא ג"כ לזכר הנס של פך השמן עבור הדלקת המנורה שהיה במקדש שהדליקו ממנה שמונה ימים, א"כ לכאורה היה מסתבר לומר, דאם עושין כן משום זכר להדלקת המנורה במקדש וגם מטעם זה מהדרין ג"כ להדליק בשמן "זית"[ב], א"כ למה לא ידליקו גם בבית בין מזרח למערב או בין צפון לדרום וכדו' שיהי' גם זה לזכר כמו שהדליקו במקדש.

אמנם כיון שיש עוד חילוק בין הדלקת נרות בבית לבין ההדלקה בביהכנ"ס. כידוע שיש מקומות שנוהגין שבכל בוקר בימי החנוכה מדליקים נרות בביהכנ"ס בלי ברכה, ואילו בבית אין מדליקין. וכבר כתב בזה הדרכי משה (סי' תער"ב סק"א) הטעם בזה, וז"ל: ודלא כרבים שנהגו לעשות נרות שדולקים עד חצי הלילה והוא ללא

ב. עיין בשו"ע (או"ח סי' תרע"ג ס"א) ברמ"א וז"ל: הגה, ומיהו שמן זית מצוה מן המובחר, ואם אין שמן זית מצוה בשמנים שאורם זך ונקי, ונוהגין במדינות אלו להדליק בנר של שעוה וכו', עכ"ד. ועיי"ש במשנה ברורה (סק"ד) שכ' על המנהג שהובא ברמ"א וז"ל: ומ"מ מצוה בשל שמן טפי מנרות של שעוה "דע"י השמן נעשה הנס", עכ"ד. ושם בשעה"צ (סק"ד) כ' וז"ל: והנה דעת המהר"ל מפראג בספרו נר מצוה, שלא להדליק כלל בנר שעוה וחלב אלא דוקא בשמן "מפני שהנס נעשה בשמן", אבל אין נוהגין כוותי', מחצה"ש, עכ"ד. ועיין גם שם במשנ"ב (סק"א) מ"ש דהמצוה שבמובחר הוא בשמן זית.

ועיין גם בר"ן מס' שבת (ט. מדפי הרי"ף ד"ה הלכות חנוכה) שאסר להשתמש לאור המנורה אף לצורך מצוה, מטעם דכיון שע"י נס שנעשה במנורה תקנוה "עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל", עכ"ל. והוא כעין רמז להמדובר הכא השייכות להדלקת הנרות במנורה שבמקדש. ומדי דברי בו מדברי הר"ן, אציין לקושיא נפלאה מה שהקשה בחכמת שלמה (להמהרש"ק, או"ח סי' תרע"ג סוף ס"א ד"ה והנה) על דברי הר"ן, מהא דאשה היתה בוררת חטים לאור בית השואבה, דמזה מוכח דגם אור של קודש היה מותר, עכ"ד. אמנם יעויין במעשי למלך על הרמב"ם (הל' בה"ב פ"ח ה"א אות ב') שתירץ בזה, דשאני התם דהיתה משתמשת לאור הפורשת מהאבוקה למרחוק, משא"כ בנ"ח כשמשתמש לאורה הרי משתמש לאור הקשור בנר מצוה עצמו, עיי"ש ראייתו.

ובמקום אחר כבר דנתי בסברתו הנאה של המעשי למלך דזה מסתבר מאוד, דאטו אם אדם אין לו בביתו בליל חנוכה שום אור רק אור נר החנוכה, וכי יאסר לו ללכת בבית ע"י מה שאפשר לו ללכת שם רק ע"י אור הנר של חנוכה ואסור לו להשתמש לאורה, הרי וודאי דלא נימא כן, והטעם הוא לפי הנ"ל כיון דבהילוכו בבית המואר מנר החנוכה אינו משתמש לאורה, אלא האור ממילא נפרס למרחוק בכל החדר או הבית שם והוא ממילא הולך שם בבית המואר כתוצאה מנ"ח, אבל אין זה נקרא משתמש לאורה, ואין כאן המקום להאריך בזה.

צורך וגם אין בזה הידור מצוה, דהא לאחר שיעורן מותר בהנאה ולא שייך הידור מצוה אלא בשעת המצוה, ואין ראי' מנרות חנוכה של ב"ה (בהכנ"ס) שמנהג לעשות רק גדולות, דשאני התם דאיכא מצוה להדליק נרות כל היום כנ"ל, עכ"ל. הרי נראה פשוט מזה דמטעם הענין דהוא זכר להדלקת מנורה בביהמ"ק ע"כ עושין זכר זה ג"כ שיהא דולק "כל היום" וכמו שהיה בביהמ"ק, ולפי שנראה ממש"כ בלשון "כל היום", דהכוונה הוא אפילו כשאין שם אנשים שמתפללים או לומדים שם -שיהי' שייך אז משום פרסומי ניסא, דמכ"מ צריך להדליק שם שיהיה זכר למקדש ששם היה דולק כל היום, וכן היה מקומות שנהגו כן וכמובא במנהגים דק"ק וורמיישא (ח"א דף רמ"ב) שהיה דולק בביהכנ"ס עד יום המחר בשעה שהדליקו ליום שאח"כ. משא"כ בבית הרי אין נוהגין להדליק "ביום", ולפימש"כ הדרכי משה אפילו הידור מצוה אין בזה שיהא דולק לפחות עד "מאוחר בלילה" כיון שמותר ליהנות כבר מהנרות. א"כ הרי מזה אנו רואים שאין שום שייכות או זכר ענין הדלקת נרות בבית להדלקת נרות בביהמ"ק, וא"כ מסתבר ודאי דכמו"כ אין שום עדיפות באיזה צד להדליק בבית. אלא דסוף כל סוף תקשה מצד מה שכתבנו לעיל מהא דשמן זית וכו' שמזה כן מוכח דבבית דומה למקדש. ומכ"מ גם מצד זה יש למצוא טעם מה שלא תקנו בבית כן וכמו שתקנו בביהכנ"ס, וכמו שנביא לקמן בסוף התשובה בס"ד.

ג. מה כוונת הטור בענין ההדלקה בביהכנ"ס, וכמה טעמים בענין ההדלקה בביהכנ"ס

והנה בטעם המנהג שמדליקים נר חנוכה בביהכנ"ס. הרי במש"כ הטור הנ"ל (ענף א') וכן כתב גם בס' המנהגים, שמדליקין נר חנוכה בבית הכנסת בדרום זכר למנורה שהיתה בדרום, ע"כ. יש לברר בזה מהו הכוונה, האם דעצם הטעם מה שמדליקין בביהכ"נ הוא משום זכר למנורה, וממילא צורת ההדלקה יהיה ג"כ כמו במקדש דהיינו לצד דרום. או דאין הכוונה בזה לומר שהטעם שמדליקין בביהכ"נ הוא משום זכר למקדש, אלא הכוונה הוא, דרק בענין באיזה צד להניחו ע"ז אמרו להניחו בצד דרום זכר למנורה שהיתה במקדש לצד דרום. ולכאורה היה הסברא לומר דכוונתו לומר כהצד הא', דאם לא נימא כן א"כ אמאי לא כתבו טעם המנהג בזה. ועוד, אם ההדלקה בביהכנ"ס הוא מטעם אחר, א"כ למה עושין דוקא שם זכר למנורה שהיתה במקדש. והב"י (שם ד"ה ומ"ש שמניחין) כתב דנראה טעם הדבר מה שתקנו ההדלקה בביהכנ"ס דהוא מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו וכמו שתקנו קידוש בבהכנ"ס משום אורחים דאכלו ושתו בבי כנישתא, ושכן כתב הכל בו. וכתב עוד טעם אחר, שהוא כדי לפרסם הנס

בפני כל העם ולסדר הברכות לפניהם לפי שיש בזה פרסום גדול להשי"ת וקידוש שמו כשמברכים אותו במקהלות, ע"כ. ויש להעיר, דבספר כל בו שלפנינו לא כתב כלשון זה אלא כתב טעם אחר דהוא זכר למקדש, והיינו דעצם ההדלקה שתקנו להדליק הוא משום זכר למקדש וכצד הא' הנ"ל, אבל בדברי הטור וכו' ומשאר פוסקים לא משמע כן, עיי"ש בפנים. ועוד מביא הב"י מתשו' הריב"ש, דהוא מנהג ותיקין משום פרסומי ניסא כיון שאין אנו יכולים לקיים המצוה כתקנה להדליק כ"א בפתח ביתו מבחוץ וכו'. ומשמע מדברי הריב"ש דבזמן שהיו מדליקין מבחוץ לא היו מדליקין בבהכנ"ס, רק אח"כ כשהפסיקו להדליק בחוץ אז התחילו להדליק בבהכנ"ס.

ד. מהמהמר"ב נראה לכאורה, דגם "בביהכנ"ס" היה נכון להניחו בצד שמאל של המזוזה

וראיתי בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (ח"ג סי' ס"ו) שנשאל על נר חנוכה בביהכנ"ס היכן יניחנו, והשיב ע"ז: כל היכא דליכא מזוזה לאנוחי בימין טפי עדיף, הלכך מניחה בימין פתח אה"ק וכן עמא דבר, עכ"ל. הרי יוצא מדבריו דבאמת גם בבהכנ"ס היה יותר עדיפות שיניחנה "בשמאל של המזוזה", אלא כיון שביהכנ"ס פטורה ממזוזה לכן יש להניחה "בימין פתח אה"ק". ואולי אפשר לומר גם בדרך אחר דרוצה לומר בזה, דאפילו אילו היה מזוזה בביהכנ"ס ג"כ לא היו מדליקין אותה שם רק היו מדליקין אותה לצד דרום וכמו במקדש, אלא כיון דלא שייך לשום בשמאל דהא אין עושין זאת ע"י המזוזה אלא סתם בכותל ע"י אה"ק, ע"כ יניחנה שם בימין אה"ק ולא בשמאלה. ובשו"ת תרוה"ד (סי' ק"ו) שהביא הב"י, כתב, דהאידנא ברוב המקומות ורובא דרובא דעלמא אפילו תלמידי חכמים אין להם מזוזות בבתי חורף שבהן מדליקין, א"כ צריכין להדליקן בימין הכניסה בצד הטפח הסמוך לפתח וכו', וכמובא בטור ובשו"ע (ס"ז) דאם אין מזוזה בפתח מניחו בימין. הרי מפורש דיש הרבה שמדליקין בימין הפתח כיון שאין שם מזוזה, ומסתבר שכמו כן הוא בבית הכנסת, וע"כ יותר טוב להדליק בצד ימין לאה"ק בצד דרום, וכן נראה מפורש בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג הנ"ל.

ה. דן אם מהאר"ח יש להבין דגם "בבית" ידליקנה בדרום כמו במקדש

אמנם מצאתי מרומז בס' ארחות חיים (הל' חנוכה אות ג') שמביא הי"א דדוקא בפתח שיש בו מזוזה, אבל אם אין בו מזוזה יניחנה בימין, ועוד דומיא דמקדש שהיתה מנורה בימין בדרום, ואנו לא חלקנו בין זה לזה שבכולן מדליקין אותה בשמאל, ע"כ. והוא קצת פלא, דלכאורה משמע מדבריו שאפילו בהדלקה בבית -באם אין שם מזוזה בבית יניחנה בימין משום דומיא דמקדש שהיתה מנורה בימין

בדרום. ולפי זה נראה לכאורה לומר, דמה שבאמת אנו נוהגין להדליק בשמאל הפתח, הוא רק משום שיש מזוזה וממילא מזוזה בימין וחנוכה בשמאל משום טעמא דיהא מוקף במצות וכדו' מהטעמים בזה, אבל אה"נ דכשאין שם מזוזה אז יש "לעשות גם בבית כמו שהיה במקדש" שהיה המנורה בימין לצד דרום. או אפ"ל, שכוונתו הוא רק לגבי הנחה "לצד ימין" דבזה עושין כמו שהי' במקדש, אבל בזה שיהדר להניחה לצד דרום לא, וצ"ב.

עוד כתב שם (אות ה') דיש לעשות פתילות חדשות בכל יום, וטעם הב' בזה הוא משום "זכר למקדש" שהיה מחדשין אותו בכל לילה וכו'. הרי לנו עוד דבר שיש לעשות משום זכר למקדש "אפילו בהדלקת נרות חנוכה בבית".

גם "בביהכנ"ס" יש כאלו שלא הקפידו על צד דרום דייקא, ומנהגים וטעמים נוספים בהדלקה שבביהכנ"ס

ושוב כתב (אות י"ז) ונהגו להדליק נר חנוכה בבית הכנסת להוציא מי שאינו בקי ושאינו זריז בזאת המצוה, ופרסום הנס זכר למקדש, ויש מקומות שאין חוששין להדליק בבית הכנסת סמוך לפתח אלא לפני ההיכל, ויש מקומות מניחין אותה באמצע הכנסת, ויש מניחין על הפתח, ויש מניחין אותן בדרום, וסימן שלחן בצפון ומנורה בדרום, והכל הולך אחר המנהג, עכ"ל. הרי שהיה מנהגים שונים בזה -שגם בביהכנ"ס היה מקומות שהדליקו על הפתח או באמצע ביהכנ"ס ולא הקפידו דוקא להדליק בצד דרום.

וכמו כן מצאתי בס' כל בו (סי' מ"ד הל' חנוכה ד"ה ונהגו) שבכל המקומות נהגו להדליק נר חנוכה בבית הכנסת להוציא את שאינו בקי ושאינו זריז בזאת. גם כי הוא הדור המצוה ופרסום הנס, וזכר למקדש. ויש מקומות שאין חוששין סמוך לפתח אלא לפני ההיכל. ושם (בד"ה נר) כתב, דבבהכנ"ס דליכא מזוזה מדליקין בימין בדרום, ואנו לא חלקנו בין זה לזה שבכולן מדליקין אותה בשמאל, עכ"ל.

ועיין בשבלי הלקט (הל' חנוכה סי' קפ"ה) שמביא, שרבינו אפרים ז"ל היה אומר דבזמן הזה שמדליקין בפנים מוטב להניח מצד ימין בפנים, ויש חולקין עליו, וגם לו היה נראה כן, דהטעם הוא שיהא מזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל ומה נפ"מ אם הדליק בפנים או בחוץ. ועוד מביא מס' בעל הדברות ז"ל דנהגו להדליק נר חנוכה בבית הכנסת, ויש מקומות שנהגו להניחה על הפתח, ויש שמניחין אותה באמצע בית הכנסת, עכ"ד. וגם אנו נוהגין להדליק בבית הכנסת ולא ידענו שורש וענף למנהג זה, ומורי ר' יהודא אחי שני נר"ו היה נמנע מלהדליקה שלא לברך עליה, וכן דעתי נוטה, כי מאחר שכל א' וא' מדליק בביתו מה

צורך להדליק בבית הכנסת, ואילו היה אורחין ישינין בבהכ״נ היו הם צריכין להדליק וכו׳, ואם אין שם אורחין מה צריך להדליק ושמא מפני שהיא בית דירה (-ובהג״ה שם מתקן הנוסח מהכ״י שצ״ל: בית דירה ״לחזן הכנסת נהגו כן א״כ השתא דלית ביה בית דירה״) אין להדליק, עכ״ל.

ו. מהפרחי כהונה נראה דהבין כדרך הא׳ הנ״ל, אולם מהחכם צבי והביה״ל אינו מוכח כך

שוב מצאתי בשו״ת פרחי כהונה (להגאון מוה״ר מסעוד הכהן ז״ל. או״ח סי׳ כ׳) שכתב שם, שראה בעיר ״תמושנת״ שהיו קובעים הנרות חנוכה בביהכ״נ בטפח הסמוך לפתח מבפנים לצד מערב, כי יש מזוזה ונמצא מזוזה בימין ונר חנוכה משמאל. ומתחלה חשב שלא לבטלו, משום דאפ״ל דמה שכתב בשו״ע להניחו בכותל דרום הוא עפ״י הדין שאין עושין מזוזה בבהכ״נ שאינו מחויב במזוזה וע״כ יש להניחו בצד דרום, אבל שם שכן הניחו מזוזה אז יותר עדיף להניחו בפתח כדי שיהיה מזוזה בימין ונר חנוכה משמאל, ואח״כ חזר מזה, דכיון דעיקר הנחתה בביהכ״נ היא משום זכר למנורה אין חוששין לה שתהא אצל הפתח וכמש״כ הפמ״ג (סי׳ תרע״א א״א סקי״ד), ע״כ. הרי דהפרחי כהונה למד פשט בדברי הטור כדרך הא׳ שכתבנו לעיל (ענף ג׳ ד״ה והנה) דעצם המנהג להדליק בביהכ״נ הוא משום זכר למנורה במקדש, ולכן אין חוששין בו להדליק בפתח ובצד ימין. אבל מדיוק דברי הביאור הלכה (סי׳ תרע״א ד״ה ובבהכ״נ) שמדייק שהמחבר היה צריך לבאר בתחלה עצם הדין שצריך להדליק בביהכנ״ס ואח״כ לבאר מקום הנחתו, ומתרץ ע״ז, דלפי שקאמר לעיל בתחלת הסעיף דמצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח לכן קאמר דבבהכ״נ עושין זכר למקדש שהמנורה עמדה בדרום, ע״כ. הרי שבאמת מדייק למה המחבר אינו כותב מקודם דמדליקין בביהכ״נ וכו׳, והרי שאין טעם המנהג על עצם ההדלקה בביהכ״נ משום זכר למקדש. ומדיוק לשון המחבר ג״כ משמע דהטעם בהדלקת נרות בביהכ״נ הוא משום פרסומי ניסא ולא משום זכר למקדש, ורק בטעם צורת מקום ההנחה זה הוא משום הזכר למקדש.

ולכאורה יש לדייק גם ממה שבשו״ת חכם צבי (סי׳ פ״ח) מתמה על סברת הכל בו דכ׳ דהטעם הוא משום דיש לברך את ה׳ במקהלות, כיון שזה שייך אפילו בזמן חז״ל שהדליקו בחוץ וא״כ למה לא תקנו לנו רבותינו אז להדליק בביהכ״נ. אמנם אם הטעם הוא משום פרסומי ניסא, הרי כשהיה מדליקין בבית בחוץ שוב א״צ כבר פירסום בביהכ״נ, וע״כ נתקן רק אח״כ כשהתחילו להדליק בפנים. ומזה ג״כ משמע דאין טעם עצם הדלקת הנרות בבהכ״נ משום זכר למקדש.

ז. ד' הטעמים בהדלקה בביהכנ"ס, והנלמד מזה לענינינו

וראיתי בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' ס"ח ד"ה בדבר), שכתב דמצא ד' טעמים למנהג זה של הדלקת נרות בביהכ"נ. א') טעם הב"י בסי' תרע"א -להוציא את האורחים. ב') טעם הכל בו שכ', דהוא משום להוציא מי שאינו בקי ואינו זריז בזאת. ג') טעם הב' של הכל בו, משום הדור מצוה ופרסום הנס זכר למקדש. ד') טעם הריב"ש, משום פרסומי ניסא מפני שאין יכולים להדליק בפתח הבית מבחוץ מפני שיד העכו"ם תקיפה, ע"כ מדליקין בביהכ"נ לפרסומי ניסא[ג].

והנה, כבר הערנו לעיל (ענף ג' ד"ה והנה) דדברי הב"י שהביא בשם הכל בו שהוא כדי לפרסם הנס וכו' וקידוש שמו כשמברכים אותו במקהלות. דלשון זה לא כתב בס' הכל בו שלפנינו, רק כתוב שם כמו שהמנח"א מעתיק את הלשון: "גם כי הוא הדור מצוה ופרסום הנס וזכר למקדש". האמנם דענין הידור מצוה וזכר למקדש לכאורה הם שני דברים נפרדים, כי ענין זה של פרסום הנס היינו שעי"ז הוא הדור מצוה, כי בדרך כלל יש שם אנשים הרבה וע"כ יש יותר הדור בפרסום הנס. אבל מה שכתב שהוא זכר למקדש, לכאורה אינו שייך לזה. וגם נמצא שלפי טעם זה "עיקר מנהג ההדלקה בביהכ"נ" היה כדי לעשות זכר למקדש וכדהבאנו לעיל (שם) לדייק כך בדברי המחבר אם אפשר לומר כן, ושהשו"ת פרחי כהונה הנ"ל (ענף ו') למד כן בפשטות. אבל זהו ודאי שרובא ככולו סוברים דרק עצם "הנחת" המנורה בביהכנ"ס לצד דרום הוא דהוי משום זכר למקדש.

ג. והמנח"א מבאר פירוש הטעם הא' - להוציא האורחים, דלכאורה הא צריכים להשתתף בפרוטה מדינא דגמרא. וגם מה מהני להוציא את השאינו בקי, הא צריך להדליק בפתח "ביתו" שדר בו וכו' ואיך יוצא בברכה בביהכ"נ. וכתב שם שבשו"ת בנין שלמה (סי' נ"ג) כבר עמד ע"ז, ובשדי חמד רצה ליישב עיי"ש הסברו. ולגבי הקושי' הראשונה דהא צריך להשתתף בפרוטה הוא מתרץ, דהוי זה כעין מה שכתבו הפוסקים לגבי דין אתרוג של קהל שכל הקהל נותנים חלקם ויוכלו לצאת בו, וכמו"כ הוא לגבי השמן והפתילות, דלוקחים ממעות הקהל ומקנים זה לכל אורח וכו'.

וכן כעין זה מסביר הדבר בשו"ת התעוררות תשובה (ח"ג סי' תנ"ז אות ב'), דלאורחים שאין להם בני בית בביתם רק המה אנשי ערטילאי, מעיקר הדין הלא המה מחויבים להדליק, אבל יען כי אין להם בית וע"כ מדליקין עליהם בביהכ"נ, והגבאי מזכה להם שמן ויוצאים בו כל האורחים בשותפות כמו באכסנאי שמשתתף בפרוטה, וא"כ לפי"ז מתחלה נתקן ההדלקה בביהכ"נ שהאורחים יוכלו לצאת ידי מצות הדלקת נרות "כי אין להם בית".

ח. החילוק שבין בית לבין בית הכנסת, וסיכום העולה מכל האמור

וכנראה שקבעו כך רק בהדלקת הנרות בביהכ"נ שהוא "מקדש מעט" דשם שייך יותר ענין זה של עשיית זכר למקדש, משא"כ בהדלקה בבית העיקר הוא יותר להדליק בשמאל משום כדי שיהא מוקף במצוות. ורק בשאין לו מזוזה אז אה"נ ידליק בצד ימין של הפתח, ומטעם: א) דבכל פינות שאתה פונה יהא לימין. ב) או כטעמו של הארחות חיים הנ"ל (ענף ה' ד"ה אמנם), דכיון שאין שם מזוזה "יש לעשות גם בבית כמו שהיה במקדש שהיתה המנורה בימין בדרום". ובפשטות כשנדייק היטב בדברי הארחות חיים שם משמע, שבזה עצמו כשמדליק בביהכנ"ס בפתח לצד ימין -כבר יש בזה זכר למקדש אפילו כשאין הפתח לצד דרום דייקא.

העולה מכל האמור, שיש ו' טעמים בטעם הדבר שתקנו להדליק בבית הכנסת.

א. משום זכר להמנורה שהיתה במקדש[ד].

ב. מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו[ה].

ג. לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפניהם, שבזה יש פרסום גדול להשי"ת וקידוש ה' כשמברכים אותו במקהלות[ו].

ד. משום פירסומי ניסא, היות שבבית אין אנו יכולין לקיים המצוה כתיקונה ולהניחה על פתח הבית מבחוץ[ז].

ה. להוציא מי שאינו בקי ושאינו זריז בזאת המצוה[ח].

ו. משום שהביהכנ"ס היא בית דירה לחזן הכנסת[ט].

ד. כצד הא' דהאיסתפקתא הנ"ל בענף ג', וכן כתב גם הכל בו והובא שם.

ה. הבית יוסף, הובא שם. ועיין בענף ז' (הערה סק"ב) ביאורו של השו"ת מנחת אלעזר בטעם זה.

ו. שם. ועיין בענף ו' ד"ה ולכאורה מה שתמה בשו"ת חכם צבי על סברא זו.

ומה שנכתב בפנים משום "פרסום הנס", היינו הכוונה "דהידור מצוה" שכתוב בעצם לשון הכל בו, ונתבאר היטב בענף ז' (ד"ה והנה) שהידור מצוה ופרסום הנס חדא הוא, ואילו ענין זכר למקדש, ענין אחר הוא.

ז. הב"י בשם הריב"ש, והובא שם.

ח. הארחות חיים, הובא בענף ה' ד"ה ושוב. והכל בו, הובא שם ד"ה וכמו, ובענף ז' ד"ה וראיתי.

ט. השבלי הלקט בשם אחיו ר' יהודא זצ"ל, הובא בענף ה' ד"ה ועיין.

ט. מסקנת הדברים - למעשה

ויוצא לנו לפי"ז, דאם אפשר לקיים בבית (וכשאין לו מזוזה שם) את שניהם: א) להדליק הנרות שיהי' לצד ימין של הפתח, ב) וגם שיהיו לצד דרום, הרי בודאי דיש בזה עדיפות. ובזה אולי אפשר לומר דגם כשמדליק בפתח לצד שמאל כשיש לו מזוזה בצד ימין, ג"כ יש עדיפות שיהי' לצד דרום, דלכל הפחות לעשות זכר זה למקדש שיהיה לצד דרום והגם שאינו לימין הפתח. אבל מובן הדבר דכיון דלא מצינו שדבר זה מובא בספרי הפוסקים וגם לא ראינו שיקפידו ע"ז, יכול להיות שלא ראו לנחוץ לעורר להדר ע"ז כי לא בכל פעם ולא בכל מקום יוצא לו בניקל להדר לעשות כן, וע"כ לא העירו ע"ז. ובפרט דבזמן חז"ל הרי הדליקו הנרות בפתח הבית בחוץ, ששם א"א לקבוע תקנה להדליק בדרום כמובן מאליו שאין כל הבתים שוין, ובפרט שכל בית יש לו ד' רוחות ורוב הרוחות הם אינם צד דרום, וא"כ יוצא דרוב הבתים אין פתחיהם בצד דרום, וא"כ גם לאחר שכבר התחילו להדליק בפנים הבית שוב לא חידשו לחלק שישתדל להדליק ליד החלון בצד דרום דייקא, אלא מדליק בצד שמאל של המזוזה שבפתח. אבל ודאי מי שרוצה להדר גם בזה מסתבר דטוב עשה ובלבד שיכוין לבו לשמים ואז תבוא עליו ברכה, אבל ח"ו לא לבוא עי"ז להקשות הדבר על בני הבית כשהדבר אינו נוח כ"כ לבני הבית, כי גדול השלום וכו' ובלבד שיכוין לבו לשמים.

ואם יעשה ככה, להתנהג כהלכה, אז תבוא עליו ברכה, מאלוקי המערכה, ברבייה והמשכה, שנזכה להברכה, של אורך ימים "בימינה" "ובשמאלה" עושר וכבוד.

ויעזור השי"ת שנזכה כבר במהרה להדליק הנרות במנורת המקדש, כי "הלא טוב לנו להדליק במקדש" (-תשס"ד לפ"ק).

הכוה"ח במיטב הברכות
הק' אלי' כ"ץ

תמצית וקיצור כל האמור:

א) לפי מה שנתבאר טעמי ההדלקה בביהכנ"ס בצד דרום שהוא משום זכר למקדש, מסתבר דזה שייך רק לגבי ביהכנ"ס ולא בבית, וממילא בבית אינו נפק"מ באיזה צד הוא מניח המנורה והעיקר שיהא לשמאל המזוזה, (ענף א').

ב) כיון שעצם ההדלקה הוא לזכר הנס שנעשה במנורה, וכן מה"ט מדליקים בשמן זית וכמו שהיה במקדש, א"כ שוב קשה כהערת השואל להדר גם בהדלקה לצד דרום, אמנם מדברי הדרכי משה על החילוק שבין בית לביהכנ"ס בענין הדלקת הנרות ביום בלא ברכה, ושכן המנהג שלא להקפיד בבית אפילו על הדלקתו לפחות עד מאוחר בלילה, מזה נראה שאין שום שייכות להדלקה

שבבית עם הא דבמקדש, וממילא לפי״ז אין גם שום עדיפות באיזה צד הוא מדליק המנורה בבית ביאור השיטות אם להדליק דווקא בשמן או דאפשר להדליק גם בשעוה וחלב מטעם הר״ן באיסור ההשתמשות בנ״ח אף לצורך מצוה, מוכח דהדלקת הנרות בבית יש לו שייכות להדלקת הנרות במקדש בירור אודות החילוק בין איסור ההשתמשות לאור הנר אף לצורך מצוה לבין היתר ברירת החטים בירושלים לאור בית השואבה, והדין דהליכה בבית חשוך המואר רק מאור נר החנוכה, (ענף ב׳ ובהערה סק״א).

ג) איסתפקתא בטעם עצם ההדלקה בביהכנ״ס, אם גם זה הוא מטעם זכר המנורה שבמקדש, או דהכוונה הוא דרק מקום וצורת ההדלקה בביהכנ״ס הוא לזכר המנורה לכאורה מסתבר כהצד הא׳ ומכח ב׳ סברות ג׳ טעמים ע״ד ההדלקה בביהכנ״ס: א) להוציא את האורחים, ב) משום פרסום הנס לעיני כל העם, ג) משום פרסום הנס של ״פתח בית מבחוץ״ מה שאי אפשר בבית מצד הסכנה בכל בו משמע, דהטעם בעצם ההדלקה הוא זכר למקדש ולא כמו שהעתיק בב״י על שמו, (ענף ג׳).

ד) משו״ת מהר״ם מרוטנבורג יש להבין דדעתו הוא דגם בבית הכנסת היה נכון להניח המנורה בצד שמאל המזוזה, ורק משום דביהכנ״ס פטורה ממזוזה לכן מניחה בימין פתח הארון הקודש, וי״ל גם להיפך דרצה לומר דאפילו אם היה שם מזוזה ג״כ מניחה בצד דרום הביהכנ״ס גם משו״ת תרוה״ד משמע, דכשאין מזוזה בפתח אז מדליקין בצד ימין, וממילא ע״כ יותר טוב להדליק בצד ימין לארון הק׳ בצד דרום, (ענף ד׳).

ה) חידוש מהארחות חיים שכ׳, שבבית שאין בו מזוזה ידליקנה בימין דומיא דמקדש שהיתה בימין בדרום, ומזה מוכח לכאורה כסברת השואל, וא״כ עכ״פ כשאין לו מזוזה שם אז ידליקנה בימין, ומאידך י״ל דאינו כן וכו׳ עוד ענין מהאר״ח מה שגם בבית יש לעשות כמו במקדש לגבי פתילות חדשות מאידך נראה מדבריו שם בהמשך, דגם בביהכנ״ס היו מקומות שלא הקפידו על ההדלקה בצד דרום דווקא מנהגים נוספים בענין ההדלקה בביהכ״נ וטעמים נוספים בהדלקתה שם, אם משום להוציא את שאינו בקי, אם משום דהוי בית דירה לחזן הכנסת המהר״י היה נמנע מלהדליק בביהכנ״ס כדי שלא לברך עלי׳, והטעם בזה, (ענף ה׳).

ו) מדברי השו״ת פרחי כהונה מוכח כצד הא׳ דהספק הנ״ל (ענף ג׳), דעצם ההדלקה בביהכנ״ס הוא לזכר המנורה שבמקדש מקושית הביאור הלכה על המחבר אמאי לא הזכיר מקודם עצם הדין דמדליקין בביהכנ״ס וכו׳, מוכח דדעת המחבר הוא כהצד

הב׳ דהספק הנ"ל מקושית החכם צבי על טעם הכל בו בהדלקה בביהכנ"ס משמע, דרק טעם מקום ההדלקה הוא לזכר המקדש, ולא עצם ההדלקה בה, (ענף ו׳).

ז) דברי המנחת אלעזר בד׳ הטעמים על ההדלקה בביהכנ"ס טעם הכל בו שהוא לפרסום הנס וזכר למקדש, לכאורה הם ב׳ דברים נפרדים כמו כן עכ"פ מוכח מזה דעצם ההדלקה הוא דהוי לזכר המקדש, אבל רובא ככולו ס"ל דרק ההנחה שם הוא הזכר למקדש, (ענף ז׳).

ח) החילוק שבין ההדלקה בבית לבין ההדלקה בביהכנ"ס הוא: א) דרק בביהכנ"ס שהוא "מקדש מעט" שייך לעשות בו זכר למקדש, משא"כ בבית שאין שייך זה, אז עדיף להדליק בשמאל הפתח משום שיהא מוקף במצוות ממזוזה מימין ונ"ח בשמאל, ב) דכיון שבזמנם תקנו להדליק בחוץ על פתח הבית ברחוב, ששם לא שייך לקבוע ולתקן ההדלקה בצד דרום דהרי רוב פתחי הבתים אינם בצד דרום, א"כ גם לאחר שכבר מדליקים בפנים הבית השאירו כך שידליקו בשמאל המזוזה סיכום ו׳ הטעמים בטעם הדבר שתקנו להדליק בבית הכנסת, (ענף ח׳).

ט) מסקנת הדברים הלכה למעשה: דאה"נ מי שמדליק בפתח שאין בו מזוזה, אכן מה טוב ומה נעים אם ידליק שם בימין הפתח וכן שיהיה בצד דרום, וכמו שמדוייק כן מדברי האר"ח שבעצם ההדלקה בצד ימין לבד כבר הוי זכר למקדש, וגם אם מדליק בצד שמאל יש חשיבות אם יהא עכ"פ בצד דרום, וכמובן שכל זה יהא בלא להקשות על בני הבית, ואז מה טוב ומה נעים לעשות גם בבית זכר למנורה שבמקדש, (ענף ט׳).

הגאון רבי גרשון אדלשטיין זצ"ל
ראש ישיבת פונביז

בדין ברכת הרואה נר חנוכה

ברכת הרואה האם ברכת השבח היא או ברכת המצוות ומשום דאיכא מצוה בראיה - לכאורה משמע בפר"ח דנחלקו בזה המרדכי והרשב"א ולהמרדכי ברכת המצות היא ולהרשב"א ליכא מצוה בראיה וברכת השבח היא - נראה דמוכח דגם לדעת הרשב"א ברכת המצוות היא וכוונת הפר"ח היא בע"א-

א) בגמ' שבת (כג, א) רב ירמיה אמר הרואה נר של חנוכה מברך, יש להסתפק בברכה זו דמברך הרואה אם ברכת השבח היא, וראיית הנר חנוכה אינה אלא זמנה של ברכת השבח זו, וכרואה מקום שנעשה לו נס דמברך ברכת השבח על הנס וזמנה כשרואה את המקום שנעשה לו הנס, וכן ברכת הנר במוצ"ש דברכת השבח היא וזמנה כשרואה את הנר, וה"נ הויא ברכת השבח[א], וזמנה כשרואה הנר חנוכה, או דלמא כעין ברכת המצוות היא דהראייה מצוה היא משום פרסומי ניסא, והברכה היא על מצות הראייה הלזו.

והנה נחלקו הראשונים במי שמדליקין עליו בביתו אם מברך ברכת הרואה, (יעויין שו"ע או"ח סימן תרע"ו סעיף ג' ופר"ח שם) דהרשב"א והר"ן ס"ל דלא נאמרה ברכת הרואה אלא למי שאינו מדליק בעצמו ואין מדליקין עליו נמי בביתו, אבל כל שמדליקין עליו בביתו אינו מברך כשרואה נר חנוכה, והמרדכי ודעימיה ס"ל דאף כשמדליקין עליו בביתו כל שאינו מדליק בעצמו הר"ז בכלל דינא דרב ירמיה דהרואה מברך.

וביאור מחלוקתם משמע לכאורה מדברי הפר"ח דבנדון דידן פליגי, דבשו"ע (או"ח סימן תרע"ז סעיף ג') כתב, י"א שאע"פ שמדליקין עליו בתוך ביתו אם הוא במקום שאין בו ישראל מדליק בברכות, הגה, כי חייב לראות הנרות, ע"כ, וכתב עלה הפר"ח דהרשב"א והר"ן הנ"ל חולקים בזה וס"ל דליכא חיוב לראות הנר חנוכה, משמע מינה דפירש הפר"ח דבהכי פליגי, דהמרדכי ודעימיה ס"ל דמצוה לראות הנרות וברכת המצוות היא, ומש"ה אף כשהדליקו עליו בביתו כיון דאכתי לא ראה הנר חנוכה הר"ז מברך על הראיה, והרשב"א ס"ל דליכא מצוה לראות הנרות וברכת השבח בעלמא

א. א"ה. ולפי"ז גם המדליק דמברך שעשה נסים הוא ברכת השבח וכברכת שעשה נסים דהרואה.

היא, ולכך כל שיצא יד"ח הדלקה במה שהדליקו עליו אע"ג דלא ראה הנרות שוב אינו מברך הואיל וליכא מצוה בראייתם, ולפ"ז שמעינן דמה שנסתפקנו אם ברכת המצוות היא ברכת הרואה, או ברכת השבח, פליגי בה הרשב"א והמרדכי, דלהרשב"א ברכת השבח היא ולהמרדכי הויא ברכת המצוות.

ואולם נראה דלא זוהי כוונת הפר"ח, ובודאי להרשב"א לאו ברכת השבח היא דאל"כ מה מהני דס"ל דליכא מצוה לראות הנרות, הא מ"מ חיוב ברכת השבח מיהא איכא ואכתי לא יצא יד"ח ברכה זו במה שהדליקו עליו בביתו, שהרי לא שמע הברכות, וא"כ מ"ט ס"ל להרשב"א דכשמדליקין עליו בביתו אינו מברך כשרואה, אע"כ דאדרבא ס"ל להרשב"א דברכת המצוות היא על הראיה, דמצות פרסומי ניסא איכא בהראיה, וס"ל דכיון דהדליקו עליו בביתו וכבר יצא יד"ח הדלקת נר חנוכה א"כ כבר קיים פרסומי ניסא במצות ההדלקה ותו אין מקום למצות פרסו"נ דהראיה, והמרדכי ס"ל דאכתי איכא מצוה לראות הנרות כיון דעכ"פ לא ראה נר חנוכה אע"פ שכבר יצא יד"ח הדלקה.

ומש"כ הפר"ח דהרשב"א והר"ן ס"ל דליכא מצוה לראות הנרות, ע"כ דכוונתו בגוונא דמיירי השו"ע דוקא, והיינו היכא שכבר הדליקו עליו בביתו דבזה סברי הרשב"א והר"ן דליכא מצוה בהראייה, דמשקיים הדלקה דנר חנוכה תו ל"צ מידי[ב], אבל אם לא הדליקו עליו גם הרשב"א מודה דאיכא מצוה בהראייה וע"ז הוא דמברך וכן מתבאר מלשון הרשב"א דכתב בטעמא דמילתא דכשמדליקין עליו אינו מברך, דלא מצינו יוצא מן המצוה וחוזר ומברך עליה, וכוונתו דבהדלקה יצא יד"ח פרסום הנס ונפטר מלראות.

ונמצא דלכו"ע הא דהרואה נר חנוכה מברך הוא ברכה על הראיה וברכת המצוות היא דבראייתו אית ליה מצות פרסומי ניסא, אלא דפליגי הרשב"א והמרדכי אם הא דאיכא מצוה בהראייה הוא רק במקום ההדלקה, דמי שלא קיים הדלקה עכ"פ אית ליה מקצת פרסומי ניסא בראייתו, אבל בהדלקה מקיים מצוה גמורה דפרסומי ניסא

ב. א"ה. וזוהי כוונת הפר"ח דהרשב"א והר"ן ס"ל דליכא מצוה לראות, היינו דליכא מצוה לראות דוקא והא דאיכא מצוה להרואה הוא רק משום דלא הדליק וראייתו היא מקצת מענין הדלקה [ומה שדייק הפר"ח מלישנא דגמ' דקאמר הרואה מברך שתים ולא קאמר דחייב לראות שמשמע שאין שאין חיוב לראות היינו נמי כנ"ל דאי הוי חיוב דוקא לראות הו"ל למימר חייב לראות אבל השתא דאיכא חיוב לראות רק למי שלא הדליקו עליו א"ש לישנא דהרואה שמשמע שלא כולם רואים אלא הרואה מברך], משא"כ המרדכי ס"ל דאיכא במצות נר חנוכה מלבד חיוב ההדלקה גם חיוב לראות הנרות.

ואע״פ שלא ראה, או דמצות ראיה איכא עכ״פ, דמצוה לראות הנרות מלבד מצות ההדלקה, אבל לכו״ע הא דהרואה מברך אי״ז ברכת השבח אלא ברכת המצוות.

– המג״א הוכיח מתוס׳ בסוכה דס״ל כהרשב״א ומשמע מזה דפי׳ דלהמרדכי ברכת השבח היא ולהרשב״א היא ברכת המצוות - צ״ע על המג״א מהמפורש במרדכי והריא״ז דאיכא מצוה לראות הנרות - וכה״ג צ״ע על העמק ברכה בדעת הרמב״ם - ראיה מהרמב״ם דאיכא מצוה בראיית הנרות - ראיה לכאורה מהמ״א גופיה דלהמרדכי הוא ברכת המצוות - ישוב ד׳ המג״א דלעולם להמרדכי הוא ברכת השבח רק דמצוה לראות הנרות כדי לברך השבח - וכן הוא בלשון רבינו ירוחם -

ב) אכן בדברי המג״א אשכחן בזה בענין אחר, דכתב (סימן תרע״ו ס״ק א׳) להוכיח מדברי תוס׳ בסוכה (מו, א, ד״ה הרואה) דס״ל כהרשב״א דמי שמדליקין עליו בביתו אינו מברך ברכת הרואה, מדהקשו תוס׳ שם מ״ש נר חנוכה מסוכה ולולב דלא תקנו בהו ברכה להרואה, ואי ס״ל כהמרדכי הא לא דמי כלל נר חנוכה לסוכה ולולב, וע״ש במחה״ש ביאור דברי המג״א (עפ״י הב״ח), דיסוד מחלוקתם דהרשב״א והמרדכי הוא דלהמרדכי הויא ברכת הרואה ברכת השבח ולאו משום מצות נר חנוכה, ומש״ה גם כשקיים מצות נר חנוכה במה שהדליקו עליו אכתי מחוייב הוא בברכת השבח דשעשה נסים והלכך מברך כשרואה, והרשב״א ס״ל דברכת מצות פרסומי ניסא היא ולפיכך כל דקיים פרסו״נ שוב לית ליה ברכת הרואה, דלית ליה מצות ראיה כיון שכבר פרסם הנס בההדלקה.

וזהו שהוכיח המג״א דדעת תוס׳ כהרשב״א דברכה על המצוה היא, דאם איתא דתוס׳ פירשו בה דברכת השבח על הנסים היא, מה קשיא להו מ״ש סוכה ולולב דלא תקנו בהו ברכת הרואה, והא לא שייך כלל טעמא דברכת הרואה גבי סוכה ולולב כיון דכל טעמיה הוא משום שבח על הנס דחנוכה דזה ליכא גבי סוכה ולולב, אע״כ דפירשו דברכה על המצוה דנר חנוכה היא להרואה שאינו מקיים הדלקת נר חנוכה בעצמו, ומש״ה קשיא להו דה״נ יתקנו ברכת הרואה למי שלא קיים בעצמו סוכה ולולב דיברך על המצוה בראייתו.

ונמצינו למידין דהמג״א מפרש הפלוגתא בין המרדכי להרשב״א אם מי שמדליקין עליו בביתו מברך כשרואה, דלהמרדכי הויא ברכת השבח על הנס, ומש״ה גם כשכבר יצא יד״ח נר חנוכה במה שהדליקו עליו אכתי מברך משום שבח על הנס דזה לא יצא במה שהדליקו עליו כיון שלא בירך בעצמו ולא שמע הברכה, ולהרשב״א היא ברכת המצוות ולכך כל שיצא יד״ח נר חנוכה דהדליקו עליו בביתו נפטר מברכת הרואה.

אכן יש לתמוה ע"ד המג"א, דפירש דעת המרדכי דהיא ברכת השבח, דמפורש במרדכי להדיא דברכת הרואה היא משום דאיכא מצוה בראיית הנרות, דז"ל המרדכי (סימן רס"ז): קא מדליקי עלאי בגו ביתאי, ומ"מ צריך לראות כדאמר בסמוך הרואה יומא קמא מברך ב' ומכאן ואילך א', וכן אומר ר"י שנהגו בנ"א שהיו הולכין בגיירש ליריד ולא היה דר יהודי באותה עיר ומדליקין בבית הנכרי, ע"כ, ומבואר יותר בריא"ז שהביא הש"ג (דף י' ע"א בדפי הרי"ף) דכתב, ונראה בעיני שאם היה עומד בין הנכרים וכו' חייב להדליק נר לעצמו אע"פ שאשתו מדלקת בביתו, שהרי אין הנס מפורסם אצלו ואינו רואה נר חנוכה לברך עליו בין הנכרים אם לא ידליק הוא לעצמו ע"כ, וזהו מ"ש בשו"ע (או"ח סימן תרע"ז סעיף ג') דהנמצא בין הנכרים אע"פ שהדליקו עליו בביתו הר"ז מדליק בברכות, וכתב ע"ז הרמ"א בשם המרדכי דהוא משום דחייב לראות הנרות, ומבואר מכ"ז דהמרדכי ודעימיה דקיימי בשיטה זו דגם מי שמדליקין עליו בביתו מברך כשרואה, אינהו ס"ל דמצוה לראות הנרות וע"ז הוא דמברך, וקשיא מזה להמג"א.

ובספר עמק ברכה (עמ' קכ"ד) כתב לפרש דעת הרמב"ם שכתב (פ"ג מהלכות חנוכה ה"ד) וכל הרואה אותה ולא בירך מברך שתים ומשמע דס"ל כהמרדכי דאף מי שמדליקין עליו בביתו מברך בראייתו כל שלא בירך בעצמו, ומפרש כדרכו של המג"א דס"ל להרמב"ם דברכת השבח היא ומש"ה אע"פ שיצא יד"ח נר חנוכה אכתי יד"ח ברכת השבח לא יצא ולכך מברך כשרואה, והנה אף דברמב"ם לא אשכחן כמ"ש המרדכי והריא"ז הנ"ל דמשום דמצוה לראות הנרות הוא מברך, מ"מ כיון דאשכחן דהם כתבו כדינו דהרמב"ם ופירשו הך דינא דהוא משום דמצוה לראות, ודאי יש לנו לפרש גם דעת הרמב"ם כן.

ומלבד זה יש להוכיח מהרמב"ם גופא דס"ל דברכת המצוות היא ואיכא מצוה לראות הנרות, דהנה הרואה ביום ראשון מברך גם שהחיינו כמבואר בגמ' וכן פסק הרמב"ם, וסתימת דברי הרמב"ם נראה דברכת שהחיינו ליכא אלא להמדליק או להרואה אבל בלא"ה ל"ש ברכת שהחיינו, [וכ"ה בפשטות לרוב הראשונים, וזהו דלא כהמאירי דס"ל דשהחיינו הוא משום עצם הזמן דחנוכה וכביו"ט דאומרו אפילו בשוק], וא"כ מבואר דברכת השהחיינו הוא מדין מצוה הבאה מזמן לזמן דמברך עליה שהחיינו ולא משום עצם הזמן דחנוכה, ואעפ"כ הרואה ג"כ מברך שהחיינו, וע"כ דגם להרואה איכא מצוה בראייתו וע"ז הוא דמברך משום מצוה הבאה מזמן לזמן.

ובאמת דבד' המג"א גופיה יש לדקדק דס"ל דלהמרדכי משום דמצוה לראות הנר חנוכה הוא דמברך דכתב

שם דאפי׳ למ״ד דכשמדליקין עליו בביתו נמי מברך, מ״מ אם נשתתף בפריטי ושמע הברכה מבעה״ב לכו״ע א״צ תו לברך, והנה אם נימא דהאי מ״ד ס״ל דברכת השבח היא ומש״ה הוא מברך גם כשהדליקו עליו כיון דברכת השבח מיהא לא יצא א״כ לא בעינן אלא דשמע הברכה דשעשה נסים ותו לא, ומהו זה שהוסיף המג״א דנשתתף בפריטי, דמ״ל אם נשתתף או לא נשתתף הא לא בעינן אלא דיצא יד״ח ברכת השבח ומששמע הברכה מבעה״ב תו ל״צ מידי.

ומזה נראה דפי׳ דעת המרדכי להמג״א הוא, דודאי גם לדידיה ברכת המצוות היא דאיכא מצוה לראות הנר חנוכה וע״ז הוא מברך, ומחלוקתם דהרשב״א והמרדכי, דהרשב״א ס״ל דמי שמדליקין עליו בביתו הריהו כאילו קיים בעצמו מצות הדלקת נר חנוכה וממילא תו לית ליה מצוה לראות מאחר שקיים פרסומי ניסא בהדלקה, והמרדכי ס״ל דמי שמדליקין עליו בביתו אי״ז כמקיים בעצמו הדלקה, והא דמיפטר מלהדליק הוא משום דנעשה כמי שאין לו בית להדליק כיון שבביתו כבר הדליקו עליו, אבל הא מיהא לא חשיב כהדליק בעצמו ורק ״נפטר״ מהדלקה, וזהו שכתב המג״א דכ״ז הוא בשמדליקין עליו ותו לא, אבל אם משתתף בפריטי אע״ג שאינו עושה בעצמו ההדלקה חשיב כמקיים בעצמו ההדלקה דע״י השתתפותו בפריטי הוי כהמדליק עצמו ומשו״ה מודה המרדכי בזה דתו אינו מברך כשרואה, דכבר לית ליה מצות פרסו״נ דראיה מאחר דעשה פרסו״נ בהדלקה, אכן קשה דא״כ סתר המג״א את משנתו, דממה שהוכיח מתוס׳ דסוכה מוכח דפי׳ בד׳ המרדכי דברכת השבח היא וכנ״ל, ועוד שאם נאמר שזה ברכת המצוות שמברך בגלל המצוה לראות וכשנשתתף בפרוטה תו ליכא מצוה בראיה א״כ אמאי כתב המג״א שדוקא אי שמע הברכה שוב אינו מברך על הראיה הרי אפי׳ אם לא שמע הברכה כבר נפטר מברכת הרואה כיון שנפטר מהמצוה לראות בזה שנשתתף.

והנראה בכל זה, דבאמת יסוד החיוב דברכת הרואה להמרדכי הוא מדין ברכת השבח על הנס, ומה״ט גם מי שיצא יד״ח הדלקה ע״י שהדליקו עליו בביתו מ״מ עדיין הוא בכלל ברכת הרואה כיון דברכת השבח דשעשה נסים מיהא לא יצא וכמבואר להדיא בב״ח, ומש״כ המרדכי דחייב לראות הנרות ויליף לה מדינא דברכת הרואה אין כוונתו דברכת הרואה ברכת המצוות היא על מצות ראיית הנרות, אלא ר״ל דהך חיובא דברכת השבח דשעשה נסים הוא הוא המחייב לראות את הנרות[ג], דזמן ואופן הברכה דשעשה נסים הוא

ג. א״ה. דלא דמיא לברכת השבח דרואה מקום שנעשה לו נס דרק ראיית המקום גורמת החיוב

רק בזמן דאית גביה פרסומי ניסא ע"י הנר חנוכה אם ע"י שמדליק הנר חנוכה או עכ"פ ע"י שרואה הנר חנוכה, ומשום חיובא דברכת השבח דרמי עליה הריהו צריך לראות נר חנוכה ולברך בעת ראייתו שעשה נסים, ונמצא דאין כוונת המרדכי דדין ברכת הרואה הוי סימן דאיכא מצות ראיה ומצות הראיה היא סיבת הברכה דעל המצוה דראיה הוא מברך, אלא אדרבא חיוב הברכה הוא הסיבה להחיוב לראות הנרות, שע"י הראיה יוכל לקיים חיובא דברכת השבח דשעשה נסים.

וזהו שכתב המג"א דאם נשתתף בפריטי ושמע הברכה מבעה"ב שפיר דמי ולכו"ע תו אינו מברך כשרואה, דעד כאן לא מצריכן ליה לראות ולברך אלא למי שהדליקו עליו בביתו והוא לא שמע הברכה, וא"כ בזמן ההדלקה דהנר חנוכה שלו לא קיים את חיוב ברכת השבח דשעשה נסים, ויצא רק יד"ח ההדלקה ולא יד"ח ברכת השבח, משא"כ כשנשתתף בפריטי ושמע הברכה מהמדליק הרי קיים בזה גם את חיובא דברכת השבח, מיהו ודאי בעי דישתתף בפריטי ולא סגי בשמע הברכה ממדליק נר חנוכה בעלמא, כיון דבעינן שיברך שעשה נסים דוקא בזמן הדלקת נר חנוכה או ראייתו [ומה"ט הא חייב לראות הנרות כדי שיוכל לברך וכנ"ל], ולכך דוקא כשמשתתף עם בעה"ב המברך בפריטי והדלקת בעה"ב היא גם הדלקה דידיה ובה הוא מקיים מצות הדלקת נר חנוכה שלו הרי כשישמע הברכה מבעה"ב שפיר קיים בזה מצות ברכת השבח דשעשה נסים, דהרי שמע ברכת שעשה נסים בזמן שיוצא ידי מצות הדלקת נר חנוכה.

והדברים מבוארים בלשון רבנו ירוחם (נתיב ט' ח"א) דז"ל: יש מהגדולים שכתבו שאם הדליקו עליו בביתו א"צ לברך כשרואה נר חבירו, ויש מהן שכתבו שאפי' הדליקו עליו בביתו שצריך לברך כשרואה, ומ"מ אם הדליק הוא בעצמו בביתו א"צ לברך כשרואה נר חבירו ולפי זו[ד] הסברא האחרונה אכסנאי שנשתתף בפרוטות צריך לצאת ולראות כדי שיברך, עכ"ל [ובאמת כן הוא ג"כ בלשון הריא"ז

דברכת השבח, משא"כ הכא דחייבו חכמים על כל ישראל לברך ולשבח להקב"ה על הנסים דחנוכה ברכת שעשה נסים, וראיית הנר חנוכה הוא רק האופן של קיום חיוב השבח הלזה, ולכן מחוייב לחזר לראות הנר חנוכה כדי לברך ולקיים חיובא דברכת השבח [משא"כ מקום שנעשה לו נס דאין חיוב כלל לראותו].

ד. א"ה. ואמנם בדברי רבינו ירוחם אלו מפורש שדין אכסנאי שנשתתף בפרוטה כדין מי שהדליקו עליו בביתו דגם בנשתתף צריך לראות דוקא, דס"ל דברכת השבח דשעשה נסים שייכא רק בשעת ראיה, ובזה הוא דלא כהמג"א דס"ל דנשתתף בפריטי יכול לקיים ברכת השבח גם בלא ראיה וכמ"ש בשעה"צ תרע"ו סק"י ע"ש.

הנ״ל: ואינו רואה נר חנוכה לברך עליו וכו׳].

ונמצא לפי״ז דהמרדכי והרשב״א פליגי בנדון דידן אם ברכת הרואה ברכת השבח היא או ברכת המצוות, דהרשב״א ס״ל דברכת המצוות היא, ואיכא מצות נר חנוכה בראיית הנרות וע״ז הוא מברך כשרואה, ומש״ה היכא שכבר יצא מצות נר חנוכה בהדלקה שהדליקו עליו בביתו תו לית ליה ברכת הרואה, אבל המרדכי ס״ל דברכת השבח היא ואינה ברכה על מצות נר חנוכה, ולכך גם כשכבר יצא מצות נר חנוכה דהדליקו עליו בביתו מ״מ כל שעדיין לא ברך שעשה נסים, הריהו מברך כשרואה, ומיהו גם להמרדכי איכא מצוה לראות הנרות אך אי״ז משום מצות נר חנוכה אלא משום דמצוה לברך ברכת השבח דשעשה נסים ול״ש לברכה אלא בזמן הדלקת נר חנוכה או ראייתו.

- מדבעינן בשעשה נסים עובר לעשייתן משמע דברכת המצוות היא -

ג) ולכאורה יש להוכיח עוד בנידון זה אם ברכת השבח היא או ברכת המצוות, ממש״כ הרמ״א (או״ח סימן תרע״ו סעיף ב׳) דמברך ברכת שעשה נסים קודם ההדלקה, והוא משום דכל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן, משמע מינה דברכת המצוות היא דשייך בה דינא דעובר לעשייתן, דאם ברכת שעשה נסים היא ברכת השבח הא כתב הר״ן בפ״ק דפסחים (דף ד׳ ע״א בדפי הרי״ף) דבברכת השבח ליתא לכללא דשמואל דמברך עובר לעשייתן, ודוקא בברכת המצוות מברך עובר לעשייתן אבל ברכת השבח לאו עובר לעשייתה מברכין אותן אלא לאחר מכן, עיי״ש, ומדמצרכינן גם ברכת שעשה נסים עובר לעשייתן מבואר דברכת המצוות היא.

אך באמת מצינו בתוס׳ בפסחים (ז, א, ד״ה בלבער) דבברכת השבח נמי שייך הדין דעובר לעשייתן, דבתוס׳ שם ביארו בשם ר״ת דברכת להכניסו בבריתו של א״א דמברכין במילה אינה על המצוה הנעשית עתה אלא ברכת השבח היא דמודה ומשבח להקב״ה שצונו על המילה כשתבא לידו וכו׳, ואעפ״כ כתבו דהוה בעינן בה עובר לעשייתן אי לאו דאין עושה המצוה מברך וכל דינא דשמואל דכל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן הוא דוקא כשהעושה מברך ויעו״ש במהרש״א, הרי דבברכת השבח נמי מצרכינן עובר לעשייתן.

וטעמא דתוס׳ נראה, דאע״ג דאינה ברכה על המצוה כברכת המצוות, מ״מ מישך שייכא ענינה לענין המצוה ולכך מתחברת היא עם המצוה וגדרה הוא שבח בזמן המצוה, ומש״ה דינה כברכת המצוות לברכה עובר לעשיית אותה המצוה דשייכא לה. ובהא מתיישב הדין דכתב הרמ״א הנ״ל דברכת שעשה נסים נמי בעינן עובר לעשייתן, דאף אם אמרינן דהיא ברכת

השבח, מ"מ כיון דשייכא לענינא דמצות נר חנוכה הויא היא שבח בזמן המצוה ובעינן בה שפיר עובר לעשיתן כברכת המצוות אע"ג דברכת השבח היא, ואף דלדעת הר"ן בברכת השבח לא בעינן עובר לעשייתן מ"מ יתכן דדברי הרמ"א קאי לשיטת התוס' ודלא כהר"ן[ה], וממילא מהא ליכא למשמע מידי לנד"ד אם ברכת שעשה נסים [להמדליק ולהרואה] היא ברכת השבח או ברכת המצוות.

– דברי רעק"א דהדליק ולא ברך מברך

אח"כ מדינא דהרואה אף להרשב"א והר"ן וצ"ע בדבריו - ביאור ד' רעק"א ע"פ היסוד דברכת המצוות היא שלימות בגוף המצוה - ע"פ יסוד זה מבוארים גם ד' הב"ח דכשהדליקו עליו בביתו נפטר משהחיינו -

ד) בשו"ת הגרעק"א (תניינא סימן י"ג) כתב לחדש דמי שהדליק ולא בירך יכול לברך אח"כ ואף דבעינן עובר לעשייתן מ"מ מברך כדין ברכת הרואה, וכתב דאף להרשב"א והר"ן דאם הדליקו עליו בביתו אינו מברך כשרואה אפ"ה הכא מברך מדין הרואה לכו"ע, דדוקא כשהדליקו עליו וברכו חשיב כמי שהוא עצמו הדליק ובירך, משא"כ כשהדליק ולא בירך דאכתי לא קיים ברכה כלל יכול לברך אח"כ על ראייתו לכו"ע, [ועיין פמ"ג תרע"ו במשב"ז סק"ד דחולק ע"ז וס"ל דאינו מברך עוד].

ודבריו צ"ע בתרתי, חדא, דהרשב"א כתב הטעם דכשהדליקו עליו אינו מברך כשרואה משום דכבר יצא יד"ח פרסו"נ בהדלקה ושוב ל"ל מצות פרסו"נ בראייתו, וכדהובא לעיל דכתב דלא מצינו יוצא מן המצוה וחוזר ומברך עליה, וא"כ מה נפק"מ אם ברך בזמן הדלקתו או לאו, הא לעולם כשהדליק כבר יצא יד"ח הדלקה ופרסומי ניסא ושוב ל"ל מצוה בראייתו ואין לו על מה לברך כשרואה, ותו מש"כ רעק"א דכשהדליקו עליו בביתו ה"ט דתו אינו מברך כשרואה משום דברכו בשעת ההדלקה ויצא בזה גם הברכה, וצ"ב איך נפטר בזה מהברכה הא לא שמע כלל את הברכה ואיך יצא יד"ח ברכה בזה.

ה. ואין לומר דמ"ש הר"ן שברכת השבח לא בעי עובר לעשייתן היינו דוקא בברכת השבח שלא נתקן לאומרו עם עשיית מצוה וכמו הברכות דפרק הרואה שהזכיר הר"ן וכן ברכת נשואין שלא נתקן דוקא עם הנשואין שהרי אומרים אותו כל שבעה וכמ"ש הר"ן, אבל בברכת השבח שנתקן עם המצוה צריך לברך עובר לעשייתן וא"כ נמצא דפליג הר"ן על התוס' ודברי הרמ"א א"ש אף להר"ן, זה אינו שהרי הר"ן בפרק ר"א דמילה (שבת דף נ"ה ע"ב בדפי הרי"ף) כתב גם על ברכת להכניסו דהטעם שאין מברכין עובר לעשייתן הוא מפני שהוא ברכת השבח ומבואר דאף בברכת השבח שנתקן עם המצוה א"צ עובר לעשייתן - משיעורי רבנו בפ"ק דכתובות דף ז, ב.

והנראה בביאור ד׳ הגרעק״א עפמשנ״ת במק״א דבברכת המצוות הברכה מוסיפה שלימות במעשה המצוה, דהמצוה היא בשלימות יותר ע״י הברכה, (ועיין תוס׳ הרא״ש ברכות ט״ו דאם הברכה על הפרשת תרו״מ היתה מדאורייתא, אם הפריש ולא בירך לא יצא יד״ח, והאריכו בזה האחרונים), וזהו שכתב רעק״א דעד כאן לא כתב הרשב״א דל״ש ברכת הרואה כשכבר הדליקו עליו בביתו אלא משום דבההדלקה שהדליקו עליו לא היה שום חסרון, דכשהדליקו עליו ברכו על ההדלקה ונמצא דקיים מצות הדלקה בשלימות ותו לית ליה שום חובת פרסו״נ כיון דקיימה לגמרי במה שהדליקו עליו, משא״כ היכא דבההדלקה שעשה חיסר הברכה, אע״ג דמצות הדלקה יצא בכך מ״מ אינה בשלימות כיון דלא ברך עלה, ומש״ה עדיין יש לו מקום למצות הרואה [דבראייתו יוכל לקיים המצוה בשלימותה עם הברכה] וע״ז הוא מברך.

והנה מבואר במג״א בסימן תרע״ו (עיין משנ״ב ס״ק ז׳ ובשעה״צ ס״ק י״ב), דלפמש״כ הרשב״א דמי שמדליקין עליו בביתו אינו מברך ברכת הרואה, ה״ה בברכת שהחיינו דיוצא בכך, והיינו דמי שהדליקו עליו בביתו ביום ראשון, והוא לא הדליק ולא בירך וכמו״כ לא בירך על ראייתו [כיון שהדליקו עליו בביתו וכדינו דהרשב״א], כשבא לביתו ביום שני ומדליק אינו מברך שהחיינו ואע״פ שלא בירך עדיין שהחיינו כלל לא על הדלקה ולא על ראיה, כיון דעכ״פ הדליקו עליו בביתו וברכו שהחיינו, ומה שמדליקין עליו בביתו הוי כמו שמדליק בעצמו.

וצ״ע הא מי שהדליק ביום ראשון ולא ברך שהחיינו, מברך זמן בהדלקה ביום שני, כמ״ש בשו״ע (או״ח סימן תרע״ו סעיף א׳), וה״נ מאי שנא, דנהי דחשיב ליה הרשב״א כמו שהדליק בעצמו במה שהדליקו עליו בביתו כ״ז הוא לגבי מצות ההדלקה דע״ז שפיר שייך לומר דקיימה במה שהדליקו עליו בביתו, אבל ברכת שהחיינו האיך יצא בכך הא לא שמע הברכה כלל, וא״כ לגבי דידיה הוי כהדליק ביום ראשון ולא בירך זמן דמברך בליל שני ומ״ט פטר ליה הב״ח משהחיינו בליל שני.

ואולם לפמש״נ בדברי הגרעק״א דמצוה הנעשית בלי ברכה הוי גריעותא בשלימות המצוה עצמה, ומה״ט אף שייך ביה מצות ראיה ופרסו״נ אע״פ שכבר עיקר פרסו״נ דהדלקה קיים כיון דחיסר מיהא את הברכה בהדלקה, עד״ז י״ל אף לגבי ברכת שהחיינו, דכל דקיים ההדלקה ולא בירך עליה זמן ה״ל גריעותא במצות ההדלקה דאינה בשלימות מחמת חסרון הברכה דזמן, ואע״ג דברכת שהחיינו היא ברכת השבח ודאי ולא ברכת המצוות, מ״מ הא אמרן לעיל (באות ג׳) דכל דשייכא לענין המצוה אע״פ שברכת השבח היא

מ"מ גדרה הוא שבח בזמן המצוה ומישך שייכא היא להמצוה, וא"כ אף ברכת השבח כל כה"ג דהיא שבח בזמן המצוה י"ל דכשעשה המצוה ולא בירך אותה יש כאן חסרון בשלימות המצוה, ומש"ה הוא דכתב השו"ע הנ"ל דמי שלא ברך זמן ביום ראשון מברך בשני, כיון דבהדלקה דליל ראשון חיסר משלימות המצות דההדלקה, ומש"ה אכתי שייך לברך זמן בהדלקה דליל ב' כיון דבליל א' היתה ההדלקה חסרה משלימותה ונתחדשה שלימות זה רק בליל ב'.

משא"כ מי שהדליקו עליו בביתו בליל א' וברכו זמן, אע"ג דהוא עצמו לא ברך זמן ולא שמע הברכה וא"כ לא יצא יד"ח הברכה, מ"מ כיון דהדלקה מיהא יצא בשלימות ולא נגרע ליה מידי בקיום מצות הדלקה דליל א', תו ל"ש שיברך זמן בליל שני כיון דלא נתוסף לו שלימות בהדלקת ליל ב' שלא היתה בהדלקת ליל א', ובכה"ג ליכא זמן בליל שני אע"פ שהוא עצמו עדיין לא ברך זמן, דל"ש זמן בליל ב' אלא כשהדלקת ליל ראשון לא היתה בשלימות, אבל כל דמצות ליל א' נתקיימה בשלימות במה שהדליקו עליו בברכה בביתו שוב אין מקום לברך שהחיינו.

הגאון רבי פינחס אברהם מייערס שליט"א
מח"ס שו"ת דברי פינחס

מה יעשה מי שנמצא בדרך בליל חנוכה ואשתו עמו ואין לו בית להדליק המנורה

עד"ש מי שנוסע באחת מלילות חנוכה מנוא יארק לביתו באירופה או לא"י ומסתפק האיך לצאת ידי חובת הדלקת הנר אם צריך לצאת מבית מלונו לשדה התעופה מבעוד יום לפני זמן ההדלקה ואין לו בדרך שום בית או מקום ראוי להדליק בו המנורה, וגם במשך זמן הטיסה אי אפשר להדליק שום נר, ואילו בני ביתו נמצאים עמו כך שלא שייך דין אשתו מדלקת עליו, אם כן באיזה אופן יכול לקיים מצות נר חנוכה. ומילתא אגב אורחא אשמועינן לגבי הדלקת המנורה במלון שיש שאלה בהלכה באיזה אופן אפשר להדליק בכלל במלון אם הנהלת המלון אוסרת להדליק אש בחדרים. ומאחר שענין זה תלוי בכמה צדדים ודינים שונים שהבאתי אותם כבר בשו"ת דברי פינחס ח"ב סי' מ"ו, לכן אביא רק הנוגע להלכה פסוקה והמסתעף ממנו למעשה, לקיים והודעת להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון.

האם הדלקה או הנחה עושה מצוה=

א) איבעיא להו בש"ס שבת כ"ב ע"ב הדלקה עושה מצוה או הנחה עושה מצוה ת"ש אמר רבא הי' תפוש נר חנוכה ועומד לא עשה כלום ש"מ הנחה עושה מצוה, התם הרואה אומר לצורכו נקיט לה. ת"ש אמר רבא הדליקה בפנים והוציאה לא עשה כלום, אי אמרת בשלמא הדלקה עושה מצוה הדלקה במקומו בעינן משום הכי לא עשה כלום, אלא אי אמרת הנחה עושה מצוה אמאי לא עשה כלום, התם נמי הרואה אומר לצורכו הדליק. ת"ש אמר רבי יהושע בן לוי עששית שדולקת והולכת כל היום כולו למוצאי שבת מכבה ומדליקה אי אמרת הדלקה עושה מצוה שפיר, אלא אי אמרת הנחה עושה מצוה האי מכבה ומדליקה, מכבה ומגביהה ומניחה ומדליקה מיבעי לי', ועוד מדקא מברכינן להדליק נר של חנוכה ש"מ הדלקה עושה מצוה. והשתא דאמרינן הדלקה עושה מצוה אשה ודאי מדליקה שנשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס. אמר רב ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה, אמר רבי זירא מריש כי הוינא בי רב משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא, בתר דנסיבי איתתא אמינא השתא ודאי לא צריכנא דקא מדליקי עלי בגו ביתאי. וכן דעת הראשונים

דקיי"ל להלכה הדלקה עושה מצוה כמ"ש הרי"ף שבת י' ע"א, ורמב"ם פ"ד מהל' חנוכה ה"ה, ורא"ש שבת פ"ב סי' ז', ורמב"ן ורשב"א וריטב"א ומאירי שבת כ"ב ע"ב, ור"ן שבת י' ע"א מדפי הרי"ף, וטור או"ח סי' תרע"ה, ובה"ג סי' ט' הל' חנוכה, ותשה"ג החדשות סי' ל"א. ולגבי זמן הדלקה קיי"ל בשבת כ"א ע"ב ורמב"ם שם ושו"ע סי' תרע"ב ס"א משתשקע החמה, שהוא סוף שקיעה לפי ר"ת בספר הישר סי' קפ"א ותוס' מנחות כ' ע"ב ד"ה נפסל ותוס' הרא"ש שבת ל"ה ע"א ורשב"א פסחים צ"ד ע"א וריטב"א שבת כ"א ע"ב, וי"א שהוא צאה"כ כמ"ש המנהיג הל' חנוכה סי' קמ"ז והב"ח והגר"א ומג"א שם סק"א וח"א כלל קנ"ד סי"ח. אבל בשו"ע שם פסק מי שטרוד יכול להקדים מפלג המנחה ובלבד שיתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק.

אם אכסנאי מדליק לעצמו או מצטרף

ב) ובשו"ע ריש סי' תרע"ז אכסנאי שאין מדליקים עליו בביתו צריך לתת פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן של נר חנוכה, ואם יש לו פתח פתוח לעצמו צריך להדליק בפתחו אע"פ שאותו בית אינו מיוחד אלא לשינה והוא אוכל על שלחן בעל הבית, והוא הדין לבן האוכל אצל אביו. וכתב הט"ז סק"א מתה"ד סי' ק"א שנחלקו גדולים באכסנאי שנשוי שרוצה להדליק בברכה חוץ לביתו אם רשאי לעשות כן אם אומרים אע"פ שאמרו כיון דנסיבי אמינא השתא ודאי ל"צ היינו שלא מחויב אבל אם מדליק אינה ברכה לבטלה כיון שהוא בכלל מהדרין, או שאומרים הואיל ול"צ הוא פטור ונקרא הדיוט אם יברך לבטלה, אבל בתה"ד כתב שודאי הוא בכלל מהדרין כיון שיש הידור בנר לכל אחד בביתו, הכי נמי יש הידור בנר לאיש וביתו ואינו כמוסיף על דברי חז"ל עכ"ל. ולדעת הב"י אין לסמוך על זה לברך ברכה שאינה צריכה. ולפי שו"ת מהרש"ם ח"ד סי' קמ"ו אם משלם לשהייתו אצל בעל הבית נעשה החדר כקנוי לו, תואם לשיטת מהר"י ווייל סי' ל"א שדין אכסנאי תלוי במקום לינה ולא אכילה, ויש חולקים עליו. ובשו"ת מהרש"ל סי' פ"ה בקיצור פסקיו כתב אם אינו יודע שאשתו מדלקת עליו יכול להדליק ולברך זולת אם יודע בבירור שמדלקת עליו אין לו להדליק אם לא שהוא בבית יחידי, ואפילו שאינו רוצה לצאת בהדלקתה אינו יכול לברך. והט"ז כתב לחזק דעת תה"ד שרשות ניתנה לאדם לעשות כרצונו לצאת בברכה שמדלקת אשתו או לברך בעצמו כמו שמצינו בשאר ברכות, וכן מוכח מראשונים שדין זה שיכול לצאת בברכת חבירו ואינו רוצה אין איסור בידו כיון שכוונתו לשם שמים, ואותו שאינו רוצה לברך בפני עצמו גם כוונתו לשם שמים שלא להרבות בברכות. וראינו נוהגים כן בכל מי שהולך בחנוכה חוץ לביתו

ליקח נרות חנוכה עמו להדליק במקום שיהי׳ אף שמדליקים בביתו, והגם שאין ראי׳ מזה שהבני בית אינם מכוונים להוציא בעל הבית אלא את עצמם, מ״מ היא גופא קשיא ל״ל ליקח נרות עמו אם בני בית ואשתו יכוונו להדליק עליו, אלא ניחא טפי לברך לעצמו כמ״ש הרמ״א בסעיף ג׳.

מחלוקת היכא שאשתו מדלקת עליו

ג) והמעיין בדברי הט״ז סי׳ תרע״ו סק״ד על דברי הב״י סעיף ג׳ מי שלא הדליק ואינו עתיד להדליק באותו הלילה וגם אין מדליקים עליו בתוך ביתו כשרואה נר חנוכה מברך שעשה נסים ובליל ראשון מברך גם שהחיינו ואם אח״כ בליל שני ושלישי בא להדליק אינו חוזר ומברך שהחיינו, יראה שכתב הט״ז אין מדליקים משמע אם אשתו מדלקת עליו אין מברך על הראי׳ אבל במרדכי רמז רס״ז כתוב קא מדלקי עלי בגו ביתאי מ״מ צריך לראות כדאמר בסמוך הרואה יומא קמא עכ״ל, והר״ן י׳ ע״א כתב כב״י מטעם שלא מצינו יוצא במצוה שיתחייב לחזור ולברך על הראי׳. ומה שכתב הב״י שכן דעת המרדכי תמוה שהרי חולק בדין מי שהדליקה אשתו עליו, אף שלהלכה קיי״ל ספק ברכות להקל. ובמג״א סי׳ תרע״ו סק״ב כתב בשם הב״ח אם אשתו הדליקה עליו בליל ראשון צריך לברך בליל שני שהחיינו שאשתו אינה פוטרת גופו אלא ביתו, והוסיף מדילי׳ שלפי הפוסקים שאשתו מדלקת עליו אין צריך לברך על הראי׳ א״כ הוא הדין שאין צריך לברך שהחיינו כשמדליק כמשמע מש״ס התם שרבי זירא סמך על אשתו. וכן כתב המ״ב סק״ז ושעה״צ בשם המג״א ושאר אחרונים שאינו חוזר משום שבירך מאתמול כשראה הנרות ואם אז לא בירך כלל משום שסמך על אשתו שמדלקת בביתו, כמוכח מדברי המחבר אם אשתו מדלקת עליו בתוך ביתו חשוב כמו שהדליק בעצמו, על כן אם בא בליל שני לביתו ומדליק אינו צריך לברך ברכת שהחיינו. וכן משמע מדברי שו״ת חכם צבי ח״ב סי׳ קכ״ז לענין מי שנמצא בדרך בין נכרים המלעיגים עליו ואשתו מדלקת עבורו בביתו שיכול להדליק רק נר אחד ולברך עליו עש״ה.

מברך לעצמו אפילו אם אשתו מדלקת

ד) ובאמת אפילו אם מדליקים עליו בביתו אבל אם הוא במקום שאין בו ישראל כתב בשו״ע סי׳ תרע״ז ס״ג ממהר״י אבוהב בבה״ט בשם ארחות חיים סי׳ י״ג והמרדכי רמז רס״ז שמדליק בברכות, וכתב הרמ״א בשם המרדכי שם שחייב לראות הנרות וכן נוהגים, ומתשו׳ תה״ד סי׳ ק״א ומהרי״ל סי׳ קמ״ה אפילו אם הוא אצל יהודים ורואה הנרות אם רוצה להחמיר על עצמו ולהדליק בפני עצמו מדליק ומברך עליהם וכן נוהגים. וכתב המג״א סק״ט שהוא בכלל המהדרין כמ״ש מהרי״ל שמנהג פשוט הוא שאורחים

ובחורים מדליקים כיון שהיום מדליק כל אחד מי יודע אם מדליקים עליו בביתו ויבוא לחשד, ואין משום ברכה לבטלה מאחר שאינו רוצה לצאת בשל אשתו. ובמ"ב סקט"ו כתב אף שמעיקר הדין פטור להדליק אם מדליקים עליו בביתו מ"מ אם רוצה להחמיר לעצמו להדליק רשאי ובלבד שיכוין קודם שעת ההדלקה שאינו רוצה לצאת בשל אשתו, וממילא אין משום ברכה לבטלה מאחר שאינו רוצה לצאת בהדלקתה. ואף שיש פוסקים שסוברים שאחרי שחכמים פטרוהו על ידי הדלקת אשתו אינו יכול לומר איני רוצה לצאת בשל אשתי ולכן רק ידליק בלא ברכה, ואף שבודאי אין למחות ביד הנוהגים לברך אחרי שהרבה אחרונים הסכימו לברך, מ"מ טוב יותר להדר לשמוע הברכות מפי אחר ולענות אמן וידליק נרותיו או יראה לשער להדליק נרותיו ולברך עליהם זמן מה קודם שמדלקת אשתו בביתו, דהיינו אם היא מדלקת אחר מעריב כמנהג העולם הוא ידליק קודם מעריב. ובאמת פשוט הוא שכל הדין של אשתו מדלקת עליו הוא דוקא באותו זמן שהוא חייב להדליק שאשתו מדלקת עליו, אבל אם היא בבית והוא מעבר לים בחילוק שעות אז כשהיא מדלקת בערב כבר עבר זמן עד שתכלה רגל מן השוק או שלא הגיע זמן הדלקה, אז אי אפשר לומר שמדלקת עליו. לכן אם הוא נמצא בבית מלון יחידי במקום שאין יהודים חייב בכל ענין להדליק אפילו שמדליקים עליו בביתו, כי לכמה פוסקים הדין של מדלקת עליו בביתו הוא דוקא ברואה נר חנוכה בבית אחר, אבל אם אינו רואה שום נר חנוכה מדליק ומברך במקומו בלי לסמוך שאשתו מדלקת עליו בביתו. וע"ע בשו"ת זרע אמת ח"א סי' צ"ז, ושו"ת באר צבי סי' ל"ז, ושו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' נ"א, ושו"ת מנחת יצחק ח"ז סי' מ"ו, ושו"ת קנין תורה ח"ד סי' פ"ב, ושו"ת שבט הלוי ח"ג סי' פ"ה, ושבט הלוי לחנוכה פ"ח אות י"ד, ושו"ת ויען דוד ח"ד סי' ע"ח, ושו"ת יחוה דעת ח"ו סי' מ"ג, ושו"ת ישיב יצחק חכ"ח סי' ט"ו, ושו"ת מנחת משה ח"ב סי' נ"ח, ושו"ת פלאות עדותיך סי' ל"ב, ושלחן המערכת ח"ב עמ' שכ"ה.

האם נר חנוכה חיוב גברא או חפצא

ה) ויש להביא ראי' מדברי תה"ד סי' ק"א שעיקר חיוב הדלקה מוטל על מי שנמצא בבית ולכן צריך להשתדל להיות בביתו בזמן הדלקה כדי להדליק בעצמו, ואף שיש לומר שהיא חובת הבית מ"מ עיקר המצוה על מי שהבית שלו כמ"ש המג"א סי' תרע"ז סק"ז בשם הב"ח שמצוה בו יותר מבשלוחו. ובברכת הבית שער נ"ז אות ו' כתב אם ידוע לאשה שהבעל יבוא לביתו תמתין עליו עד חצות מפני שהוא עיקר הבית ומצוה בו יותר. אבל אם הוא בדרך נראה שתלוי בחקירה הידועה שהזכיר השפת אמת שבת כ"א ע"ב ובחדושי סוגיות שבט הלוי לחנוכה סי' ט' אם

עיקר המצוה על הבית ולכך אכסנאי משתתף בפרוטה ואם מדליקים עליו בביתו אין לו שוב חיוב להדליק לעצמו או שהחיוב מוטל על בעל הבית שמוציא בני ביתו ולכך חייב בכל מקום. והב"ח סי' תרע"ו כתב מה שמדליקים בביתו אינו בא אלא לפטור אותו מחיוב המוטל על ממונו להדליק נרות לפרסם הנס ברבים, אבל ההודאה על הנס וברכת שהחיינו הוא חיוב גברא. וכן כתב רבינו ירוחם מראשונים שסוברים אם הדליקו עליו בביתו א"צ לברך כשרואה נר חבירו, ויש שכתבו אפילו הדליקו עליו בביתו צריך לברך כשרואה נר חנוכה. מ"מ מדין שו"ע נלמד אורח נשוי המתאכסן אצל בעל הבית אם יודע שאשתו מדלקת עליו בביתו א"צ להדליק באכסניא או להשתתף בפרוטה, רק מפני חשד שיאמרו שאינו מדליק יכול להדליק אצל בעל הבית אפילו אם אין לו חדר לעצמו.

להדליק לפני שאשתו מדלקת בבית

ו) מיהו בכדי לצאת מספק ברכה ראוי להדליק לפני הזמן שאשתו מדלקת בביתו, ואם אי אפשר לו להדליק קודם אשתו כדאי שישמע הברכה מפי אחר ולכוין לצאת, ואם הוא נמצא במקום שאין עוד ישראל שמדליק לצאת ממנו או שמסופק אם אשתו מדלקת עליו או שהולכת לבית אבי', יכול להדליק בעצמו במקומו בברכה. ממילא ברור להלכה כל שאין אשתו מדלקת עליו בבית מפני שנמצאת עמו חייב הוא בלא"ה להדליק לעצמו, כל שכן במקום שאינו רואה נר חנוכה של בעל בית, חייב במקום שנמצא להדליק, גם אם הבית אינו שלו, שלא להחסיר מצות הדלקה. ומאחר דקיי"ל לרוב ראשונים הדלקה עושה מצוה, יכול להדליק בדרך כגון בשדה התעופה לפני שיוצא לדרכו בטיסה, גם אם אי אפשר להחזיק את הנרות אלא לזמן מועט כי עיקר המצוה ההדלקה. אבל שומה ליזהר על דין שו"ע סי' תרע"ב ס"א מי שטרוד יכול להקדים מפלג המנחה בתנאי שיתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק, וכתב בפמ"ג בא"א שם סק"א אף שספק דרבנן להקל אין להדליק בביה"ש, אם כי אי אפשר לנטות מדין שו"ע מפורש. וכן כתב בערה"ש אות ה' ראי' מערב שבת שמדליקים קודם השקיעה רק צריך ליזהר ליתן שמן יותר משיעור שידלק עד אחר הזמן. וכן כתב בשו"ת יחוה דעת ח"ז סי' ק"ג בשעת הדחק יכול להדליק קודם שקיעת החמה אבל אינו רשאי לברך על הדלקה זו, ולכן בערב שבת נותן מספיק שמן בנרות כדי שידלקו חצי שעה אחר צאת הכוכבים. אח"כ ראיתי באורח כהלכה ח"א הל' חנוכה סי' ב' אות כ"ח שהביא משו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' נ"א שאם אכסנאי הדליק המנורה ומיד אחר ההדלקה עזב את הבית יתכן שלא יצא ידי חובתו, וגם אם כבתה אין זקוק לה שאני הכא שזה כאילו שהוא עצמו כיבה הנר בזדון, ואפשר אין לברך בשו"מ.

תמי' על מי שהורה להדליק במטוס

ז) ומה שרצה להוכיח בשו"ת בצל החכמה ח"ד סי' קכ"ז ובאהלך באמיתך פל"ט אות ב' מדברי שו"ת מהרש"ם ח"ד סי' קמ"ו שחייבים להדליק נר חנוכה על מסילת הברזל שהוא כשוכר דירה לאכילה ולינה שאינו דומה לרש"י שבת כ"ג ע"א ד"ה הרואה שמשמע מדבריו שהיושב בספינה פטור כיון שיש לומר שכוונתו לספינה פתוחה בלא קרוי שהרוח מנשב, שמזה נלמד שהנוסע במטוס בליל חנוכה חייב להדליק שם נר חנוכה כמו כל מקום שאפשר, בודאי אין דבריו מוכרחים להלכה. ואולי בזמנו לפני כמה שנים הי' עדיין הדבר אפשר וניתן הי' לבקש רשות לכך, אבל בימינו מלבד הסכנה לא ירשו לו להדליק שום נר במטוס, ומי שעושה כן נגד חוקי הרשויות אינו עושה פרסומא ניסא אלא חילול השם מפני שיאמרו שהוא מסכן את הנוסעים, ואפילו את"ל הדלקה עושה מצוה וכבתה אינו זקוק לה, מ"מ פשוט שהדלקה במטוס נגד החוק והנחיות הרשויות שלא להדליק אש בטיסה, הוא דבר חמור המהוה סכנה לנוסעים ויכול לגרום נזק גדול, ואין בה שום מצוה. ומה שרצה לחדש בסו"ס נטעי גבריאל הל' חנוכה תשובה א' בשם גדול אחד להדליק בכל ענין במטוס אפילו בבה"כ סגור ומסוגר לחצי שעה כי בבה"כ שלנו אין צואה עומדת ורשאי לקיים מעשה מצוה אף במקום מטונף, הנה בודאי דבריו דחוקים ביותר מכמה טעמים כי מלבד שאין לעשות דבר שבקדושה שם גם מכוער להדליק נר חנוכה בבה"כ, ואף לא נחשב לביתו או חדרו שיכול להדליק שם חצי שעה. ואף שמעיקר הדין הדלקה עושה מצוה וכבתה אין זקוק לה זולת אם כבתה במזיד, ולכן אם ירשו לו להדליק במטבח המטוס נר קטן שאם יכבו אותו יכול להדליק ללא ברכה, אבל להדליק בבה"כ ואפילו בשטח אחר במטוס בודאי לא ראוי להורות כן ברבים, וכל שכן שאין להדליק אש בשום מקום במטוס בלא רשות הממונים שלא להביא לידי סכנה, והוא דבר פשוט מאד. וכן כתב בשו"ת משנה הלכות חי"א סי' תקל"ג לפקפק על מי שמדליק בסתר במטוס שאסור להדליק בו שום אש, ובזה מכניס כל הציבור בסכנה. וכן הזכיר בשו"ת ויען דוד ח"ו סי' צ"ד שבזמנינו נשתנה ענין זה לגריעותא, ואי אפשר לברך על הדלקה במטוס. ודלא כדברי פסקי תשובות ח"ו סי' תרע"ז אות ג' להדליק במטוס לכל הפחות נר אחד ואם יבוא איש בטחון ויכבנו לית לן בה, שבאמת אינו ראוי לעשות כן ולסכן אחרים, אלא יסמוך על מי שידליק בעדו בבית, והוא פשוט מאד להלכה. ובאמת אפילו במלון אין להדליק בחדרים ללא רשות מהנהלת המלון מפני שהוא גונב דעת הבריות שעובר על תנאי המלון שאסור

להדליק אש בחדרים, בגלל הנחיות הביטוח, אלא ראוי לבקש רשות להדליק במקום מיוחד, כמו בכניסה או בפתח חדר האוכל.

המורם מכל האמור הלכה למעשה

היוצא להלכה: מי שמתאכסן אצל בעל הבית אם אשתו מדלקת עליו בביתו אין צריך להדליק בבית שמתאכסן ובמלון או להשתתף בפרוטה, רק מפני חשד שיאמרו שאינו מדליק יכול להדליק אצל בעל הבית. ועצה לצאת מספק ברכה להשתדל להדליק לפני הזמן שאשתו מדלקת בביתו, ואם אי אפשר לו להדליק קודם אשתו ראוי לשמוע הברכה מאחר ולכוין לצאת ממנו, ואם נמצא במקום שאין עוד ישראל שמדליק שיכול לצאת הברכה ממנו, וכן אם מסופק אם אשתו מדלקת עליו, רשאי להדליק בעצמו במקומו בברכה. ואם נמצא במלון יחידי במקום שאין יהודים חייב בכל ענין להדליק אפילו שמדליקים עליו בביתו, כי לכמה פוסקים הדין של מדלקת עליו בביתו אינו אלא אם רואה נר חנוכה בבית ישראל אחר, אבל אם אינו רואה שום נר חנוכה בודאי מדליק ומברך לעצמו בלי לסמוך שאשתו מדלקת עליו. כל שכן אם אשתו עמו ואין לו מי שמדליק בביתו, הוא מדליק לעצמו במקומו בדרך גם אם אינו ביתו. ואם מדליק במלון יש לבקש רשות להדליק במקום מיוחד, כמו בפתח חדר האוכל, כי לרוב אסור להדליק בחדר. ומי שנוסע מבעוד יום לשדה התעופה שאין לו יכולת להדליק בזמן בבית מלונו, וגם אין לו בדרך בית ומקום ראוי להדליק בו המנורה, ידליק במקום שמור בשדה התעופה, כי הדלקה עושה מצוה וכבתה אין זקוק לה. אבל הלכה פסוקה היא שצריך שיעור חצי שעה, ולכן יראה להדליק המנורה באופן שלא יכבו הנרות לפחות לחצי שעה בכדי לברך ללא שאלה, ואם מדליק באופן או במקום שלא יוכלו כלל לדלוק חצי שעה לא יברך משום ספק ברכות להקל. וכן מי שמקדים בשעת צורך להדליק מפלג המנחה צריך ליזהר שידלק הנר עד אחר הזמן שאל"כ זוהי ברכה לבטלה, דומה לשבת שמדליקים קודם שקיעה ומוסיפים שמן שידלק יותר.

הגאון רבי חיים שלום הלוי סגל שליט"א
מח"ס שו"ת 'בירורי חיים י"א חלקים ועו"ס

האם תפילת מנחה אחר הדלקת נר חנוכה ייחשב כתרתי דסתרי

א) כתב השער הציון (סימן תרע"ט סק"ז), אם אין מתפללין מנחה תחילה נראה קצת כתרתי דסתרי, דהא מכיון שמדליק בעוד היום גדול על כרחך סומך על הקולא דמפלג המנחה ולמעלה נוכל להשוותו כמו לילה, וא"כ איך יתפלל אח"כ מנחה וכו'. (פמ"ג סימן תרע"א א"א סק"י), ומ"מ משמע שם דכל זה דוקא בדאפשר ליה, 'וגם דבאמת זה שייך רק אם הוא הרבה קודם שקיעה' ע"כ.

ויש להבין כוונת השעה"צ דייחשב תרתי דסתרי, רק אם הוא הרבה קודם שקיעה, אבל אם מדליק סמוך לשקיעה, אף שמתפלל מנחה אח"כ לא ייחשב תרתי דסתרי, והדברים מתמיהים מה חילוק איכא אם הוא הרבה לפני השקיעה או מעט.

ובביאור הדברים מצינו במג"א (סימן תרע"ט סק"ב) שהביא מתרומת הדשן (סימן ק"ב) שכתב, דזמן הדלקת נר חנוכה בעש"ק בעוד היום גדול, כיון דאי אפשר בענין אחר חשוב הכשר מצוה. ואהא כתב המג"א ונראה לי דוקא אחר פלג המנחה ע"כ, והיינו דתיקנו זמן מיוחד בעש"ק להדלקת הנרות כיון דאי אפשר בענין אחר, וכמו שהאריך בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן ס"ב ד"ה ואף בשבת), וז"ד בעש"ק הוא זמן אחר מתחילת התקנה, דהוא ביום סמוך ללילה, וכיון שלא נתפרש בגמ' הוא מפלג המנחה שכבר מצינו דשייך להדלקת נרות דשבת ואף להתפלל ערבית, וכדמשמע מדברי המג"א דידן וכו'.

אולם האגרות משה גופא ס"ל מהלך אחר, וז"ד אבל לדידי נראה שהזמן הוא קודם וסמוך לנרות שבת, דאם אין דעתו להדליק נר של שבת אלא סמוך לסוף פלג המנחה לא יוכל להדליק נר חנוכה וכו'. דמי שמדליק נרות שבת רק כרבע שעה או שליש שעה קודם השקיעה אין לו להדליק נר חנוכה בתחילת זמן פלג המנחה, כי לא היה שום צורך שיתקנו שידליק נר חנוכה, אף שדעתו לעשות מלאכות הרבה ע"כ. מדבריו למדנו דכל מה דתיקנו להדליק נר חנוכה בעש"ק מוקדם אינו אלא להני אינשי שמקבלים את השבת מוקדם, אזי התירו להם

להקדים את נרות החנוכה לפלג המנחה. משא"כ אלו המדליקים נרות שבת סמוך לשבת, אזי אין להם להקדים הדלקת נר חנוכה.

וסיים האגרות משה – אבל מכיון שלא מצאתי את דבריי בדברי רבותינו, אין להצריך לכבות ולהדליק עוד פעם את נרות חנוכה סמוך לנרות שבת, אבל לכתחילה ודאי יש להחמיר שידליק סמוך ממש לנרות השבת. ע"כ.

ולפי"ז רצה ידידי הרה"ג רבי אריה שרעבי שליט"א רב דק"ק 'חניכי הישיבות – נתיבות שלום' קרית הרצוג לומר בכוונת השעה"צ, דכל מה דאמרינן דהוי תרתי דסתרי אינו אלא אם מדליק מוקדם בפלג המנחה – דגילה דעתו שעשאו כלילה[א], בזה הוא דאמרינן דהוי תרתי דסתרי, אבל היכא שהדליק סמוך לשבת כמצוותה ובזמנה, אינו תרתי דסתרי, דהא עתה זמנה. והבן.

ב) וע"ז הדרך הוסיף עוד לומר מענין לענין באותו ענין, הנה בשו"ע (סימן תרע"ב ס"א) כתב, ויש מי שאומר, שאם הוא טרוד יכול להקדים מפלג המנחה ולמעלה וכו' עיי"ש, ויש להבין אלמה לא אמרו אף הכא שיתפלל מנחה קודם פלג המנחה בכדי דלא להוי כתרתי דסתרי. ואמר הנ"ל, אדרבה בזה שמתפלל מנחה אחר פלג המנחה, גילה דעתו שעדיין יום אצלו, וכיון שכן שרי ליה להדליק ואינו נראה כתרתי דסתרי. עכ"ד.

ונראה עוד לומר דהדלקת נרות עדיפא מתפילת מנחה וערבית, דלענין תפילת ערבית אם מתפלל לאחר פלג המנחה הרי עשאו ללילה לענין זה, ולכן בעינן זהירות דלא ליהוי כתרתי דסתרי, משא"כ הדלקת הנרות לא עשאו בהדלקתן לילה, דאינו אלא לצורך הלילה, וכיון שכן אף אם לא התפלל מנחה קודם שרינן ליה להתפלל ומיד אח"כ להדליק.

שוב ראיתי בקובץ תל תלפיות (קובץ סה עמ' קעד ד"ה ולפי"ז) מה שכתב הגאון רבי יהודה ליס שליט"א, דדוקא מנחה וערבית הוי תרתי דסתרי כמ"ש התוס' ווהרא"ש, אך מנחה וקבלת שבת אינה סתירה, דאף דהוי יום מ"מ אפשר לקבל שבת ביום, כי הרי אינו נעשה לילה בזה, אלא חלה קדושת שבת מבעו"י, וראיה מהא דלרבנן יש ג"כ דין תוספת שבת, אעפ"י דלית להו דין פלג המנחה. [וראה עוד מה שכתבנו בספר בירורי חיים (ח"א עמ' שע) באורך בזה].

א. ועיין בספר בירורי חיים (ח"א סימן כ"ב) מה שכתבנו במהות פלג המנחה.

ושם (עמ' קעו ד"ה וברש"י וד"ה מ"מ) ברש"י (מנחות פט, א) ובתוס' נתבאר בפירוש דאפילו לא אדליק ביום, מדליקים בלילה ממש לאחר שקיעת החמה[ב], דזה ממש עבודת לילה, ומ"מ הדליקו ביום. ואפילו להרמב"ן (פר' בא) על הפסוק בין הערבים, דמשמע דבלילה ממש אין מדליקים, מ"מ משמע דלכו"ע 7דמקרי עבודת יום לצורך לילה8, וא"כ חזינן דלכל הפחות לענין הדלקה בין לרבנן בין לר' יהודה יש הדלקה מבעו"י קודם הלילה. ומ"מ חזינן דהדלקת נרות במקדש ודאי זמנו מבעו"י, וא"כ פשיטא דמי שהתפלל מנחה אחר פלג המנחה דזהו יום אצלו, יכול להדליק נר שבת ויו"ט ונר חנוכה, דאין זה שייך כלל ליום ולילה, ואפילו אם עשאו יום יכול להדליק ביום לצורך הלילה וכו'. ע"כ.

ב. ועיין במקדש דוד (סימן כ"א) בזה.

הגאון רבי יקותיאל ליברמן שליט"א
מח"ס משנת יקותיאל ועו"ס

לחמם עצמו ולהנות מריח של נרות חנוכה

שאלה: האם מותר לישב כנגד הנרות כשעל ידי זה מחמם עצמו, דמה דקיי"ל (תרעג, א) שאסור להשתמש לאור נר חנוכה הוא דוקא בשימוש ראיה שזה עיקר התשמיש, או שמא גם לחמם עצמו נגד הנרות אסור, משום שהוקצו למצותן וכל הנאות אסרו. – והאם מותר להשתמש בנרות שמפיקים ריח טוב בשעה שדולקים, או שמא דכל ההנאות נאסרו ואסור גם ליהנות מהריח של נרות חנוכה.

תשובה: תלוי מה כוונתו בישיבה נגד הנרות, אם כוונתו להתחמם אסור, אבל לישב כנגד נרות חנוכה ואגב זה מתחמם שרי כשעיקר ישיבתו הוא ההנאה מקדושת הנרות ולא החימום.

דהאיסור "ואין לנו רשות להשתמש בהם" היינו השתמשות ולא הנאה ממילא. וכן נראה ממה שהביא בשערי תשובה (סימן תרעג סק"ב), פסק הפרי חדש דלילך לאור נרות חנוכה שלא יכשל שרי, דלא מחוייב להעצים עיניו דלא מיקרי תשמיש. וכן הביא משו"ת פני אריה (סימן מז) שלא אסרו אלא להשתמש, אבל כל שאינו משתמש כלום, רשאי לישב בביתו בשעה שנרות חנוכה דולקים. – הרי דללכת לאור נרות חנוכה מותר אפילו כשנהנה מאורם, ובלעדם יכול להכשל בעץ ואבן. ודוקא לעמוד כנגדם בכוונה לקרות לאורם הוא דאסור, שזהו כבר בגדר השתמשות, ולא הנאה גרידא.

והטעם דשרי לילך לאור הנרות, אעפ"י שנהנה מהנר שאינו הולך בחושך והאור גורם לשמחה, בכל זאת מותר, משום שאין הנר חנוכה איסור הנאה כערלה וכלאי הכרם, אלא מותר להנות ממנו, ורק לעשות מעשה הוא דאסור, כי המעשה הוא השתמשות, משא"כ ללכת ולהנות מהאור מותר, כיון שאין בזה מעשה.

וכן כתב המשנ"ב (תרעג סקי"א) וז"ל:
ודוקא בזה [כגון לבדוק מעות, או למנותן לאורה אסור] שהוא עכ"פ תשמיש עראי, אבל כל שאינו משמש כלום רשאי לישב בביתו, בשעה שנר חנוכה דולקת. ובשעה"צ (סקי"א) דזהו אפילו לא הדליק השמש אצלו. ושיותר מזה כתב הפרי חדש והובא בשע"ת, דלילך לאור נר חנוכה לראות שלא

יכשל שרי, דלא מחוייב להעצים עיניו דלא מקרי תשמיש.

אבל כשכוונת ישיבתו כנגד הנרות הוא רק להתחמם, אסור, דזהו כבר בגדר השתמשות, שהאיסור להשתמש לאור נר חנוכה כולל כל הנאות, וכ"כ מו"ר מרן בעל שבט הלוי שליט"א בתשובה כת"י שנדפסה בשבט הלוי (חנוכה, פסקי הלכה פי"א הערה ו), דאין שום ספק שכל הנאות אסורין, לא זו בלבד לדעת בעל המאור (ריש פ"ב דשבת) דטעם איסור תשמיש, משום דהוי דומיא דמנורת המקדש וחל איסור חמור דהקדש דאסור בהנאה, אלא אפילו לדעת הרמב"ן במלחמות (שם) החולק על בעל המאור בפירושו, מכל מקום כתב מפורש, דאיסור תשמיש נ"ח הוא כל תשמישים שבעולם, עש"ה.

וכמו שמותר ללכת לאור נרות חנוכה, או לשבת כנגדם אעפ"י שמתחמם על ידם כשכוונתו עצם הנר, כך מותר גם להנות מריח טוב שמפיקים הנרות בשעה שדולקים, דעיקר כוונתו הוא הנר. וכ"כ בשבט הלוי (שם הערה ח), דכיון שאין הנר עצמו עומד לשייכות ריח, לא נכלל באיסור להשתמש לאורה, ועיין בש"ך (יו"ד סימן קח סקכ"ז) דכל דבר שאינו עומד לריח אין איסור בריח, ואפילו מה שדחה הש"ך שם, מכל מקום הא מסיק דכל דבר שנאסר מטעם דאקציה מדעתו, אינו נאסר אלא ממה דאקציה, ופשיטא דנ"ח לא אקציה אלא מהנר הדולק לא מריח שהוא דבר זר בתוכו. – וזהו דווקא כשיושב שם סתם, אבל כשיושב ומתכוין להריח אה"נ דאסור, וכנ"ל.

הגאון רבי יהודה ברכה שליט"א
מח"ס ברכת יהודה ועו"ס

בענין זמן הדלקת נרות חנוכה

מוכיח שזמן ההדלקה היא בשקיעה

א) שנינו בגמ' בשבת (כא:) מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. וכן סתמו הפוסקים שזמן הדלקת נרות חנוכה משתשקע החמה. וסתמו כפירושו שהזמן הוא בשקיעה ולא בצאת הכוכבים. וליכא חשש של שרגא בטיהרא לא אהני, וזאת מאחר ובשעת שקיעת החמה שמתחיל להחשיך, הנר מאיר את החשיכה. ועיין היטב בדברי המ"ב (סי' תרעב סעיף א בביאור הלכה ד"ה ולא). ודו"ק. ואם בספר יראים (ס"ס קב) כתב וז"ל והא דתניא בנר חנוכה שמצותה משתשקע החמה, היינו בעוד יום קצת, שכיון שהתחיל להחשיך קצת, "לא אמרינן שרגא בטיהרא מאי אהני". ובאותו זמן מתחילים בני אדם לשוב לבתיהן, ומתמיהים כשרואים הנר דולק מבעוד יום, ויודעים שמחמת המצוה הוא, ואיכא פרסומי ניסא, ואין להקפיד על צאת הכוכבים. עכ"ל. וכ"כ בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג דפוס ברלין (סי' שפז) וז"ל, ונרות חנוכה נמי מדליקי' מבע"י משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין. עכ"ל. (וע"ע בספר בירור הלכה ריש סי' תרעב שציין עוד לדברי מהר"ם מרוטנבורג בספר שערי תשובות ח"ג סי' שפז, ובמהר"ם לסדר השו"ע על הלכות יו"ט עמוד קכב). כ"ש לדידן דמחמרינן שלא להדליק לפני השקיעה, דלא אמרינן על זמן זה שרגא בטיהרא מאי אהני.

אולם לפי דעת ר"ת המובא בתוס' בשבת (לה. ד"ה תרי) הסובר דאיכא ב' שקיעות, שמתחילת שקיעה ראשונה עדיין יום גמור עד סוף שלושת מילין ורביע, ואח"כ מתחילה השקיעה השניה והוא זמן בין השמשות, והוא שלושת רבעי מיל. דברי הגמ' צריכים ביאור שבתחילת השקיעה עדיין זה יום גמור, והוי שרגא בטיהרא דלא מהני. איברא חזינן לרבנו בעל הטורים (סי' תרעב) שכתב מצותה מסוף שקיעת החמה. וכתב הב"י ונראה שדקדק רבינו לכתוב מסוף שקיעת החמה, משום דמתחלת שקיעת החמה עדיין היום גדול, כמו שכתבו התוס' בפרק במה מדליקין (שם). ע"כ. ולפ"ז ניחא. וביאור הדברים שמאחר ובסוף השקיעה הראשונה מתחיל להחשיך (כי אז זה הזמן של בין השמשות), שפיר דמי להדליק אז את החנוכיה, ואין צורך לחכות לצאת הכוכבים. [תוספת ביאור-

הנה לפי שיטת ר"ת איכא ב' שקיעות, ומעתה כשהב"י כותב דאין לפרש דקאי על תחילת השקיעה, שהרי שבאותו זמן עדיין היום גדול, ע"כ דקאי על השקיעה הראשונה, דאי קאי על השקיעה השניה, לא שייך לטעון על כך שבאותו זמן עדיין היום גדול, שהרי זמן זה הוא סמוך לחשכה, ומעתה כשכתב שצריך להדליק בסוף שקיעה, ע"כ למימר דקאי על השקיעה הראשונה דקעסיק ביה, וכן מבואר בתוס' שציין אליו דהאי סוף שקיעה, היינו סוף שקיעה ראשונה. ע"ש].

ולקושטא דמילתא המעיין התם בתוס' יחזה שכן כוונת דבריהם לסוף שקיעה ראשונה, שמאז מתחיל בין השמשות, וכלשון הגמ' התם (לד:) לענין כניסת שבת איזהו בין השמשות משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין וכו', הכסיף העליון והשוה לתחתון לילה וכו'. ע"ש. וכן הדברים מבוארים להדיא בתוס' במנחות (כ: ריש ד"ה נפסל) דמה שאמרו בגמ' לגבי הדלקת נרות חנוכה שמצותה משתשקע החמה, היינו סוף שקיעה ראשונה, שלאחר מכן מתחיל בין השמשות. ע"ש היטב ודו"ק. ומ"ש התם התוס' בהמשך דבריהם שיש מקומות שהכוונה היא לצאת הכוכבים, ובכלל זה מ"ש חז"ל (תענית יב.) שכל תענית שלא שקעה עליו חמה לא שמיה תענית. אינו ענין לנרות חנוכה שמבואר בתחילת דבריהם שהזמן הוא בסוף השקיעה הראשונה שאז מתחיל בין השמשות, כי הכל לפי הענין, שלגבי הדלקת נרות חנוכה סגי בזמן השקיעה שאז האור מאיר את החשכה, משא"כ לגבי תענית הזמן הוא צאת הכוכבים, ובב"י (סי' תקסב) מבואר שהחמירו בתענית להמתין עד צאת הכוכבים, וכן מבואר בחידושי הריטב"א ועוד שלמדו כן בדעת ר"ת, ולפי האמור ניחא אמאי כתב הטור בהלכות תענית (סי' תקסב) אמר רב חסדא כל תענית שלא קיבלו מאתמול ושלא שקעה עליו חמה "פירוש שלא השלימו עד צאת הכוכבים", אינו תענית להתפלל עננו. ע"כ. ואילו בנ"ד כתב רק לשון סוף השקיעה ולא זכר ענין צאת הכוכבים. עיין ודו"ק. (גם בשו"ת שבה"ל ח"ו סי' עב כתב דמה שאמרו חז"ל דכל תענית שלא שקעה חמה, היינו משהגיעה השקיעה לא צאת הכוכבים, ודין צאת הכוכבים נולד מטעם שאין בקיאים לדעת זמן תחילת שקיעה אחרונה. ע"ש).[א] ולפי המדובר יבואר הדבר כמין חומר מ"ש הטור

א. ביאור דברי ר"ת בספר הישר

ומ"ש ר"ת בספר הישר (סי' רכא) לבאר את מ"ש בגמ' בשבת (לד:) אי זה הוא בין השמשות משתשקע החמה וכו', דהיינו משנכנס כבר ועדיין לא הגיע לאחורי כיפה מכל וכל, וראיה לדבר נר חנוכה, דאמרינן מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק ריגלא דתרמודאי, דההוא

מצותה מסוף שקיעת החמה עד חצי שעה "מן הלילה" וכו', דהיינו שמתחיל זמנה בסוף השקיעה הראשונה שזה כרבע שעה לפני הלילה, ומסתיים כרבע שעה בכניסת הלילה. דאי תימא שכוונתו במ"ש מצותה מסוף שקיעת החמה, היינו צאת הכוכבים שהוא לילה גמור, לא הוה ליה למימר שזמנה עד חצי שעה "מן הלילה" שלשון זה מיותרת שהרי מדובר על זמן הלילה מתחילת ההדלקה עד סוף זמנה, אלא ע"כ למימר כמו שפירשנו, עיין ודו"ק כי נכון הוא.

ולפי האמור מ"ש הרא"ש (שבת פ"ב הלכה ג) אע"פ שמתרץ תירוץ אחר ראוי להחמיר ולהדליק נר חנוכה "בתחלת הלילה" וכו', עד שתכלה רגל מן השוק, עד כמה, רבי יוחנן אמר עד דכליא ריגלא דתרמודאי, פירוש עצים ידועים אצלם, ונקראים תרמודא ובני אדם המביאין אותם נקראים תרמודאי, ומתעכבין עד אחר שקיעה כמו חצי שעה עד שמגיעין לבתיהם. ע"כ. דהאי תחילת הלילה דקאמר, היינו שקיעה הנקראת בשם זה מפני שאז מתחיל להחשיך, וכמ"ש בסוף דבריו לישנא דשקיעה, דאיהי תחילת שקיעה שניה דר"ת. (ומ"ש הרא"ש בתענית פ"א סי' יב שזמן גמר התענית הוא בצאת הכוכבים, מבואר בב"י שהוא מדין חומרא וכנ"ל).

לילה הוא. ע"כ. נראה ביאור דבריו דהאי משתשקע חמה על כרחך שאינו תחילת השקיעה, משום דמתחלת שקיעת החמה עדיין היום גדול, וגם אינו סוף השקיעה השנייה שהיא צאת הכוכבים, שהרי אמרו חז"ל שסוף זמן עד שתכלה רגל מן השוק הוא זמן של ריגלא דתרמודאי שהוא צאת הכוכבים, אלא ע"כ למימר דמיירי בסוף שקיעה ראשונה. ולפי האמור ניחא מ"ש התוס' במנחות (כ: ריש ד"ה נפסל) בשם ר"ת, וכמבואר למעיין.

ומצאתי און לי ממ"ש בעל העיטור (שער ג הלכות מילה דנ"א רע"ג) וז"ל, ופירש הר"ר שמעון [בר נתנאל, תלמיד ר"ת] בשם הר"ר יעקב [ר"ת] משקיעת החמה לאו ביאת שמשו הוא שאינו נראה ברקיע, דהא משקיעת החמה עד צה"כ ד' מילין, ובין השמשות לא הוה אלא ג' חלקי מיל, אלא משתשקע החמה היינו ביאת אורו סמוך ללילה, שאע"פ ששקעה החמה יש שהות מעט עד הלילה, ובהאי שיעורא דאמרינן כוכב אחד יום, ב' בין השמשות, ג' לילה, ובכוכבים בינונים כדאמרי', "והכי אמרינן בחנוכה משתשקע החמה ביאת אורו הוא", והיינו דקתני משתשקע החמה משמע שכבר שקעה. ע"כ. הא קמן דס"ל לבעל העיטור בשם ר"ת דכשם שביאת אורו דעלמא הוא סמוך ללילה והיינו בין השמשות ויש שהות מעט עד צאת הכוכבים, ה"נ משתשקע דחנוכה הוי ביאת אורו, והיינו בין השמשות ולא בצאת הכוכבים ממש.

ושו"ר שכן תפס בדעת ר"ת הנ"ל בשו"ת יצחק ירנן (ח"א כרך ב סי' נא עמוד תב בהערה, וח"ג סי' כז, וח"ד סי' מז-מח, וח"ז סי' לז אות ו), ואף אם נפרש את ספר הישר אחרת, מ"מ התוס' סברי שהוא השקיעה, וזוהי דעת מרן בב"י. ומ"ש בספר זמנים כהלכתם (עמוד תקסו) בביאור ספר הישר. י"ל.

ולדעת הגאונים הסוברים שיש רק שקיעה אחת ולאחר שלשת רבעי מיל הוא זמן צאת הכוכבים, מ"ש חז"ל מצותה משתשקע חמה, סתמו כפירושו שהוא זמן של תחילת בין השמשות כי אז מתחיל להחשיך, ורק ר"ת והפוסקים דעימיה הסוברים שיש שתי שקיעות, ובשקיעה ראשונה עדיין עוד היום גדול, התעוררו הטור והב"י בפשר כוונת הגמ', עד שפירשו שהכוונה היא לסוף השקיעה, אולם מסתברא שהכוונה היא לסוף שקיעה ראשונה שאז מתחיל העולם להחשיך, ובזה יש להשוות את דעת הגאונים לדברי ר"ת כי אפושי פלוגתא לא מפשינן.

ומ"ש בספר לקט יושר (עמוד 151) והוא (בעל תרומת הדשן) מדליק בתחלת הלילה. י"ל שהוא השקיעה ונקרא תחילת הלילה שאז מתחיל בין השמשות, ולפ"ז ניחא אמאי לא קאמר צאת הכוכבים. עיין ודו"ק.

מוכיח מדעת השו"ע שזמן ההדלקה היא בשקיעה

ב) וע"פ כל האמור נראה דמ"ש בשו"ע וז"ל אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם סוף שקיעתה. ע"כ. כוונתו לסוף שקיעה ראשונה שהוא תחילת בין השמשות, שכידוע מרן השו"ע פסק בסי' רסא סעיף ב כדעת ר"ת דאיכא ב' שקיעות, דהיינו שמתחילת שקיעה ראשונה עדיין יום גמור עד סוף שלושת מילין ורביע, ואח"כ מתחילה השקיעה השניה והוא זמן בין השמשות, והוא שלושת רבעי מיל. ועל סוף זמן שקיעה ראשונה שהוא תחילת בין השמשות קאמר מרן השו"ע שהוא זמן הדלקת נרות חנוכה. וכן ראיתי בספר משחא דרבותא שפירש כן את דעת השו"ע. וע"כ למימר הכי דאם לא כן הוה ליה למימר דזמנה בצאת הכוכבים ותו לא מידי. אולם מאחר וזמנה הוא בשקיעה, לפיכך היה צריך לפרש דמיירי בסוף שקיעה ראשונה, שהיא תחילת השקיעה השניה.

ונודע מ"ש הגר"ח פלאג'י ז"ל בשו"ת לב חיים (ח"א סי' צט דף קלח ע"ב) שכשמרן הב"י סתם בשו"ע כלשון הרמב"ם, והטור פירש דברי הרמב"ם, ומרן הב"י לא הביא פירוש אחר לדבריו, אמרינן שמסתמא גם בשו"ע שפסק כלשון הרמב"ם, סתמו כפירושו שסובר כפירוש הטור בדעת הרמב"ם. ע"ש. הובא באחרונים.

וכבר כתב בספר יד מלאכי בכללי השו"ע (אות א) מפי סופרים ומפי ספרים, שכוונת הרב מוהריק"א ורמ"א בחיבור השו"ע היה שלא יפסקו הדין מתוכו אלא אותן שלמדו תחלה דברי בעל הטורים עם פירוש הב"י וידע מתוכן מקום כל דין עם טעמו מהתלמוד ומגדולי המחברים, וכדי שלא יזוז מזכרונם הדברים, חיבר השו"ע להיות עומד לפניהם למזכרת, משא"כ בזמנינו בהיות בכובד התלאה נמשך מהטובים

רעה שרבים חושבים נפשם כאילו הם מדור דעה, ורוצים ללמוד התורה על רגל א׳, ומצפצפים ופוסקים מתוך השו״ע, והם מחריבי עמנו הפרו ברית תורת אלהיו, וגורמים רעה לנפשם וכו׳. ע״ש.

ומעתה מ״ש הב״ח לבאר בכוונת הטור במ״ש שמצותה מסוף שקיעת החמה, דהיינו צאת הכוכבים, ונגררו אחריו כמה אחרונים ופירשו כן אף בדעת השו״ע שכתב כלשון הטור (הובאו בספר כה״ח סק״ב, וע״ע במ״ש בספר שלחן לחם הפנים), הנה לפי האמור אין כן דעת מרן הב״י. [ומה שהביא הב״ח ראיה לדבריו מדברי המרדכי (שבת סי׳ תנה) שכתב פירוש סוף שקיעה היינו צאת הכוכבים, העיר ידידנו הרה״ג רבי אליהו סעדון שליט״א דהאי צאת הכוכבים דקאמר, היינו זמן תחילת יציאת שתי כוכבים שהוא זמן תחילת בין השמשות, וכמ״ש בגמ׳ בשבת (לה:) כוכב אחד יום שנים בין השמשות שלשה לילה. ועוד האריך לחזק פרט זה. ומצאתי ראיה לדבריו ממה שכתב בספר המנהיג (דף תקכט) משתשקע חמה הוא צאת הכוכבים, דמשקיעת החמה הראשון עד צאת הכוכבים ה׳ מילין (אולי צ״ל ד׳ מילין) חזי כשרגא בטיהרא וליכא פרסומי ניסא, אלא משקיעת החמה הראשון (צ״ל האחרון, ושו״ר שכן גרסו בספר שלחן לחם הפנים סי׳ תרעב, ובספר בירור הלכה מהדורא תליתאה סי׳ תרעב עמוד רעד) ואילך. ע״כ. וחזינן מיניה דקרי לתחילת שקיעת החמה האחרון צאת הכוכבים. עיין ודו״ק. ולפי האמור מ״ש בשו״ת יצחק ירנן ח״ד (סי׳ מח) ועוד שספר המנהיג הוא דעת יחיד במה שסבר שצריך להדליק בצאת הכוכבים, הנה לפי המבואר אף בעל המנהיג ס״ל כדעת הסוברים שיש להדליק בשקיעה. ומה שהוסיף הגר״א סעדון הנז׳ שאף יש לפרש בדברי הב״ח ושאר אחרונים דהאי צאת הכוכבים ר״ל תחילת צאת הכוכבים, והיינו בזמן השקיעה, יש לסייע את דבריו בזה ממאי דמפורש בב״י בביאור דעת הטור שזמן ההדלקה הוא בסוף השקיעה הראשונה, והיינו השקיעה שלנו וכנ״ל, והשתא אי נימא שדעת הב״ח ושאר אחרונים שזמן ההדלקה הוא בצאת הכוכבים, לא הוה משתמיט מנייהו מלהעיר מדעת הב״י שכתב היפך מזה, אלא ע״כ למימר שאף לדידהו האי צאת הכוכבים היינו תחילת צאת הכוכבים שזה זמן השקיעה].

גם מ״ש בשו״ת מהרי״ף (סי׳ מז עמ׳ קסו-קסז ד״ה ראיתי) דהאי שקיעת החמה דגבי הדלקת נרות חנוכה היינו סוף השקיעה שהיא אחר ארבעה מילין. ע״ש. ומבואר מזה שזמן ההדלקה היא בצאת הכוכבים. וכ״כ עוד בסוף עמוד קסט וז״ל ולהוי ידוע ליה למר שהיום נכנסתי לבית מורי ורבי ביומי חנוכה וראיתי שהדליק נרות חנוכה בשקיעת החמה, ודנתי לפני מורי ורבי מדברי ר״ת ומדברי הגהות מרדכי ומדברי מרן

מוהר"י קארו שצריך שידליק בצאת הכוכבים וישרו בעיניו. ע"כ. ומה שלמד בדבריו בשו"ת נחלת לוי (ח"ג חאו"ח סי' לז) במ"ש בעמוד קסו הנ"ל שכוונתו שיש להדליק בשקיעה, אין זה מחוור, וכמבואר למעיין, ודבריו בעמוד קסט יוכיחו בין שנינו, וכפי הנראה דבריו התם נעלמו מיניה דמר. אולם לפי האמור לא היה לו לרבו לחזור ממנהגו, כי מדברי ר"ת והשו"ע אין שום ראיה היפך מזה, אלא אדרבא איכא סיוע מינייהו כפי שנהג בתחילה.

שוב הראני ידידי הרה"ג רבי אליהו סעדון שליט"א מ"ש בספר מנחת כהן בחלק מבוא השמש (מאמר ראשון פרק ג) שלאחר שהביא את מ"ש הרי"ף הרמב"ם והרא"ש ששיעור זמן הדלקת נרות חנוכה כמו חצי שעה, כתב שלפ"ז בהכרח צריך לפרש האי משתשקע החמה כפירוש ר"ת דהיינו סוף שקיעה, והוא סמוך לצאת הכוכבים שיעור ג' רבעי מיל, שהוא פחות מרביע שעה, וזמן הדלקתה הוא עד רביע שעה אחר צאת הכוכבים, שאז העם עוברים ושבים ואיכא פרסומי ניסא, אבל אם נפרש משתשקע החמה תחת האופק כשנעלמה מן העין, הלא יש ממנה עד הלילה יותר משעה אחת, והן עוד היום גדול, ושרגא בטיהרא מאי אהני, ואיך אמרו שזמנה חצי שעה בלבד ולא מאחרין, והלא אין שם פרסום נס בהדלקת הנרות בעוד היום גדול, אלא ודאי היא סוף שקיעה, וכן פירש המרדכי בר"פ במה מדליקין והטור ומהרי"ק באו"ח (סי' תרעב). ע"כ. והוא כמ"ש בס"ד לבאר בדעת הטור והב"י, דמירי בסוף שקיעה ראשונה שזה הזמן של תחילת בין השמשות.

ולפי כל האמור התיישב מה שתמה המ"ב בביאור הלכה (ד"ה ולא מקדימים) דלפי דעת השו"ע שפסק שזמן הדלקת נרות חנוכה היא בצאת הכוכבים, אמאי הורה דאין מקדימים, הרי אם מקדים קצת כערך רבע שעה או מעט יותר איכא היכרא שהוא לילה. ע"ש. ולפי דברינו ניחא דלקושטא דמילתא דעת השו"ע שזמן ההדלקה היא בשקיעה, ולפיכך הורה שאין להקדים משום שאז לא ניכר שהוא לילה.

ומ"ש הרב המהדיר בספר דברי שלום (תשובות והנהגות מאת חכם שלום כהן זצ"ל) בהלכות חנוכה (פרק סג עמוד שצא) שאף שבב"י ביאר את מ"ש הטור שזמן ההדלקה היא השקיעה, היינו בסוף שקיעה ראשונה, מ"מ מאחר והב"ח הביא את דברי המרדכי דהאי סוף שקיעה היינו צאת הכוכבים, א"כ יתכן כי כוונת השו"ע הוא כדברי המרדכי. ע"ש. (וע"ש עוד במ"ש בהערה ה). הדברים מרפסן איגרי שמדוע נפרש את דברי השו"ע היפך מ"ש בב"י, אתמהה!

אף לדעת הגאונים יש להדליק בשקיעה

ג) ואף שלמעשה אנן נהגינן כדעת הגאונים דסברי דליכא ב׳ שקיעות, מ״מ לענין זה הם שוים שכל שלא מדליק ביום כי אם בבין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה, זהו הזמן הראוי להדלקה וכנ״ל, ואף שלדעת ר״ת זמן זה יממא הוא, מ״מ לדעת הגאונים הוא ספק יום ספק לילה.

ואף שהיה מקום לפרש דמ״ש התוס׳ שזמן ההדלקה הוא בסוף השקיעה הראשונה ובתחילת השקיעה השניה, הוא דוקא אליבא דר״ת דאיכא ב׳ שקיעות, ולפיכך כשאמרו חז״ל שמדליקים את נרות חנוכה משתשקע חמה, פירשו שהכוונה היא מסוף השקיעה הראשונה אחר שנכנסה חמה בעובי הרקיע, משא״כ לפי דעת הגאונים הסוברים שיש רק שקיעה אחת, צריך לפרש שהכוונה היא לצאת הכוכבים שכבר נכנסה חמה בעובי הרקיע, אולם מאחר ואותו לשון נאמרה בגמ׳ לעיל (לד:) לענין זמן כניסת שבת, וכמ״ש שם ואיזהו בין השמשות משתשקע החמה, והתם ע״כ למימר שהכוונה היא לתחילת השקיעה, מזה יש ללמוד שאף לגבי נ״ד שאמרו חז״ל שזמן הדלקת נרות חנוכה הוא משתשקע חמה, הכוונה היא לתחילת השקיעה. עיין ודו״ק כי נכון הוא.

ומעיקרא כל מה שעוררו התוס׳ והב״י בזה, הוא מחמת הטענה דאי תימא שהכוונה היא לתחילת שקיעה ראשונה (כפי שיטת ר״ת), הרי עדיין היום גדול, אולם לפי דעת הגאונים הסוברים שהשקיעה היא סמוכה לצאת הכוכבים שאלה זו אינה קיימת שהרי כבר החשיך העולם, וממילא שפיר י״ל דהאי שקיעה היינו תחילת השקיעה.

וכן בקודש חזיתיה בספר ערוך השלחן (סי׳ תרעב סעיף ד) שכתב שהטור ושו״ע הנוקטים כשיטת ר״ת, לפיכך סברו שהזמן הוא בצאת הכוכבים, אולם לדעת הרמב״ם שסבר כשיטת הגאונים הזמן הוא בשקיעה. ע״ש. ולפ״ז אנן בדידן דנהגינן כשיטת הגאונים יש להדליק בשקיעה. (אולם עצם מה שהבין בדעת השו״ע שזמן ההדלקה הוא בצאת הכוכבים, נראה שנגרר בזה אחר המג״א, אולם כבר הערנו לעיל שאין מכוון). גם בשו״ת אבני נזר (חאו״ח סי׳ תצו אות ד) כתב שלפי שיטת הגאונים שאין מחלקים בין שקיעה לשקיעה, זמן ההדלקה הוא בשקיעה. ע״ש.

שוב הגיע לידי ספר זמנים כהלכתם, וחזי הוית בפרק ט סעיף ג שציין לכמה אחרונים שכתבו שאף לשיטת הגאונים יש להדליק בצאת הכוכבים, ותמה על כך שכל מה שכתב ר״ת שיש להדליק בסוף השקיעה, הוא מכח הסתירה שיש בזה בין הגמ׳ בשבת לגמ׳ בפסחים, ולפיכך חילק בין הלשון ״משקיעת החמה״ ללשון ״משתשקע החמה״, אבל לשיטת הגאונים דסברי

שיש רק שקיעה אחת ואין שום סתירה בין הגמ׳ הנ״ל (כיון דלדידהו הגמ׳ דפסחים (צד.) מיירי בזמן יציאת כל הכוכבים, ואילו הגמ׳ בשבת (לד:) מיירי בצאת ג׳ הכוכבים הבינונים הראשונים הקובעים את תחילת הלילה ודאי ההלכתי), לשיטתם בין הלשון ״משקיעת החמה״ שבגמ׳ פסחים (צד.) ובין הלשון ״משתשקע החמה״ שבגמ׳ שבת (לד:) כוונתם לאותו זמן ממש, דכוונת כולם פשוטה כמשמעה בסיום שקיעת עיגול תחת האופק. וא״כ כי היכי דמפורש בתשובות הגאונים ד״משתשקע החמה״ שבגמ׳ בשבת (לד:) פירושו מיד אחרי סיום שקיעת עיגול השמש תחת האופק כנ״ל, כך פשוט שגם אותו הלשון ממש ״משתשקע החמה״ דאיתא בגמ׳ בשבת (כא:) לענין זמן הדלקת נר חנוכה, פשוט שפירושו ג״כ מיד אחרי סיום שקיעת עיגול השמש תחת האופק. עכת״ד. וכיו״ב כתבו בספר דברי שלום (תשובות והנהגות מאת חכם שלום כהן זצ״ל) בהלכות חנוכה (פרק סג עמוד שצא בהערה ה). ע״ש.

ולפי כל האמור ניחא מ״ש בתשובות הגאונים שערי תשובה (סי׳ רלג) וששאלתם לענין נר חנוכה, נר חנוכה מצותה משתשקע חמה ועד שתכלה רגל מן השוק וכו׳ ומהו תרמודאי, בני אדם עניים העושים מלאכה בשדה או בפעולה או שומרי פירות ומתאחרין לאחר כל בני אדם ״עד חשכה״. ע״כ. משמע שזמן חשכה הוא סיום זמן הדלקת נרות חנוכה ולא התחלה, וממילא התחלת ההדלקה לפני שחשכה, והיינו משקיעת החמה שהוא בין השמשות עד שחשכה. ולפי מאי דהתברר לן בשיטת הגאונים ניחא הוראה זו. עיין ודו״ק.

האם יש לחוש שמא לא הגיע זמן השקיעה

ד) אולם עדיין צריכים אנו למודעי, כי הנה המאמ״ר (סק״א) הביא את מה שפירשו האחרונים בדעת השו״ע דהאי סוף שקיעתה היינו צאת הכוכבים, והעיר על כך שנראה דמסוף שקיעה עד צאת הכוכבים איכא שיעור ג׳ ריבעי מיל, והיינו משך זמן בין השמשות, מ״מ קאמרינן דהוי צאת הכוכבים לפי שאין העולם בקיאים בבין השמשות, וכבר כתבתי בזה לעיל ריש סי׳ תקסב. ע״כ. אולם הרי מרן הב״י ידע ממ״ש בהלכות תענית, ואפ״ה פירש כאן את מ״ש סוף שקיעתה, היינו סוף השקיעה הראשונה, דהיינו תחילת בין השמשות ולא צאת הכוכבים, וע״כ למימר דשאני נ״ד מדין תענית, משום דהוי חומרא דאתי לידי קולא, וזאת מאחר ועיקר ההדלקה היא בשקיעה. וכן בקודש חזיתיה בהגהות ברכת אברהם (נדפס בשו״ע מהדורת פרידמאן עמ׳ תרפ-תרפא) שהביא את מ״ש המג״א בשם הב״ח שזמן ההדלקה היא בצאת הכוכבים, והביאו ראיה מדין תענית הנז׳ בשו״ע (סי׳ תקסב סעיף א) שזמן יציאת

הצום הוא בצאת הכוכבים, והעיר על כך הרב הנז׳ דאם כוונתם לדברי הב״י התם (ד״ה אמר) בשם הסמ״ק וז״ל אע״ג דבגמ׳ מוכח דגמר שקיעה מתחיל בין השמשות דהוא קודם צאת הכוכבים, מ״מ לפי שאין העולם בקיאים מהו סוף שקיעה, לכן נהגו להמתין עד צאת הכוכבים, מ״מ שאני חנוכה דחומרא דאתי לידי קולא היא, משום דעיקר ההדלקה היא בשקיעה. ועוד קשה לדעתם דכיון דבצאת הכוכבים היא זמן ק״ש ותפלה, מסתמא יתפלל קודם דתדיר קדים לפרסומי ניסא, ואם יתפלל קודם יעבור חצי שעה הזמן שקבעו חז״ל, וכולהו מודו דמצוה איכא בזמן, ולהרמב״ם אם עבר הזמן אינו מדליק, ומי יכניס עצמו לכתחילה בספק ברכה, ואם הקדים ההדלקה לפני הזמן לית לן בה. ע״ש. ודבריו הובאו בקצרה בספר בעתה אחישנה (עמוד קיב בהערה 61) שחומרא היא להדליק קודם, ולא כתענית שהיא להיפוך. ומ״ש ואם הקדים ההדלקה לפני הזמן לית לן בה, כ״כ בשו״ת ברכי״ה (ח״ח חאו״ח סי׳ קיד) מפי סופרים ומפי ספרים. ובפרט בזמנינו שידוע לכולם מתי הוא זמן בין השמשות, ע״פ השעונים המצויים בכל מקום, אין שום חשש שמא יקדימו את ההדלקה.

דעת חכמי הקבלה בזה

ה) גם ממ״ש בספר פרי עץ חיים (שער חנוכה פרק ד) וז״ל ודע כי אנו מדליקין אותה עם שקיעת החמה, כי אז היא מדת לילה וכו׳, ואין האור הזה יכול להמשיך אליה אלא זמן מועט, לכן גם מצות הדלקה אינה אלא זמן מועט, וזהו עד שתכלה רגל מן השוק וכו׳. ע״ש. נראה מדבריו שזמן ההדלקה היא בשקיעה. [והגרי״ח זצ״ל כתב בספר דעת ותבונה בפתיחה ראשונה (דף ד ע״ד), אזהרה שלא ילמוד כ״א בח׳ שערים ועץ חיים שסידר מהרמ״פ וס׳ מבוא שערים ועולת תמיד ואוצרות חיים. והנה גם ספר פרי עץ חיים הוא מכ״י מהרח״ו, אך אפשר ימצא בו איזה טעות קצת בנוסחתו, מיהו כל הדברים אשר שם, באו בשעה״כ, ושם הכל בתוס׳ מרובה ביתר שאת. ע״כ. וע״ע מ״ש בזה במפתח כללי הפוסקים הנדפס בשו״ת ברכת יהודה בסוף ח״ז (כלל ח אות ח). ובפרט הכא בנ״ד שכ״כ רבנו הרש״ש ושאר מקובלים. עיין ודו״ק]. וכן מבואר בספר משנת חסידים (פ״ג אות ב) שכתב ויתן בה שמן שתהיה דולקת משקיעת החמה וכו׳. ע״כ. וכ״כ בסדור רבי שבתי. וכן נראה ממ״ש בסידור הרש״ש (כת״י ח״ד עמוד 9) וז״ל, ידוע שצריך להדליק נר חנוכה עם שקיעת החמה, כי אז היא מידת לילה, והיא יורדת למטה לבי״ע ליתן טרף לביתה וחק לנערותיה. ע״כ. (הובא בספר דברי שלום עפג״ין חלק יג עמוד קסז).

וע״פ האמור יובן מ״ש ראש ק״ק חסידי בית אל רבי מסעוד אלחדאד זצ״ל בשו״ת שמחת כהן (ס״ס קיג) שלאחר

סיום תפלת המנחה סמוך לשקיעה הולכים (חסידי בית אל) לבית ומדליקים הנרות ע"פ סדר כוונות הרש"ש, ואח"כ חוזרים ומתפללים ערבית אחר צאת הכוכבים. כן מנהגינו עד עתה ה' יזכנו להעלות את הנרות בבית מקדשינו בב"א אמן. ע"ש. והגר"ש הדאיה זצ"ל שהיה ראש חסידי בית אל לאחר הרב שמחת כהן העיד בספרו שלום וצדק (ס"ס מו דף לב ע"ג) על מנהג בית אל להדליק עם השקיעה, כי כן מפורש בפע"ח. נדפס בסוף ספר דע"ה והשכל. גם המקובל רבי מרדכי שרעבי זצ"ל נהג להדליק בשקיעת החמה, וכנזכר בסידור הכוונות רחובות הנהר (מנהגי חנוכה אות ו) להרה"ג רבי בניהו שמואלי שליט"א. כעת שלחו לי צילום מספר הרב שרעבי (עמוד 113), ששם מובא שהקפיד המקובל המפורסם רבי מרדכי שרעבי זצ"ל להדליק את נרות חנוכה בביתו מיד לאחר תפלת מנחה, ובסיום ההדלקה חזר לבית מדרשו לתפלת ערבית, והשלים את שעוריו הקבועים בהלכה. ע"כ. [וע"פ המדובר נראה דמה שכתב ראש ק"ק חסידי בית אל רבי שלום גאגין זצ"ל בספר שמח נפש (ערך חנוכה) שזמן ההדלקה אחר שתשקע החמה. ע"ש. שכוונתו לאפוקי מזמן צאת הכוכבים]. ומ"ש הרה"ג רבי יעקב הלל שליט"א בסידור כוונות חנוכה (דף קיא) שאין הכרח מדברי הפע"ח הנ"ל שבא להכריע את מחלוקת הפוסקים בזה, ומה שנפרש בדברי חז"ל כן יש לפרש בדבריו. ע"ש. הנה לפי דברי כל הגדולים הנ"ל נראה דאיהו אתא להכריע הדין בזה שצריך להדליק דוקא בשקיעה. שו"ר בספר דברי שלום (שם עמוד קסד) דפליג בזה ע"ד הגר"י הלל הנ"ל. ע"ש. גם בשו"ת יצחק ירנן (חלק ג סי' כו) כתב שלפי דעת האריז"ל יש להדליק בשקיעה. ע"ש. (וצ"ע על הכה"ח אמאי קרא שמיטה למנהג חסידי בית אל בענין זה).

ושמעתי שכן נהגו המקובלים רבי יצחק כדורי זצ"ל ורבי שמואל דרזי זצ"ל ורבי ניסים פרץ זצ"ל ולהבדיל בין החיים רבי דוד בצרי שליט"א ורבי בניהו שמואלי שליט"א.

וידוע שבכל מקום דאיכא פלוגתא בין הפוסקים חכמי הקבלה יכריעו, ובפרט בנ"ד דאיכא ספר תורה גבן הלא הוא ספר פרי עץ חיים ורבנו הרש"ש, וכמ"ש בשו"ת ברכי"ה (ח"ח חאו"ח סי' צד ענף ו) מפי סופרים ומפי ספרים.

מביא את מנהג עיה"ק צפת ת"ו

ו) ראיתי בשו"ת יצחק ירנן (ח"ג סי' כז אות ג) שכתב שבסידור תפלה משנת רפ"ד בדף קלא ע"ב הובא סדר הדלקת נר חנוכה עם הברכות, ולאחר מכן כתב, והולכין לבית הכנסת ומתחיל שליח ציבור מזמור שיר חנוכת הבית עד אודך ומתפללין ערבית. וכן הוא בסידור משנת ש"ד. ונודע שע"פ סידור זה תיקן מהרח"ו נוסח התפלה, וכנראה שהיה מצוי בצפת. ומהאמור אתה למד שבזמן

מרן השו״ע הדליקו נרות חנוכה לפני ערבית ואח״כ התפללו ערבית, ומשמע גם שהדליקו לאחר השקיעה ולא בצה״כ עכ״פ. ע״כ.

גם רבי משה בן מכיר זצ״ל מחכמי צפת כתב בספר סדר היום בהלכות חנוכה מצוות ההדלקה משקיעת החמה ואילך ולא ימתין עד שתחשך משום דזריזים מקדימין למצות.

גם אביו של השל״ה הקדוש כתב בספר עמק ברכה (עמוד רמד) וז״ל כתב בשכ״ג, כל יחיד יש להדליק אחר תפלת ערבית קודם צאת הכוכבים, כי זמנה מתחיל תכף אחר שקיעת החמה. ע״כ. וכ״כ בספר קיצור השל״ה בהלכות חנוכה. (וידוע שהשל״ה הקדוש חי בעיר טבריא הסמוכה לעיר צפת).

ומכל זה איכא חיזוק למה שפירשנו בדעת השו״ע שיש להדליק בשקיעה, שהרי ידוע שהשו״ע התחבר בזמן שמרן הב״י היה גר בעיר הקודש צפת, וללא ספק שלא בא להורות היפך המנהג.

מברר בזה את מנהג עיה״ק ירושלים ת״ו

ז) גם בספר דברי יוסף שווארץ (דף ע ע״א) כתב תחילת זמן הדלקת נרות חנוכה פה עיה״ק בערך י׳ דקים קודם קריאת המעג׳רב. הובא בספר פקודת אלעזר (סי׳ רסא דף פה ע״ג), והרב המהדיר כתב שקריאת המעג׳רב (בלשון מעריב) שקורא הישמעאלי ע״ג בית תפלתם הוא ע״פ הרוב י׳ דקים אחר השקיעה. ע״ש. ויוצא אפוא שזמן ההדלקה היא בעת השקיעה.

ואף תנא ירושלמאה רבנו הפר״ח אע״פ שהבין בדעת השו״ע דאיהו סבר שזמן ההדלקה היא בצאת הכוכבים, מ״מ כתב שהעיקר לדינא שיש להדליק בשקיעה. ע״ש. (ובהגהות מהר״ם בנעט הנדפס בשו״ע מהדורת פרידמאן דף תרפא ציין לדברי הפר״ח). ונודע שאנו קבלנו הוראות הפר״ח, וכמ״ש מהר״י נבון בשו״ת נחפה בכסף (ח״ב בקונ׳ פרי מפרי דט״ז ע״ד) וז״ל ובפרט בירושלים דאתריה דמר הוא ונוהגים כדבריו היכא דאינו חולק על מרן הב״י. עכ״ל. והובא באחרונים. ולפי דברינו הוראתו אינה מתנגדת לדעת השו״ע, משום שמבואר בב״י שזמן ההדלקה היא בשקיעה וכנ״ל, ולפ״ז שפיר יש להורות כדעת רבנו הפר״ח. גם בספר עיר הקודש והמקדש (ח״ג עמוד שמט) כתב, הפרושים והספרדים מהדרין להדליק נר חנוכה בזמן שקיעת החמה. ע״כ.

ויש להבהיר שכידוע שהרבה מהמנהגים מבוססים על מנהגי בית אל, ומאחר ונהגו בבית אל להדליק בשקיעה, התפשט כך המנהג בכלל עיר קודשנו ותפארתנו ירושלים ת״ו. (והטעם שהשתנה המנהג בזה בדור האחרון עיין מ״ש בזה לקמן).

מנהג חכמי מרוקו

ח) והרה"ג רבי ידידיה מונסונייגו זצ"ל מגדולי חכמי מרוקו כתב בספר פרחי שושנים (דף כד אות יא) שזמן הדלקת נר חנוכה אחר שקיעת החמה ממש, והוא בערך חמשה עשר דקים קודם קריאת המגרב. כך הייתי רואה לקדושים בארצנו שהיו זריזים להדליק סמוך לתפלת ערבית, שתכף אחר ההדלקה היו נכנסים לבית הכנסת להתפלל ערבית עם קריאת המגרב. ע"ש.

הטעם שהמנהג השתנה

ט) ונראה הטעם שהשתרבב להדליק בצאת הכוכבים משום שאם היו הולכים לביתם להדליק לאחר תפלת מנחה כדי להדליק בשקיעה, היה טורח עליהם להתקבץ אח"כ ולא היו מתפללין בצבור, וכמ"ש כיו"ב הרא"ש בברכות (פרק א סי' א) שנהגו להתפלל ערבית לפני צאת הכוכבים לפי שהצבור מתקבצין לתפלת מנחה, ואילו היו קורין ק"ש ומתפללין תפלת הערב עד צאת הכוכבים, היה כל אחד הולך לביתו והיה טורח עליהם להתקבץ אח"כ ולא היו מתפללין בצבור. וכ"כ בטור (סי' רלה). ושו"ר שכ"כ הגאון הנאמ"ן שליט"א בעלון בית נאמן (גליון 336 אות י), ולפ"ז כל מי שיכול לקיים שניהם הכי עדיף טפי, דהיינו שידליק בשקיעה ואח"כ ילך להתפלל ערבית, ובפרט האידנא כהיום הזה דאכשור דרי ואפשר למצוא מנין לאחר צאת הכוכבים, ונראה שזה הטעם שלא שינה הבא"ח ממנהג עירו במה שנהגו להדליק בצאת הכוכבים, דאף שמבואר בדברי ספר פע"ח וסידור הרש"ש שיש להדליק בשקיעה, מ"מ מאחר ויש חשש שהצבור לא יחזרו לערבית, לפיכך השאיר את המנהג על מקומו.

ולפ"ז יבואר גם מ"ש רבי אליהו מני זצ"ל בקונ' מנהגי ק"ק בית יעקב (פרק יד אות קז) הנדפס בסוף ספרו שו"ת תנא דבי אליהו שמנהגם היה להתפלל ערבית אחר קריאת המג'ריב תיכף, כדי להקדים להדליק נרות חנוכה. ע"כ. ונראה שהכל הוא מטעם הנ"ל שהיה טורח עליהם להתקבץ אח"כ ולא היו מתפללין בצבור, ולפיכך הקדימו את תפלת ערבית יותר מיום רגיל, כדי שיספיקו להדליק את הנרות בתוך חצי שעה לזמן צאת הכוכבים.

דברי שאר האחרונים בזה

י) והנה מרן החבי"ב זצ"ל בספר כנה"ג (הגה"ט) כתב שנהג להדליק משתשקע החמה קודם תפלת ערבית. ושוב כתב בספר שכנה"ג (הגה"ט) שלאחר שראה מ"ש הב"ח שיש להדליק בצאת הכוכבים, חזר בו ונהג להדליק לאחר תפלת ערבית. ע"ש. אולם לפי דברינו לא היה צריך לחזור בו ממנהגו. ועכ"פ למדנו מדבריו שלא חזר בו מחמת לשון השו"ע, אלא רק בגלל

דברי הב״ח, ואדרבא י״ל שהבין בשו״ע דהוא בשקיעה דמסתמא נהג כדעת השו״ע, דאיהו כתב בכ״ד דקיבלנו הוראות מרן השו״ע.

גם בספר מו״ק כתב שזמן ההדלקה הוא בשקיעה, שהוא הזמן שנהנים לאורו. ע״ש. וכ״כ עוד בסדור בית יעקב. וכן דעת הגר״א. ואף בספר יפה ללב (חלק ב סי׳ תרעב סק״א) כתב הטעם שמדליקים בסוף השקיעה, כיון שע״י נס שנעשה במנורה תקנוה ההדלקה של חנוכה, עשאוה כמנורה, והנה כתוב בו ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים [שמות ל, ח], ואין ספק כי בשקוע השמש ידליק את הנרות כמ״ש הראב״ע בפירושו בפרשת בא בפסוק והיה לכם למשמרת וגו׳ בין הערבים, יעויין שם בדברי קודשו. ע״כ. ומבואר מזה שזמן ההדלקה היא בשקיעה. וכן העלו בשו״ת יצחק ירנן (חלק א סי׳ נא, וחלק ב סי׳ ל-לא, וחלק ג סי׳ כז, וחלק ד סי׳ מח, וחלק ז סי׳ לז, וחלק יא סי׳ לה, וחלק יב סי׳ מו-מט), ובשו״ת אשבח בתהלתך (סי׳ לד), ובספר תורת הקדמונים (חלק א סי׳ קז). ע״ש. וכ״כ הה״כ בירחון אור תורה שבט תשפ״א (ר״ס נח), וכסלו תשפ״ג (דף רנ). גם בשו״ת אז נדברו (ח״ז סי׳ ע) האריך לחזק את הדעות שיש להדליק בשקיעה. ע״ש.

ואף ששאר אחרוני זמנינו כתבו שיש להדליק בצאת הכוכבים, וכמ״ש בשו״ת תפלה למשה (חלק ב סי׳ מז), ובשו״ת שמש ומגן (ח״א חאו״ח סי׳ לא-לג, וח״ב סי׳ נט), ובספר חזו״ע חנוכה (עמ׳ סב-סג), ובשו״ת אור לציון (חלק ד פרק מג הלכה א), ובשו״ת אלישיב הכהן (חלק א סי׳ לב), ובשו״ת דברות יעקב (חלק א סי׳ פט), ובשו״ת ארחותיך למדני (ח״ד סי׳ עט, וח״ח סי׳ קיט) [אולם שם הרב השואל פליג עליה דמר], ובספר יומי דחנוכה (ח״א פ״ח הלכה א). וכ״כ הגאון הנאמ״ן בירחון אור תורה (כסלו תשפ״ה סי׳ כט). ע״ש. וע״ע מ״ש בזה הרב הכותב בירחון אור תורה (טבת תשפ״ב סי׳ מ). וע״ע מה שציינו בזה במ״ב מהדורת דרשו (הערה 1-2), ובספר פסקי תשובות (הלכה א). מ״מ לפענ״ד עיקר שיש להדליק בשקיעה. וכן ראיתי כעת בקונ׳ זמן הדלקת נר חנוכה (בר חיים) שהאריך להעיר שמה שנהגנו להדליק בצאת הכוכבים הוא דלא כשום שיטה. ע״ש. והגר״ש דבליצקי זצ״ל בסוף הקונ׳ כתב ליישב את המנהג. ע״ש. אולם אכתי לא איפרק מחולשא, וכמבואר למעיין, וכן העיר ע״ד בעל הקונ׳ הנ״ל.

ביאור דעת החזו״א

יא) הנה בספר פאר הדור (ח״ד עמוד קצה בהערה 32) הובא שהחזו״א הדליק נרות חנוכה עשרים דקות אחרי השקיעה. ובספר זמנים כהלכתם (פ״ט סעיף ד עמוד תקעח בהערה) תמה על כך שהרי מבואר בפוסקים שלדעת הגאונים זמן ההדלקה הוא בשקיעה. ע״ש. איברא ראיתי בשו״ת אז נדברו

(ח"ז סי' ע) שכתב לבאר את טעמו של החזו"א בזה, שמשום מנהג אבותיו שהיו מדליקין כן בחו"ל דלפי האופק שלהם היה מוקדם מדאי תחילת השקיעה והוי כיום, המשיך לנהוג כן בארצנו הקדושה. ע"ש. וע"ע בספר בירור הלכה מהדורא תליתאה (סי' תרעב) מ"ש עוד בביאור דעת החזו"א בזה. ע"ש.

היראים לדבר ה' ומקפידים בכל השנה לא להתפלל לפני צאת הכוכבים, ידליקו בשקיעה ויתפללו בצאת הכוכבים.

יב) ולמעשה הנוהג להדליק בזמן השקיעה, מלבד שאוחז בזה בדרכו של מרן הב"י שקיבלנו הוראותיו ושאר חכמי המקובלים, אף פותר בזה את הבעיה הקיימת לגבי תפלת ערבית, כי הנה היראים לדבר ה' מקפידים בכל השנה לא להתפלל לפני צאת הכוכבים, וכמ"ש בשו"ת ברכי"ה (ח"ח חאו"ח סי' מא), ואם מחכים לצאת הכוכבים איכא עקולי ופשורי אם להתפלל קודם או להדליק קודם, ובזה שמדליקים בשקיעה יוצאים מידי כל הספקות הללו.

כי הנה בשו"ת שב יעקב (סי' כב) כתב אודות חבורה קדישא שנוהגין להתפלל ערבית וק"ש בזמנו, שבימי החנוכה יתפללו ערבית לפני ההדלקה. ע"ש. ומרן החיד"א בספר מחב"ר (סי' תרעב סק"ג) העיר ע"ד דהמדליק קודם שילך להתפלל ערבית לא הפסיד שיש לחוש דעד שיתפלל יעבור זמן ההדלקה שהוא חצי שעה מדינא דגמרא. ע"ש. (וע"ע מ"ש בזה בספר ערוך השלחן הלכה ד, ובספר שלחן לחם הפנים אות ג). הנה כל מה שהוצרכו לזה נראה משום שסברו כדעת הב"ח והמג"א שיש להדליק בצאת הכוכבים, אולם אנן בדידן שתופסים עיקר שיש להדליק בשקיעה, בזה נפטרים מכל הספקות בזה.

שו"ר במ"ב בביאור הלכה (ד"ה לא) שהביא את דברי החיד"א הנ"ל, וכתב שבכה"ג יש לנהוג למעשה לכתחילה להדליק בשקיעה ואח"כ להתפלל ערבית. ע"ש.

וכן בקודש חזיתיה למהר"י אישקאפה זצ"ל בספר ראש יוסף (סי' תרצג) שכתב שנהגו בעירו (אזמיר) שכל אחד מדליק בביתו קודם שיבוא לבית הכנסת להתפלל ערבית. ע"ש. (וע"ע מ"ש בזה בספר מל"ח סי' כז אות לז). ונראה שהטעם שנהגו כן במקומו, משום שהיו מקפידים בכל ימות השנה להתפלל ערבית בזמנה, ואם יתפללו ואח"כ ילכו להדליק, ע"י כך יעבור הזמן של חצי שעה, לפיכך נהגו להדליק קודם התפלה, ואפשר שנהגו להדליק בשקיעה, ולאחר מכן להתפלל בצאת הכוכבים. ועיין בשו"ת בית דוד (סי' תע). ודו"ק.

וע"פ האמור מ"ש בקונ' חידושי דינים לרבני ירושלים משנת רס"ט

הנדפס בשו״ת חיים וחסד מוסאפיא בסוף חלק א (אות יא) וז״ל, החכם השלם כמהר״י מטריל הורה בביתו להתפלל ערבית קודם שידליקו נר חנוכה משום דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. עכ״ל. הובא בספר יפה ללב (ח״ב סי׳ תרעב סק״ב), ובספר חזו״ע חנוכה (עמוד עב). נראה משום שהם היו מקפידים להתפלל בצאת הכוכבים, אף שע״י כך עובר זמן ההדלקה של חצי שעה, אולם אנן בדידן שתופסים עיקר שיש להדליק בשקיעה, בזה נפטרים מכל הספקות בזה.

ובשו״ע עם אוצרות ספרד הביאו בציוני תשובות (עמוד קעג) את מ״ש בספר הלכות חגים (להראש״ל הגר״מ אליהו זצ״ל עמוד 374) שהרגיל להתפלל אחר השקיעה כל השנה, יתפלל וידליק, והרגיל להתפלל בצאת הכוכבים, ידליק בצאת הכוכבים ואז יתפלל. ע״כ. אולם בכה״ג נכנסים לבעיה של תדיר ושאינו תדיר קודם, וכמ״ש בספר חזו״ע חנוכה (עמוד עא), אולם אם מדליקים בשקיעה נפטרים מבעיה זו.

הנוהגים להתפלל בשקיעה האם צריכים לחזור על ק״ש לפני ההדלקה

יג) ועל פי דברינו הנ״ל ארווח לן במה שעמדנו בקונ׳ יד יהודה על חנוכה אודות מה שנהגו להתפלל ערבית בשקיעה ומדליקים בצאת הכוכבים, שהוא לערך 20 דקות לאחר השקיעה, דלכאורה יש לחזור ולקרוא ק״ש, ואח״כ להדליק נרות חנוכה. וכ״כ בשו״ת תפלה למשה (ח״ב סי׳ מח). ע״ש. הובא במ״ב עם הגהות איש מצליח (סי׳ תרעב בהערה 3). וכ״כ בשו״ת ברית אברהם (חלק ה ס״ס כו). וכ״כ הגאון הנאמ״ן שליט״א בעלון בית נאמן (גליון 92). אולם מאחר ואיכא עקולי ופשורי לגבי זמן צאת הכוכבים, שלפי דעת שו״ת אור לציון (חלק א חאו״ח סי׳ כ), יש להחמיר שלא לקרות ק״ש לפני 28 דקות לאחר השקיעה. ע״ש. [ובספר אשרי האיש (ח״ג פרק לז הלכה י) כתב שבארץ ישראל זמן צאת הכוכבים כשלושים דקות אחרי השקיעה]. לפיכך יש להדליק מיד בצאת הכוכבים בזמן המקובל שהוא כעשרים דקות לאחר השקיעה, ולאחר מכן (שמסתמא עבר 28 דקות) יאמר ק״ש. ואף אם התעכב בהדלקה עד שהגיע זמן של 28 דקות לאחר השקיעה, אפ״ה ידליק קודם את הנרות, משום שיש אומרים שמונים את זמן החצי שעה מהשקיעה, ונמצא א״כ שהוא נמצא על הגבול, ולפיכך יש להדליק קודם לכן את הדלקת הנרות, ולאחר מכן יקרא את הק״ש. ויש לצרף את שיטת ר״ת הסובר שק״ש שקוראים הצבור קודם השקיעה, הוא העיקר (מובא בתוס׳ וברא״ש בריש ברכות), וכיו״ב כתב מרן בב״י באו״ח (סי׳ רסז) שאם התפלל ערבית של ליל שבת מוקדם יכול לאכול מיד ונפיק ידי

סעודת שבת, וא"ת מ"מ איכא למיסר לאכול קודם שיקרא ק"ש, וי"ל דכיון דאיכא רבוותא דפסקי דמפלג המנחה ואילך הוי זמן ק"ש, אע"ג דמשום דאיכא מאן דסבירא ליה דלא הוי זמנה עד צאת הכוכבים חוזר לקרותה משתחשך, מ"מ לא מיקרי אוכל קודם ק"ש כנ"ל. ע"כ. ודו"ק. ואף לדעת החולקים י"ל שאם זה לאחר השקיעה שהוא ספק יום ספק לילה, ויש צד לומר שיצא יד"ח, שפיר אפשר להקדים בכה"ג את הדלקת הנרות. עיין ודו"ק. והנסיון הוכיח שאם קוראים ק"ש לפני ההדלקה, קוראים זאת בלחץ ובלי כוונה הראויה, משא"כ אם קוראים את הק"ש לאחר ההדלקה, קוראים זאת בניחותא. וי"ל דבכה"ג לא אמרינן תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, כיון שיש צורך בדבר, כדי שיוכלו לכוון באמירת ק"ש. וכיו"ב כתב בספר שד"ח במע' התי"ו (כלל סב אות א) בשם ספר מחנה ישראל דמה שאמרו תדיר קודם, היינו דוקא אם רוצה עתה לעשות התדיר. ע"ש. ודו"ק. ע"כ מתוך הקונ' הנ"ל. אולם השתא לפי מנהגנו שאנו נוהגים להדליק בשעת השקיעה, פתרנו אף בעיה זו.

המדליק בשקיעה אין בזה חשש של פורש מן הצבור

יד) ואף שהצבור נוהגים להדליק בצאת הכוכבים, כבר כתב בשו"ת נחלת לוי (שם בהערה ב) לבאר שאין שום חשש כלל ועיקר להדליק בזמן השקיעה, מכמה טעמי תריצי. ע"ש. ובפרט שיש לומר דאם היו יודעים שהשתרבב המנהג משום החשש שלא יחזרו הצבור להתפלל ערבית וכנ"ל, בודאי שלא היו סומכים ע"ז היראים לדבר ה', וכיו"ב כתב הרב השואל בספר זבחי צדק חלק ב בסופו (חאו"ח סי' כט) שהטעם שיש מקומות שנהגו להתפלל מנחה וערבית מפלג המנחה, אף דהוי תרתי דסתרי, הוא מפני פחד בלילות, וכמו בארצות ישמעאל דשכיחי גנבי, וכל אחד צריך לסגור דלתים ובריח מכי יבוא השמש, ובזה נהגו בני בבל שמתפללים ערבית בעוד היום גדול, עם כי לדעתי אין לנהוג כן בעיר בומבי כי עד חצות לילה הכל יושבים בחוצות, אבל ההרגל נעשה טבע. [ובשו"ת זבחי צדק (חלק ג סי' קיב) מובא שהרב השואל מר ניהו הרב המובהק כמהר"ר אשר אברהם הלוי שד"ר דעיה"ק ירושלים].

וכבר כתב הגאון חקרי לב בתשובה שהובאה בשו"ת סמיכה לחיים (סי' ד ד"ה ובר) דאם ראינו המנהג להתיר ובאנו לומר שידעו בו חכמי הדור ולא מיחו, אף שרבו הפוסקים לאסור, אין לנו לדון אלא שלא נגלו להם כל דעות האוסרים, וחשבו שרבו המתירין, וכל כי האי הו"ל מנהג בטעות דאינו מנהג, כ"ש בזמנינו שזכינו בימינו שנדפסו תורתן של ראשונים, שדורות שלפנינו לא זכו בזה. ע"כ. ודון מינה ואוקי באתרין.

ועכ"פ אף שלא הגענו למידה זו לשנות את המנהג, מ"מ יר"ש החפץ לצאת ידי"ח כל השיטות, שפיר דמי לנהוג להדליק בשקיעה, ובתר הכי ללכת להתפלל ערבית בצבור. וכן נהג הגאון רבי שלום מזרחי זצ"ל להדליק בשקיעה וכפי שהעיד מר בריה דרבינא בשו"ת דברי שלום בסוף חלק יו"ד (עמוד תעז סי' כא). ע"ש.

ובסיום דברי הנני להעיר שאף שנהגתי עד היום כפי מה שנהגו להתפלל ערבית בזמן השקיעה ומיד להדליק בצאת הכוכבים, אולם לאחר שישבתי על מדוכה זו כמה שנים, מן השמים אנהרינהו לעיינין שיש לנהוג בזה כפי המנהג הקדום שהיו מדליקים בשקיעה, וכפי מנהג חסידי בית אל, ולפיכך כעת (בשנת תשפ"ג) התחלתי להדליק בשקיעה ולהתפלל ערבית בצאת הכוכבים (ואיישר כח לידידנו מראשי כולל יחוה דעת הרה"ג רבי אליהו סעדון שליט"א שהיה מעורר אותנו לעיין בסוגיא זה בכל שנה ושנה, ואף מסר שיעור בפני חכמי בית המדרש להוכיח שהעיקר כשיטה זו, ומידו היתה זאת), וב"ה בשכונתנו רמת שלמה המעטירה יש לנו מנינים לתפלת ערבית כל רבע שעה עד חצות לילה בבית הכנסת חזו"א, ישראל אשר בך אתפאר. והנלע"ד כתבתי.

מסקנא דמילתא: אף שהתפשט המנהג היום להתפלל ערבית בשקיעה, ולאחר מכן להדליק בצאת הכוכבים, מ"מ הרוצה לצאת ידי"ח כל השיטות ידליק בשקיעה ואח"כ ילך להתפלל בצבור בצאת הכוכבים, ובפרט למי שמקפיד להתפלל ערבית בצאת הכוכבים, וכפי שנהגו כל זה מקדמת דנא.

הגאון רבי רחמים משה שעיו שליט"א
מח"ס מחקרי ארץ ועו"ס

אשה שהדליקה נרות שבת וחנוכה ביחד אם צריכה להוסיף נר

לכבוד הגאון הגדול רבי משה רחמים שעיו שליט"א.

א. אשה שהיתה לבד בבית בערב שבת חנוכה, והדליקה נר חנוכה, וברכה להדליק נר של שבת וחנוכה, כי סברא שאם מדליקה נר חנוכה לא צריכה להדליק נר של שבת, האם בשבוע הבא תהיה צריכה להדליק נר נוסף לנרות שבת משום קנס, או לא, והטעם.

ב. במשנה ברורה סימן תרע"ג ס"ק כ"ה כתב, שאף דקיימא לן שכבתה אינו זקוק לה בנר חנוכה, מ"מ אם הדליק במקום הרוח או שלא נתן שמן כשיעור, או שלא נאחז האור בפתילה, ונכבה לא יוצא בהדלקה זו, וצריך מדינא לחזור ולהדליק, ע"ש.

והסתפקתי אם אשה הדליקה נר שבת במקום הרוח, או שלא נתנה מספיק שמן שישאר דלוק לשבת, או שלא נאחז האור בפתילה ונכבה הנר, האם צריכה בשבוע הבא להדליק נר נוסף משום קנס, או לא, והטעם.

בברכת כהנים באהבה רבה ובאהבת עולם
דוש"ת. גמליאל הכהן רבינוביץ
מחבר ספר גם אני אודך.

וזה אשר השיב לי

בס"ד כ"ו כסלו נר ב' דחנוכה שנת שב"ת הו"א לה"

אל ידיד נפשי ואור עיני, הרה"ג החסיד המפואר, מאיר עיני חכמים, פאר מקדושים, מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** מחבר ספר גם אני אודך, ועוד ידו נטויה.

אחר דרישת שלומו הטוב, וברכת חג החנוכה, שימשך לכם מאור החג הק' הזה לכל ימי חייכם בריבוי שפע טובה וברכה אורה ושמחה.

בדבר חקירתך באשה שהדליקה נר חנוכה וברכה על זה להדליק נר של שבת וחנוכה, וסברה שיוצאה בזה גם ידי חובת נר שבת, אם צריכה לקנוס עצמה להדליק כל השבתות ג' נרות.

לקו"ד נראה שאינה צריכה להוסיף נר משום קנס, והוא דכל עיקר החילוק בין נר שבת לנר חנוכה, הוא שנר חנוכה אסור להשתמש לאורה, משא"כ נר שבת אדרבא עשוי להשתמש לאורה שיאיר את הבית בשבת ולא יכשלו בלכתם בבית.

והנה כיון דבנר חנוכה מדליקים נר נוסף שהוא השמש כדי שיוכלו

להשתמש לאור הנר, והיא סברה שיכולה להדליק זה גם לכבוד שבת קודש, וברכה עליו, הנה בודאי שמועיל השמש גם לכבוד שבת, וא״כ נמצא שהדליקה נר לכבוד שבת ואינה צריכה לקנוס עצמה, דסוף סוף הדליקה נר לכבוד שבת.

ועיין בביאור הלכה סימן רס״ג ד״ה ששכחה שכתב וז״ל, עיין בפמ״ג דהוא הדין אם לא שכחה לגמרי, רק שחסרה נר אחד ממה שהיתה רגילה מתחלה, ולא נהירא, דכל זה הוא רק מנהג, והבו דלא לוסיף עלה, עכ״ל.

וא״כ הכא נמי בנדון דידן, הגם שכל שבת היא מדליקה ב׳ נרות כנגד זכור ושמור, ועכשיו טעתה והדליקה רק נר אחד שהוא השמש של נרות חנוכה שנתכוונה שיועיל גם לנר שבת, א״כ לפי הפרי מגדים היא פיחתה מהנרות שצריכה להדליק, ויש לקנוס אותה שתדליק מכאן ולהבא עוד נר כנגד מה שהחסירה בשבת זו. אולם לפי מה שכתב הביאור הלכה דאם הדליקה נר אחד לשבת אין לקנוס אותה, א״כ ה״ה בנדון דידן אין לקנוס אותה, דהבו דלא לוסיף עלה.

ועוד נראה דהכא שסברה שאם מדליקים נר חנוכה זה מספיק גם לנר שבת, א״כ הרי היא כדין אומר מותר, וקיימא לן דאומר מותר אנוס הוא, כדאמר רבא במסכת מכות (דף ט ע״א) דאומר מותר אנוס משום דלביה אנסיה, וא״כ הכא נמי לבה אנסה שאמרה שמותר להדליק נרות חנוכה גם לכבוד שבת, ובאונס אינה צריכה לקנוס עצמה, כמ״ש המגן אברהם בסימן רס״ג ס״ק ג׳ דאם נאנסה אינה צריכה להדליק נר נוסף, וכ״כ המשנה ברורה ס״ק ז׳, ודו׳ק.

ואמנם חזות קשה הוגד לי בספר משנה הלכות חלק ז׳ סימן ל״ה שרצה להוכיח מלשון המהרי״ל בהל׳ שבת דף כ״ט שכתוב בזה״ל נשאל למהר״י סג״ל אשה שחלתה ולא הדליקה נר בשבת והורה לה שתהא זהירה כל ימיה להוסיף על כל נר של מצות יותר ממה שהיתה רגילה עד עתה וכו׳, ודייק מזה שכתב שחלתה, שהוא הדין באשה שנאנסה ולא הדליקה נרות שבת שיש לקונסה להדליק נר נוסף. ולקו״ד אין ראיה מלשון זה, דלא בכל חולי הוי אונס, דהרי פעמים רבות גם חולה יכול להדליק נרות, אלא דמיירי שמחמת החולי שכחה ולא הדליקה, אבל ודאי אם היתה אנוסה לא היה מצריכה המהרי״ל לחזור ולהדליק, וכדמוכח מהמשך לשון המהרי״ל שכתב ״ומתי שאירע תענית ותתודה, אז תתודה ג״כ על עבירה זו, ואם רצונה להרבות תענית על ככה להתכפר לה תבא עליה ברכה״ ואם איתא דמיירי באונס, לא היה מצריכה תענית על שלא הדליקה. ועיין לנתיבות המשפט סימן רל״ד דסבירא ליה דבשוגג על איסורי דרבנן אין צריך שום כפרה, וכאילו לא עבר דמי. מכ״ש

באונס דרבנן, ועל כרחך דהמהרי"ל הגם שכתב שהיתה חולה, מיירי שלא היתה אנוסה לגמרי, רק מחמת חוליה שכחה, אבל אם זכרה ורק לא יכלה להדליק מחמת החולי אין לך אונס גדול מזה ופטורה.

ושו"ר בספר ודרשת וחקרת לידידנו הרה"ג מוה"ר אהרן יודא הלוי גרוסמן שליט"א בשו"ת חלק א' בקונטרס נר חנה סימן י"ד שביאר דברי המהרי"ל דשכחה מקרי אונס, אבל באונס גמור גם המהרי"ל יודה דאינה צריכה להוסיף נר, כיעו"ש באורך. ועיין עוד בזה בספר רבבות אפרים חלק א' סימן קפ"ד שמבואר בדבריו דפשיטא להו לרבנן בתראי דבמקום אונס אינה צריכה להוסיף נר.

ועוד אפילו אי נימא דספק הוא אם צריכה להוסיף נר או לא, נראה דמספק לא תוסיף, שהרי בספר דעת תורה למהרש"ם הביא מהב"י סימן נ"א דכל המוסיף גורע, והכא נמי כיון שצריך ב' נרות כנגד זכור ושמור כל המוסיף גורע ברמז. וגם מלשון הרמ"א בדרכי משה מוכח כן שכתב וז"ל כתב מהרי"ל אשה ששכחה ולא הדליקה נר בשבת שצריכה כל ימיה להוסיף על נר של מצוה יותר ממה שהיתה רגילה להדליק עד עתה וצריכה תענית ווידוי וכו', וכל זה אינן אלא חומרות רחוקות, ואדרבה נראה דכל המוסיף על הנרות גורע ומפסיד הכוונה של זכור ושמור, אבל הנשים נוהגות כדברי מהרי"ל שכל ששכחה פעם אחת מדלקת כל ימיה ג' נרות, ונראה דסמכו אדברי מרדכי דכתב במסכת ראש השנה ר"פ י"ט דיכולין להוסיף על דבר המכוון, וכ"כ שם האשרי עכ"ל. הרי שנראה דס"ל להרמ"א דאין ראוי לאשה להוסיף רק נהגו כהמהרי"ל להוסיף, אבל יותר טוב אם לא היו מקבלות על עצמן להוסיף נר נוסף. ולכן נראה דבכל מקום שיפול הספק אם צריכה להוסיף, הבו דלא לוסיף עלה. ועיין עוד בזה בציץ אליעזר חלק י"ג סימן כ"ו מ"ש על זה.

ומעתה נבא לספיקות שרצה כבודו לדמות מדין נר חנוכה שקיימא לן כבתה אין זקוק לה אבל אם הניחה במקום שהרוח מצויה לכבות לא יצא ידי חובה וכבתה זקוק לה, מה יהיה הדין בכהאי גוונא לענין נר שבת אם צריכה להדליק נר נוסף בכהאי גוונא או לא.

והנה בנר חנוכה אמרו חז"ל מצותה משקיעת החמה עד שתכלה רגל מן השוק, ונתנו רבותינו שיעור שידלק חצי שעה. אבל בנר שבת אין שיעור לנר שבת, אלא רק שיהיה ראוי לסעודת שבת והנה אין חיוב להמתין לסעודת שבת עד הלילה, אלא אם התפלל ערבית מבעוד יום יכול לעשות הקידוש גם מבעוד יום, וא"כ נמצא שאין שיעור לנר שבת כמה זמן צריך לדלוק.

ואמנם אם הדליקה הנרות במקום שודאי תכבה תכף אחר הדלקה, הרי בודאי לא חשיב הדלקה, ואף שלא אומרים בהא אם כבתה זקוק לה, כיון שכבר קבלה שבת, ואם אין אצלה מי שלא קיבל שבת להדליק עבורה, אינה יכולה להדליק, אבל ודאי שלא יצאה ידי חובת הדלקה, ואם היתה שוגגת צריכה להדליק נר נוסף כפי המנהג.

וכן אם לא נאחז הנר בפתילה אם היתה בגדר שוגגת ולא אנוסה, שידעה שיתכן שלא יאחז האור ועכ"ז הדליקה, הרי היא צריכה להוסיף מכאן ואילך נר נוסף.

ואם לא נתנה שיעור בשמן שידלק עד הלילה, הנה אם יש בזה מספיק כדי שתוכל לעשות בו קידוש הרי שפיר יוצאה בנר זה, ואינה צריכה להוסיף מכאן ולהבא נר נוסף, אבל אם לא היה שיעור כזה, והדליקה כעין גפרורים שלנו שתכף ומיד כלים ונכבים, לא הוי הדלקה כלל לכבוד שבת, ונראה דצריכה להוסיף מכאן ולהבא נר נוסף, וברכתה לבטלה.

ואכפול בברכה לכמע"ת שיזכה להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה ברוב שפע ברכה והצלחה ברוחניות וגשמיות, ונחת דקדושה מתוך בריאות איתנה ונהורא מעליא לאורך ימים טובים, אכי"ר.

הגאון רבי ישראל מאיר וויל שליט"א
מח"ס וביום השבת ועו"ס

מקום ההדלקה בשבת חנוכה למי שאינו בביתו - עצה למעשה

הרוצה להתארח בשבת חנוכה אצל הוריו או אצל חמיו, נכנס לספק גדול היכן מקום הדלקתו בליל שבת ובמוצאי שבת, כי בליל שבת הדבר תלוי בשיטות האם אכסנאי ליום אחד נחשב אכסנאי ומדליק ביום זה במקום שנמצא או שיום אחד נחשב 'עראי' ואינו מוגדר 'אכסנאי' ומקום הדלקתו נשאר בביתו הקבוע, ולשיטה זו צריך להדליק ע"י שליח בביתו [עי' המועדים כהלכתם סי' כ"א סעי' ב'- ג' בשיטת הפוסקים בענין זה], ובמוצאי שבת אם אינו יכול להגיע לביתו תוך זמן קצר גם כן יש שיטות רבות בפוסקי זמנינו בדבר שלא נתברר כמעט בש"ס ובפוסקים האם ידליק בברכה במקום שנמצא ויאכל שם סעודת מלוה מלכה או שידליק בביתו בזמן שמגיע אפילו מאוחר או שגם אז ידליק בביתו ע"י שליח, והדבר גם תלוי עד כמה מגיע מאוחר, וכמעט בכל מקרה אינו מקיים את עיקר המצוה להדליק בזמן במקום המחוייב [עי' המועדים כהלכתם סי' כ"ג סעי' ג' בשיטות הפוסקים בענין זה].

ונראה להציע עצה שיכולה לפתור בעיה חמורה זו, ובתנאי שייעשה כדין ולא בהערמה.

והוא, שישכיר באמת או ישאיל באמת את דירתו לאדם אחר [באמת, ולא בהערמה!] מזמן נסיעתו לעיר השניה עד מוצאי שבת בשעה מאוחרת בלילה שכבר בודאי עבר זמן ההדלקה, ובאופן זה יכול להדליק בברכה במקום שנמצא ורק שם חיובו, שהרי המצב יהיה שאין לו בית אחר בזמן ההדלקה ובמקרה כזה הרי הוא אכסנאי לכל השיטות, ולכן יקנה את הדירה לשכן ובתנאי שיהיה באמת ולא בהערמה באופן שירשה לשכן להיכנס לדירה בכל עת שירצה משעתיים או שלוש לפני כניסת שבת ועד שעתיים או שלוש אחרי יציאת השבת [למשל].

ואין מועיל שיאמר לשכנו שנותן לו רשות להשתמש בבית, וכמש"כ החת"ס שרשות שימוש אינה נחשבת בעלות על הקרקע כלל [חו"מ סי' נ'- והובא בפת"ש סי' ס"ז סק"ד], אלא יעשה שכירות או שאילה גמורה באופן שאינו יכול לסלקו מהשאילה, והוא ע"י קנין כסף או אם ימסור לו מפתח והוא

יכנס וינעול שמאז אינו יכול לחזור בו מהשאילה או השכירות כמבו׳ בחו״מ סי׳ ק״צ וסי׳ קצ״ב.

ואפילו במוצאי שבת מקום הדלקתו הוא רק במקום שנמצא לכל השיטות כיון שאין לו בית אחר אלא שמתכנן ׳לעבור דירה׳ שיהיה לו בית בהמשך הלילה, והדבר דומה לחתן שעומד לעבור דירה או מי שרוצה לעבור דירה בלילה שבודאי מקום הדלקתו הוא במקום שנמצא עכשיו כי ׳הזמנה לאו מילתא׳ כמבו׳ בסי׳ מ״ב, ג׳ וסי׳ תרל״ח, א׳ שהחלטה והזמנה אינה יכולה להחיל דינים.

וכן מדוייק מלשון הט״ז והמג״א שדיברו בענין זה, כי הט״ז [סי׳ תרע״ז סק״ב] מדגיש וזה לשונו ׳מה שאין כן במי שיש לו דירה בעיר והולך פעם אחת חוץ לביתו וסועד אצל חבירו פשיטא שלא יניח ביתו וידליק בבית שהוא אוכל שם פעם אחת אצל חבירו אלא צריך לילך לביתו ולהדליק שם׳, כלומר, טעמו מפני שיש לו בית בעיר ולא יניח ביתו הקבוע בשביל אירוח לא קבוע, אבל אם אין לו בית אחר בכלל גם הט״ז יודה שידליק במקום שנמצא שם.

וגם המג״א [שם סק״ז] שכתב שאם נמצא אצל חבירו באקראי לא ידליק שם אלא בביתו הקבוע, מקורו מהשארית יוסף בסי׳ ע״ג והוא מפרש להדיא שטעמו משום שאם מתאכסן באקראי א״כ נשאר עיקר ביתו במקום שלן בקביעות, והוכיח מספר המנהגים ש[לשיטתו] מקום לינה עיקר כנגד מקום אכילה ואם כן ׳כל שכן כשאינו אוכל רק פעם שמקום לינה עיקר׳, אבל אם אין לו בית אחר א״כ אף שהוא באקראי ידליק שם, כי אין לו בית אחר שהוא ה׳עיקר׳ שלו.

[ובודאי לשיטת הב״ח שהטעם משום חשדא, שהרי כתב ׳מיהו דוקא באוכל בקביעות במקום אחד אבל מי שסועד בסעודה אצל חבירו בהא ודאי איכא חשדא מבני ביתו כשלא הדליק בביתו במקום שרגיל להדליק ולכן צריך לילך תחלה לביתו ולהדליק ולחזור לסעודתו, אבל לענ״ד המג״א הביאו רק לענין מצוה בו יותר מבשלוחו ולעיקר הטעם נקט כהשארית יוסף, ויש בזה נפק״מ לדינא ואכה״מ].

ובדומה לזה כתב בספר המנהגים [מהרי״א טירנא], והובא בש״ך [יו״ד סי׳ שע״ו סקי״ב לגבי זכות וחיוב קדיש], וזה לשונו ׳ואם יש לבעל הבית מלמד או שמש המושכר לזמן והוא פנוי שאין לו אשה ובנים אז גם הוא נקרא תושב אבל אם יש לו אשה ובנים במקום אחר אז דינו כנכרי. ואם בעל הבית מגדל בביתו יתום אפילו בשכר ואין לו אב או אם במקום אחר אז נקרא תושב אבל אם יש לו אב או אם אינו נקרא תושב אפילו אם מגדלו בתורת צדקה מכל שכן אם הוא אצלו בשכר׳.

וכן מדוייק מלשון הרמב"ם [חנוכה פ"ד הי"א] בדין האורח שפתח באורח שמדליקין עליו בתוך ביתו שאינו צריך להדליק, וסיים מי שאין לו בית להדליק עליו שמדליק במקום שמתארח, ולא הביא כלל את המקרה האמצעי ביניהם והוא דין מי שיש לו בית אבל אין מדליקין עליו בתוך ביתו.

ויש לבאר, שהרמב"ם נמנע מלהביא מקרה של מי שיש לו בית ואין מדליקין בתוך ביתו כלל, מפני שבזה אין הכל שווה לגמרי, כי תלוי עד כמה עקר מביתו, ואם עקר לזמן מועט א"כ עדיין לא נעקר ביתו הקבוע וחייב להדליק שם [וזה מחלוקת הפוסקים בזמנינו מה נחשב עקירה מועטת], אבל אם אין לו בית כלל, א"כ תמיד ידליק במקום שנמצא אפילו אם נמצא שם לזמן מועט ועראי.

וכן לגבי בדיקת חמץ בישיבות יש שהורו לראשי הישיבה לאסור על הבחורים לשהות במקום בימי הפסח ואז אין להם חיוב בדיקה וכמבו' בסי' תל"ו סקכ"ט ובשעה"צ שם סקכ"ט בשם הפוסקים, כי החיוב מוטל על ישראל אחר והוא כביכול 'אין לו בית' אחרי שישראל אחר נכנס תחתיו.

וכן לגבי בחורים שנוסעים לשבת חנוכה, שמעתי מהרה"ג אריה אלישיב שליט"א שמרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל היה אומר לראשי ישיבה ששאלוהו שלא ירשו לבחורים לשהות בישיבה בשבת וכך לא יהיה להם בית אחר ואז יוכלו להדליק בברכה בבית שלהם שנוסעים אליו לשבת גם אם חוזרים במוצאי שבת או ביום ראשון לישיבה.

[ואין לחוש לחיוב ברכה על המזוזה, כי נקטינן לעיקר שהחלפת בעלות בלי היסח דעת אינה מחייבת בברכה, עי' פת"ש יו"ד סי' רצ"א סק"ד].

והשוכר או השואל את הדירה אינו מתחייב בהדלקת נר חנוכה בדירה הזאת, כיון שזאת לא דירתו העיקרית, ובודאי עכ"פ את רוב ארוחותיו הוא אוכל בדירתו הקבועה, ומשום חשד בימינו קשה לחייב, א"כ אינו חייב להדליק שם.

הגאון בעל אורחותיך למדני שליט"א

במה עדיף להדליק האם במנורה ירושה מאבותיו ורבותיו או במנורה חדשה ויפה

שאלה: אדם שיש לו אפשרות להדליק "נרות חנוכה", או במנורה ישנה שקיבל ירושה מאבותיו ורבותיו הקדושים, שחביב לו מאד, או במנורה חדשה ויפה, במה עדיף שידליק.

תשובה:

לכבוד הרה"ג **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א

א) נראה שיש שני צדדים להידור מצוה, אחד הוא בחפצא שהיא מהודרת ביותר, ובזה אמרינן בא"ח ס"תרנו. א. "מצוה להוסיף עד שליש" ע"ש. ויש צד אחר, והוא בגוף האדם המקיים את המצוה, דהיינו שאם הוא מקיים את המצוה בכוונה גדולה או ביראת שמים גדולה או בשמחה רבה אף אלו בכלל הידור מצוה. וכן הוא להחיד"א ז"ל בצפורן שמיר אות קסא. "הדור מצוה שיהא שמח הרבה בעשייתה, וכתבו ז"ל שנוטל שכר הרבה על עשייתה בשמחה יותר מהמצוה גופה. ואפשר דנוטריקון שמחה הוא ש'מחת מ'צות ח'יוב ה'וא. יצדק מאד דרך המפרשים במאמר גדול הנהגה מיגיעו ששמח במצות, שהשמחה לבד חוץ מגוף המצוה הוא גדול מיראת שמים שעושה המצוה, שהשמחה גדולה מהמצוה." ע"ש. הרי שיש הידור מצוה אף בגופו ולא רק בחפצא של מצוה.

וכבר נודע שהיא מצוה גדולה לקיים איזו מצוה בשמחה, כמ"ש בתהלים ק. ב. "עבדו את ה' בשמחה באו לפניו ברננה", וכמבואר בשבת ל: "שאין שכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך דבר שמחה של מצוה שנאמר ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'." וכן הוא ברמב"ם הל' סוכה פ"ח. הל"טו. "השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת הק'ל שצוה בהן. עבודה גדולה היא. וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו שנאמר תחת אשר לא עבדת את ה' אלק'יך בשמחה ובטוב לבב." וכתב החיד"א ז"ל במדבר קדמות, מע' שין, אות כה. "כשעוסק בתורה או מצוה או תפלה צריך שיהא שמח מאד יותר מאשר הרויח או מוצא אלף אלפים דינרי זהב... רבינו מרח"ו ז"ל, שער רוח הקודש." וכן הוא בכמה ספרי מוסר.

ולפי זה יש לדון, מי יותר משובח. מי שמקיים מצוות חנוכה בלב כאבן ובלי שמחה אבל במנורה שהיא מהודרת מאד, או מי שמקיים המצוה במנורה ישנה שאינה מהודרת אבל בשמחה גדולה. נראה ברור ששמחת המצוה היא עדיפה מהידור בגוף החפצא, דהיינו המנורה עצמה. ובשלמא דמצינו שהשכינה שורה עליו בשמחה של מצוה כמבואר בגמ' לעיל, אבל לא מצינו שכתבו רבותינו שהשכינה שורה עליו משום הידור בחפצא של מצוה. וגם לא מצינו בהידור בחפצא של מצוה "שנוטל שכר הרבה על עשייתה יותר מהמצוה גופה".

וכן מצינו לגבי אם צדקה עדיפה מתענית או לא. כתב הט"ז בס"תקסב. ס"ק ח. "דכאן בתענית הוא נחשב ממש כקדשים, דהא תענית במקום קרבן שהוא מקריב גופו לשמים, עדיף מצדקה שהוא לצורך בריות. וראיה לזה מדברי הרא"ש פ"ק דתענית שהביא שם דברי הראב"ד שכתב וקבלת תענית אינו אלא לצדקה כאלו מתנדב מחלבו ודמו לגבוה...". וזה כמ"ש בברכות יז. "רב ששת כי הוה יתיב בתעניתא בתר דמצלי אמר הכי, רבון העולמים גלוי לפניך בזמן שבית המקדש קיים אדם חוטא ומקריב קרבן ואין מקריבין ממנו אלא חלבו ודמו ומתכפר לו, ועכשיו ישבתי בתענית ונתמעט חלבי ודמי יהי רצון מלפניך שיהא חלבי ודמי שנתמעט כאילו הקרבתיו לפניך על גבי המזבח ותרצני." הרי בצדקה הוא נותן רק ממונו, אבל בתענית הוא נותן מגופו, ולכן י"ל שתענית עדיפה מצדקה. ולכן ה"ה בשמחת מצוה שהשמחה בגופו, והיא עדיפה מנתינת ממונו להידור בחפצא של מצוה.

ולכן יש לדון בנד"ד, דמסתמא שיש לאיש זה נחת רוח ושמחה גדולה במה שהוא משתמש במנורה של אבותיו, ואין לו שמחה כזו אם המנורה רק חדשה אבל אינה מאבותיו. ולכן נראה שהוא יותר טוב לקיים מצוות נ"ח במנורה של אבותיו, שבזה יש לו שמחה רבה בקיום המצוה. כן נראה לענ"ד.

הגאון רבי גימפל ליפשיץ שליט"א
מח"ס שו"ת פלגי מים

בענין הדלקת נרות חנוכה בזמן הזה

ע"ד השאלה האם בזמן הזה כשמדליק נרות חנוכה בפנים, יש להזהר להדליק בזמן שתכלה רגל מן השוק

הרמ"א בסי' תרע"ב סעיף ב' כתב, יש אומרים שבזמן הזה שמדליק בפנים, אינו צריך ליזהר להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק {ד"ע וטור בשם התוספות}, ומכל מקום טוב ליזהר גם בזמן הזה ע"כ.

וצ"ב בכונתו במה שכתב ומכל מקום, הא כתב שא"צ ליזהר בזמן הזה, והרי הוא סותר עצמו מיני' וביי', וראיתי בערוך השלחן סעיף ו' שכתב, דמש"כ וטוב ליזהר בזה"ז, כדי לעשות כתקנת חכמים בהזמן שקבעו לכתחילה עיי"ש.

מבאר דיש ב' אופנים שמדליקין בפנים

והנה הטור כתב וז"ל, ונראה שאף לדידן צריך לדקדק בשיעור, שאע"פ שמדליקין בפנים, כיון שמדליקין בפתח הבית והוא פתוח יש היכירא לעוברים ושבים עכ"ל. וזה היה בזמן הטור שאף שהדליקו בפנים מ"מ הדליקו בפתח הבית, ועיין בדרכי משה שהביא דברי הטור עיי"ש.

ולפי"ז ביאר הבה"ל דברי הרמ"א מש"כ ומכל מקום טוב ליזהר, דכונתו למש"כ הטור, שאע"פ שמדליקין בפנים, כיון שמדליקין בפתח הבית והוא פתוח יש היכירא לעוברים ושבים {טור} ע"כ.

ולפי"ז נמצא דהרמ"א כתב ב' דינים, א} היכא שמדליקין בפנים ממש כנון אצלנו א"צ להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק, ב} אבל אם יהיה בזה"ז מקומות שידליקו בפנים בפתח הבית כמו בזמן הטור, וכמו דמצוי היום שיש הרבה מנהגים בהדלקת נרות, שאחד מדליק בפנים ממש, ואחד מדליק בחוץ בחצר וכדומה, ויש שמדליקין בפנים אבל מדליקין בפתח הבית מבפנים, וכן היה גם בזמן הרמ"א, שהיו שהדליקו בפנים אבל הדליקו בפתח הבית, ובכה"ג כתב כתב הרמ"א שיש ליזהר גם בזמן בזמן הזה להדליק לפני שתכלה רגל מן השוק.

שו"ר בשונה הלכות סי' תרע"ב סעיף ה' שכתב, י"א שבמקומות שמדליקין בפנים וההיכר רק לבני ביתו, א"צ ליזהר להדליק לפני החצי שעה שאחר צה"כ, וידליק כשבני הבית מקובצים יחד, ומ"מ טוב ליזהר גם

במקומות ההם, דכיון שמדליקין בפתח הבית והוא פתוח יש היכר לעוברים ושבים ג"כ {ס"ב וסק"ט י' ובה"ל ד"ה ומ"מ} ע"כ. והיינו כדבארנו.

ועכ"פ לפי"ז, מי שמדליק בפנים ממש, אין שום ראיה מהרמ"א שצריך להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק.

מבאר דהא דצריך להדליק מפני החשד והא דצריך להדליק לפני שתכלה רגל מהשוק זה ב' דינים נפרדים

והנה המחבר בסי' תרע"א סעיף ח' כתב, חצר שיש לו שני פתחים משני רוחות צריך להדליק בשתיהן מפני החשד, הג"ה, מיהו בזמן הזה שכלם מדליקין בפנים ממש ואין היכר לבני רשות הרבים כלל, אפילו יש לחצר או לבית הרבה פתחים להרבה רוחות, אין מדליקין אלא פעם אחת בפנים, כן נראה לי וכן המנהג פשוט.

והמ"ב {ס"ק נ"ד} כתב בפנים ממש, היינו {לאפוקי}שבזמן הטור היו מדליקין אצל פתח הבית מבפנים, והיו עושין על כל פנים הכר לעוברים, מה שאין כן עכשיו שמדליקין ממש בפנים ולא אכפת לן כלל לעשות הכר לבני רשות הרבים, על כן לא אכפת לן בחשדא דידהו ע"כ.

ויש לעיין הא הבאנו דהבה"ל כתב דגם בזה"ז יש מנהגים שונים, ויש המדליקין כהטור בפתח הבית, וא"כ למה כתב כאן המ"ב דכיון שמדליקין בפנים ממש אין חשד, הא יש שמדליקין על פתח הבית, דשפיר שייך בהו חשד.

אולם בהליכות שלמה חנוכה פרק י"ג בדבר הלכה {אות י"א} וארחות הלכה {הערה י"ט} כתב דכונת הרמ"א, שכיון שיש שמדליקים בפנים, אין חיוב להדליק משום חשד גם למי שמדליק בחוץ, שכיון שבזמנינו אין מקום הדלקה שוה לכולם ואין זמן הדלקה שוה לכולם, אין חיוב הדלקה מפני החשד, דרק בזמן חז"ל שכולם הדליקו בחוץ באותו זמן, היה חיוב להדליק בכל הפתחים מפני החשד, וכ"כ בחוט השני חנוכה {עמוד שט"ו} ובקובץ מבית לוי חלק י' עמוד ה'.

ולפי"ז א"ש מש"כ המ"ב שבזמן שמדליקין בפנים ממש א"צ להדליק מפני החשד, אפילו שיש שמדליקין גם בפתח הבית כמש"כ בבה"ל בסי' תרע"ג, אפ"ה מכיון שיש מנהגים חלוקים במקום ובזמן ההדלקה, אין חיוב להדליק מצד החשד, ורק בזמן הטור שכולם הדליקו בפתח הבית, יש חיוב להדליק מפני החשד, ורק לגבי הזמן שצריך להדליק לפני שתכלה רגל מן השוק, אם יש שמדליקין בזה"ז כמו בזמן הטור, צריך להדליק מקודם שתכלה רגל מן השוק, ואף דליכא במדליק בפנים הדין דחשד, מ"מ הדין של חשד והדין שצריך להדליק לפני שתכלה רגל מן השוק זה ב' דינים נפרדים ולא שייכו אהדדי.

והנה הרמ"א בסי' תרע"א סעיף ז' כתב, ומיהו בזמן הזה שכלנו מדליקין בפנים ואין הכר לבני רשות הרבים כלל, אין לחוש כל כך אם אין מדליקין בטפח הסמוך לפתח, ומכל מקום המנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח כמו בימיהם ואין לשנות .

והמ"ב {ס"ק ל"ז} ומכל מקום המנהג כתב, כדי שיכנס בין שתי מצות, ובבה"ל ד"ה ומכל מקום וכו' כתב, רוצה לומר המנהג הנכון להתנהג כן, דאי לאו הכי סותר דעת עצמו, מבואר בבה"ל דבזמן שמדליקן בפנים, אין זה חיוב להדליק בטפח הסמוך לפתח, אלא מנהג נכון, ומקור דבריו מהדרכי משה שכתב שאין נזהרים בזה רק המדקדקים

.

והנה לפי המבואר בבה"ל סי' תרע"ב אפש"ל ג"כ כאן, דהרמ"א שכתב ומכל מקום המנהג וכו' קאי במקומות שגם בזה"ז שמדליקין בפנים מדליקין בפתח הבית שיש היכר לבני רה"ר.

אולם נראה דהמ"ב והבה"ל ר"ל, דאפילו שעיקר טעם התקנה להניח בפתח ביתו מבחוץ מבואר בגמ' שבת דף כ"ב ע"א וברש"י שם, דהוא משום שאם ירחיקנו להלן מן הפתח אינו ניכר שבעה"ב הניחו שם, ועוד מבואר בגמ' שם והיכא מנח לי', רב אחא ברי' דרבא אמר מימין, רב שמואל מדפתי אמר משמאל, כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין עיי"ש. ועכ"פ מבואר דיסוד התקנה להניח סמוך לפתח הוא מטעם היכר להני רה"ר, ורק אח"כ תיקנו שיניחנו משמאל כדי שתהא מזוזה מימין.

ולפי"ז כתב המ"ב דבזה"ז שמדליקין בפנים, דבלא"ה אין היכר לבני רה"ר, ולכן מעיקר הדין לא צריכין להדליק בפתח הבית, מ"מ נכון להדליק בפתח הבית כיון שמונח בין שני מצוות.

העולה מהנ"ל, דאין מקור מהרמ"א שאם מדליקין בפנים שצריך להדליק לכתחילה בזמן דעד שתכלה רגל בשוק. ורק באופן שמניחו על פתח ביתו מבפנים, דאיכא היכרא לבני רה"ר, אז הוא דיש להחמיר גם כשמדליק מבפנים בזמן דעד שתכלה רגל מהשוק.

מברכן ברכת להדליק נר חנוכה או ברכת הרואה או שאר ברכות על מצוה שתקנו מפני החשד ומראית עין

והנה איתא בשבת דף כ"ג ע"א, אמר רב הונא חצר שיש לה שני פתחים צריך להדליק בשתי הפתחים, שלא יחשדוהו העוברים דכמו שלא הדליק בזה כך לא הדליק בזה ע"כ.

ויש לעיין אם יכול לברך ברכת הרואה על הנר שהדליק מפני החשד.

והנה הר"ן בשבת דף כ"ג כתב, וז"ל ומסתברא דכיון שאינו מדליק אלא משום חשדא לא מברך אלא אחד פתחא עכ"ל. והיינו דברכת המצוה

דמברכין על המנורה אינו מברך אלא על הדלקה הראשונה שעל פתח הראשון, ולא במה שחוזר ומדליק על פתח השני. וכן פסק הרמ"א סי' תרע"א סעיף ח' בשם הר"ן.

והנה בפשוטו הר"ן מיירי היכא דהפסיק בדיבור וכדומה, בין הדלקה בפתח ראשונה לפתח השני', שלא עלתה לו הברכה ראשונה, דאי בדלא הפסיק בין הדלקה ראשונה והדלקה השני', לכאורה פשוט דאינו מברך על הדלקה השני', דברכת המצוות בכל מקום עולה לכמה פעמים של עשיית המצוה , כגון בברכת קביעת מזוזה כשאדם קובע כמה מזוזות לכמה חדרי ביתו, וכן בבדיקת חמץ מועיל ברכה אחת לכמה חדרים בבית אחד

ומוכרח דהר"ן מיירי דאפילו שהפסיק בין הדלקה ראשונה לשני' הדלקה השני' ל"צ ברכה, מטעם שכתב הר"ן דכיון שאינו מדליק אלא מפני חשדא לא תקנו ברכה, והנה הר"ן כתב ומסתברא, וצ"ב למה זה מסתברא שלא לברך.

מביא קושית אחרונים על הר"ן

והנה הפרי חדש יור"ד סי' י"ג {סק"ה}כתב דמבואר מהר"ן, שכל מצוה שאינה אלא משום חשדא ומראית העין אין מברכין עליה, והעיר הפר"ח דהרשב"א חולק ע"ז, דאיתא בחולין דף ע"ה ע"ב בהא דבן פקועה, דמדאורייתא אין הולד צריך שחיטה, אבל תקנו חכמים דאם הפריס רגליו על הארץ שצריך שחיטה, דכיון דכבר הלך על הארץ יכול להיות במשך הזמן שלא יכירו הכל שזה בן פקועה ויהיה מראית עין על האכלו בלא שחיטה, ותקנו משום מראית שצריך שחיטה. וכן פסק המחבר יור"ד סי' י"ג סעיף ב'

והפר"ח הביא דבשו"ת הרשב"א ח"א סי' תקכ"ה כתב, דעל שחיטה דרבנן זו צריך לברך על מצות שחיטה כמו שמברכין על כל שחיטה.

והעיר הפר"ח דמבואר שיטת הרשב"א דשפיר מברכין על מצוה דרבנן שתקנו רק משום מראית עין, וזה דלא כשיטת הר"ן הנ"ל, דלשיטת הר"ן דאין מברכין על מצוה שתקנו משום חשדא, באמת אין מברכין על מצוה דרבנן זו דשחיטת בן פקועה, אמנם לפי הרשב"א צריך לברך גם על הפתח השני שמדליק מפני החשד, דכיון דמדרבנן צריך להדליק אע"ג שלא הצריכו להדליק אלא משום חשדא דעלמא, מ"מ מצוה דרבנן היא ומחייב לברוכי עלה עיי"ש.

והכתב סופר בחולין דף ק"י ע"ב {ד"ה והנה בטלית שאולה}העיר על הר"ן, ממש"כ התוס' בחולין שם ד"ה טלית שאולה וכו', בהא דאיתא בגמ' שם טלית שאולה כל שלשים יום פטורה מן הציצית. ופירשו התוס' דמדאורייתא טלית שאולה פטורה לעולם כדדרשינן לקמן בחולין דף קל"ו כסותך ולא של אחרים, אלא דלאחר שלשים יום תקנו

חיוב ציצית משום מראית העין דאין דרך לשאול יותר משלשים יום וזה ששאל ליותר משלשים יום נראית כשלו ולכן חייבת בציצית מדרבנן משום מראית העין, ולענין ברכה מסיקין התוס׳ שם דהמברך לא הפסיד, והרי מבואר בתוס׳ דעל מצוה זו דטלית שאולה משום מראית העין שפיר מברך עליו.

והעיר הכתב סופר דאף זה דלא כשיטת הר״ן הנ״ל שכתב, דאין מברכין על נר חנוכה שבכל פתח ופתח כיון דאינו אלא משום חשדא, ולא מברכין על מצות שתקנו משום חשדא.

והנה מהפר״ח והכתב סופר מבואר דנקטו בהר״ן שמיירי שהיה הפסק בין הדלקות, ואפ״ה א״צ לברך, דאל״כ ל״ק מה שהקשו, דהא אם לא היה הפסק בודאי שא״צ לברך דהא יכול לברך ברכה אחת על מצוה אחת שמקיים בכמה מקומות.

מבאר דברי הר״ן ומיישב קושית האחרונים

והנראה לבאר דברי הר״ן, דדוקא בנר חנוכה כתב הר״ן דאין מברכין על מצוה שתקנו חכמים מפני חשד, דהנה השפת אמת בשבת דף כ״א ע״ב מסתפק, האם המצוה להדליק נר חנוכה הוא חובת הבית כמו מזוזה שהוא חובת הבית, או המצוה הוא על האדם להדליק נר בבית עיי״ש. ועיין ביד אפרים או״ח סוף סי׳ תל״ב, ובפמ״ג סי׳ תרע״ט {א״א-סק״א}, שמבואר שעיקר מצות נר חנוכה הוא שיודלק בביתו נר חנוכה, ואין חילוק שידליק בעצמו או ע״י אחר, ואחר שמדליק בביתו אין זה בתורת שליחות, רק כיון שבביתו דולק נר חנוכה קיים מצותו.

וכן מבואר ברמב״ם ריש פ״ד מהל׳ חנוכה שכתב, מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד. משמע דהחיוב הוא על הבית. וכ״כ התוס׳ בסוכה דף מ״ו ע״א דמי שאין לו בית פטור ממצות הדלקת נר חנוכה.

ולפי״ז נראה, דהר״ן סובר, דמצות הדלקת נר חנוכה הוא חובת הבית, ולכן אם הדליק נר חנוכה על פתח אחד כבר יצא ידי חובת הדלקת נר חנוכה שחל על הבית, ואין יכול לברך על הדלקת נר חנוכה בפתח השני׳. רק חכמים תקנו מפני חשד שידליק נר חנוכה, אבל אינו מקיים מצוה בהדלקה זו, וזה מה שכתב הר״ן ומסתברא, וכונתו דכיון שהדלקת נר חנוכה הוא חובת בית כבר נפטר הבית בהדלקה של פתח הראשון.

ולפי״ז מיושב קושית האחרונים דדוקא בנר חנוכה כתב הר״ן, דאין מברך ברכת המצוות על הנר שהדליק מפני החשד כיון שיצא כבר ידי חובת המצוה בהדלקה שהדליק בפתח הראשונה, אבל בשחיטה או בטלית שאולה כיון שזה מצוה חדשה, אפילו

שהחיוב הוא מפני חשד גם הר"ן יסבור שמברכין עליהם ברכה.

מביא שהדרכי משה והפליתי בארו באו"א דעת הר"ן מהאחרונים הנ"ל

הב"י בסי' תרע"א מביא שהר"ן כתב, ומסתברא דכיון שאינו מדליק אלא משום חשדא לא מברך אלא אחד פתחא ע"כ. וכתב הדרכי משה וכ"כ הכל בו ע"כ.

והנה הכל בו בהל' חנוכה סי' מ"ד והארחות חיים הל' חנוכה {ס"ק י"ג}כתבו, וחצר או בית שיש לו שני פתחים משתי רוחות צריכה ב' נרות מפני החשד העוברים, ועכשיו שמדליקין בפנים אפילו בחצר שיש לו שני פתחים אין צריך לו אלא נר אחד שאין לחוש לחשד כלל, שהנכנס בבית יראה הנר באי זו פתח שנכנס.

ונוכל לומר דדוקא כשהפתחים בבית אחד, אבל אם הם בשני בתים בשתי רוחות, ואדם אחד דד בהם ונכנסין ויוצאין בשניהם צריך להדליק בשתיהן, אמנם א"צ אלא ברכה אחת, כיון דקיי"ל דחובת גברא הוא אמרינן דשתיהן מצוה אחת שאין החיוב אלא מפני החשד, ואפילו אם נימא דשתי מצוות הן, כיון שעושה שתיהן בבת אחד די לו בברכה אחת, דומיא דתפילין של יד ושל ראש שאין מעכבין זו את זה דדי להן בברכה אחת ע"כ.

ולפי"ז מיישב הפליתי סי' י"ג קושית הפר"ח, דבנר חנוכה סגי בברכה אחת ומוציא חבירו דכיון דהוא משום חשדא הני ב' פתחים שייכים בהדדי וכחד יחשב ומברך על אחד ופוטר חבירו, אבל גבי שחיטה לפטור אותו לגמרי מברכה והוא מקיים מצוה דרבנן זו לא שמענו ע"כ. ומסתמא זו כונת הדרכי משה שציין לדברי הר"ן את הכל בו.

תמיהה בדרכי משה והפליתי בביאור דברי הר"ן

ויש לעיין במה שהדרכי משה והפליתי השוו דינו של הכל בו והר"ן בהדדי, דהא הר"ן קאי על הגמ' שכתב חצר שיש לו שני פתחים וכו', והג"ה בסי' תרע"א סעיף ח' וכן' המ"ב {נ'} ובשעה"צ {ס"ק נ"ז} כתבו, שהגמ' מיירי בחצר שבבית אחד שיש לו שני פתחים, ובכה"ג כתב הר"ן שא"צ לברך, וע"ז העיר הפר"ח והכת"ס על הר"ן שנקטו דמיירי בהפסיק דבלא הפסיק בבית אחד ל"צ לאשמעינן שא"צ לברך.

אבל הכל בו והארחות חיים מיירי בשני בתים, והם ס"ל דחיוב הדלקת נר חנוכה הוא חובת גברא, ובכה"ג כתבו ואם כיון לצאת יצא דזה מצוה אחת, ואפילו אם זה ב' מצוות ג"כ יצא, מבואר דנסתפקו אם זה מצוה אחת או ב' מצוות, והחידוש שלהם הוא דס"ל דהליכה מבית לבית לא הוי הפסק, דבסי' תל"ב סעיף ב' פסק המחבר שבברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים, והפר"ח שם {סק"ב} כתב דוקא

כשהבתים אינם רחוקים דאל״כ הוי הפסק, ועיי״ש בהגהות רעק״א שסובר דהליכה הוי הפסק.

עכ״פ בכה״ג שמדליק בב׳ בתים כתבו הכל בו והארחות חיים הדין שא״צ להפסיק שאין הליכה הפסק. ולפי״ד ל״ק קושית הפר״ח דהחידוש שלהם דל״ה הפסק של הליכה בין הבתים ומהני כונה לצאת, אבל לפי הר״ן א״א לבאר כן כדבארנו .

ובאמת יש לעיין מה שכתבו דחובת הדלקה הוא חובת גברא, דהא לפי המבואר דהדלקת נר חנוכה הוא חובת בית, וא״כ מן הדין צריך להדליק בב׳ בתים ולא מפני החשד.

אם יכול לברך ברכת הרואה על הנר שמדליק מפני החשד

אבל מ״מ ברכת הרואה נראה דיכול לברך, דברכת הרואה אינו תלוי בקיום מצות הדלקה, דהמ״ב בסי׳ תרע״ו {סק״ד} כתב בשם רעק״א, שאם נזכר לאחר שהדליק כולם, אין לו לברך ברכת להדליק, רק ברכת שעשה נסים, וכן ברכת שהחיינו יש לו לברך. ובשעה״צ {סק״ו} כתב, דכן מצדד הפמ״ג.

מבואר דאפילו שקיים כבר המצוה, מ״מ יכול לברך ברכת הרואה, והטעם בזה נראה, דהתוס׳ בסוכה דף מ״ו ע״א ד״ה הרואה נר של חנוכה וכו׳ כתב, בשאר מצות כגון אלולב וסוכה לא תקינו לברך לרואה, אלא גבי נר חנוכה, משום חביבות הנס, וגם משום שיש כמה בני אדם שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה.

ולפי״ז נראה דכיון שחכמים תקנו שידליק נר נוסף מפני חשד אפילו שאין מברך על הנר ברכת המצות כמו שבארנו, מ״מ יש להנר שהדליק בפתח השני׳ שם של נר חנוכה ויכול לברך ברכת הרואה. {ועיין בהליכות שלמה חנוכה עמוד שי״ג}

הגאון רבי אדיר כהן שליט"א
מח"ס ויען הכהן ועו"ס

פרסומי ניסא בנר חנוכה לגוים וליהודים שאינם שומרים תו"מ

בס"ד נר שמיני של חנוכה התשע"ט לפ"ג.

לכבוד מכובדנו הנעלה מזכה הרבים. כטל וכרביבים. הרה"ג רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** נר"ו.
אחדשה"ט!

קבלתי בשמחה מתנתא דתורה ספר "שפתי איל", תשובות בקצרה שנאמרו מפום ממלל רברבן, זקן הדור והדרו, הגראי"ל שטיינימן זצ"ל, וחקרו גם ערכו הרה"ג רבי משה חליוה, והוציאו לאור מעכ"ת, טובים השנים מן האחד. ובעוברי בין בתריו, בפרט בענייני דיומא, חג החנוכה, ראיתי מה שהשיב בענין פרסוי ניסא לגוים ולרחוקים משומרי תו"מ, וראיתי לצרף בזה מהכתוב אצלי בעבר (מכ"ב כסלו התשס"ז), בענין האם מצות פרסומי ניסא שייכת גם בגוים, שיש מצוה להדליק נר חנוכה בפתח הפונה לרשות הרבים אם תושבי אותו מקום גוים (ומה הדין אם כל אותו מקום מחללי שבת).

ובסופו הוספתי עתה לדון בדב"ק.

תשובה:

הנה בגמרא בשבת (כ"א ע"ב) איתא, עד שתכלה רגל מן השוק, ועד כמה, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן עד דכליא רגלא דתרמודאי. ופירש"י: רגלא דתרמודאי. שם אומה מלקטי עצים דקים, ומתעכבין בשוק עד שהולכים בני השוק לבתיהם משחשכה ומבעירים בבתיהם אור וכשצריכין לעצים יוצאים וקונין מהן. עכ"ל. וכעין זה כתב הנמוק"י בשבת (שם). ולכאורה לפי זה נראה ששייך גם בגוים פרסומי ניסא. וכ"כ מו"ר הגאון הנאמ"ן נר"ו בהערות איש מצליח שבסוף משנ"ב ח"ו (סי' תרע"ב) שגם בפרסום הנס בין הגוים סגי שיש בזה קידוש שם שמים, והראיה ממ"ש עד דכליא רגלא דתרמודאי והם שם אומה כדפירש"י. ע"ש. [ושוב אחר כמה שונים הופיע ספר פניני חנוכה, הכולל פסקי הגרי"ש אלישיב (נר"ו), וראיתי שכתבו שם בשמו בדיוק כדברי מו"ר נר"ו. ע"ש. וכן ראיתי בקונטרס גם אני אודך על חנוכה (ב"ב התשס"ה) הכולל תשובות הגר"ח קניבסקי, ושם (תשובה מ"ח) כתב כן. וכ"כ בספר מועדי הגר"ח (סי' תרי"ג). ע"ש]. אלא שיד הדוחה נטויה לומר דאין ראיה מהתם, דהא רש"י והנמוק"י סיימו שכשצריכים לעצים

יוצאים וקונים מהם, וא״כ אפשר לומר שפרסום הנס הוא ליהודים שקונים מהם עצים (וכ״כ לדחות, בירחון יתד המאיר טבת התשס״ה סי׳ רנ״ו). ועוד, שראיתי בספר אוצר הגאונים (שבת שם) שכתב (מתוך ספר שערי תשובה סי׳ רל״ג) וז״ל: ומהו תרמודאי, בני אדם עניים העושים מלאכה בשדה או בפעולה שומרי פירות ומתאחרין לאחר כל בני אדם עד שחשכה, ויש עצים במקומנו להסקה ולהתחמם בהם ושמם תרמדאי, ומתאחרין אחר כל בני אדם. עכ״ל. ועוד כתב באוצר הגאונים (מתוך גאוניקה צד 343) וז״ל: תרמדאי יש עצים כן ושמם תרמדאי, ומביאין עניים מהן ומסיקין בהן ועולין מאיליהן ואין להן דמים, וכשאיכרים ואריסין פונים ממלאכתם לערבית עניים שבהן כיון ששוהין בשדה במלאכתן שיעור שעה או חצי שעה כל אחד מביא חבילה אחת על כתיפו מאותן תרמדי להתחמם בה וכו׳. עכ״ל. וכן בספר הערוך (ערך תרמ״ד) פירש וז״ל: דתרמודאי פירוש עניים שמלקטין עצים וזו היא פרנסתן והן שוהין מאד בשוק אם יבוא אדם לקנותן. פירש תרמודאי עצים שנקראים כך. עכ״ל. וכן הרי״ף בשבת (שם) פירש וז״ל: פי׳ עצים ידועים אצלם ונקראים תרמודא וכו׳. עכ״ל. וכן בספר הישר לרבינו תם (חידושים, סי׳ רי״ד), ובפסקי הרי״ד בשבת (שם), והריטב״א בחי׳ הנד״מ למס׳ שבת (שם), והמאירי בשבת (שם), והאו״ז ח״ב (סי׳ שכ״ב) פירשו דהם מוכרי עצים. ע״ש. וכן רבינו ירוחם (נ״ט ח״א דף ס״א ע״ג) פירש דהם מוכרי עצים הנקראים תרמודא. ע״ש. הרי רוב מנין ורוב בנין של רבותינו הגאונים והראשונים שפירשו דתרמודאי הם עצים הנקראים כך או עניים שמוכרים עצים, וכנ״ל. ולא שזה שם אומה. ושפיר איכא למימר דאיירי ביהודים. [ואף דמהגמרא בשבת (ל״א ע״א) מפני מה עיניהם של תרמודיין תרוטות וכו׳, וכן מהמשנה בנזיר (מ״ז ע״א) מעשה במרים התרמודית, נראה יותר שזה שם מקום, ועיין שם בנזיר ברש״י ובתוס׳. וע״ע בגמ׳ ביבמות (ט״ז ע״א) שמקבלים גרים מן התרמודין. שמא הא והא איתיה, וכל מקום לפי ענייננו, ובפרט דבשבת ונזיר נמי איכא לדחוקי ולרושי כדהכא. ודו״ק]. אולם אף דאין ראיה מתרמודאי שגם בגוים שייך פרסום הנס, מ״מ נראה ששייך פרסום הנס בין הגוים, כיון שיש בזה קידוש שם שמים. וכן מצאתי בשו״ת התעוררות תשובה ח״ג (סי׳ תנ״ז אות א׳), שאף שכתב שאין כ״כ ראיה מתרמודאי, דאיכא למימר שיש פרסום הנס לקונים, ועוד שהרי״ף פירש שזה עצים ולא אומה. מ״מ נראה דשייך פרסום הנס בין הגוים שישאלו מאי הוא ויודע להם על ידי זה המעשה ועיקר הנס. ומקרא מלא הוא (יחזקאל ל״ח כ״ג) והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים, וכמה מקראות מורים על זה דהקב״ה

מדקדק על חילול שמו בין הגוים ועל קידוש שמו ביניהם. ע"ש. וכן בחי' מהרצ"ה לבעל בני יששכר נוטה לומר שגם בין העכו"ם איכא פרסומי ניסא כשישאלו על הדלקת הנר ויתפרסם הנס. ע"ש (והוב"ד בספר נטעי גבריאל – חנוכה פרק ג' הערה ל"ה). וכ"פ בספר בית פנחס מבעל פתחא זוטא (הוב"ד בספר מועדים וזמנים ח"ב סי' קמ"א בהערה), ושכן הסכימו כמה מגדולי החכמים. וכן נראה ממה שכתב בספר הנייר (הל' חנוכה עמ' ל"ה) וז"ל: ואינו מדליק מבעוד יום דלא הוי בהכי פרסום נס וכו' אבל בביהכ"נ שאין שם כי אם ישראל ודאי בהכי איכא פרסום נס וכו'. עכ"ל. ומשמע קצת שפרסום הנס שייך גם בגוים. וכן נראה קצת ממה שכתב בחי' ריבב"ן בשבת (כ"א ע"ב) וז"ל: מניחה על שלחנו והגוים אינם מרגישים שיאמרו לאורה הוא צריך. עכ"ל (וכ"ן כוונת הר"ן בהלכות, דף ט' ע"ב מדפי הרי"ף). ועוד נלע"ד שכן נראה מסתימות הגמרא וכל הראשונים, שכתבו עד שתכלה רגל מן השוק, ולא אשתמיט לשום אחד למיכתב דכל זה דוקא במקום שיהודים מצויים באותו מקום, וכבר נודע מה שכתב הגאון בית מאיר (או"ח ס"ס תמ"ג) שנוח לו ללמוד מסתימות ראשונים מפירושן של אחרונים. וע"ע בספר יומי דחנוכה הנד"מ ח"א (פ"ח הערה 39) וח"ג (עמ' תל"ב), שכתב שעדיין מלשון רש"י יש ראיה דפרסום הנס שייך בגוים, דאל"כ הו"ל לגמ' למימר "עד דהדרי תרמודאי וכלתה רגל מן השוק" וכיו"ב. ועוד שמסתבר שהתרמודיים שבים לביתם מעט אחר אחרוני הקונים. והסכים עמו מו"ר הגאון הנאמ"ן נר"ו. ע"ש.

ועינא דשפיר חזי בשו"ת משנה שכיר ח"ב (סי' ר'), שהב"ד הרב נמוקי או"ח (סי' תרע"א), שתמה מדוע לא מדליקים נרות בפתח אלא בפנים, והרי אין עתה שום סכנה. וכתב על דבריו, דהדבר פשוט וא"צ אריכות דברים, שודאי לא תקנו חז"ל לפרסם הנס רק בינינו, דמה לנו לפרסם הנס לבין העמים, דמה לנו ולהם. ומרן הש"ע שהביא דינא דהש"ס להדליקה בפתח, משום דנפק"מ לעיר שכולה או רובה ישראל. ע"ש. ולענ"ד לאחהמ"ר דוחק דמרן התכוין רק באופן זה וסתם דבריו כל כך. ובפרט דיתכן מאד דאיכא פרסומי ניסא גם בין הגוים, למען יראו כל עמי הארץ נפלאות השם כי גבר חסדו עלינו, ויתקדש שמו יתברך וכנ"ל. ואף שראיתי בשו"ת אגרות משה חאו"ח ח"ד (סי' ק"ה אות ז') ובשו"ת להורות נתן ח"ד (סי' ס"ג אות ג') וח"י (סי' נ"ו אות ד') ובספר מועדים וזמנים (שם), שכתבו דלא מסתבר דפרסום הנס לגוים יחשב פרסום. ע"ש. [וע"ע להרב ברוך מושקוביץ בספר ודברת בם (סוף סי' קפ"ז) שהקשה דבליל שבת ובמוצאי שבת לא שייך רגלא דתרמודאי יהודים, והשיבו הג"ר דוד פיינשטיין דלא פלוג רבנן. ע"ש. ובשיטת אביו האג"מ אמרה

שלא שייך פרסומי ניסא בגוים]. הנה אחר שמצינו לכמה מן האחרונים, התעוררות תשובה וחי׳ מהרצ״א ובית פנחס וגדולי החכמים שהזכיר שם ומו״ר הגאון הנאמ״ן [וכן הגרי״ש אלישיב והגר״ח קניבסקי], שכתבו ששייך גם בגוים פרסומי ניסא, שיש בהם קידוש שם שמים, ומסתבר טעמייהו, ויש לזה סמוכות מדברי רש״י והנמוק״י (אף שיש לדחות) וס׳ הנייר ועוד, וכ״ן מסתימות הראשונים, נראה דהכי נקטינן עכ״פ בדיעבד.

ולכאורה מדברי הרב נוהג כצאן יוסף (עמ׳ קפ״ג) נראה דלא שייך פרסומי ניסא בין הגוים, שכתב וז״ל: וכתב אאמ״ז ז״ל ומי שיש לו חלון שהולך לרחוב ידליק בחלון. ולי המנהיג נראה דהיינו דוקא במקום שהיהודים יש להם רחוב בפני עצמן. עכ״ל. הרי שדוקא במקום שהוא רחוב של יהודים ידליק בחלון. ומ״מ אין זה מוכרח דיתכן שטעמו מפני הסכנה, וכעין מה שכתב בספר לקט יושר (עמ׳ קנ״ב) וז״ל: בבית הגוי מדליק נר אחד ושמש אחד אע״פ שאין הגוי מקפיד על ב׳ או ג׳ נרות, שמא אחת למאה פעמים שתבא סכנה ממנה והיה גנאי למצוה וכו׳. עכ״ל (ועיין בספר נטעי גבריאל פ״א סעיף י׳, שהעתיק דברי הלק״י בגוף ההלכה. ואחהמ״ר כוונת הלק״י דוקא בזמנם שהיו משתמשים להאיר בנרות, על נר ושמש אחד לא יקפיד הגוי, אבל בזמננו שמשתמשים בחשמל, גם בנר אחד ושמש אחד יתכן שיקפיד הגוי כמו בב׳ וג׳ נרות. ואין הבדל ביניהם. ועל כן בזמן הזה נראה שידליק גם נרות ההידור בבית הגוי.

והנה אם הוא יחידי ודר בין הגוים, גם לסוברים שאין פרסומי ניסא בין הגוים, יכול להדליק בברכה, וכמו שכתב מרן הש״ע (סי׳ תרע״ז ס״ג) בשם י״א, וכ״כ הרב חמד משה (סי׳ תרע״ב סק״ג) וז״ל: הש״ג כ׳ בשם ריא״ז דאף אם הוא בין הגוים לבדו צריך להדליק ומשמע מדכ״כ בפשיטות שידליק בברכה. עכ״ל. וע״ע בספר מטה משה (סי׳ תתקפ״ג) ובשעה״צ (סי׳ תרע״ב אות י״ז) ובאג״מ (שם) ובחזו״ע – חנוכה הנד״מ (עמ׳ ס״ה וקנ״ח). [ושוב הופיע ירחון אור תורה, כסלו תשס״ט, ושם (סי׳ כ״ו) כתב קרוב לזה. ע״ש. ודו״ק]. ואם הוא דר עם עוד בני בית והם ישנים, לסוברים שצריך שלא יהיה יחידי, לכאורה יש לומר דלא יברך משום דספק ברכות להקל, לחוש לאחרונים דס״ל שאין פרסומי ניסא בין הגוים. אולם מלבד מה שדעת כמה אחרונים דבכה״ג נמי איכא פרסומי ניסא, וכ״ן קצת מכמה מהראשונים, וכ״ן מסתימות הראשונים, עוד יש לצרף דעת כמה מהראשונים שגם אחר שכלתה רגל מן השוק יכול להדליק בברכה אלא שלא עשה מצוה מן המובחר. ואיכא ס״ס. ובפרט אחר

שנראה להכריע דגם בין הגוים איכא פרסומי ניסא, וא"כ ממילא יכול לברך, דהברכה נגררת אחר המצוה ולא חיישינן לסב"ל, וכמו שכתב הרדב"ז בתשובה (ח"א סי' רכ"ט). ועמש"כ בזה בקובץ ויען שמואל ח"ט (סי' ל"ו) [ובשו"ת ויען הכהן ח"א סי' ט"ו].

ובהיותי בזה ראיתי להגר"י זילברשטיין נר"ו בספר חשוקי חמד עמ"ס שבת (כ"א ע"ב), שכתב שמסתבר שעדיף להדליק בחלון שכלפי הרחוב שמועטים הם המהלכים בו אך הם שומרי שבת, מאשר בחלון שכלפי כביש שרבים נוסעים בו אך הם מחללי שבת, כי מחללי שבת בפרהסיא דינם כעכו"ם כמבואר בש"ע בכמה מקומות. ע"ש. ולענ"ד נראה, דבהא לא מבעיא לסוברים שגם בגוים איכא פרסומי ניסא דודאי הכי נמי הכא איכא פרסומי ניסא במחללי שבת, אלא אף החולקים הכא מודו, כיון דיהודים הם ובודאי ששייך בהם פרסום הנס, שכל טעמם של האוסרים בגוי, דמה לנו לפרסם הנס בין העמים, אך הכא אדרבא להם צריכים לפרסם הנס יותר מליהודים שומרי תו"מ, ולקרבם ולהחזירם למוטב לאור התורה. [ותנא דמסייע לי, הוא מר חמיו הגרי"ש אלישיב, וכמו שכתב בספר פניני חנוכה שהורה כן]. ובפרט שאין זה ברור שמחללי שבת בדורנו דינם כעכו"ם (עיין בשו"ת יביע אומר ח"ז חאו"ח סימן ט"ו). וגם מה שכתב הגר"י זליברשטיין שם במקרה שיש לו פתח אחד לרה"ר שאין רבים מצויים בו כ"כ, ולעומתו יש לו שביל שרבים עוברים דרכו באיסור וכגון שהיתה דרך הרבים עוברת תוך שדהו, שהשיב גיסו הגר"ח קניבסקי נר"ו שאין להניח בדרך שכבשו הרבים כיון שמוגדרים כליסטים כמבואר בעירובין (נ"ג ע"ב). והוסיף על דבריו להוכיח כן משלהי ערכין (ל"ד ע"א) דחומה העומדת להסתר אין שם בתי ערי חומה עליה. וגם שביל זה דלמסתר קאי ואין שם שביל הרבים עליו. ע"ש. לענ"ד אחהמ"ר נראה שהפריז על המדה, דלדבריו גם עיר שמוקפת חומה שאין לה דין של רה"ר, נאמר שאין בה גם מצות פרסומי ניסא. ובודאי שיש לומר דהוא רק לענין טלטול בשבת, אבל הכא עיקר תקנת חכמים לפרסם את הנס כמה שיותר, ויש לו להדליק במקום שיש יותר אנשים. בין שומרי תו"מ, בין מחללי שבתו, בין עוברים על עבירה אחת שלא בקשו רשות לעבור שם. ואור התורה יאיר לכולם, עד שנזכה במהרה להדליק את נרות מנורת בית המקדש. אכי"ר. [ושוב הופיע ספר שפתי איל, תשובות שהשיב בעל פה הגראי"ל שטיינימן זצ"ל, וראיתי שם (סימן מ"ו) שנשאל בנדון כזה שבצד אחד עוברים אנשים הרחוקים מתו"מ, ובצד שני עוברים אנשים החרדים לדבר ה', היכן ידליק, ואמר דאטו אכפת לרחוקים מתו"מ

מזה, והוי כמדליק לגוים דאטו יש בזה פרסומי ניסא וכו׳. ע״ש. והוא תנא דמסייע להרב חשוקי חמד. ולענ״ד מאי דפשיטא ליה שאין פרסומי ניסא לגוים, אין זה ברור, ואדרבה הבאנו לעיל כמה אחרונים חביבים דפשיטא להו איפכא וס״ל דבכה״ג שמדליק לגוים נמי איכא פרסומי ניסא, והכי ס״ל לחכמי הדור הגרי״ש אלישיב ושיבל״א הגר״ח קניבסקי ומו״ר הגאון הנאמ״ן. ועכ״פ ביהודים שעדיין אינם שומרים תו״מ, אדרבא בהם צריך יותר לעוררם ולהאיר את הניצוץ היהודי השרוי בתוכם, ובפרט אם בצד ההוא עוברים יותר, שלכאורה עדיף שידליק שם].

המורם מן האמור:

לדעת רוב הפוסקים שייך פרסום הנס גם בין גוים. ועל כל פנים היכן שאין אלא גוים בודאי שיכול להדליק שם נר חנוכה בברכה. ואנשים שלא שומרים תורה ומצוות, ודאי ששייך בהם פרסום הנס ללא פקפוק, ואם יש חלון שפתוח למקום שעוברים בו רבים שאינם שומרים תו״מ, וחלון שפתוח למקום שעוברים בו מעטים שומרי תו״מ, עדיף שידליק בחלון הפתוח למקום שעוברים שם הרבים, ואור התורה יחזירם למוטב.

בברכה רבה

ע״ה א״ך ס״ט

הגאון רבי אברהם זנגר שליט"א
רב קהילות בני הישיבות רמת אברהם בית שמש

עצות להדלקת נר חנוכה לבעל ואשה המתאכסנים במקומות שונים

הוי עובדא ביולדת שהתאכסנה לאחר הלידה עם התינוק בבית הוריה כנהוג, והבעל התאכסן עם שני הילדים הקטנים בבית הוריו כדי שאחיותיו הצעירות יוכלו לטפל בהם, ובהגיע ימי החנוכה הדליק הבעל נרות חנוכה בבית הוריו, והאשה השתתפה בפרוטה בהדלקת הנרות של אביה. והנה באחד הימים הוצרכו הורי היולדת לנסוע לחו"ל, והיולדת נשארה לבדה בבית ההורים עד למחרת בבוקר, ונתעוררה השאלה לגבי הדלקת נר חנוכה באותו יום ששהתה היולדת לבדה בבית הוריה, האם יוצאת יד"ח בהדלקת בעלה שמדליק אצל אביו, או שאין האשה יוצאת יד"ח בהדלקת בעלה כשאינו מדליק בביתם הקבוע, ועליה להדליק בעצמה בברכה.

'אשתו כגופו' על עיקר חובת ההדלקה או רק על דין מהדרין

ונחלקו בדבר פוסקי זמנינו, ויסוד הפלוגתא אם יש דין 'אשתו כגופו' על עיקר חובת ההדלקה או רק על דין 'מהדרין'.

ביאור הדברים. כשהבעל או אחד מבני הבית מדליק בביתו הקבוע נפטרים כל בני הבית מדין 'נר איש וביתו', [בין אם בני הבית נמצאים בבית ובין אם הם מתארחים כעת במקום אחר], מפני שעיקר חובת ההדלקה המוטלת על כל אחד היא שיודלק נר חנוכה בביתו הקבוע, אלא דמשום דין מהדרין מדליקין כל אחד מבני הבית בפני עצמו (לד' הרמ"א סי' תרע"א ס"ב), אבל האשה אין בה דין מהדרין להדליק בפני עצמה מפני שאשתו כגופו (משנ"ב סי' תרע"א סק"ט ושעה"צ סי' תרע"ה סק"י), אבל באופן שאין הבעל מדליק בביתו הקבוע אלא במקום אחר, אין בני ביתו נפטרים בהדלקתו, ובזה נחלקו פוסקי זמנינו אם האשה עדיפה משאר בני הבית ונפטרת בהדלקת בעלה מדין 'אשתו כגופו' אע"פ שאינו מדליק בביתו, או דא"א להפטר מעיקר חובת ההדלקה כי אם מדין 'נר איש וביתו',

אשר דין זה מתקיים רק כשמדליקים בבית הקבוע[א].

ברכת הרואה ביולדת הנמצאת בבית החלמה

ויש בנידון זה נפ״מ גם לענין דין ברכת הרואה, כגון יולדת הנמצאת בבית חולים או בבית החלמה ובעלה מתאכסן אצל הוריו ומדליק שם, דלפי הדעות הנ״ל דאינה יוצאת יד״ח בהדלקתו עליה להדליק בעצמה בבית החולים, וכיון שבד״כ אין אפשרות להדליק שם, עליה לברך ברכת הרואה[ב].

החילוק בין מצה לנר חנוכה לענין אשתו כגופו

והנה הגאון רבי רפאל רייכמן זצ״ל (קובץ חידושים והערות בעניני חנוכה כסלו תשע״ח) כתב דאין שום סברא לומר דדין ׳אשתו כגופו׳ יועיל לפטור את עיקר חובת ההדלקה, כמו שאין זה מועיל בשאר מצוות, דלא מהני שהבעל יאכל מצה ואשתו תצא באכילתו מדין אשתו כגופו, ומאי שנא נר חנוכה, ובע״כ מה שהיא יוצאת בהדלקת בעלה הוא רק מדין נר איש וביתו, דכך הוא עיקר צורת המצוה של נר חנוכה ׳נר איש וביתו׳, כלומר שידליק אחד מבני הבית וכל בני הבית יוצאים בהדלקה של אחד מבני הבית, והמכוון בזה שבכל בית יהיה נר חנוכה לפרסם את הנס, אלא שיש עוד דין מהדרין שתהיה הדלקה לכל אחד בפני עצמו, ולענין זה בלבד אמרו דאשתו כגופו, דכיון שכגוף אחד חשיבי אין דין מהדרין שתהא הדלקה לכל אחד מהם בפנ״ע, ולכן סגי לבעל ואשה בנר אחד, וממילא פשוט דבאופן שלא שייך לומר נר איש וביתו אין האשה נפטרת בהדלקת בעלה, כגון כשהבעל נמצא מחוץ לביתו ומדליק שם אין האשה יכולה לצאת יד״ח בהדלקתו, עכת״ד.

א. דעת בעל שבט הלוי והגראי״ל שטיינמן זצ״ל דיוצאת יד״ח (שלמי תודה סי׳ י״ט סק״ג, מבית לוי ח״י עמ׳ כ״ב), וכ״כ בקובץ פסקי הגר״ש קמנצקי שליט״א (חנוכה עמ׳ קע״ג), ואילו דעת הגרי״ש אלישיב הגרש״ז אויערבאך הגר״נ קרליץ והגר״ח קנייבסקי והאור לציון זצ״ל דאינה יוצאת יד״ח, וכן מובא בשם האג״מ זצ״ל (שמעתתא דמשה עמ׳ תס״ד, שלמי תודה שם, שבות יצחק ח״ח עמ׳ קס״ז ופניני חנוכה עמ׳ קי״ח ותורת היולדת פנ״ז, שו״ת אור לציון פמ״ז ס״ב, שלמי מועד עמ׳ רל״ח, הליכות שלמה פי״ג סקי״ג, אך שם הציור הוא כשהבעל משתתף בפרוטה באכסניא ואינו מדליק בעצמו, ואולי יש מקום לחלק ביניהם).

ב. אבל אם בעלה מדליק בביתם הקבוע והיא יוצאת יד״ח בהדלקתו, הוי ספק אם חייבת בברכת הרואה, מפני שנחלקו הראשונים אם מי שמדליקין עליו בביתו חייב בברכת הרואה, וכתב המשנ״ב (סי׳ תרע״ו סק״ו) דלמעשה אין כדאי לברך, דספק ברכות להקל, והורו פוסקי זמנינו דראוי שתשמע הברכות מֵאַחֵר.

אך נראה דאי"ז מוכרח, דשפיר י"ל דדין אשתו כגופו הוא כמו נר איש וביתו, דיסוד דין נר איש וביתו הוא דחבורה אחת הגרים יחד בבית אחד, די בהדלקת אחד מהם עבור כולם, וגם מי שמתאכסן עתה במקום אחר הרי הוא נפטר בהדלקה זו כי עדיין הוא חלק מחבורת בני הבית הקבועים, וה"נ י"ל דאיש ואשה לעולם נידונים כחבורה אחת ובני בית אחד בכל מקום שהם, ולכן די בהדלקת אחד מהם במקומו.

משפחה המתארחת לשבת חנוכה איך יוצאים כולם בהדלקה אחת

והנה הגר"ר רייכמן זצ"ל הוסיף לדון דלפי דבריו אפי' אם הבעל והאשה נמצאים יחד באכסניא אצל בעה"ב אחר לא תוכל האשה לצאת יד"ח בהדלקת בעלה, מאחר ואי"ז ביתם הקבוע, וא"כ אין מתקיים דין נר איש וביתו בהדלקת הבעל, ותצטרך להשתתף בפרוטה עם בעה"ב או להדליק בעצמה כדין אכסנאי. אך חידוש מופלג כזה לא שמענו. ומדברי הלקט יושר (עמ' קנ"ב, הועתק להלן בסוף הדברים) משמע להדיא דאם הבעל והאשה שוהים יחדיו באותה אכסניא יוצאת האשה יד"ח בהדלקת בעלה, וכן משמע מדברי הראשונים והפוסקים שכתבו דהמתאכסן בבית חמיו הוא ואשתו ובניו צריך להשתתף עמו בפרוטה, ולא הזכירו דגם אשתו ובניו צריכים כל אחד מהם להשתתף בפרוטה[ג]. ולכאו' זו ראיה דגם באכסניא יש דין אשתו כגופו.

אבל באמת עדיין צ"ב, דאיש ואשה הנמצאים באכסניא יחד עם בתם, איך תצא הבת יד"ח בהדלקת האב, והרי אין כאן דין נר איש וביתו, דאף אם נאמר דהאשה יוצאת בהדלקת בעלה מדין אשתו כגופו, אבל הבת איך תצא יד"ח בהדלקת האב. ועמד בזה בספר שלמי תודה (סי' י"ט סק"ג), וכתב בשם הגראי"ל שטיינמן זצ"ל דבני הבית נטפלים לאב גם בכה"ג, וכן מובא בספר הליכות שלמה בשם הגרשז"א זצ"ל לענין אב שהשתתף בפרוטה, דזה מועיל גם לבני ביתו (פי"ג ס"ז).

ביאור הדברים נראה, דדין נר איש וביתו אינו דוקא בבית הקבוע אלא גם באכסניא אם בני הבית נמצאים יחדיו, מאחר והם מתאכסנים שם כחבורה אחת, ורק בני בית שאינם נמצאים באותה אכסניא אינם נפטרים מדין נר איש וביתו בהדלקת האב, מפני שאינם נחשבים כחבורה אחת אלא לגבי ביתם הקבוע. [ולכאו' נראה דלא רק אם האב הדליק באכסניא נפטרו בזה בני ביתו, אלא גם אם אחד מבני ביתו

ג. עי' שו"ת הרשב"א (ח"א סי' תקמא-תקמב), וכן משמע מסתימת דברי הב"י (סי' תרע"ז) בשם ארחות חיים ופר"ח (שם ס"א) ומאירי (שבת כג. ד"ה חכמי התוס') שכתבו דחתן בבית חמיו או בן נשוי בבית אביו צריכים להשתתף בפרוטה, ולא הזכירו דגם האשה צריכה להשתתף.

הדליק שם, נפטר בזה האב עם שאר בני הבית, דכולם כחבורה אחת הם, כמו לגבי הדלקה בבית הקבוע]ד. וא"כ אין ראיה מכאן דיש דין אשתו כגופו גם באכסניא כשאינם נמצאים שם יחדיו.

הבעל נמצא בבית חמיו והאשה בביה"ח

ובספר תורת המועדים (עמ' ש"ל) כתב וז"ל; 'ומרן הגרח"ק אמר לי שאם האשה בביה"ח והבעל נמצא בבית הוריו אין האשה טפילה לו, אבל אם הבעל נמצא בבית הורי אשתו שהאשה יותר קשורה לבית הזה הרי היא נטפלת אליו ויוצאת יד"ח' עכ"ל. ויתכן שביאור דבריו הוא ע"פ האמור, דדין נר איש וביתו אינו דוקא בבית הקבוע, אלא בכל בית שהם נחשבים שם כחבורה אחת, ובבית חמיו הם נחשבים כחבורה אחת גם אם אשתו אינה נמצאת שם באותו יום, כי כשבעלה שוהה שם הרי זה מקומה הטבעי[ה].

עצות שהבעל והאשה יוכלו להדליק בברכה

ונראה לברר כמה עצות לצאת מן הספק בשאלה זו אם האשה חייבת להדליק בעצמה בברכה בבית הוריה;

חילוק בין אשתו כגופו לבעלה כגופה

א. בספר שלמי תודה (שם) כתב בשם הגראי"ל שטיינמן זצ"ל, דאף אם האשה נפטרת בהדלקת בעלה מדין אשתו כגופו, מ"מ האיש אינו נפטר בהדלקת אשתו, וביאור החילוק כתב השלמי תודה לבאר ע"פ מה שהאריך לדון בספר בית האוצר (למהר"י ענגיל בעל האתוון דאורייתא, ערך אשתו כלל ר"ז) לגבי הכלל האמור בש"ס דאשתו

ד. בקובץ פסקי הגר"ש קמנצקי (חנוכה עמ' קעג-קעה) הגדיל לחדש, דגם בני ביתו שאינם נמצאים עם אביהם באכסניא נפטרים במה שמדליק שם או משתתף בפרוטה, דכיון שהם סמוכים על שלחנו נפטרים לעולם בהדלקתו, אבל הוא אינו נפטר בהדלקתם באכסניא שלהם, עכ"ד. והוא חידוש רב.

ה. וכעי"ז כתב הגרי"מ רובין שליט"א (בשיעורו פ' וישב תשע"ו) די"ל דא"צ הדלקה 'בביתו', אלא במקום 'קביעות החבורה', וכגון באופן שאשתו ילדה והוא נמצא עמה בבית חמיו עם ילדיו, ובימי חנוכה נסע לכמה ימים לחו"ל ואשתו נשארה בבית חמיו, י"ל דנפטר הבעל בהדלקת אשתו שם, מפני שכעת זו מקום קביעות החבורה, אבל אם הבעל נסע לחו"ל ואשתו נסעה עם ילדיה להתארח אצל חברתה, מסתבר דאי"ז נחשב מקום קביעות החבורה, ויש לדון בכל מקרה לגופו, עכת"ד.

ועד"ז בספר שמעתתא דמשה (עמ' תס"ד) בשם האג"מ זצ"ל, דאם הוא נמצא במקום שאשתו יכולה לבא לשם בלי הזמנה, כגון בבית מלון, הרי היא יוצאת בהדלקתו שם, אבל אם הוא נמצא בבית חבירו וכיו"ב אינה יוצאת יד"ח בהדלקתו שם.

כגופו, די"ל דאשתו כגופו אמרינן, אבל בעלה כגופה לא אמרינן, (וכ"כ בהגהות הררי קודש על המקראי קודש סוס"י י"ד).

והוסיף השלמי תודה דיש לדקדק כן מל' הגמ' (שבת כג.) דרבי זירא אמר דלאחר שנשא אשה אינו צריך להדליק באכסניא משום 'דמדליקין עלי בגו ביתאי', ומשמע דאינו נפטר במה שאשתו מדלקת עליו בכל מקום שהוא, אלא רק במה שהיא מדלקת עליו בביתו.

להקדים הדלקת האשה לפני הדלקת בעלה

ולפ"ז יש עצה, דהאשה תקדים להדליק לפני בעלה, ואז שניהם יכולים להדליק בברכה, ועצה זו מצאנו במשנ"ב (סי' תרע"ז סקט"ז) לענין אכסנאי שאשתו מדלקת עליו בביתו, והוא חפץ להדליק בעצמו באכסניא משום הדלקת מהדרין, ונחלקו הפוסקים אם יכול להתכוין שלא לצאת בשל אשתו, וכתב המשנ"ב עצה 'שיראה לשער להדליק נרותיו ולברך עליהן זמן מה קודם שמדלקת אשתו בביתו', ובאופן זה יוכל לברך על ההדלקה לכו"ע.

אך לפו"ר נראה דחילוק זה תמוה מאד, דחילוק זה בין דין אשתו כגופו לדין בעלה כגופה כתב המהר"י ענגיל לגבי דינים אחרים של טפילות האשה לבעלה, אבל לגבי נר חנוכה א"א לומר כן, דהא מקור הדין דאשתו כגופו בהדלקת נר חנוכה הוא בא"ר (סי' תרע"א סק"ג וסי' תרע"ז סק"ד), ושם מבואר להדיא דאין חילוק ביניהם, וכלשונו 'דאיש ואשתו כגוף אחד דמיין', וביאר בזה ד' שו"ת מהרש"ל (סי' פ"ה) דאין דין מהדרין לבעל לאחר הדלקת אשתו, ולכן אם האשה הדליקה לפני הבעל, אין הבעל יכול להדליק שנית בברכה מדין מהדרין, וכן משמע מדברי המחצה"ש דזהו טעמו של המג"א המובא במשנ"ב (סי' תרע"ז ס"ב) דאם איחר הבעל לביתו ובינתיים הדליקה אשתו את הנרות, אין הבעל יכול להדליק שנית בברכה ע"ש היטב.

וביותר נראה להוכיח כן, דהנה דין זה שחידש הא"ר דאין דין מהדרין באשה לפי שאשתו כגופו הוא חידוש גדול, ולא מצאנו כיו"ב בשאר מצוות דקיום מצוה של הבעל יועיל לאשתו מפני שאשתו כגופו, וכבר תמה ע"ז הברכ"י (סי' תרע"א סק"ב), ונראה דמקורו של הא"ר הוא מהגמ' (שבת כג.) דרבי זירא היה אכסנאי וסמך על הדלקת אשתו בביתו ולא הדליק בעצמו באכסניא, וקשה וכי רבי זירא לא קיים דין מהדרין, ומזה מוכח דאין דין מהדרין בבעל ואשה, [וראיה זו מבוארת בשו"ת שער אפרים (סי' מ"ב, הובא בא"ר סי' תרע"א סק"ג)], וביאר הא"ר דהוא משום דאשתו כגופו, וא"כ מוכח מזה דגם בעלה כגופה.

[**ועד"ז** ראיתי להגר"ר רייכמן זצ"ל בקונטרס הנ"ל שהעיר ע"ד הזרע אמת (ח"א סי' צ"ז) שכתב בד' התרוה"ד (סי' ק"א) דהא דאין דין מהדרין בבעל ואשה, הוא רק שלא ידליקו שניהם בבית אחד, אבל אם אחד מהם אכסנאי יש דין מהדרין ששניהם ידליקו כל אחד במקומו. ותמה הגר"ר רייכמן דלא יתכן לומר כן, דהא כל המקור דאין דין מהדרין בבעל ואשה הוא מרבי זירא שהיה אכסנאי ולא הדליק במקומו].

וגם מסברא נראה שאין מקום לחלק ביניהם, דהא כבר הבאנו טענת הגר"ר רייכמן זצ"ל דלא מצאנו דין אשתו כגופו במצוות, ומהיכ"ת שהאשה יוצאת יד"ח במצוה שבעלה מקיים, אלא ודאי יסוד הדין הוא כדין נר איש וביתו, דמבואר בזה דחבורה אחת מקיימים את המצוה ע"י הדלקת אחד מהם עבור כולם, וה"נ איש ואשה נידונים כחבורה אחת, וא"כ מהיכ"ת לחלק אם הבעל הדליק או האשה הדליקה. [וכ"כ בקובץ פסקי הגר"ש קמנצקי (עמ' קע"ג) דאין חילוק ביניהם, וגם אם האשה מדלקת באכסניא נפטר בעלה מהדלקה אע"פ שהוא מתאכסן במקום אחר].

ומה שהוכיח השלמי תודה מל' הגמ' 'דמדליקין עלי בגו ביתאי' יש לדחות דכוונת הגמ' דאם היתה אשתו מדלקת במקום אחר, היה רבי זירא מעדיף להדליק בעצמו ולא לצאת יד"ח בהדלקת אשתו, וכמש"כ הביה"ל (סי' תרע"ה ס"ג) דגם לגבי נר חנוכה קיים הכלל 'תבא מארה למי שאשתו ובניו מברכין לו', ורק אם אשתו מדלקת בביתו אין בזה מארה, מפני שעיקר החיוב מונח על הבית.

ולפ"ז אין מקום לעצה הנ"ל, דאם האשה תקדים להדליק קודם בעלה, לא יוכל בעלה להדליק בברכה, ויש להוסיף עוד, דאף אם ישמע בעלה את הברכות מאביו, י"ל דיש בזה חסרון מחמת דברי הביה"ל הנ"ל, דתבא מארה למי שמקיים את המצוה ע"י הדלקת אשתו.

לכוין שלא לצאת יד"ח בהדלקת הבעל

ב. יש לדון דיוכלו שניהם להדליק בברכה ע"י שהאשה תכוין שלא לצאת יד"ח בהדלקת בעלה, וכן בעלה יכוין לא לצאת בהדלקת אשתו.

והנה באופן שאשתו מדלקת עליו בביתו הביא המשנ"ב (סי' תרע"ז סקט"ז) דעת הפר"ח דאינו יכול להדליק באכסניא בברכה ע"י שיכוין שלא לצאת יד"ח בהדלקתה, 'דאחרי דחז"ל פטרוהו ע"י הדלקת אשתו לא כל כמיניה לומר איני רוצה לצאת בשל אשתי' עכ"ל, ומבואר בזה דד' הפר"ח דבע"כ הוא יוצא יד"ח ע"י אשתו ואינו יכול להתחלק ממנה בהדלקה.

אולם נראה להוכיח מיניה וביה מדברי המשנ"ב דדברי הפר"ח אמורים רק באופן שהיא מדליקה בביתו, אבל אם היא מדליקה באכסניא, יכול להתחלק ממנה בהדלקה, דהנה כתב המשנ"ב שם עצה שיוכל להדליק בברכה גם לד' הפר"ח, שיקדים להדליק קודם אשתו (והבאנו דבריו לעיל), וקשה דהא ודאי אשתו עומדת להדליק בברכה בביתו, ולפי הדעות דדין אשתו כגופו נאמר גם על הדלקת אכסנאי, מסתבר דגם אם היא בביתם הקבוע, הרי היא יוצאת יד"ח בהדלקת בעלה באכסניא, (וכ"כ בשלמי תודה שם), וא"כ הרי הוא מכשיל אותה לברך שלא כדין לפ"ד הפר"ח. ובע"כ דגם לד' הפר"ח יכולים הבעל והאשה להתחלק שלא לצאת יד"ח בהדלקה שבאכסניא.

וביאור החילוק, דעיקר חובת ההדלקה היא בבית הקבוע כמו שהבאנו לעיל מדברי הביה"ל, ותקנת ההדלקה לאכסנאי היא רק באופן שלא הדליקו עליו בביתו, ולכן ס"ל לפר"ח דכל שהודלק נר חנוכה בביתו לא חלה עליו חובת הדלקה של אכסנאי, אבל באופן שלא הדליקו עליו בביתו, אלא שהוא יוצא יד"ח בהדלקת אשתו מדין אשתו כגופו, בכה"ג יכול להתחלק מאשתו ולכוין שלא לצאת יד"ח בהדלקתה.

נר חנוכה המצוה במעשה או בתוצאה

אך אין החילוק מבורר היטב, דהא באמת צ"ב ד' הפר"ח, מאי שנא נר חנוכה מכל המצוות דאם מכוין שלא לצאת יד"ח לא יצא. ונודע לבאר בזה עפ"מ שצידדו האחרונים דדין נר איש וביתו מתקיים גם בלא שליחות (עי' פמ"ג סי' תרע"ט סק"א), ויש לבאר דהמצוה אינה מעשה ההדלקה אלא התוצאה שיהא נר דלוק בביתו דומיא דמזוזה ונר שבת, דהמצוה שיהא מזוזה בפתח ונר שבת דלוק בבית, וידוע מה שיסדו האחרונים דבמצוות שהעיקר בהם הוא התוצאה כו"ע מודו דא"צ כוונה (עי' מנ"ח מצוה א' אות כ"ט לענין מצות פריה ורביה, בית הלוי דרוש א' לענין מצות צדקה ובח"ג סי' נ"א לענין אכילת קדשים, אמרי בינה או"ח סי' י"ד לענין מצות יבום, קובץ שעורים כתובות אות ר"נ לענין מצות ציצית, מנחת שלמה סי' א' לענין מזוזה), ולדבריהם י"ל דאף כוונה הפכית לא מהני לבטל המצוות הללו, כי המצוה תלויה רק בעצם התוצאה. וא"כ מאחר שנתבאר דגדר דין אשתו כגופו הוא כדין נר איש וביתו, מה החילוק בין הדלקה בבית להדלקה באכסניא לענין זה.

מהודר יותר להדליק בבית מבאכסניא

אמנם בספר מנחת אריאל (שבת כג. אות כ"ב) כתב שהקשה קושיא זו קמי הגרב"צ פלמן זצ"ל (מה הועילה עצת המשנ"ב כדי לצאת יד"ח ד' הפר"ח), והשיב לו הגרב"צ זצ"ל דיש לחלק, דהאשה שהיא בבית יכולה לומר

לכו״ע שאינה רוצה לצאת בהדלקת הבעל לפי שמהודר יותר לקיים ההדלקה בבית הקבוע ולא באכסניא[1], וע״פ מש״כ הביה״ל הנ״ל דעיקר החיוב מונח על הבית. וזה חידוש.

הטעם דמברכים על הדלקת מהדרין

ויש להוסיף בביאור דבריו, דהנה ידועים דברי הגרע״א (שו״ת תנינא סי׳ י״ג) דלפ״ד הפר״ח (סוס״י תרע״ב) דס״ל דאין לברך על נרות מהדרין מן המהדרין של מוסיף והולך, בע״כ הא דיכולים לברך כל בני הבית על הדלקתם לאחר שהדליק בעה״ב, היינו משום דמכוונים שלא לצאת יד״ח בהדלקת בעה״ב. ולפו״ר דבריו נסתרים מדברי הפר״ח בסי׳ תרע״ז שכתב לגבי אכסנאי דאינו יכול לכוין שלא לצאת יד״ח בהדלקת אשתו, ובע״כ צריך לחלק, דלגבי הדלקת מהדרין אפשר לכוין שלא לצאת יד״ח בהדלקת בעה״ב, ורק לגבי הדלקת בעל לאחר הדלקת אשתו דאין בזה תקנת מהדרין (מפני שאשתו כגופו) ס״ל לפר״ח דא״א לכוין שלא לצאת יד״ח. וא״כ י״ל דה״ה לגבי הדלקה בבית דיש בזה הידור יותר מהדלקה באכסניא אפשר לכוין שלא לצאת יד״ח אפי׳ בבעל ואשתו.

ב׳ חלקים בנר חנוכה - חובת גברא וחובת בית

[ועדיין צ״ע, דהא גם בהדלקת אכסנאי יש הידור להדליק בעצמו כמש״כ התרוה״ד (סי׳ ק״א), ואעפ״כ נקט הפר״ח דא״א לכוין שלא לצאת יד״ח, (עי׳ היטב בדבריו סוס״י תרע״ב וסי׳ תרע״ז ס״ג), וגם צ״ב עיקר החילוק, מאי שנא אם יש הידור בהדלקה זו או אין בה הידור, וצ״ע בכ״ז. ובמק״א הארכנו בישוב הדברים עפ״מ שחידשו חכמי זמנינו דב׳ חלקים יש בחובת נר חנוכה, חובת בית וחובת גברא, ואפשר לקיים כל אחד בפני עצמו, עי׳ ספר ציוני הלכה (עמ׳ קי״א) בארוכה, ובדברי הגר״ב פרענקיל שהובאו בשעה״צ (סי׳ תרע״א סקנ״ב) דמי שמדליקין עליו בביתו יוצא יד״ח דין אכסנאי בהדלקה בבית הכנסת,

---

ו. וכ״כ בספר ציוני הלכה (חנוכה עמ׳ קט״ז) בשם הגריש״א זצ״ל, דמהודר יותר להדליק בביתו מלהדליק באכסניא, ולכן עדיף לשלוח שליח להדליק בביתו מלהדליק באכסניא.

ועוד כתב (שם עמ׳ ק״כ) דהנמצא באכסניא עד מוצ״ש יכול להדליק באכסניא מיד במוצ״ש אע״פ שחוזר אח״כ לביתו, אך אם יגיע לביתו קודם שתכלה רגל מן השוק עדיף שידליק בביתו.

[ובספר חוט שני (עמ׳ ש״י) כתב דהנמצא באכסניא עד מוצ״ש, אם אינו חוזר מוקדם לביתו ידליק באכסניא, ויזהר שלא יחזור לביתו עד שתכלה רגל מן השוק, כי אם יחזור לביתו קודם הוא נכנס לשאלה אם יש לו לחזור ולהדליק בביתו, עכ״ד. ולא ברירא לי אם כוונתו שיתכן שמתחייב להדליק שנית בביתו מפני שזהו עיקר מקום ההדלקה, או כוונתו שיתכן שלמפרע מתברר שהיה דינו להדליק בבית ולא יצא יד״ח במה שהדליק באכסניא].

וביאר 'דגופיה נפטר במה שהדליק בעצמו בביהכנ"ס, ובביתו נפטר במה שהדליקו עליו', אך הדברים מחודשים כמובן].

עכ"פ נמצא לפי דברי הגרב"צ פלמן זצ"ל דבניד"ד ששניהם מדליקים באכסניא, אינם יכולים להתחלק זה מזה, וא"כ נמצא דאין זו עצה.

עצת הגריש"א לשכור את החדר שמתאכסן בו

ג. חידוש מופלא מובא בשם הגריש"א זצ"ל (הליכות והנהגות עמ' 11, ציוני הלכה עמ' קכ"ה), דאם הבעל שוכר או שואל בקנין את החדר שהוא מתאכסן בו, הרי זה נחשב כביתו הקבוע, ואשתו נפטרת בהדלקתו. והוא חידוש רב דהדבר תלוי בקניני ממון, ועוד דאף אם זהו ביתו של הבעל, מ"מ הלא אי"ז ביתה הקבוע של האשה, וצ"ת.

העולה לדינא

למעשה נראה דמאחר שמבואר במשנ"ב (סי' תרע"ז סקט"ז) דאין למחות ביד הנוהגין כד' הרמ"א דבעל הנמצא באכסניא יכול לכוין שלא לצאת יד"ח בהדלקת אשתו בביתו, ויכול להדליק בברכה, אחרי דהרבה אחרונים הסכימו לד' הרמ"א, ורק לכתחילה טוב יותר להדר לשמוע הברכות מפי אחר כדי לחוש לד' החולקים, א"כ בניד"ד דלדעת רבים מגדולי ההוראה אינו יוצא יד"ח בהדלקת אשתו באכסניא, ויכול להדליק בברכה לכו"ע, וגם נתבאר שיתכן דלכו"ע יכול לכוין שלא לצאת יד"ח בהדלקת אשתו באכסניא, בודאי יש להקל בזה לכתחילה שידליקו שניהם בברכה.

הראיות אם יש דין אשתו כגופו לגבי עיקר חובת ההדלקה

בעיקר הנידון אם יש דין אשתו כגופו לגבי עיקר ההדלקה באכסניא, מצאנו כמה ראיות לכאן ולכאן;

א] ז"ל תרומת הדשן (סי' ק"א, שהוא מקור ד' הרמ"א סי' תרע"ז ס"ג); 'שאלה, אכסנאי שהוא נשוי רשאי הוא להדליק בברכה חוץ לביתו או לאו. תשובה, יראה דצריך לדקדק בדבר. אחד מהגדולים הורה ונהג דרשאי להדליק בברכה, ואמר אע"ג דאמרינן בגמ' דכיון דנסיבנא אמינא השתא ודאי לא צריכנא, היינו דלא מחייב, אבל אי בעי מצי להדליק, ולא הוי ברכה לבטלה, דהוי נמי בכלל המהדרין. ועוד איכא למיחש דילמא מישתלי אינשי ביתיה ולא מידלק עילויה. ואמר שכן אירע לו פעם אחת, דאיהו לא מדלק משום דהוה סומך עלה, ואיהי נמי לא מדלקה משום דסבורה היתה דהוא ידליק עליה במקום שהוא' וכו' עכ"ל. מבואר דאשתו של אותו גדול היתה סבורה שהוא מדליק באכסניא והיא נפטרת בהדלקה זו, ומסתימת הדברים משמע שאותו גדול

הסכים לכך אלא שהמציאות היתה שהוא לא הדליק.

ב] בקובץ פסקי הגר"ש קמנצקי (עמ' קע"ג) כתב להוכיח מדברי הביה"ל (סי' תרע"ה ס"ג) שהקשה מ"ט סמך רבי זירא על הדלקת אשתו בביתו ולא השתתף בפרוטה באכסניא, והלא אמרו חכמים תבא מארה למי שאשתו ובניו מברכין לו, ותי' דשאני התם דעיקר החיוב מונח על הבית. ואם נאמר דאינה נפטרת בהדלקתו באכסניא, נמצא דבלא"ה היא חייבת להדליק בבית, וא"כ מה מקום יש להקשות דתבא מארה וכו', והלא אחר שבלא"ה היא מדלקת בביתו הרי הוא פטור מלהדליק, ולמה תבא עליו מארה. ובע"כ דנפטרת בהדלקתו באכסניא, ולכן הקשה הביה"ל דהו"ל להדליק באכסניא עבור שניהם במקום שאשתו תדליק בבית עבור שניהם, ותי' הביה"ל דראוי יותר לקיים את המצוה בהדלקה בבית.

ונראה דאי"ז מוכרח, דאף אם חייבת בלא"ה להדליק בבית, מ"מ הקשה הביה"ל דראוי לו לקיים המצוה בעצמו באכסניא ולא לצאת יד"ח בהדלקתה, ותי' דאין מארה אלא כשבידו לקיים בעצמו את עיקר החיוב, אבל כאן עיקר החיוב הוא להדליק בביתו, וזה אינו יכול לקיים בעצמו[1].

ג] מאידך גיסא מצאנו בלקט יושר (עמ' קנ"ב); 'ואמר השר זצ"ל שפ"א היה סומך (בעל תרומת הדשן) על אשתו ולא הדליק וגם אשתו אינה מדלקת. ופעמים שאיש ואשתו חייבים בנ"ח,

---

1. והנה רבים תמהו על תי' הביה"ל, דהא מבואר במהרי"ל והרמ"א דעדיף לקיים את המצוה באכסניא ולא בהדלקה בביתו, וז"ל הלבוש (סי' תרע"ז ס"א) 'אכסנאי שמדליקין עליו בביתו ורוצה להחמיר משום הידור מצוה ולהדליק בפני עצמו במקום שהוא הרשות בידו, ובלבד שיכוין במחשבתו קודם שעת ההדלקה שלא ירצה לצאת במה שמדליקין עליו בביתו, שאל"כ היה ברכתו ברכה לבטלה' עכ"ל, והעתיקו המשנ"ב סקט"ו. וצ"ב מ"ט הוי הידור לאכסנאי להדליק בעצמו ולכוין שלא לצאת בשל אשתו, והרי מפסיד בזה את ההידור להדליק בביתו. [עי' ציוני הלכה (עמ' קי"א) מש"כ בזה בשם הגריש"א זצ"ל ומה שביאר בדבריו דיש חובת בית ויש חובת גברא, וחובת בית יוצא בהדלקת אשתו, ורק חובת גברא מקיים בפני עצמו].

ואפשר דמ"מ הוי הידור טפי לקיים המצוה בעצמו, וכוונת הביה"ל דעיקר החיוב מוטל על הבית הקבוע ולא על האכסניא, ורק אם אין מדליקין עליו בביתו תקנו חכמים חיוב להדליק באכסניא, ולכן אע"פ שיש הידור להדליק בעצמו באכסניא יותר מלצאת בהדלקת אשתו בבית, מ"מ אין כאן מארה אם יצא יד"ח בהדלקת אשתו, מאחר ואינו מחויב בהדלקה באכסניא כשיש אפשרות של הדלקה בביתו.

כגון שאין להם בית מיוחד, ואין שניהם יחד׳. ומשמע דכוונתו באכסנאים.

ד] כבר הבאנו הקושיא מדברי המשנ״ב שכתב עצה לאכסנאי שאשתו מדלקת עליו בביתו, שיקדים להדליק קודם אשתו, ואז יוכל לברך גם לד׳ הפר״ח, ואם דין אשתו כגופו נאמר גם על הדלקת אכסנאי, מסתבר דגם אם היא בביתם הקבוע, הרי היא נפטרת בהדלקתו באכסניא, וא״כ הרי הוא מכשיל אותה בברכה לבטלה לפ״ד הפר״ח. [ועי׳ לעיל מש״כ לדון בזה].

ואמנם כבר הקשו רבים ע"ד המהרי"ל והרמ"א מ"ט לא עשה רבי זירא הידור זה להדליק בעצמו באכסניא במקום לצאת יד"ח בהדלקת אשתו, ועמד בזה הפמ"ג (סי' תרע"ז מ"ז סק"א בסופו), ובספר שלמי תודה (עמ' קע"ט סוד"ה עוד נראה) כתב די"ל שהיה עני ולא היה לו שמן להדליק בעצמו, דהא מבואר בגמ' דקודם שנשא אשה היה משתתף בפרוטה, אע"פ שבודאי הוי הידור טפי להדליק בעצמו כמש"כ הפוסקים. אך מ"מ י"ל דקושיית הביה"ל היא, דאם היה זה בגדר מארה, בודאי היה מחויב לטרוח ולהשיג שמן לצורך כך, או עכ"פ להשתתף בפרוטה כדי שלא יצא יד"ח בהדלקת אשתו.

הגאון רבי משה יוחאי רז שליט"א
מח"ס שו"ת "ימין משה" ושא"ס

סדר ההפסקות בקריאת שמיני של חנוכה

חנוכה התשע"ב

שאלה: ביום שמיני של חנוכה, מהיכן יתחיל העולה לתורה השלישי, האם יחזור על קריאת "ביום השמיני", או יתחיל מביום התשיעי.

סדר קריאת יום השמיני

תשובה: א. כתב הטור (סימן תרפד): ביום השמיני מתחילין ביום השמיני וגומרין כל הסדר, ויש מקומות שקורין עד פרשה ראשונה של בהעלותך כדי להשלים של חנוכה בסדר הנרות ומנהג יפה הוא. ע"כ. ולא נתבאר בדבריו מהיכן יתחיל השלישי.

והנה בהגהות מיימוני (פי"ג מהלכות תפלה אות מ) כתב שהכהן והלוי קוראים בכל יום פרשת היום, והשלישי קורא בפרשת הקרבן של מחר. וכן בשמיני כהן ולוי בקרבן היום וישראל עד סוף. ע"כ. והאור זרוע ח"ב (סימן שצד) כתב: יום ח' קרי כהן ביום השמיני וביום התשיעי, ולוי קרי ביום העשירי ביום עשתי עשר ביום שנים עשר, וישראל קרי מן זאת חנוכת המזבח עד סוף פסקא עד בהעלותך כן עשה את המנורה. וכן הוא בספר מהרי"ל (הלכות חנוכה דנ"ז ע"א). ע"ש.

דעת הרמ"א

ב. והרמ"א בדרכי משה (סימן תרפד אות ב): וכתבו עוד מנהגים (עמוד קמז) ביום השמיני כהן ולוי קורין בקרבנו של גמליאל וישראל גומר כל הסדר עד כן עשה את המנורה. עכ"ל. משמע דהשלישי קורא קריאה חדשה ואינו חוזר על קריאת ביום השמיני. אכן י"ל דלשיטתו אזיל דבלא"ה העולה השלישי קורא קריאת יום המחרת, כמ"ש שם בסמוך וכ"פ בהגה (ס"א). ואין ראיה לשיטת הש"ע דס"ל דבכל יום קורא השלישי מה שקראו הראשונים.

ג. ולרגע עלה ע"ד דאפשר שגם הש"ע מודה ביום השמיני, מדכתב "ביום שני קורא וכו' ועד"ז בכל יום, ביום שמיני מתחילין ביום השמיני וגומרין כל הסדר". ע"כ. ומדפליג יום שמיני משאר ימים משמע דא"צ לחזור לשלישי על הקריאה. שוב בינותי דאינו כן, ומה שחילקו משאר ימים הוא לפי שיש שינוי בקריאתו משאר הימים.

ולפי"ז מה שכתב המשנ"ב (סק"ד): כהן ולוי קורא בשל גמליאל [-ביום השמיני] וישראל גומר. ע"כ. זה אינו לשיטת הש"ע, לפי שמקורו הוא ממנהגים, ואין כן דעת הש"ע, דלדעתו שוה יום שמיני לשאר ימים שהשלישי קורא מה שקראו שנים הראשונים וביום שמיני מוסיף עליהם קריאת שאר קרבנות הנשיאים להשלים הענין.

אם מותר לחזור על קריאה פעמיים

ד. ויתכן שיש ללמוד זאת מענין הוספת עולים בשבת וי"ט. וכדלהלן.

דהנה במרדכי (מגילה פ"ד סימן תתלא) מובא: כתב רבינו אפרים לרבינו יואל, הנה בשמחת תורה יצאתי מבית הכנסת בחרי אף, כי שמעתי זה החזן שחוזר וקורא 'ולאשר אמר' יותר מעשרה פעמים, ומי התיר לו לעשות כן, והרי בגמרא (מגילה כב.) לא התירו בזה אלא במקום דלא אפשר. ע"כ. ובשו"ת התשב"ץ ח"ב (סימן ע) כתב: ודע כי בבואי בכאן ראיתי מנהג משונה שמוסיפין בשבתות ובי"ט אנשים הרבה והרבה פעמים חוזרין לקרות פרשה אחת, וגערתי בהם שאם רצו להוסיף על השבעה היה להם לחלק הפרשה למנין הקרואים, כי מהתוספתא נראה שאין לחזור פרשה אחת ב' פעמים, אלא אם כן היה חובת היום באותה פרשה והיא קטנה למנין הקרואים שאנו צריכין לחזור ולכפלה, אבל שלא לצורך אין לעשות כן. עכ"ל. ומבואר דכל היכא שאפשר לקרוא פסוקים חדשים אין לחזור על הקריאה הקודמת.

ה. הן אמת שבספר העתים (סימן קפה) כתב: ונשאל מרבינו האיי הקוראים בספר תורה מהו שיעמדו אחרים וידלגו ויקראו אותן פסוקים כשצריך שליח צבור להוסיף אנשים על המנין הראוי לאותו היום, כגון שבת או יום טוב שיש בו חתן וכדומה לו, והשיב מנהג כל ישראל לעשות כך, ואין גנאי, וכי לא כופלין פסוק 'ואמרת להם' בראש חודש, וקרבן נשיאים בחנוכה, וקרבן החג בחוה"מ סוכות, וכמה פעמים נוהגים לחזור ולקרות ולקחתם לכם ביום הראשון עשרה אנשים, 'ולאשר אמר' שלשה וארבעה וחמשה כמה ילדים, ואין לחוש בזה משום ברכה שאינה צריכה, דכל מאי דאורחיה היא ברכה צריכה היא. ע"כ. וכן כתב הריב"ש (סימן פד) שהואיל ואמרו חז"ל (במגילה כא.) שמותר להוסיף על מנין העולים בשבת, מותר לחזור אותה קריאה עצמה לכמה עולים בזה אחר זה, שהרי בימי חנוכה, שקוראים בפרשת הנשיאים, כהן ולוי קוראים הפרשה בין שניהם, וישראל חוזר וקורא אותה פרשה. ע"כ. וכן כתב בחידושי הריטב"א (מגילה כב ע"א בסוף ד"ה מיתיבי) שנהגו כשיש משתה חתנים וקורין רבים בשבת שחוזרין וקורין מה שקראו הראשונים, ויש מעכבין בדבר ואין טעם לדבריהם. ע"כ. ומרן הבית יוסף (או"ח סימן רפב) הביא להלכה

דברי הריב״ש הנ״ל, וסיים על זה, שכן נהגו העולם. ושלא כדברי המרדכי בשם רבינו אפרים (הנ״ל). וכן פסק בשלחן ערוך (שם סעיף ב).

לכתחלה אין לחזור על קריאה פעמים

ו. הנה כי כן נראה שאין חשש בכפילת הפסוקים, מ״מ אמאי יעשו כן לכתחלה, הלא אפשר לקרוא המשך הפרשיות ביום התשיעי ואילך, ואין דנין אפשר משאי אפשר. ובאמת מהר״א הלוי בשו״ת גנת ורדים (או״ח כלל ב סימן כב) כתב לפקפק על דברי הריב״ש הנ״ל, שאין למדים אפשר משאי אפשר, שהרי מרן בשלחן ערוך (או״ח סימן קלז) כתב בזו הלשון: הקורא בתורה, וחזר השני מה שקרא הראשון, אם הוסיף השני על מה שקרא הראשון שלשה פסוקים וכו׳, עולה מן המנין, ואם לאו אינו עולה מן המנין חוץ מקריאת הקרבנות של פרי החג ״משום שאי אפשר״. ואם כן הוא הדין לכאן שאין ראוי להקל לקרות לזה מה שקרא חבירו, כיון שאין הכרח גדול לזה. ואף על פי שיש ליישב המנהג בדוחק, מכל מקום אין ליחיד לעשות מעשה לעצמו לעלות לספר תורה לאותה קריאה שקרא חבירו. וצריך עיון. עכת״ד.

ז. וכן מבואר בשיירי כנסת הגדולה (סימן רפב הגב״י אות א, דנ״ג ע״א) שכתב: מה שנוהגים קצת שלוחי צבור דאף על פי שיש בפרשה כדי לקרות לכל עולה שלשה פסוקים ויותר, הם אינם משנים ההפסקות של שבעת העולים, וחוזרים וקוראים פיסקא אחת לכל העולים הנוספים, לא יפה הם עושים, דכיון דאפשר לצאת ידי חובת כל הסברות, מה להם להכניס עצמם בחשש איסור לפי דעת המרדכי, והלכך הנכון שהשליח צבור יקרא ג׳ פסוקים לכל עולה, ואם בכל זאת לא יספיקו הפסוקים שבפרשה לכל העולים, אז יחזור לקרות מה שכבר קרא. ע״כ. וגם מרן החיד״א בברכי יוסף (סימן רפב סק״ג) כתב, שאף על פי שהמנהג בכמה מקומות כהוראת הריב״ש ומרן להתיר לקרות עולים הרבה בפרשה אחת, ואין למחות בידם, מכל מקום ירא שמים היכול להזהר, לא יעלה כשאין קוראים לו קריאה חדשה. ואיש על העדה שדבריו נשמעים בקהל עדתו, ינהיג שיקראו כל העולים מחדש איזה פסוקים חדשים. ע״כ. הא לן דכל היכא שאפשר לקרוא פסוקים חדשים לא יחזרו על הקריאה הקודמת.

חשש טורח ציבור

ח. וכי תימא מה בכך, הלא בלא״ה אין כאן חשש ברכה לבטלה שהרי ממשיכים לו ביום התשיעי ואילך. י״ל דמשום טורח צבור נגעו בא, דכיון שמצד חובת היום אין צריך לקריאה זו דוקא, א״כ למה יטריחו הציבור בקריאת הפרשה הזו שוב. דבשלמא כשיוצאים בה ידי חובת קריאה, חוזרים, וכמו בשאר הימים, אבל כאשר אין בה צורך

לעיקר החיוב למה יקראו שוב. וכבר מצינו במגילה (כב:) שאמרו דכשיש ביטול מלאכה לעם כגון בתעניות קורין שלשה עולים ולא יותר, כדי שלא יבטלו ממלאכתם. ושם הוא ביטול זמן מועט של כדי אמירת שתי ברכות, ואעפ"כ חששו לביטול מלאכה. וא"כ י"ל דגם כאן לא יאריכו הקריאה במה שכבר קראו, מפני ביטול מלאכה. והלכך בשאר ימים כיון דבלא"ה קורים פרשת נשיא אחד, אמרו שיקראו שוב את נשיא אותו היום עצמו, אבל ביום השמיני כיון שממשיכים אח"כ קריאת שאר ימים, למה יטריחו ויעכבו הציבור זמן של קריאת פרשה אחת.

אם קריאת יום התשיעי חשובה מענין היום

ט. והנה כל זה כתבתי בהניח שקריאת 'ביום התשיעי' ואילך חשיבי כעיקר חובת קריאת היום, ולאו דוקא קריאת היום השמיני, ואולם חוכך אני בזה דשמא כיון שתקנו שכל יום יקראו יומו, א"כ ביום השמיני צריכים שכל השלשה יקראו בשל נשיא היום השמיני כי זה הוא עיקר קריאת חובת היום, והשאר אינה אלא תוספת. וכיו"ב כתבו האחרונים (שהבאתי בספר מנורת זהב פי"ד הערה ג) דביום הראשון של חנוכה לא יסיימו לכהן בפסוק ואני אברכם אלא ימשיכו מקריאת הנשיאים ממש, שהיא עיקר חובת היום. וה"נ דכותה.

י. אולם זה אינו, שהרי בגמרא אמרו "בחנוכה בנשיאים" ולא חילקו סדר הימים, ש"מ שהעיקר לקרוא בענין הנשיאים, משא"כ ברכת כהנים אינה מהנשיאים, וכמו שכתב הרב בן ידיד שהבאנו במקומו. אבל בענין הנשיאים עצמם אין הבדל אם קורא של היום או של יום אחר. והראיה מהמנהג שהביא הרמ"א הנז' שקוראים לשלישי קריאת הנשיא של יום המחר, ואטו לפי שיטתו יעשה דלא כהש"ס שאמרו בחנוכה בנשיאים. אלא על כרחך שכל פרשת הנשיאים חד היא, וחילוק הימים אינו מעכב. וגדולה מזו הלא ביום הראשון לכו"ע אין הכהן והלוי קוראים בקרבנו של נחשון, ולא עלה על דעת איש לומר שאינם קורים בנשיאים, א"ו דמפסוק ויהי ביום כלות משה עד סוף הפרשה הוא בכלל הנשיאים. מה גם שאין לומר שסדר הימים יעכב שהרי קרבנות הנשיאים לא הוקרבו בחנוכה, אלא בחודש ניסן. ואינו דומה לאדם שקורא למשל ביום שני של סוכות קריאת יום השלישי ששינה מהאמת, מה שאינו כאן שאינו זמן ההקרבה לפי האמת.

הסוברים שיחזור קריאת "ביום השמיני"

יא. ובחופשי באמתחות הספרים מצאתי למרן החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"א סימן ק) שכתב בזה, ובתוך דבריו נזכרו כמה מהסברות שצדדתי לעיל בס"ד.

ואלו דבריו: בקריאת ס״ת ביום ח׳ של חנוכה. נהירנא כד הוינא טליא שהרב המובהק אביר הרועים כמהר״ר מאיר מזרחי זלה״ה כתב בגליון ס׳ פרי חדש סימן תרפ״ד על מ״ש הרב פרי חדש דמי שקורא לכהן פרשת ברכת כהנים לבדה קרוב להיות ברכתו ברכה לבטלה ומידי סדר היום לא יצאו כתקנו דסדר היום הוא פרשת נשיאים ודחה דברי הרב שיירי כנה״ג ע״ש, על זה כתב הרב מהר״ם הנז׳ דנראה בעיניו דביום חנוכת המזבח יקרא ש״ץ לכהן ביום השמיני עד מלאה קטורת והלוי פר אחד עד ביום התשיעי והשלישי חוזר מתחילת ביום השמיני ומסיים כל הסדר, ובזה נמצאו ג׳ העולים קורין בפרשת ביום השמיני אלו דבריו. ובו בפרק חלקו עליו שאר הרבנים, דכל קפידת הרב פרי חדש היינו שיקראו ב״נשיאים״ אבל אין צריך כלל דג׳ העולים יקראו בשמיני, והכהן יקרא ביום השמיני וביום התשיעי ולוי ביום העשירי וביום י״א והשלישי ביום י״ב עד גמירא או כיוצא בזה. עד כאן דבריהם. וכבר בא מעשה לידי בהיותי בשליחות מצוה באחת הערים שהש״ץ ביום ד׳ של חנוכה קרא עם הכהן ביום ה׳ ושוב נזכר וקרא עם הלוי ביום ד׳ כולו והשלישי קרא ביום ה׳. ומסברא ולפי הרשום בזכרוני אמרתי דאין קפידא ד״כל שקרא בנשיאים סגי, דהני קרבנות אין ענינם בחנוכה״. ואחרי כן בבואי אל עיר גדולה ראיתי שכן כתבו הרב משאת משה והרב דבר משה ע״ש בכיוצא בזה והדברים פשוטים. ואחר זמן רב מאד ראיתי שכ״כ הגהות מיימוניות (פי״ג מהל׳ תפלה) ובס׳ ארחות חיים (דף כו) ובס׳ אליה רבה (ס״ק ד). הראת לדעת כי מ״ש הרב מהר״ם מזרחי הנזכר כיון לדעת קדושים הנז׳, אלא דהם ז״ל נוהגים בכל יום לקרות השלישי יום מחר, ומשו״ה כתבו דהשלישי קורא משם עד הסוף. ״ולדידן שאין אנו קורין אלא דבר יום ביומו, לכתחילה יש לקרות השלשה בפרשת ביום השמיני״ כדברי הרב מהר״ם מזרחי ז״ל וכו׳ ולסיים עמו עד כן עשה את המנורה דפרשת בהעלותך. עכת״ד.

יב. גם הגאון הראש״ל רבי מיוחס בכר שמואל בספר פרי האדמה (הלכות תפילה פי״ג הי״ז, ד״כ ע״ב) אחר שהביא דברי הפר״ח הנז׳ כתב: ולפי זה גם ביום שמיני נמי ראוי שהכהן יקרא ביום השמיני עד פר אחד והלוי פר אחד עד סוף פרשת הנשיא והשלישי יחזור לקרות מביום השמיני עד כן עשה את המנורה ואם קרא מביום הט׳ ואילך שפיר דמי כי פרשת בהעלותך שייך לסדר היום ופרשת הנשיאים אעיקרא מענין של יום הוי וכמ״ש המשאת משה (חאו״ח סימן ז). ע״ש.

הסוברים שאין צריך לחזור

יג. ואולם מהרי״ש טאריקה בספר בן ידיד (הלכות תפילה שם) כתב על דברי הרב פרי האדמה: ולענ״ד אין

צורך כי אם כמ"ש ההגהות מיימוני כהן ולוי בקרבן היום וישראל עד סוף עי"ש, וכן הביא הוא שם בסוף דבריו בשם מהרי"ל עי"ש. וכ"כ הר"ב דרכי משה ע"ש, והטעם ודאי דכל פרשת הנשיאים ענין היום הוא, אלא דלשופרא דמילתא קורין שנים בחובת היום, אבל כל פרשת הנשיאים ענין היום היא, ולא דמי לברכת כהנים דאינה ענין כלל, ופוק חזי מאי עמא דבר דאין חוזר השלישי לומר ביום השמיני, ומי שירצה לנהוג כן צריך להביא תלמודו בידו דאית ביה משום אכחושי מנהג קדום נהוג בלא שום צד איסור כלל. עכ"ל.

מנהגי הקהילות

יד. נראה מדבריו שהיה המנהג אצלם שלא לחזור על קריאת ביום השמיני, ומקום מושבו היה ברודוס. וכן היה המנהג באיזה קהלות באזמיר, כמ"ש הגאון רבי נסים אברהם אשכנזי בשו"ת מעשה אברהם ח"א (סימן לג ד"ל ע"ב) שאחר שהביא שמהר"ם בן ברוך בתשובות הקצרות, כתב שאין חוזרין על הקריאה ביום השמיני. תמה על החיד"א שלא ראהו, וסיים: ומיהו מנהגינו בק"ק בקור חולים יב"ץ כמ"ש מהר"ם בר ברוך, ואף שראיתי מ"ש החיד"א, עכ"ז לא מלאני לבי לשנות את המנהג ותיקין. ע"כ. אולם לעומתו הגאון מהר"ח פאלאג'י בספר מועד לכל חי (סימן כז אות עא) כתב: ובקריאת היום האחרון איכא בזה מבוכה גדולה, ואני בעוניי אספתי באומרי"ם על פתגם דנא בספרי זוטא ספר חיים סימן [ל]ט (אות יב), והעלתי להלכה ולמעשה דגם ביום השמיני יש לקרות כסדר כל יום, דהיינו כל השלשה בקרבן נשיא של יום השמיני, והשלישי חוזר וקורא מיום השמיני עד כן עשה את המנורה. עכ"ל. [ואין תימה על חילוק המנהגים באזמיר עצמה, צא וראה מש"כ רבנו אליה חאקו בספר "מצא חן" הלכות תפילה (פי"ג הי"ז, עמוד נה במהדורתנו) שיש כמה חילוקי מנהגים בין הקהילות שם בכמה דברים].

טו. וראיתי להגאון שדי חמד (אספ"ד מערכת חנוכה אות יב, דפ"ה ע"ב) שצידד בזה, וכתב דלדידן דנהגינן כפסק מרן יש לנו לקרות לכהן וללוי ביום השמיני ויחזור הישראל ויקרא ביום שהמיני ומשם והלאה, וכן אני מורה ובא. ושוב ראה שמהרח"א אדאדי בספר השומר אמת (סימן כז אות ד) השיב ע"ד הרב מעשה אברהם. והרב שד"ח סיים: הא למדת שיש לכל מנהג הנ"ל סמוכים דרבנן ונהרא נהרא ופשטיה.

ושו"ר למו"ר בשו"ת יחוה דעת ח"ד (סימן ט"ל) שכתב בזה, והביא דברי הפוסקים בזה, והשיג על מ"ש בשו"ת תבואות שמש (חאו"ח סימן עה). וסוף דבר העלה שלפי מנהגנו ראוי שכל שלשת העולים יקראו בפרשת

היום. וכן המנהג פעיה"ק ירושלים. וכמו שכתב בספר שער המפקד (דף קמז ע"א), וכ"כ בספר נהר מצרים (דף נא ע"א). ע"ש. וכן פסק בשו"ת פרחי כהונה (חאו"ח סימן כא). ע"ש. וכן נתפשט המנהג בארצנו הקדושה. וכן עיקר. ע"כ. אחר זמן הגיעני הספר הנכבד "פרדס יוסף החדש" לידי"נ הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, על חנוכה, ושם (עמוד תקלה) עמד במשנה זו, ועיין שם אודות מי שטעה ולא השלים הקריאה.

מסקנא

טז. זאת תורת העולה: ביום שמיני של חנוכה משלימים את כל קרבנות הנשיאים, אמנם יש חילוק מנהגים אודות קריאת העולה השלישי: למנהג בני ספרד יתחיל העולה השלישי מפסוק "ביום השמיני", ואע"פ שקראוהו הראשונים. וימשיך קריאת ביום התשיעי עד "כן עשה את המנורה" שבתחילת פרשת בהעלותך. אולם למנהג בני אשכנז יתחיל השלישי בפסוק "ביום התשיעי" עד גמירא. ונהרא נהרא ופשטיה.

הגאון רבי שלמה שיינמן שליט"א
מח"ס אוצרות תפילין רבינו תם. ושא"ס

הדלקת נר חנוכה לדרים בקומה גבוהה יותר מכ' אמה[א]

בימינו שרבים הם הדרים בבניינים רבי קומות, דנים הפוסקים בדין מקום הדלקת נר חנוכה, דהנה לנוהגים להדליק בכניסה לבית לחצר או לבנין לא קמבעיא וכדלהלן, אך כיום שנוהגים רבים וטובים להדליק בחלון הבית[ב] הפונה לרשות הרבים[ג], יש לדון האיך לנהוג בחלון שמעל כ' אמה מקרקע רה"ר.

אי' בגמ' (שבת כא: - כב.) ת"ר נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, אם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרה"ר ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו וכו' אמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום נר של חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה כסוכה וכמבוי'.

ופירש"י (ד"ה פסולה) דלא שלטא בה עינא למעלה מכ' אמה וליכא פרסומי ניסא[ד].

ונר חנוכה שהניחו למעלה מכ' אמה, כתב הרמב"ם (פ"ד מחנוכה ה"ז) שלא עשה כלום משום שאינו ניכר.

ובטור (סי' תרע"א) כתב 'מצוה להניחה למטה מי' טפחים ואם הניחה למעלה מי' יצא אבל אם הניחה למעלה מכ' אמה אפי' בדיעבד לא יצא דלא שלטא ביה עינא וליכא פירסומי ניסא' והביא שם שיטת ה"ר יואל יעויין בהערה[ה] ונראה שאינו נוגע לנדו"ד.

א. להלכה ולא למעשה, ואינו אלא כמ"מ הוא לו.

ב. יעויין ספר העיטור (ח"ב חנוכה קיד ע"ד) אהל מועד (חנוכה נתיב ה') ריטב"א (שבת כא:) רבנו ירוחם (נתיב ט' ח"א) ארחות חיים (חנוכה סי' ט"ו) ועו"ר דאע"פ שמדינא דגמ' יש להדליק בפתח ביתו או חצרו מ"מ אם יש חשש כלשהו כגו' ליסטים כיבוי הנר וכדו' יש להקל ואף לכתחלה, והוא נדון בפנ"ע ואכמ"ל.

ג. כתב הפר"ח (סי' תרע"א סק"ה) דהמדליק בחלון לא ידליק בחלון הפונה לחצר אלא הפונה לרה"ר דאיכא בהו פרסומי ניסא.

ד. כתב משך חכמה (בראשית לז כד) שלהורות על נס פך השמן צריך שיהא שלטא ביה עינא והיינו תוך כ' אמה, 'ורמז לזה שהיה מאיר בתוך ההיכל ופתחו של היכל גבוה כ' אמה'.

ה. שיטת רבי יואל הלוי ז"ל (הביאו בנו הראבי"ה, חנוכה סי' תתמ"ג) דמה שאין מדליקים מעל

כ' אמה ה"מ בימיהם שהיו מניחין בחוץ, אבל לדידן שמניחין בפנים אפילו למעלה מעשרים אמה כשירה, כדאמרי בסוכה 'דפנות מגיעות לסכך אפילו למעלה מעשרים אמה כשירה' דשלטא ביה עינא.

ויש לציין שמסברא דבריו אינם נוגעים לנדו"ד, משום שחידושו אינו אלא באופן שהדליק בתוך בית גבוה וההדלקה נעשית מעל כ' אמה, ובקל יראה האדם תוך ביתו את הנר אף אם גבוה ממנו, אך במדליק בחלון ביתו כלפי רה"ר כנדו"ד, מסתברא דאין כל חיבור של מראה עין האדם העומד ברה"ר לנר שלמעלה, וכפי שיבואר בדברי האחרונים דלהלן בטעם ההיתר של חידושו, ויש להסתפק בזה.

ותמה ע"ז בטור וז"ל 'שאין הנידון דומה לראייה דהתם בעינן שתשלוט עינו בגג וכיון שמחיצות מגיעות לגג על ידם ישלוט עינו בגג אבל הכא שצריך שישלוט עינו בנרות כיון שהוא למעלה מכ' דלא שלטא ביה עינא מאי נפקא מינה בגג שהוא עדיין למעלה ממנו בשבילו לא שלטא ביה עינא טפי'.

בב"י הביא דברי מהר"י אבוהב שסברת ה"ר יואל שהאויר מזיק לעינים ואין האדם יכול להביט למעלה כל מה שירצה ולזה הביא ראיה מסוכה שאם הדפנות מגיעות לסכך אפילו למעלה מעשרים כשרה ושלטא בה עינא וא"כ אין מקום לקו' הטור, משום שהטעם להיתר אינו שהדפנות נוגעות בסכך אלא שאין האויר מזיק לרואה.

אך בב"ח דחה דבריו וכתב דבודאי לא נעלמה סברה זו מעיני הטור ואעפ"כ השיג עליו דמנ"ל לה"ר יואל דסברא זו הלכה היא כיון שאין לו בזה ראיה ברורה מהך דסוכה דאפשר לדחות ולומר דשאני התם דבעינן שישלוט עינו בגג וכו' דאיכא למימר דהאויר לא מעלה ולא מוריד אלא עיקר הטעם דעל ידי המחיצות ישלוט עינו בגג וכו' וזהו שדקדק בלשונו ואמר שאין הנדון דומה לראיה. ועוד הביא מדברי הר"ן סייעתא לדעת הטור יעוי"ש.

הט"ז (סק"ה) האריך לתמוה על דברי מהרי"א ממה שאין הגמ' מביאה היכ"ת להכשיר מעל כ' אמה באופן שהניח דופן וכדו' דממילא אין האויר מזיק, ועוד כ' דמסתבר כדעת הטור שהלא הדלקת נ"ח בלילה ואזי אין שייך לטעמא שע"י דפנות הבית יראה הנר שהרי הנר קטן ואינו מועיל כשנמצא מעל כ' אמה, יעוי"ש.

ובפר"ח (שם סק"ו) הביא מה שדימה ה"ר יואל דין חנוכה לסוכה גבוהה וכתב דאע"ג דלא קיי"ל כרבה גבי סוכה [בגמ' (סוכה ב:) איפליגו אמוראי בטעם פסול סוכה גבוהה מכ' אמה, לרבה היינו משום דלא שלטא בה עינא, ולפי"ז דפנות המגיעות לסכך, הסוכה כשרה אף גבוהה מכ' אמה, אך לרבא הטעם משום שאינה כדירת עראי, הלכך בין מגיעות דפנות לסכך ובין לאו הסוכה פסולה] היינו טעמא כדאמרינן התם, כולהו כרבה לא אמרי ההוא ידיעה לדורות היא ולא בעינן שלטא עינא. ומינה ילפי' דבחנוכה דבעינן שלטא עינא משום פרסומי ניסא, כולהו מודו (דבדפנות מגיעות לסכך) אפילו למעלה מעשרים אמה כשירה. אבל בתוס' (שם ד"ה וכיון) כתבו דכיון דדפנות מגיעות לסכך משלט שלטא ביה עינא, ולא דמי לנר חנוכה וקורת מבוי דלא חשיב היכר למעלה מעשרים אע"פ שהקורה על גבי כותלים, דהתם קורה טפח לא שליט ביה עינא כמו בסוכה דרחבה טובא, וכן כתב הר"ן שם, וזה הפך דעת ה"ר יואל.

פסק השלחן ערוך (סי' תרע"א סעי' ו') דאם מניחו למעלה מכ' אמה לא יצא, וברמ"א הוסיף דאף אם לקח המנורה כשהיא דלוקה והניחה למטה מכ' לא יצא, דהדלקה עושה מצוה[ו].

ובזה באנו לדון מהו בדיירי הבניינים של ימינו המתגוררים בקומות שמעל כ' אמות מראות עיני אינשי.

חידוש גדול מצינו בדברי הריטב"א (שבת כב. ד"ה ואם דר) עמש"כ בגמ' 'ואם דר בעליה מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים' וז"ל 'פי' וסתמא קאמר אע"פ שהיא גבוהה לבני רשות הרבים למעלה מעשרים אמה, דבדידיה משערינן כיון דלא איפשר אלא בהכי וכדאמרינן[ז]'. היינו שאם גר בעלייה גבוהה למעלה מכ' אמה לא

בדרכי משה (שם סק"ג) הביא מש"כ מהר"א מפראג דשיטת ה"ר יואל א"ש אי פסקינן כרבה אבל כיון דפסקינן כרבא [דאינה סוכת עראי] בכל כה"ג פסול, ותמה בשו"ת התעוררות תשובה (או"ח סי' תרע"א) מה שהביא הסברות לפסול הסוכה דאינו עניין לכאן כלל, וביאר דכתב כן דלא נטעה לומר שגבי סוכה ההלכה אם דפנות מגיעות לסכך כשירה [אולם עיקר סברת ה"ר יואל אמת היא ואכן גבי נ"ח הדין כן. א"ה, בר מיניה לא מצאתי מי שפסק כן, רק יעויין בשו"ת פנים מאירות (ח"א סי' מ"ז) שהאריך להעמיד דברי ה"ר יואל על מקומם אך איני יודע אם פסקם להלכה ולמעשה].

יעויין עוד במור וקציעה (שם ד"ה וכתב ה"ר יואל) שהאריך לבאר פירכת הטור על ה"ר יואל, וכן בנהר שלום (סק"א) שהאריך בדעת הט"ז.

ודעת ה"ר יואל לא איפסיקא להלכתא ואין לחלק בין מדליק בבית או בחוץ וכדמשמע בשו"ע, וכ"פ לבוש (סעי' ו') ב"ח (שם) ט"ז (סק"ה) ומשנ"ב (סקכ"ח).

ו. המג"א (סק"ז) הביא דברי הישו"ש שפי' הטעם משום שהרואה אומר לצרכו הוא דאדליק לה, יעויין מחצה"ש (סק"ז) ומאמר מרדכי (סק"י). בפמ"ג (א"א סק"ז) הביא מש"כ הראשונים בזה, ומש"כ פר"ח (סי' תרע"ה סק"א) באופן שהדליק במנורה שמיחודת לנ"ח שיש לה ח' פיות דהתם שפיר צריך לטעמא דהדלקה עושה מצוה, ובעט"ז (סי' תרע"א סק"ב) כתב דנפק"מ ביש לו נר אחר. יעוי"ש עוד אם יש לברך כשמדליק שוב מתחת לכ' אמה.

הגרעק"א זצ"ל (שו"ת תנינא סי' קכ"ה) הביא מה ששאל חתנו מדוע הביא המג"א את דברי יש"ש ומאי נ"מ בזה. והשיב דבפשוטו בא לומר דרך קושיא על לשון השו"ע דהדלקה עושה מצוה דמשמע דתליא בזה, וע"ז כתב דלא תליא בזה, דלכ"ע לא יצא משום דהרואה וכו' [עיי"ש עוד שביאר אמאי הביא הטעם בשם יש"ש אף דהם דברי תוס' מפורשים בערובין וסוכה, ואכמ"ל].

ז. בשו"ת להורות נתן (ח"י סי' נ"ו) הק' דלדברי הגמ' דמעל כ' אמה לא שולטת העין מדוע יש להדליק בחלון והלא אין בני רה"ר רואים הנר ועיקר הדלקתו לבני ביתו, וביאר דוודאי אין הכוונה שמעל כ' אמה אין העין רואה כלל, דעפ"י האמת אדם רואה עד שיתסר מיל (בכורות נד:) אלא הפי' שאינו שולט בראיה טובה אלא עד כ' אמה, ולפיכך ידליק בחלון דמ"מ איכא פרסומ"נ

משערים את הגובה מרה"ר ולמעלה אלא מהמקום שבו נמצא המדליק, ולא מצינו עוד מהראשונים שדנו בזה.

דעת הפרי חדש (סי' תרע"א סק"ה) ש'דבר ברור הוא שאם החלון למעלה מכ' אמה שמניחה על פתח ביתו' וכ"כ פרי מגדים (א"א סק"ח) מחצית השקל (סק"ו) וחיי אדם (כלל קנ"ד סעי' ט"ז).

כעי"ז כתב מחצית השקל (סק"ו) שיש למדוד הכ' אמה מקרקע רשות הרבים ולא מקרקע הבית, דהא טעמא דלמעלה מעשרים לא יצא דלא שלטה ביה עינא, ובעינן שישלוט בו עין בני רשות הרבים. ומיהו לדידן דעיקר הכירא לבני הבית, סגי אם הוא למטה מעשרים מקרקע הבית. ומ"מ אפשר גם לדידן בגבוה חלון יותר מעשרים מקרקע רשות הרבים, עדיף טפי להניחו סמוך לפתח ובטפח הסמוך למזוזה, כיון דלמעלה מעשרים ליכא הכירא לבני רשות הרבים, ולבני הבית עדיף הכירא דידהו סמוך לפתח.

אמנם דעת פרי מגדים (מב"ז סק"ה) דלדידן שמדליקים בפנים רשאי להדליק בחלון, דמ"מ יש היכר קצת לבני רה"ר.

שיעור כ' אמה[ח]

שיעור כ' אמה במדות זמננו, לדעת בעל החזון איש זצ"ל 11.52 מטר ולדעת הגר"ח נאה זצ"ל 9.60 מטר.

לגבי מנהג ירושלים, כתב החזו"א (או"ח סי' ל"ט סק"ה) שהגר"ש סלנט זצ"ל נהג להקל בירושלים במידי

פורתא לבני רה"ר.

והגדיר זאת הגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני חנוכה פי"ט) שהדלקת נ"ח עד כ' אמה הוא בכדי שתהא העין נתפסת בנר כשהולכים ברה"ר, אולם למעלה מכ' אמה אע"פ שאפשר לראות, מ"מ אינו אלא בגדר 'חיפוש', וה"נ אם הנר כנוס בצד ורק ע"י הסתכלות לכיוונו יראה הנר מסתבר שאף תוך כ' אמה מיקרי לא שלטא ביה עינא, וסיים 'וקשה לקבוע בזה גדרים אלא דהרבה פעמים יש מקום ברה"ר שהוא בתוך כ' אמה ששם הוא ניכר ממש וזה כבר סגי'.

וכעי"ז נשאל הגרי"ש אלישיב זצ"ל (פניני חנוכה עמ' נ"ד) גבי פתח שא"א לראות הנרות מרה"ר אלא א"כ מטה ראשו בכוונה לכיוון זה, והשיב שאינו מקום כשר להדלקה, וכדין מדליק מעל כ' אמה שאע"פ שאם יגביה העומד למטה את ראשו כלפי מעלה יראה הנ"ח מ"מ פסול. אך הוסיף שאם כשמסובב ראשו בדרך הילוכו וכדרך העולם שמסובבים ראשם הנה והנה אזי יראה את הנר שפי"ד.

ח. כתב אבודרהם (סדר הדלקת נ"ח ד"ה והטעם) כתב שבג' דברים מצינו ענין כ' אמה מבוי נ"ח וסוכה, ורמז לכך מפסוק זאת חנוכת 'המזבח ביום' וגו' עולה למנין ק"כ, והיינו שעד מאה ועשרים טפחים שהן כ' אמה הדלקתו כשרה.

דרבנן היכא דלא אפשר עפ"י 10 ס"מ לטפח.

וכתב בעל החזון איש זצ"ל (קו' השיעורין) שיר"ש יחמיר בדאו' כל הדעות, והכא מדרבנן שייך להקל ובפרט עפימש"כ בספר הלכות חג בחג (חנוכה פ"ה הע' 11) שאמר בעל קהלות יעקב זצ"ל שדברי בעל החזו"א זצ"ל נאמרו רק בשיעורי נפח כרביעית או כזית וכדו' אבל בשיעורי אורך כטפח אמה וכדו' לנוהגים כהחזו"א א"צ לחוש כלל לשיעור הקטן.

מדידת כ' אמה מהשלהבת או מגוף הנר

כתב פמ"ג (מב"ז סק"ה) דאף בנרות שעוה ארוכים כל שמקום הלהב הוא למעלה מכ' אמה פסולה ויש למדוד הכ' אמה מאור הנר ולא מהנר או מהחנוכיה[ט], וכ"פ שער הציון (סקל"ג) וכ"ד הגר"ש וואזנר זצ"ל (מבית לוי ח"י עמ' ה') הגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני חנוכה פי"ט) הגר"ח קניבסקי (עלי שיח חנוכה אות נ"ח) ועוד, יעויין בהערה שיטת החולקים[י].

בשו"ת דברי יציב (ח"ב סי' רפ"ד) כתב הדין בנר שעוה שהניח הלהבה מעל כ' אמה ואחר כמה רגעים ירדה הלהבה לפחות מכ' אמה, דאע"פ שכשלקחה דלוק והניחה פחות מכ' אמה לא יצא, שמא י"ל הכא ד'אשו משום חציו' (וכסו' דבב"ק כב.) וכעין שכתב נמוק"י גבי נר שבת שמדליק

ט. אמנם בספר מר ואהלות (מנורה הטהורה אות ו') העלה דדברי פמ"ג א"ש במדליק בנר שעוה, אך בנר של שמן הלא אף אם גבוהה השלהבת מכ' אמה, מ"מ כח השמן שלמטה פועל ג"כ בלהבה שעליו, ומנ"ל דבעינן שיהא הלהב תוך כ' אמה.

והנה בעל לקט יושר כתב (עמ' ק"נ) שאם תחתון של נר תוך י' טפחים אע"פ שעליון גבוה הרבה אין בכך כלום, ומשמע שיש למדוד מהנר ול"ד מהשלהבת שבגובה הנר. אך ייתכן שדבריו נאמרו דייקא בדין י' טפחים כיון שיש שחולקים על ענין זה, אך בגובה כ' אמה שהוא דין מוכרע לכו"ע שפסול בגובה זה, ייתכן דבעינן שהשלהבת תימצא תוך כ' אמה, יעויין עוד מש"כ בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי' שמ"ב) ואפשר דכוונתו שם לחלק כדכת'.

י. הסתפק הגר"ש קלוגר זצ"ל (חכמת שלמה סעי' ו') אם הניח הנר מקצתו למטה מעשרים ומקצתו למעלה מעשרים כגון בנר של שעוה אם יצא או לא, דהנה בסוכה ובמבוי קיי"ל דכשר, והכא מאי, ופשט הספק מלשון הגמ' (שבת כב.) 'נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה כסוכה וכמבוי' ותמוה אריכות הלשון והול"ל פסולה ולשתוק ובע"כ דקמ"ל דהוי כסוכה וכמבוי דהוי חלל סוכה וחלל מבוי וה"ה בנר חנוכה.

ואחר אריכות דברים בזה כתב די"ל שבחנוכה אם הוי מקצת הנר תוך כ' אמה ומקצתו למעלה מכ' אף שאין בלמטה כשיעור רק עם הצירוף שלמעלה מ"מ כשר כמבוי, ולא כסוכה. ולכך נקט גמ' כסוכה לענין דלא מהני דפנות מגיעות לתקרה, ונקט כמבוי לענין דמותר אם הוי מקצת נר בתוך עשרים ומקצתו למעלה מעשרים יעויי"ש ואכמ"ל.

בער״ש והוי כאילו הדליקו בער״ש ונגמר מעשה ההדלקה בשבת, ולפי״ז יתכן בנדו״ד דהוי כהדליק למטה מעשרים, וכשר.

אך דעת הגראי״ל שטיינמן זצ״ל (סוכת חיים חנוכה ח״ב עמ׳ רי״ד) שגדר אשו משום חציו היינו שכל מה שדולק אח״כ נחשב כאילו דלק מתחלה בשעת הדלקה, אך לומר שנחשב לו כאילו ההדלקה נעשתה לאחר מכן לא מצינו.

אמלתרא

דעת הגרש״ז אויערבאך זצ״ל (שלמי מועד שם) שאין מועיל אמלתרא[יא] [אם הכותל מצויר וכדו׳ שגורם לעוברים ברה״ר להגביה עיניהם מעלה] מעל כ׳ אמה, ואע״פ שלענין קורה הנתונה ע״ג מבוי כשר, שאני הכא דאפשר שהנר גופיה מיקרי אמלתרא בחושך הליל ואעפ״כ פסלוהו חז״ל, וכעין שכתב חיי אדם (כלל קנ״ד סעי׳ ט״ז) שחלון למעלה מכ׳ אמה הוא דבר הבולט ונראה לעין ואעפ״כ פסול׳[יב].

כן נטה הגרי״ש אלישיב זצ״ל (בנתיבות ההלכה חל״ג עמ׳ 201) שלא לסמוך ע״ז משום שחסר בפרסומי ניסא.

ביתו בנוי בשיפוע ההר ושאר אופנים של ריחוק כ׳ אמה

אם נמצא ביתו בשיפוע הר והוא למעלה מכ׳ אמה מרה״ר, אך העומד רחוק מביתו יראה הנרות היטב וממקום עומדו אין כ׳ אמה, דעת הגר״נ קרליץ זצ״ל (שם) שנחשב כבתוך כ׳ אמה, וה״ה אם עד קרקע ביתו [גינה וכדו׳] הוי טפי מכ׳ אמה ומהכביש הגבוה הימנו הוא פחות מכ׳ אמה.

אם נמצא ביתו בעמק, ורה״ר גבוה מביתו יותר מכ׳ אמה, דעת הגרי״ש אלישיב זצ״ל (נר חנוכה פ״ג הע׳ כ״ו, משמיה דהגר״ח קניבסקי זצ״ל) שיכול להדליק בחלון משום שאנשים רואים ׳למטה׳ אף יותר מכ׳

יא. כבר תמהו האחרונים אמאי נר מעל כ׳ אמה פסול וכי גרע נ״ח ממבוי שע״י הנר ודאי מביטים עליו אף שהוא גבוה, ויש שביארו שחז״ל תיקנו מצות נ״ח כעין דמנורה, ובמנורה עיקר המצוה הוא בנר שמן ופתילה כמו״כ בנ״ח צריך שיראה הפתילה ג״כ, ובגובה כ׳ אמה אינו רואה הפתילה והשמן, ותמה ע״ז בשו״ת רבבות אפרים (ח״ז סי׳ שפ״ג) דהא נר שעוה כשר להדלקת נ״ח, הרי דשמן ופתילה היינו רק למצוה מן המובחר, ועיי״ש שביאר נפלא החילוק בין מבוי לנ״ח שעליו לפעול בכל כוחו לפרסומי ניסא.

יב. הגר״נ קרליץ זצ״ל (חוט שני חנוכה פי״ט) הסתפק אם יועיל אמלתרא, והביא מש״כ השפת אמת (סוכה ב.) להסתפק אם יהני אמלתרא בסוכה כבמבוי, וכ׳ דמלשון רש״י שכתב ׳עשה סוכה שישיבתה ניכרת לך׳ משמע שצריך להיות ההיכר בגוף הסכך ומקום הנחתו ונשאר בצ״ע, וכמו״כ צ״ע לענין נ״ח.

אמה'ג. אולם דעת הגר"ח קניבסקי זצ"ל (תורת המועדים עמ' 2) שאין יוצא בהדלקה כה"ג.

ריחוק כ' אמה אינו אלא מלמטה למעלה ואינו ב'מרחק' כ' אמה, לפיכך אף אם רחוק החלון מרה"ר יותר מכ' אמה ידליק שם נ"ח, כל שהנרות ניכרים לעוברים שם, כ"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל (קו' הליכות והנהגות עמ' 23) הגר"ש וואזנר זצ"ל (שבה"ל ח"ד סי' ס"ה) והגר"ח קניבסקי זצ"ל[יד] (נר חנוכה פ"ג הע' כ"ה).

אם ביתו מעל כ' אמה לרה"ר אלא שבהמשך רה"ר יש כלפי ביתו פחות מכ' אמה, דעת הגר"ח קניבסקי זצ"ל (תורת המועדים על שונ"ה סי' תרע"א הע' כ"א) שיכול להדליק שם דסו"ס לחלק מרה"ר נמצא ביתו מתחת לכ' אמה.

באופן שרה"ר שמהלכים בו אינשי הסמוך לביתו הינו גשר [גבוה מקרקע רה"ר] דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (אמרי שפר חנוכה עמ' קס"ט) שמודד הכ' אמה מהגשר ולא מהקרקע שמתחתיו, אולם ממשמעות דברי הגרמ"ד סאלאוויציק זצ"ל (שם) נלמד שיש למדוד מהקרקע ולא מהגשר, יעויין בהערה[טו].

ראיתי יש פוסקים שמחלקים הדין בין בניינים שמולו שאינו מועיל, לבין רחוב שיש גשר או מדרגות שהעולים בהם, בגובהם הרי הם פחות מכ' אמה לחלון ביתו, שבזה יש להקל טפי, וצ"ע.

יג. בגמ' שבת שם אי' בסמוך לדין הדלקה מעל כ' אמה הא דיוסף שזרקוהו אחיו בבור, ורבים הביאורים לשייכות בזה, והנה יש שפי' שאין 'השלכה' פחות מכ' אמה וביוסף אי' 'וישליכו' היינו שעומק הבור היה יותר מכ' אמה ואין העין שולטת בריחוק זה, ולפי"ז גם למטה אין העין שולטת בכה"ג, יעויין תורה תמימה (בראשית לז כד).

עוד כ' הגראי"ל שטיינמן זצ"ל (אילת השחר שבת כב.) עפ"י דברי התוס' (ב"ק כז:) דשור עיניו למטה ומיבעי ליה לעיוני טפי מאדם, וייתכן שאדם רואה למטה יותר ממה שרואה כלפי מעלה יעויי"ש.

יד. ובספר תורת המועדים (על שונה הלכות סי' תרע"א) כתב שהיתר זה אינו אלא כשהעומד רואה ממרחק בקו ישר, אולם אם הוא באלכסון אינו יוצא בזה, דאין עין האדם מכוונת לשם בסתם.

טו. סבר הגרמ"ד זצ"ל שאע"פ שחז"ל קבעו שצריך שיהא בהדלקת הנרות פרסומי ניסא, הלא בוודאי גם הנמצא במדבר חייב בהדלקה אע"פ שאין בו משום פרסום"נ, אלא התקנה היא להדליק 'במקום' דאיכא פרסום"נ, ולפי"ז אף אם למעלה מכ' אמה איכא פרסום"נ אינו ממין התקנה, ואין להדליק בגובה זה. וכן אם יש רה"ר השווה בגובהה לגובה הנרות בביתו וכדו' אם אין רה"ר זו במקומו של המדליק אלא על ראש גבעה וכדו' לא מהני משום דאינו מדליק במקום שתיקנו חז"ל.

דעת הפוסקים - אליבא דהלכתא

כפותח פתח יש להעלות בתמצית פלוגתת הפוסקים במקום ההדלקה בימינו, דהנה מעיקרא דדינא יש להדליק על פתח ביתו הסמוך לרה"ר. אם יש חצר לפני הבית, שיטת רש"י ר"ן ועו"ר שמדליק בפתח החצר, ורק אם היה דר בעליה ואין לו פתח לרה"ר מניחו בחלון הסמוך לרה"ר.

כמו"כ בשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודיו, וכן נהגו בתקופות ובמדינות שונות בתולדות ישראל, ומטעמים נוספים אף שלא בשעת הסכנה הדליקו בבית ולא מחוצה לו.

בימינו, שרובא דעלמא מצויים בין ישראל, בוודאי אם יכול להדליק בחוץ מה טוב, אלא שנחלקו הפוסקים היכן ידליק ומאי מיקרי חצר, הדעות הרווחות אלו דעת הגרי"ז מבריסק זצ"ל הגרי"ש אלישיב זצ"ל ועו"פ שמקום ההדלקה הוא בפתח החצר הפונה לכיוון רה"ר, ובבנין עם ח. מדרגות מקומו בכניסה לבנין[טז]. אולם דעת בעל החזו"א זצ"ל ודעימיה שאין דין חצר לחצרות של ימינו [משום השימוש השונה בהם] לפיכך ידליק בפתח הבית הנראה לרה"ר ואם אינו נראה לרה"ר ידליק בחלון הסמוך לרה"ר.

אך מנהג רבים וטובים להדליק בבית בכל כה"ג, או על שולחנו או בחלון הפונה לרה"ר, ולכה"פ איכא פרסומ"נ לבני ביתו, ועל דא קא מיבעיא לן מהו בחלון בית שגבוה כ' אמה ממקום שעין האדם שולטת, אם ידליק בחלון או שמא עליו להדליק למטה או בפתח ביתו וכדו'.

הגר"ש וואזנר זצ"ל (שבט הלוי ח"ד סי' ס"ה) נשאל בדין הגר בקומה גבוהה אם ידליק בפתח ביתו מבפנים או שמא בפתח הכניסה לבנין, או דלמא ידליק בחלון שבתוך ביתו דהוי פרסומי ניסא לדיירי הקומות הגבוהות בבניינים שמולו.

והשיב דהנה המנהג להניח משום פרסומ"נ בחלון הבית, ולפיכך גם בכה"ג ידליק בחלון הבית, והיינו משום ששונה דינו מדינא דגמ' שמעל כ' אמה פסול אף בדיעבד, דהתם מיירי שגם לבני הבית הוא מעל כ' אמה, אבל במדליק תוך ביתו הלא הוא פחות מכ' אמה לבני ביתו ושפי"ד[יז].

טז. יעויין בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה סי' רכ"ו) ששמע שהגרי"ז מבריסק זצ"ל הורה לבנו הגרי"ד זצ"ל להדליק בפתח ביתו לח. מדרגות, וייתכן משום שהחדר מדרגות שם היה פרוץ באמצע באויר ולא כעין בניינים שלנו. עוד הביא בזה בספר ארחות רבנו (ח"ג אות כ"ח) שפתח ח. מדרגות עדיף מפתח חצרות שלנו, ואינו נוגע לענייננו רק הבאתים כמ"מ, ובספר נר חנוכה (פ"ג אות ג') העמיד הסו' דבר דבור על אופניו יעוי"ש.

יז. עוד כ' שם שיש לצרף מש"כ פמ"ג (מב"ז סק"ה) שיש להדליק בחלון אף למעלה מכ' אמה כיון דאיכא היכרא קצת לרה"ר וכן משמעות דברי מחצית השקל (סק"ו).

ומ"מ עיקר תקנת חז"ל שידליק סמוך לרה"ר דאיכא פרסומא ניסא גם בחוץ, ופליגי רש"י ותוס' והפוסקים במקום ההנחה אם פתח הבית או פתח החצר, ובדר בעליה בפתח החלון, וכיון דהאמת הוא דאיכא שכנים מכמה צדדים שיכולים להביט בנ"ח 'ועבורם הוא תוך כ' אמה' מלבד ההיכר הגמור שיש לב"ב בפנים 'איני רואה סיבה לשנות המנהג מכבר להדליק בכה"ג על פתח החלון, ובשיעור מרחק של השכנים ממול לא קבלנו דבר, אלא העיקר שאפשר להסתכל עוד בראיה רגילה דדוקא ממטה למעלה השיעור כ' אמה דאין אדם משליך ראשו לאחריו להביט למעלה כמש"כ המאירי ריש סוכה'.

כן דעת הגר"א נבנצל שליט"א[יח] שאם יש בניינים כנגדו בגובה הבנין בו נמצא, ידליק בחלון הפונה לאותם בניינים, וכן הובא בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל[יט] (שמעתתא דמשה סי' תרע"א אות ד') הגר"י קמינצקי זצ"ל (במחיצת רבנו עמ' קל"ט) הגרי"י פישר זצ"ל (הליכות אב"י פמ"א) הגרח"פ שיינברג זצ"ל (חי' בתרא פסחים סי' תרע"א ס"ז) והגר"ש דבליצקי זצ"ל[כ] (ארבעה ספרים נפתחים עמ' כ"ד).

אך יש לציין שגם בכה"ג שמדליק בחלון צריך שיוכלו בני ביתו לראות הנרות, שלכל הפחות תהא הדלקתו כמדליק בפנים.

אולם דעת הגרי"י קניבסקי זצ"ל (ארחות רבנו ח"ג עמ' ט') הגרי"ש אלישיב זצ"ל[כא] (נר איש וביתו פ"ה הע' י"א) הגר"ח קניבסקי זצ"ל (שאלת רב ח"ב פל"ח) הגר"א גניחובסקי זצ"ל (אגן הסהר עמ' 648) והגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשובות והנהגות ח"ב סי' שמ"ג) שעיקר תקנת חז"ל היינו לעוברים ושבים ברחובות

יח. אליבא דהלכתא ח"ק עמ' כ"א.

יט. בשו"ת ודברת בם (ח"א סי' קע"ט) הביא מהגר"ד פיינשטיין זצ"ל שאביו השתדל להדליק דווקא בחלון דע"פ רוב יש היכר לבני רה"ר או לדרים בבניין אחר וכדו', וכ"ש אי נקטינן כדעת פמ"ג [הובאו דבריו לעיל] ורק בזמן הגמ' לא יצא בהדלקה כה"ג ידי"ח, דכל החיוב היה לבני רה"ר, אך בזמן הזה יש היכרא גם לבני ביתו וסגי.

כ. שם כתב שידליק בחלון הפונה לרה"ר, ואם קיימת מרפסת שהמעקה בולט לרה"ר יותר מהחלון, מניח על המעקה ללא התחשבות בדלת ובמזוזה של היציאה למרפסת, ואם אין לו אף חלון או מרפסת הפונים לרה"ר ידליק בפנים אצל דלת הכניסה. והוסיף בספר סוכת חיים (חנוכה ח"ב עמ' רט"ז) משמיה דהגרש"ד זצ"ל שיזהר שיהיו הנרות נראים גם תוך הבית, דאם אינו מיקרי מניחה בחלון לכה"פ יהא דינו כמדליק בפנים עבור ב"ב.

כא. בספר אשרי האיש (עמ' רמ"ט) כתב שבירר דעת הגרישא"א זצ"ל והוברר לו להיפך, יעויי"ש.

דווקא[כב], ולפיכך ידליק הנרות בפתח ביתו או למטה בפתח הכניסה לחדר המדרגות, עיין בהערה חילוק הדינים ודעת בעל החזו"א זצ"ל[כג].

אמנם אם אין לו אפשרות להדליק בכניסה לבנין, דעת הגרי"ש זצ"ל (מנשים באהל עמ' קפ"ד) שידליק בחלון ביתו ויסמוך על הבניינים שמולו בצירוף מה שרואים בני ביתו.

כ"ה דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (שלמי מועד עמ' קצ"ד) שידליק בפתח דירתו ואף שאין דיירים סמוכים לו ולא יראו את נרותיו, דלא גרע מגר בין הנכרים ואף יהודי אינו רואה נרותיו. אולם בשנותיו האחרונות היה מורה ובא שיכול להדליק בחלון אף שהוא גבוה, משום דניכר לבני רה"ר העוברים ושבים [ולא משום הבניינים שמולו].

ואף ביש בניינים למולו, ודיירי הקומה הגבוהה כשלו יראו נרותיו אם ידליק בחלון, ועבורם אי"ז למעלה מכ' אמה, מ"מ ידליק בפתח ביתו. כ"ד הגר"ד לנדו שליט"א (אגן הסהר עמ' 648) שבאופן שב"ב אינם רואים הנרות [שאינם בבית וכדו'] אינו יוצא אף בדיעבד, דכלפי הנמצא חוץ לביתו יש לדונו כאילו הוא ע"ג קרקע.

דעת הגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני חנוכה פי"ט) שאם הוא למעלה מכ' אמה ואין לו פתח לרה"ר, היותר טוב להדליק בפתח ביתו הפונה לחדר המדרגות המשותף לכמה דיירים וישאיר הדלת פתוחה לפרסומ"נ לב"ב [ויהא מזוזה מימין ונ"ח משמאל] ולא להדליק על שולחנו, ועדיפא משידליק בפתח הבנין המשותף גם לשכנים אחרים. אך טוב להדליק גם בכניסה לבנין למטה דיש בזה יותר פרסומ"נ אך לא יברך שם.

אך יש לציין מש"כ בספר נר חנוכה (פ"ג הע' כ"ב) ששמע מהגרנ"ק זצ"ל להורות הלכה ולמעשה שהגר בקומה גבוהה מעל כ' אמה ידליק בפתח הבנין 'בברכה' ופי' דאף שיש לדון אם מיקרי 'חצר' מ"מ כיון שסו"ס זה הפתח והמעבר לבית יכול להדליק שם, ומ"מ מי שיש לו חלון תוך כ' אמה הפונה לרה"ר עדיף שידליק שם בכדי שלא יכניס עצמו לספק.

כב. ואלו הדרים בבניינים שמולו אינם 'רשות הרבים' אלא רשות של הרבה יחידים (טובך יביעו ח"ב סי' ל"ז).

כג. לא ראיתי צורך לחלק בדעת אלו הפוסקים בין הדלקה בפתח הבית לפתח הבנין, משום שחילוק זה מיתלא תליא בפלוגתת האחרונים שהובאה לעיל גבי מקום ההדלקה בימינו ואין נוגע זה לנדו"ד דהיינו לדעת אלו הפוסקים שמקום ההדלקה בכל כה"ג בחלון, והנה בארחות רבנו שם הובאה תשו' הקה"י ובסופו הביא הרהמ"ח מה שהורה בעל החזו"א זצ"ל לגר"ח קניבסקי זצ"ל שידליק בפתח ביתו ולא בפתח הבניין כדעת בעל הקה"י זצ"ל וחילק בין איכא שכנים בקומה שגר לליכא שכנים, ואכמ"ל.

הגאון רבי משה חליוה שליט"א
מח"ס ענפי משה ועו"ס

ברכת שהחיינו על שופר ועל חנוכיה מכסף טהור

כבוד ידידנו הרה"ג החריף ובקי כש"ת מוה"ר מתתיהו גבאי שליט"א בעמח"ס בית מתתיהו ומועדי הגר"ח,
שלו' וברכה וכט"ס,

מידי עיוני בספרו בית מתתיהו חלק חמישי (דשדר לן ביד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א) ראיתי לו שכתב לדון (סימן מ"ה ס"ק ד' וה') גבי ברכת שהחיינו בקונה שופר או חנוכיה מכסף טהור דגבי שופר השיב מו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל שאין מברכין משא"כ בחנוכיה ונו"נ בטוטו"ד בהחילוקים דבינייהו, ואפשר דאיכא לאוסופי נמי דגבי חנוכיה הא איכא בה נמי מקום לנר השמש דבו משתמשין אף שלא לדבר מצוה, ותו דהגם דחנוכיה מכסף טהור עיקרה להדלקת נר חנוכה מ"מ בד"כ עומדת כתכשיט בויטרינה וכיו"ב, משא"כ בשופר. ועי' בספרנו ענפי משה בהלכות ועניני חנוכה (סימן י"ט) מאי דהארכנו בהא דנהג מהרש"ל ז"ל לברך על שרגות קטנות של כסף שהחיינו ביום שני דחנוכה וכמדו' דבמק"א כתבנו לדון אם אפשר להשתמש בחנוכיה לשימושים אחרים, ואכמ"ל.

ביקרא דאורייתא
הק' משה חליוה

אם סופגניות הממולאות במילוי חלבי צריך לאפותן בשינוי צורה

מע"כ ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

בדבר שאלתו אודות מה שמצוי בשוק בימי החנוכה סופגניות חלביות (היינו דממולאות במילוי חלבי) ואשר צורתם כצורת הסופגניות הפרווה זולת אשר יש עליהם כעין שכבה דקה בצבע לבן וריבה בצבע אחר וכיוצא בזה, אם יש איזה בית מיחוש בהא.

הנה בהאי ענינא הרבה יש להאריך מהמבואר בשו"ע יו"ד סימן צ"ז (סעיף א') ובנו"כ דשם, ועי' בכה"ח (שם) ובבן איש חי (שנה ב', פרשת שלח, ס"ק י"ז) וייטיב לעי' נמי במאי דכתב זקנו הגה"צ רבי לוי הכהן

רבינוביץ זלה"ה בספרו מעדני השלחן (בב"ח, סימן צ"ז מעדה"ש ס"ק ב') דנו"נ גבי אפיית עוגות בלתי שינוי צורה, וע"ע בספר הכשרות (פ"י סט"ו ובהערות דשם) וכהנה רבות ולכל הדברות כלל העולה מכל המבואר שם דשפיר מישרא שרי לאפויי הכי בלא בית מיחוש ויאכלו ענווים וישבעו, ואי"ה עוד חזון למועד להאריך בהאי פרשתא בל"נ.

ביקרא דאורייתא
הק' משה חליוה

אם מנורת חנוכה וקופסת אתרוג מכסף וכיו"ב הוו מוקצה בשבת

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

בדבר שאלתו אם כלי כסף הנתונים בויטרינה וכגון מנורה להדלקת נר חנוכה או קופסה דאתרוג וכיוצא בזה הוו מוקצה ביומא דשבתא.

לפענ"ד מקופי' נראה דהוו מוקצה מחמת חסרון כיס, והכי נמי מצאתי בעזה"י בס' אשרי האיש מפסקי מרן הגרי"ש זצוק"ל (שבת, פי"ז, ס"ק רמ"ט) דכ' וז"ל מנורה לנרות שבת, פמוטים, מנורה לחנוכה וחנוכיה שהם עשויים מכסף או משאר מתכות חשובות הם מוקצים מחמת חסרון כיס, עכ"ל. (ומקורו מס' שלמי יהודה (עמוד ל', הערה כ"ה), ע"ש). וע"ע בספר פסקי תשובות הל' שבת הנדמ"ח (ש"ח, ב' הערה ט"ו) דהביא כן משו"ת עמק התשובה (ח"ב, סימן י"ג) ע"ש היטב.

ובספר תורת המוקצה להגרי"מ שטרן שליט"א (פ"א, עמוד ל') כתב וז"ל מנורת כסף או פמוטים אף שלא הדליקו עליו מעולם בחזון איש (הלכות שבת סימן מ"ד ס"ק י"ג) כתב לחשוש שיהיו אסורים מחמת מוקצה מחמת חסרון כיס והניחן בצ"ע, אך אפילו אם נאמר שאין כאן דין מוקצה מחמת חסרון כיס, מ"מ עדיין נשאר בו דין מוקצה של כלי שמלאכתו לאיסור, ונ"מ אם יהיה מותר לצורך גופו ומקומו. ומצינו בהגהות רעק"א (סי' ש"ו מג"א סקט"ו) שהתיר לשלח לחתן ביום חתונתו בשבת פמוטות כסף שלא הדליקו בו באותו שבת לצורך דורון דרשה דמשום שמחת החתן נקרא צורך גופו. וכסברת הגרע"א כבר הובא בתוס' שבת (דף ס' א') "דשילוח משום שמחת יו"ט חשיב כמו לצורך גופו". וכן הובא ברשב"א ביצה (ביצה ט"ו א') גבי היתר לשלוח תפילין ביו"ט "י"ל דלשלחו נמי היינו לצורך גופו שחברו שמח ונהנה בדבר", אך מצינו בב"י (בהקדמת סי'

ש"ח) שהביא בשם ספר המקדש לחלק שמותר לשלוח תפילין ביו"ט ולא בשבת ולא עמדתי על דבריו ואולי שביו"ט יש מצוה של "שמחת יו"ט" יש היתר שילוח משא"כ בשבת, ועכ"פ אם נפרש כן יוצא דלא כהגרע"א, והיינו שבשבת יהיה אסור לשלוח, וראה גם בבינה לעיתים לרבי יהונתן אייבשיץ (פ"ה מיו"ט ה"ו) שמתיר לשלוח מתנה כלי שמלאכתו לאיסור גם ביו"ט עיי"ש. אך לכאורה ברגע שהנותן מתנה נתן המתנה לחתן וכבר יש לו ההנאה שהוא שלו עכ"פ החתן יהיה אסור לטלטלו כבר שהרי במציאות הוא כלי שמלאכתו לאיסור, עכ"ל. ויש לפלפל בכל דבריו ואכמ"ל כעת.

ביקרא דאורייתא
הק' משה חליוה

בענין אכילת בשר בימי החנוכה

שלו' וישע רב יקרב למע"כ הרה"ג החו"ב מוה"ר אושרי אזולאי שליט"א ראש כולל הליכות עולם ורב ביהכנ"ס תורה וחיים ומו"צ בגבעת זאב,
אחדשה"ט וש"ת,

הנני מאשר בזה קבלת ספרו אשרי האיש הל' חנוכה מהדו' שלישית ומורחבת אשר קבלתיו למנא מיד ידידנו מזכה הרבים הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א ותשוח"ח.

מידי עיוני בספרא דמע"כ נ"י ראיתי לי (עמוד מ"ב) דכתב לדון ע"ד אכילת בשר ושתיין יין בחנוכה, ונו"נ בזה. הנה עמדנו בהאי ענינא בספרנו ענפי משה בהלכות ועניני חנוכה (סימן ד') ע"ש באורך וזכרון אחד עולה לכאן ולכאן.

ומ"ש מע"כ נ"י (שם, עמוד מ"ג) לדון אם מותר לאשה לאכול בשר ביום טבי' בימי החנוכה, ובסו"ד כתב שלא ראה לע"ע למי שיכתוב דשרי למיכל בשר בכה"ג ומ"מ העלה דיש לה ע"מ לסמוך ובאיזה צירופים וכו' וכו'. הנה עי' נמי בספר עמק הסופגנים להרה"ג מוה"ר ראובן מלך שווארץ שליט"א (סימן ס"ה) מש"כ לדון בהאי ענינא ונו"נ בזה להכא ולהתם, ע"ש.

בברכה וביקר
הק' משה חליוה

מאן דאית ליה ארבעה פתחים בחצירו אי בעי להדליק בארבעתן

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
אחדשה"ט וש"ת,

ע"ד שאלתו באדם דאיכא ליה ארבעה פתחים בחצירו אם צריך להדליק נר חנוכה בכולן מפני החשד או דכל הא דחייבו חז"ל (עי' שבת דכ"ג) הוא דייקא בחצר דאית ליה ב' פתחים ותו לא.

כתב השו"ע ז"ל הלכות חנוכה (תרע"א, ח') חצר שיש לו שני פתחים משני רוחות צריך להדליק בשתיהן מפני החשד ואם שני הפתחים ברוח אחד (והם בבית אחד) (כל בו), די לו באחד מהם, ע"כ. ובמ"ב (שם, ס"ק נ"א ד"ה מפני החשד) כתב וז"ל שיאמרו בני עירו מדלא אדליק בהא באחרת נמי לא אדליק ע"כ, וע"ש בכ"ד. ומבואר דכל דשייכא חשדא צריך להוציא עצמו מינה ולאדלוקי וע"כ אף אי אית ליה ארבעה פתחים כל דיבואו לחושדו צריך להדליק בכולהו. והא דנקטו ב' פתחים אורחא דמילתא נקטו דלא מצי חצר דאי לה ארבעה פתחים, כנלפע"ד (ולענין הלכה בימינו עמ"ש בפסקי תשובות סימן תעב"ר ס"ק י"ז ועי' בקונטרס אורי וישעי בענין ימי החנוכה לידידנו הרה"ג ר"א דבדה שליט"א עמוד ט"ו, ועמ"ש בספר מחשבת עם עמוד תרע"ח, וצ"ע).

ואעיקרא דמילתא דחיישינן לה "מפני החשד" עי' בבאר הגולה (ס"ק צ') דמייתי מהבית יוסף דהגם דלעיל בסימן צ' (סעיף ח') היכא דאיכא לביהכנ"ס שני פתחים ליכא חשדא התם שאני דכיון דאי לא מצלי הוי ליה פורק עול מלכות שמים לא אתי למחשדיה ואי נמי דשאני הכא דכיון דאית ביה הפסד ממון אתי למחשדיה טפי, ע"ש.

ומצאתי דבספר אילת השחר עמ"ס שבת למו"ר מרן רשכבה"ג הגראי"ל שטינמן שליט"א (דף כ"ג א' ד"ה ומנא תימרא דחיישינן לחשד) הקשה אמאי איצטריכא גמ' לראי' הא מצינו הרבה תקנות מפני החשד וכמ"ש בברכות (דף ח' ע"ב) דאין עוברין חוץ לביהכנ"ס בזמן שמתפללים דיחשדוהו שאינו מתפלל. ודכן מ"ש אין נכנסין לחורבה מפני החשד, ועוד הרבה. וכתב ליישב בזה וז"ל ואפשר דלא מצינו שמפני החשד צריך להוציא ממון וזה חידוש מיוחד כאן ובפאה שהתורה מחייבת ליתן דוקא בסוף מפני החשד ועיין תוס' הרא"ש, עוד אפשר דאם עושה דבר שגורם לחשד פשוט שיש לחשוד וכאן חושדים במה שאינו עושה וע"ז מייתי ראי' מר"ש דחיישינן גם שלא יחשדו במה שאינו עושה, עכ"ל.

ודוק בזה.

והרבה יש להאריך לדון בכל זה ממ"ש הגאון רבי שמואל יהודה וינגוט זלה"ה בספרו פתחי מגדים (עיונים וחידושים בהלכות ועניני חנוכה, סימנים ע"ג וע"ד) ע"ש באורך עצום.

ומידי עמדינו בהאי ענינא הנה ראיתי בספר כרם אליעזר לאחיו הרה"ג מוה"ר אליעזר הכהן שליט"א (בהנדפס בסו"ס דמע"כ נ"י פרדס יוסף החדש על חנוכה, סימן ל"ב אות ה', עמוד תתצ"ב) דכתב לחקור בהא דקי"ל בסימן תרע"א (סעיף ח') דחצר דאיכא ליה שני פתחים צריך להדליק נ"ח בתרוויהו אי גם על נרות דחשד מיחייב לחזור על הפתחים ופלפל שם בהא וסו"ד הניח זה בצ"ע למעשה.

והנה זה עתה מצאתי דרך עיוני בספר ארבעים לבינה להג"ר יקותיאל מנחם מענדל וואקסמאן שליט"א על שו"ע הלכות חנוכה (תרע"א, ח', עמוד ס"ח) דכתב מדנפשיה וז"ל ונראה פשוט דאף דדין זה [=דהדלקה בתרוויהו מפני החשד] הוי חיוב מכיון שאין חיובו מצד עצם מצות נר חנוכה רק הוא להוציא מחשדא דהרואין לא הוי בכלל מה דאיתא לעיל סעיף א' דאפי' עני המתפרנס מן הצדקה שואל (על הפתחים) או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק דדין זה במצות נר חנוכה עצמו אינו אלא מצד שהוא מצוה של פרסומי ניסא (כמ"ש ה"ה והגר"א לעיל סק"א) וזה לא שייך רק בנר שמדליק בשביל מצות נר חנוכה משא"כ בנר שמדליק על פתח השני שאינו מצד פרסומי ניסא רק להוציא מחשדא לא שייך ביה דין זה, עכ"ל וע"ש בכ"ד.

תו מצאתי בספר מחשבת עם להרה"ג מוה"ר עמנואל רלב"ג שליט"א (עמוד תקצ"ח) דנסתפק אי עני צריך למכור כסותו גם כדי שיהיה לו נר "חשד" בחנוכה ושאל זה מקמיה מו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצ"ל והשיבו "לא מסתבר" ע"ש. [ובעיקר סוגי' דעני שואל ומוכר כסותו לנ"ח עי' מ"ש הגרי"ח סופר שליט"א בספרו חוקי רצונך (חלק ב', סימנים ד' וה'), ע"ש].

אחר זמן רב מצאתי בעזה"י בספר שיח חנוכה ופורים מתורת מו"ר מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצ"ל (עמוד ב') דכ' וז"ל איתא במדרש "וכיצד עשה אברהם, עשה לו פונדק ופתח לו פתחים לכל רוח והיה מקבל העוברים והשבים, שנאמר ויטע אשל בבאר שבע" (מדרש שוחר טוב מזמור ק"י) אמר רבינו כי יתכן שהדליק נר חנוכה בכל הפתחים, משום חשד, שהרי קיים אברהם אבינו כל התורה כולה, שוב אמר, כי יתכן שהיה לו פתח קבוע שהיה יוצא ובא בו, וא"כ הדליק רק שם, עכ"ל. ולכאו' יש לדון מהא למאי דכתיבנא לעיל, ודוק היטב.

ביקרא דאורייתא
הק' משה חליוה

הדלקת נר חנוכה בביהכנ"ס בחלון

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס **גם אני אודך** ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

הנה ישנם בתי כנסיות שבכותל דרום יש להם חלון, ויל"ד אם יש ענין שידליקו החנוכיה בכותל דרום אצל החלון, או דאין ענין בזה, והגרמ"נ ריין שליט"א אמר דלכאו' אין ענין בזה דדין הדלקת נרות בביהכנ"ס הוי מדינא דהדה"נ דמקדש. ולכאו' איכא לסיועי להא ממאי דסתמו הפו' לאדלוקי דוקא בכותל דרום והא פעמים רבות דאין שם חלון וכו' ובעל כרחך דלא נחתי להא וכמש"נ, ותו דהביאו מהפמ"ג סי' תרע"א (א"א סקי"ד) דבביהכנ"ס מדליקין בכותל דרום ולא אצל הפתח אף שהפתח לפעמים בדרום וכו' ע"ש בכ"ד. וא"כ י"ל נמי דה"ה דאין ענין לאדלוקי בחלון. ועוד דיל"ד בזה ממאי דדנו הפו' אי אריך לברך ברכת הרואה אנרות דביהכנ"ס עי' שערי ימי החנוכה (ש"ג פ"ו ס"י עמוד ק"ג) ובאנו אך להעיר ואכמ"ל.

בברכה וביקר
הק' משה חליוה

הפניית הגב לנרות החנוכה בבית הכנסת

כבוד ידידנו מזכה הרבים הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס **גם אני אודך** ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

הנני מצרף בזה למע"כ נ"י שאלה ותשובה דכתב לן ידידנו הרה"ג החריף ובקי מוה"ר אברהם דבדה שליט"א בענין הפניית הגב כנגד נרות חנוכה בביהכנ"ס ומאי דהשיבותיו בהא.

שאלה: בתי כנסת שבדרומה של א"י כגון בעירנו אופקים וכן בבאר שבע, שמתפללים לכיוון צפון ואחוריהם לדרום, היכן נכון יותר שידליקו המנורה של חנוכה בבית הכנסת?

תשובה: ראיתי בכמה בתי כנסת פה ק"ק אופקים יע"א שמניחים המנורה בצד דרום של ביהכ"נ, והיה לבי נוקפי הרי המתפללים עומדים פניהם לצפון ואחוריהם לדרום, ואיך מפנים עורף לנרות חנוכה, שיש בהפנית עורף זו צד בזיון כמו שמצינו בשו"ע בה' תפילה (סי' צא סכ"ד) "לא יתפלל בצד רבו, ולא אחורי רבו, ולא לפניו". וכתב משנ"ב "ולא לפניו" – בק"ו דזה ודאי הוא בזיון לרבו שעומד באחוריו כנגדו, ע"כ.

וא"כ ה"ה לענין נר חנוכה איך נעמוד ואחורינו כלפי הנרות? ומצאתי בס' פסקי תשובות (תרעא, יג) שמביא משו"ת בצל החכמה (ח"ב סי' נ) דבתי

כנסיות הנמצאים בדרומה של ירושלים, ומתפללים לצד צפון, יניחו המנורה מחציו של ביהכ"נ הסמוך לכניסה, ששם הוא צד דרום, וגם משמאל ביהכ"נ, וכמו שהיה במקדש בצד דרום ובשמאל הנכנס, ע"כ. ושמחתי על דבריו אלו שעי"ז אנו מרויחים גם הענין הנ"ל שלא יהא צד בזיון בהפניית עורף לנ"ח.

ושו"ר במשנ"ב מהד' דרשו שהביאו בשם הגר"נ קרליץ (שליט"א) זצוק"ל שבתי כנסיות בדרומה של א"י ידליקו מצד ימין של ארה"ק ואיני יודע כוונתם אם כוונתם משמאל הכניסה שהוא ימין של ההיכל וכדברי הבצל החכמה, או מימין הכניסה לביהכ"נ, ועכ"פ מפורש שבדרומה של א"י לא ידליקו בצד דרום ממש.

בכל אופן אם יניחו המנורה בצד השמאל בחצי הדרומי של ביהכ"נ מרויחים כמה דברים א. שאין אחוריהם כלפי הנרות. ב. דע"י זה הוא יותר דומיא דמקדש גם דרום וגם משמאל הנכנס. ג. שיש בזה פרסומי ניסא טפי כי הרי המנהג להדליק בין מנחה לערבית וכשמדליקים בבתי כנסיות שבדרומה של א"י בכותל דרום יש פרסום בשעת ההדלקה דווקא אבל בערבית לא רואים המנורה משא"כ כשינהגו כנ"ל יש פרסום גם בערבית.

וראיתי בס' העיטור בה' חנוכה שהביא מנהג שמדליקין מנורת ביהכ"נ באמצע ביהכ"נ ולפי הנ"ל הרווחנו גם מנהג זה. וראיתי גם בשו"ת רדב"ז (ח"ג, סימן תק"י) שמביא מנהג ירושלים "להניח מנורת ביהכ"נ רחוק מן הפתח קרוב אל ההיכל לפי שהפתח פתוח למערבו של עולם ואחוריהם אל הפתח". הרי שחששו לדבר זה שלא יהא אחוריהם למנורה. וגם נזכר בדבריו שיהא רחוק מן הפתח קרוב אל ההיכל. אלא שבדרומה של א"י צריך שיהא בחצי הרחוק מן ההיכל שיהא עכ"פ צד דרום ודו"ק.

ואם מעמידי' החנוכיה לאורך הכותל המערבי של ביהכ"נ נמצא שהנרות מסודרים בין צפון לדרום וזה כדעת הרמב"ם והרדב"ז הנ"ל שכתב שכן המנהג בין צפון לדרום וכ"כ נהר מצרים. ואם יעמידו החנוכיה לרוחבה יהיו הנרות בין מזרח למערב כדברי הפר"ח ועוד אחרונים, עכ"ל דידידנו הרא"ד הנ"ל שליט"א.

וזה אשר השיבותיו בעזה"י

כבוד ידידנו הרה"ג החו"ב מוה"ר אברהם דבדה שליט"א בעמח"ס ביכורי אביב ושא"ס,

שלו' וברכה וכט"ס,

זה עתה קבלתי מכתבו ודבר בעתו מה טוב, ואעיקרא דמילתא לפענ"ד איכא לעיוני אם שייך בהא גנאי זולת הרגשת הלב – ועד כאן לא שמענו למיחש אלא בהיכל וכ"ש בס"ת גופי' ועמ"ש המ"ב ז"ל בהל' בית הכנסת סי'

ק״נ (ס״ק י״ד) ובשעה״צ (שם, ס״ק י״ג), ודוק.

ומ״ש בבספר אלא ד״א מהנהגותיו דמו״ר מרן הגר״ח קניבסקי זצ״ל (פע״ג ס״ח) דמקפיד שלא לקבוע מקום לימודו כשגבו מופנה לארון הספרים לכאו׳ מידת חסידות הוא ומכ״ש בנד״ד.

מיהו אף לו יהיבנא דיש בהא חשש כל דהוא י״ל דבלא״ה הנרות מונחין בגובה וכמ״ש במ״ב (תרע״א, כ״ז) דהמנהג להדליק נרות חנוכה דביהכנ״ס בגובה ע״ש היטב, וכפי זה יש לצדד דכה״ג ל״ה גנאי להם (ומ״מ בס״ת בעי רשות אחרת ועמ״ש המ״ב (ק״נ, י״ד) מהפמ״ג ז״ל, ע״ש).

ומ״ש מהרדב״ז ז״ל הנה עיינתי שם מקופי׳ ולא נתבאר אצלי אם כוונתו כדפי׳ מע״כ נ״י ועוד חזון למועד לעיין בזה אי״ה.

ביקרא דאורייתא ובברכה מרובה
הק׳ משה חליוה

מי שמדליק בכל יום ויום מימי החנוכה נר אחד בלבד אם יש ענין דישנה מקום הדלקתו בהמנורה

כבוד ידידנו הרה״ג צנא מלא ספרא מוהר״ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט״א בעמח״ס **גם אני אודך** ושא״ס,
שלו׳ וברכה וכט״ס,

בריש מילין הנני להביע את רגשי הוקרתי על ספרו הכביר פרדס יוסף החדש על חנוכה אשר לא זזתי מחבבו ואף כי כבר הגדתי בשבח תהלתו מ״מ חוזר ומגיד דלא בא כבושם הזה בהיותו כלי מחזיק ברכה, כרכא דכולא ביה, ויהא רעווא שיזכה מע״כ נ״י להוסיף בזיכוי הרבים מתוך בריות גופא ונהורא מעליא לאי״ט.

ובדבר שאלתו במי שמדליק נר אחד בלבד בכל יום ויום מימי החנוכה כעיקרא דדינא (עי׳ שו״ע או״ח סי׳ תרע״א ס״א ובנו״כ דשם) ויש לו מנורה בת ח׳ קנים אם יש ענין דבכל יום מימי חנוכה ידליק בקן אחר דהמנורה דעכ״פ מראה בזה שינוי מיום האתמול.

לפענ״ד ולפום ריהטאי חושבני דאין ענין בהא מדכל דמדליק נר אחד בלבד בכל יומא תו לא מינכר באיזה יום קאי אף אם ידליק בכל יום ויום בקן אחר דהמנורה. ותו דיתכן דאדרבה עדיפא ליה בכה״ג לאדלוקי באותו הקן שהדליק אמש דאפשר דיש בזה משום הואיל ואתעביד בה מצוה חדא נעביד בה מצוה אחריתי, ויל״ד בזה, ואת לרבות דפעמים שע״י שירחיק הנר וידליקנו בקן אחר יפסיד למעלת נר בטפח הסמוך לפתח (עי׳ ביאוה״ל סי׳ תרע״ו ד״ה ובליל ב׳ כשיוסיף וכו׳, ע״ש היטב) ובמק״א הארכנו בזה בעזה״י.

אמנם הא מיהא נראה דאע"ג שאין דין מיוחד להדליק במנורה דיש לה ח' קנים (ורק דיש ענין בזה להמבואר בכ"מ ועי' במ"ב סי' תרע"ג ס"ק כ"ח) מ"מ כל דמדליק נר אחד בלבד בכל יום עדיפא דידליק במנורה דח' קנים דעכ"פ עי"ז מינכר טפי דמדליק הנר עבור מצות הדלקת נר חנוכה בהיות דאין רגילות להדליק במנורה שכזו בכולא שתא [ובמק"א כתבנו לדון אם אפשר להדליק נרות שבת במנורה דחנוכה ואכמ"ל כעת].

ואמינא למע"כ נ"י דראיתי בשיעור הנדפס מהגר"י טשזנר שליט"א (מוצ"ש וישב תשע"ט לפ"ק, הל' חנוכה, עמוד א') דכתבו משמיה בזה"ל "ובזמננו שלא שייך כ"כ המציאות הזו שיש מי שאין ידו משגת ורובם ככולם מדליקים נרות כמספר הימים, יש מקום להסתפק במי שהדליק נר אחד בלילה רביעי או חמישי האם קיים המצוה כהלכתה, דלכאורה הרואים יסברו שאין זה נר חנוכה דכשרואים נר אחד בלילה רביעי או חמישי יתלו שהדליק לצורך אחר, ויתכן שחסר כאן בפרסומא ניסא וצ"ע, ומ"מ משמעות הפוסקים שיצא ידי חובה", עכ"ל, וע"ש.

ואם שאיני כדאי יש מקום לדון בזה דמאן מפיס דבזמן חז"ל לא הדליקו רובם ככולם כמנין הימים דנימא דהאידנא נשתנתה המציאות, ותו דאף לו יהיבנא כן מ"מ הא כהאידנא כיון דאין מצוי שמדליקין נרות ככלל ובפתחי הבתים או בחלונות בפרט שפיר יתלו דהוי נר דמצוה, ועוד דנימא דיאמרו דהדליק להשאר וכבו וכן ע"ז הדרך. וביותר למאי דכתיבנא לעיל דכל דמדליק במנורה בת ח' קנים שפיר מינכר דלצורך מצוה הוא דאדליק, ויש לדון בזה, ואכמ"ל.

ביקרא דאורייתא
הק' משה חליוה

הגאון רבי דוד בנימין הכהן בטלמן שליט"א
מו"צ בביתר עילית

בענין זמן הדלקת נר שבת ונר חנוכה בערב שבת חנוכה

כ' בשו"ע (אור"ח סי' רס"ג ס"ד) "לא יקדים למהר להדליקו מבעוד היום גדול שאז אינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת וכו' ואם רוצה להדליק נר בעוד היום גדול ולקבל עליו שבת מיד רשאי, כי כיון שמקבל עליו שבת מיד, אין זו הקדמה, ובלבד שיהא מפלג המנחה ולמעלה, שהוא שעה ורביע קודם הלילה", עכ"ל המחבר.

וכ' שם בביאור הלכה (ד"ה לא יקדים) שלפי מש"כ שם בסעיף י' דהאשה כשמדלקת מסתמא מקבלת שבת א"כ תוכל להקדים מזמן פלג המנחה, אם לא כשמתנית שאינה מקבלת שבת בזה,

ובמ"ב שם כ' דבדיעבד, אם היה מפלג המנחה ולמעלה, והדליקו לכבוד שבת, אף שלא קיבל שבת מהני בדיעבד, שכ"כ רע"א בגי' השו"ע, ודלא כחוו"ד בסידורו דרך החיים, שכ' דצריך לכבותו ולחזור ולהדליקו, אם הדליקו מוקדם ולא קיבל שבת בהדלקתו המוקדמת ובשו"ע הרב (רס"ג ס"ו) כתב כהחוו"ד.

ונלע"ד שמחצי שעה קודם השקיעה הראשונה כבר לא מיקרי מוקדם, גם אם נימא שפלה"מ הוא שעה ורביע קודם צאה"כ שהוא לשיטת ר"ת הידועה ד' מילין אחר שקיעה הראשונה, ופלה"מ לשי' זו סה"כ שלוש דקות קודם השקיעה, דהרי מפורש בגמ' דרבא אמר לשמעי"ה דמי שאינו בקי בזמן ביהשמ"ש, אדשימשא בריש דיקלא איתלי שרגא, וכ"כ בשו"ע (רס"ג ס"ג) "מי שאינו בקי בשעור זה ידליק בעוד שהשמש בראש האילנות".

ובשו"ע סי' תרכ"ג לגבי תפילת נעילה, מפורש שזמן נעילה, כשהשמש בראש האילנות, שהוא סמוך לשקיעת החמה, וכ' שם הט"ז דהוא חצי שעה קודם שקיעה, ככל סמוך בגמ' שהוא חצי שעה קודם, וכ"מ שם במג"א, והרי לן מפורש שחצי שעה קודם שקיעה ראשונה, הוא זמן הדלקת נרות מעיקר דינא דגמ' ונפסק להלכה בלא שום חולק, וגם אם ננקוט כר"ת שצאה"כ ד' מילין אחר שקיעה ראשונה, מכ"מ אדשימשא בריש דיקלי ודאי אפשר להדליק נר שבת.

וכן מפורש ברמב"ן (בספרו תורת האדם ענין אבילות ישנה,) בביאור שיטת ר"ת, שאין שייך תוס' שבת קודם פלה"מ שהוא לדעתו סמוך מאד לשקיעה ראשונה,[שתות מיל-שלש

דקות], ואפ"ה להרחקה יתירה למי שאין בקי בשיעורי דרבנן אדשימשא בריש דיקלא [ויש עדיין זריחת השמש שא"א לדעתו לקבל עדיין שבת] איתלי שרגא, וזה מדוייק מאד עם שיטת הרמב"ן שם ש"הדלקת נר שבת" אינו קבלת שבת.

והחוו"ד בסידורו כתב ליישב קו' הלבוש שהביא המ"ב (רס"א בה"ל ד"ה להקדים) דלדעת השו"ע שם שזמן תוס' שבת משקיעה ראשונה שהוא ד' מילין קודם הלילה, והרמ"א הוסיף מפלה"מ שהוא לכאורה הוספה של שלוש דקות, דהכוונה ששיעור ד' מילין הוא בשעות שוות כלומר ע"ב דקות, ושיעור פלה"מ הוא שעה ורביע זמנית קודם לצאה"כ ויש נפק"מ לפעמים עד ארבעים דק' עיי"ש.

ובזה יונח מש"כ השו"ע (רס"ג ס"ד) דהמדליק נר בעוד היום גדול מפלה"מ, יקבל שבת מיד, וקודם פלה"מ א"א כלל לקבל שבת, שאם נימא שפלה"מ רק שעה ורביע קודם לצאה"כ שהוא ד' מילין אחר שקיעה ראשונה, איך יתכן להדליק נר שבת אדשימשא בריש דיקלא, שהוא ודאי קודם שקיעה ראשונה, ולהחוו"ד ניחא שלפעמים הוא ארבעים דק' קודם שקיעה ראשונה, ואז צריך לקבל שבת בהדלקתו, ומחצי שעה קודם שקיעה מסתבר דזהו עיקר זמן הדלקה לדינא וכנ"ל, ואי"צ לקבל שבת בהדלקתו אדשימשא בריש דיקלא,

וכ"ז כמובן אם נקטינן שפלה"מ הוא קודם צאה"כ, דאם פלה"מ הוא קודם שקיעה ראשונה פשוט דחצי שעה קודם השקיעה כבר הרבה אחר פלה"מ, וכמ"ש שם המ"ב.

והנה הגר"א (או"ח סי' תנ"ט) נקט כן בפשיטות דפלה"מ ע"כ קודם שקיעה ראשונה.

ולענ"ד דר"ת עצמו נמי ס"ל כן, דהרי התוס' (מנחות כ:) כתבו בשמו ליישב דבעינן פסוק מיוחד "ביום הקריבו את זבחו" לפסול דם קדשים בשקיעת החמה שהכוונה בשקיעה ראשונה, ולא סגי לן בקרא דביום צוותו להקריב, שהוא פסול לעבודת קדשים אחר צאה"כ שהוא ד' מילין אח"כ, דלר"ת ניחא, דמחצות עד השקיעה שהוא שיעור הילוך ט"ו מילין מיקרי דרך רחוקה לגבי קרבן פסח, דאחר שקיעה ראשונה כבר א"א לשחוט הפסח.

ור"ת בתוס' (ברכות ב.) כתב דמתפללים ערבית וקר"ש של ערבית מבע"י, דקיי"ל כר' יהודא דמפלה"מ שהוא י"א שעות פחות רביע, כבר מתחיל זמן ערבית, ובגמ' שם בפרק תפילת השחר (כז.) אמרו שכן תמיד קרב לר' יהודא עד י"א שעות פחות רביע, ולרבנן תפלת מנחה עד הערב, שכן תמיד קרב עד הערב, והרי לר"ת על כרחך האי "עד הערב" הוא שקיעה ראשונה, שאז כבר נפסל דם

מה״ת לשיטתו, ומפורש ברבינו יונה (יח. מדפי הרי״ף) ״שתפלת המנחה היא כנגד תמיד של בין הערביים שעיקר התמיד הוא זריקת הדם וכי היכי שזריקת הדם אין זמנה אלא עד שקיעת החמה״ [ולא עד צאה״כ עיי״ש בדבריו] וע״כ שר׳ יהודא עד י״א שעות פחות רביע הוא קודם השקיעה ראשונה, שאל״ה תיקשי במאי פליגי כמ״ש שם המעדני יו״ט, ובכלל האיך יתכן באותה ברייתא שלר״ת ״עד הערב״ הכוונה עד שקיעה ראשונה, לפרש שר׳ יהודא י״א שעות חסר רביע אינו מתייחס כלל לדבריהם, אלא לצאה״כ שהוא ד׳ מילין אח״כ, ואם בשעות זמניות, הרי יתכן לר׳ יהודא להקריב תמיד של בין הערביים בימות החורף, אחר שקיעת החמה, שהוא קודם פלה״מ שעה ורביע זמנית מצאה״כ, וזה דבר שלא יתכן, לשי׳ ר״ת שדם נפסל בשקיעת החמה מה״ת, ועל כרחך שר״ת עצמו ס״ל דפלה״מ הוא שעה ורביע קודם שקיעה ראשונה, הגם דבסברא היה ניחא לומר דלשיטתו פלה״מ קודם צאה״כ,[כאשר ס״ל לרמב״ן בשיטת ר״ת] והיה מובן טפי, דאי״ז חידוש כ״כ שעיקר זמן קרי״ש יהא משלושה דק׳ קודם שקיעה ראשונה, משא״כ אם פלה״מ הוא שעה ורביע קודם שקיעה ראשונה, הרי ר״ת שמתיר לכתחילה לעשות לילה שעה ורביע קודם השקיעה הראשונה, כמ״ש בתוס׳ ריש ברכות ״י״א שעות פחות רביע״, ובמרדכי שם, והוא ס״ל לאידך גיסא שאפשר בער״ש לעשות חול 58.5 דק׳ אחר השקיעה, וזה דבר שקשה קצת להולמו [כאשר העיר בדברי חמודות, (בפרק תפלת השחר אות כ״ה) על הלבוש] אך שבקיה לקרא דדחיק ומוקי אנפשיה, דמדבריו בתוס׳ ברכות ומנחות מוכח, דלשי׳ פלה״מ קודם שקיעה ראשונה וכנ״ל בארוכה.

והנה בשו״ת מהרי״ק (שורש קע״ג) נשאל המהרי״ק איך מצינו ידינו ורגלינו שקורין קר״ש של ערבית מבע״י זמן רב קודם שקיעה ראשונה, הרי פלה״מ אינו כ״א שעה ורביע קודם צאה״כ, שלר״ת הוא ד׳ מילין אחר שקיעה ראשונה, והקרבת התמיד מן התורה עד צאה״כ ד׳ מילין אחר השקיעה הראשונה, ואין לפננו מה השיב מהרי״ק.

והנה השואל לא הזכיר דעת תר״י שדם נפסל בשקיעה ראשונה, אך גם לדעתו, מפורש כדבר פשוט, דהמנהג שקורין קר״ש הרבה קודם שקיעה ראשונה, על סמך דעת ר״ת בריש ברכות והמרדכי שם, שמוכח מהמנהג שנקטו שפלה״מ הוא שעה ורביע קודם שקיעה ראשונה.

ואמנם כן הבין המג״א (סי׳ רל״ג ס״ג) דסוגיא דברכות שכן תמיד של בין הערביים קרב עד הערב, הכוונה עד לשקיעה ראשונה, ולכן כ׳ דהשיטה שאפשר להתפלל מנחה עד צאה״כ, הוא כתוס׳ (פסחים קז.) דתפלת מנחה נתקן

על זמן הקרבת מנחת התמיד, ובביאור הגר"א שם הביא הירושלמי דבתפלת מנחה כנגד הקטורת תקנוה שהיה זמנה אחר הקרבת התמיד.

ודאתינא להכא יתכן לומר דהא דפשיטא ליה לר"ת בתוס' (שבת כ"ה: ד"ה חובה) שאם הדליק נר שבת מוקדם צריך לכבותו ולחזור ולהדליק, זהו באמת לשיטתו, דכיון שצאה"כ הוא לדבריו ד' מילין אחר השקיעה ראשונה, ופלה"מ הוא שעה ורביע קודם שקיעה ראשונה, וכלומר שיש יותר מב' שעות מפלה"מ עד הלילה, ואז מפלה"מ אם לא קיבל שבת מיקרי מוקדם. אך להראשונים דס"ל דביהשמ"ש מתחיל מיד אחר שקיעה ראשונה, ובשיעור ג' רבעי מיל אח"כ כבר הוא לילה, יתכן דפלה"מ אינו בכלל שלא יקדים.

והרי המחבר (או"ח סי' תער"ב) כ' דלא יקדים להדליק נר חנוכה קודם שקיעה, וזהו הרמב"ם שלמד הברייתא דלא יקדים לגבי חנוכה, ושם כתב המחבר שיש מי שאומר (שהוא בעל האורחות חיים) שאם הוא טרוד שיכול להדליק מפלג המנחה, והרי לך שלמד המחבר שלא יקדים הוא דין לכתחילה ובטרוד יכול להדליק נר חנוכה מפלה"מ ולא הוי הקדמה.

ועכ"פ זאת תורת העולה מן המדובר:

1. דמחצי שעה קודם שקיעה ראשונה ודאי לכו"ע הוי זמן הדלקת נר שבת לכתחילה.

2. המדליק קודם חצי שעה לשקיעה, לשיטת ר"ת שצאה"כ ע"ב דק' אחר השקיעה הראשונה, להחוו"ד (ושו"ע הרב, אמנם לפי מש"כ בסידורו שהעיקר כהגאונים בשיעור ביהשמ"ש אין נפק"מ בזה) לר"ת צריך לקבל שבת ובלא"ה הוי ברכה לבטלה, ולשי' רע"א סגי כשמדליקו לצורך שבת.

3. לשי' הגאונים דאחר שקיעה הוי ביהשמ"ש יתכן דמפלה"מ אינו בכלל שלא יקדים.

4. דכמו שנר שבת כשהוא אדשימשא בריש דיקלא אי"צ לקבל שבת בהדלקתו, ה"נ אדשימשא בריש דיקלא אפשר להדליק נר חנוכה בער"ש, דכשאי אפשר להדליק בלילה, מחצי שעה קודם השקיעה הוי זמן הדלקה לכתחילה ואינו בכלל "ובלבד שלא יקדים" ולפי מנהג ירושלים וביתר שמדליקין נר שבת 40 דק' קודם השקיעה, אי"צ בער"ש חנוכה להתאחר אלא עד 30 דק' קודם השקיעה.

הגאון רבי נוריאל סופר שליט"א
מח"ס טירת הכסף

סדר הדלקת נרות

העיקר להלכה שיש להדליק משמאל לימין ויתן הנרות מצד ימין בתחילה אלא שכדי לצאת ידי חובה של טפח הסמוך לפתח יתן את החנוכיה בתוך המשקוף או הדלת.

בתרומת הדשן סימן קו דן היכן מדליקין את החנוכיה וז"ל שאלה: המדליק מליל ראשון דחנוכה ואילך, באיזה צד מתחיל להדליק בנר שהוא כנגד צד ימינו או בנר שהוא כנגד צד שמאלו?

תשובה יראה דבדבר זה יש חילוק. בני רינו"ס ואגפיה מתחילין להדליק בנר שהוא כנגד צד שמאל. וגם נמצא כתוב בשם מהר"ם שהיה מדליק בנר שמאל ופונה דרך ימין, משום כל פינות שאתה פונה איננו אלא דרך ימין. ובני אושטרייי"ך ואגפיהן מתחילין לצד ימין, ומדליקין כדרך שאנו בני ברית כותבין, דאפשר חשיב לה כה"ג פונה דרך ימין, ואף אם אינו פונה דרך ימין כה"ג נראה ליישב המנהג. דמשום דהאידנא ברוב מקומות ורובא דרובא דעלמא, אפילו ת"ח אין להם המזוזות בבתי חורף שבהן מדליקין. א"כ צריכין להדליקן בימין הכניסה בצד הטפח הסמוך לפתח, אף לדידן דמדליקין בפנים, כדאיתא במרדכי. וא"כ אותו נר שהוא כנגד ימינו הוא הסמוך לפתח לעולם. וכן צריך להתחיל שהוא עיקר המצות דבדידיה לחוד הוי סגי, אי לא הוי בעיא למיהוי מן המהדרין. אבל מהר"ם מזוזה היה לו בפתחו, וא"כ היה צריך להדליק בשמאל הכניסה, וא"כ נר הסמוך לפתח לעולם כנגד שמאלו. וא"ת א"כ מה צריך לטעם דכל פינות כו', תיפוק ליה משום האי טעמא? י"ל דנ"מ אם היו הנרות מסודרים מצד הפתח לצד דופן שכנגד הפתח, כמו אם הפתח במזרח והנרות מסודרים ממזרח למערב. שאז צריך להפוך פניו לדרום ולהתחיל בנר שסמוך לפתח, ולא יהפוך פניו לצפון ויתחיל באותו הנר, משום דכל הפינות כו' וק"ל למדקדק ע"כ.

ומבואר שכתב ריינו ס מתחילים בנר השמאלי ואוסטרייך מתחילים בנר הימיני.

והסביר שאין מזוזה נותן החנוכיה בצד ימין והנר הסמוך לפתח הוא ימינו, ולכאורה אם נותן החנוכיה מצד ימין של הדלת א"כ הנר הימני הוא רחוק מהפתח ולא בתוך הפתח טפח ואילו תרומת הדשן כותב שהימני הוא בתוך טפח.

ונראה כוונת תרומת הדשן כיון שיש ליתן בטפח הסמוך לפתח א"כ חייב ליתן בטפח הסמוך לפתח זה קודם לכל. ואחר שנותן את החנוכיה בטפח הסמוך לפתח א"כ עתה יש להדליק בצד ימין ובו יש להתחיל ביום הראשון,

ואם תשאל איך יהיה בתוך הטפח אפשר שמכניס את החנוכיה לתוך המשקוף או בתוך הדלת.

ואילו מהר"ם היה לו מזוזה ולכן נותן החנוכיה בצד שמאל וכמובן נותן בתוך הטפח של הדלת וא"כ הנר הראשון הוא כנגד שמאלו.

ולכאורה אם הנר הראשון הוא כנגד שמאלו א"כ הוא רחוק מהדלת יותר מטפח וע"כ להסביר שנותן החנוכיה בתוך המשקוף או בתוך הדלת כמו שהסברנו על אלו שנותנים כשאין מזוזה.

ונימצא ראשית לכל דבר יש ליתן את המזוזה בתוך הטפח וזה קודם לכל.

ואחר כך אם יש מזוזה נותן בצד שמאל ואם אין מזוזה נותן בימין.

ועתה אחר שהתבאר זה יש לבאר ביום השני והשלישי היכן מתחיל את ההדלקה האם מתחיל מאותו נר שהתחיל ביום הראשון וא"כ מי שמניח את החנוכיה מימין מתחיל כל יום בימין ולכן ריינוס התחילו מימין כל יום. ואז מדליק מימין לשמאל כמו שאנו בני ברית כותבים.

ואילו אוסטרייך התחילו משמאל לימין.

וכתב מרן בבית יוסף סימן תרעו (סעיף ה) כתב ה"ר דוד אבודרהם (סדר הדלקת נ"ח עמ' ר ד"ה כתב) בשם ה"ר יונה שבליל ראשון מברך שלש ברכות אלו קודם ההדלקה דכל המצות מברך עליהם קודם עשייתן ובליל שני מברך קודם ההדלקה להדליק ושעשה ניסים מברך לאחר שמדליק נר ראשון קודם שידליק נר שני שהוא נס אותו היום וכן בליל שלישי קודם שידליק נר שלישי וכן ברביעי וכן על כולם עכ"ל נראה מדבריו שבנר שהתחיל להדליק בליל ראשון בה מתחיל בכל הלילות אבל מהר"י קולון ז"ל כתב בשורש (קפ"ד) [קפ"ג] מאחר שכתב המרדכי בפרק במה מדליקין (שם) בשם רבינו מאיר שיש להתחיל לצד שמאל כדי לפנות לימין משום כל פינות שאתה פונה וכו' (יומא טו:) אם כן ראוי הוא להתחיל להדליק בליל ראשון בנר היותר ימיני ויברך ובליל שני כשיוסיף נר אחר אצלו יתחיל ויברך על הנוסף שהוא יותר שמאלי כדי להפנות לימין כדברי רבינו מאיר וכן בליל שלישי כשיוסיף עוד אחר סמוך לשתי נרות הראשונות יתחיל בו בנוסף ובו יתחיל הברכה ואחר כך יפנה לצד ימין וכן בכל לילה ולילה נמצא שתמיד מברך על הנוסף שהוא מורה על הנס שהרי בתוספת הימים ניתוסף הנס אבל אם היה מתחיל בליל

הראשון להדליק בנר השמאלית גם בליל שני היה צריך להתחיל בו כדי להפנות לימין כדברי ה״ר מאיר וכן בליל שלישי וכן כל הלילות ונמצא שאין מברך אלא על נר אחד כל ימי חנוכה עכ״ל.

ואף על פי שלדברי ה״ר יונה לא שייכא קושיא זו מכל מקום קצת דוחק לומר דברכת שעשה נסים יברך ליל ראשון קודם הדלקה ובשאר לילות אחר הדלקה: ובתרומת הדשן (סי׳ קו) כתוב דבני רינוס מתחילין להדליק בשני שהוא כנגד צד שמאל כדברי המרדכי ובני אויסטרייך מתחילין לצד ימין ומדליקין כדרך שאנו בני ברית כותבין דאפשר דחשיב להו כה״ג פונה דרך ימין ואף אם אינו פונה דרך ימין כה״ג נראה ליישב המנהג משום דהאידנא אין להם מזוזות בבתי החורף שבהם מדליקין אם כן צריכין להדליקן בימין הכניסה בצד הטפח הסמוך לפתח כדאיתא במרדכי ואם כן אותו נר שהוא כנגד ימינו הוא הסמוך לפתח לעולם ובו צריך להתחיל עד כאן לשונו ונראה שמנהג בני רינוס הוא הנכון וכפי מה שכתבתי בשם מהר״י קולון ואין לחלק בין היכא שהנרות בימין הכניסה להיכא שהם בשמאל הכניסה וכן אנו נוהגים ע״כ.

פירוש לפי רבנו יונה מתחיל להדליק כל יום באותו נר ואחר שמברך מדליק אחד שבוא התחיל גם ביום הראשון וגם ביום השני וגם ביום השלשי וכו׳ ואחר שמברך מגיע לנר הנוסף מיהו לא דיבר היכן מניח את הראשון בצד ימין או בצד שמאל.

ונפ״מ אם מניח בצד ימין א״כ מדליק מימין לשמאל ואם מניח בשמאל א״כ מדליק משמאל לימין.

וע״ז הבית יוסף כתב שמהרי״ק סובר שיש להדליק משמאל לימין וכיון שצריך להדליק משמאל לימין לכן יש ליתן את הנרות תמיד בצד הימיני. וכל לילה מתחילים להדליק מהנר הנוסף ומדליק משמאל לימין תמיד.

וא״כ אם מדליק בחוץ בצד ימין כשאין מזוזה א״כ הנר הראשון הוא בצד ימין רחוק מהפתח ולמחרת ביום השני מוסיף נר וממנו מתחיל והוא קרוב יותר לפתח עד שביום השמיני ממש קרוב לפתח שהוא בתוך הטפח.

כל זה שנותן בצד ימין שאין מזוזה.

אבל אם יש מזוזה יש ליתן בצד שמאל. ומדליק את הנר הימיני שהוא קרוב לפתח ולמחרת נותן סמוך לו ובו מתחיל כיון שיש לפנות משמאל לימין.

נימצא שאם מדליק בחוץ ואין מזוזה מקיים גם הטפח הסמוך לפתח וגם משמאל לימין.

ואח״כ הביא דברי תרומת הדשן שהביא ב׳ מנהגים בני ריינוס שנותנים את הנר לעולם בצד ימין והולכים

משמאל לימין ותמיד מדליקים בנר הנוסף והולכים משמאל לימין.

ואח"כ הביא מנהג בני אויסטרייך שמתחילים כדרך שאנו כותבים מימין לשמאל. וא"כ קשה הרי צריך לפנות משמאל לימין כתב ליישב כיון שהם מדליקין בבית החורף ושם אין מזוזה לכן צריך להדליק בנר שהוא כנגד ימינו שהוא סמוך לפתח לעולם ע"כ.

כל זה ביום הראשון אבל ביום שני מדליק כמו שאנו בני ברית כותבים דהיינו מימין לשמאל וכל יום מדליק את הנר הנוסף שהוא יותר ימיני ובו מתחיל.

נימצא שיש מחלוקת בין ריינוס לאוסטרלייך מהיכן מדליקין מצד שמאל לימין או מימין לשמאל וגם היכן נותנים את הנר הראשון וכן מהיכן מתחילים. האם מתחילים מימין לשמאל או משמאל לימין.

ושורש המחולקת כיון שיש תנאי שצריך להיות בטפח הסמוך לפתח. וכן כל פניות לצד ימין. וכן להתחיל כל יום מהנר הנוסף.

ומכל מקום מרן כתב לעולם שמנהג בני ריינוס הוא הנכון ואין לחלק היכן מדליק אם בימין הכניסה או בשמאל הכניסה.

כוונת מרן לעולם מתחיל להדליק מהנר היותר ימיני ואין משנה אם יש מזוזה או אין מזוזה וכן אין משנה אם מדליק בפנים או מדליק בחוץ (כ"כ מג"א ס"ק ד בביאור דברי מרן).

וכן מדליק משמאל לימין. ולכן כאשר מדליק מימין דהיינו כשאין מזוזה מניח החנוכיה בצד ימין ע"כ הנר הראשון הוא מצד ימין וביום השני נותן נר סמוך לו ומדליק משמאל לימין.

אלא שלפי זה א"כ הנר הראשון הוא רחוק מהפתח יותר מטפח.

ואמנם מאמר מרדכי מסביר כיון שהחנוכיה עצמה היא בטפח חשיב סמוך לפתח. מיהו זה חידוש גדול.

והב"ח כתב להסביר כפשטו שלעולם העיקר זה להיות בטפח הסמוך לפתח ולכן שמדליק בימין מניח הנר הראשון סמוך לפתח וממנו מתחיל וביום השני מתחיל מהנר הנוסף ומדליק כדרך שאנו בני ברית כותבין דהיינו מימין לשמאל.

ואם מדליק בצד שמאל מניח הנר הראשון בצד היותר שמאלי כיון שהוא קרוב לפתח, וביום השני מניח הנר לצדו ומדליק מהימין לשמאל.

וכונת הב"ח שמדליק בפנים אז מדליק כדרך שכתב אם נותן בצד ימין הנר הראשון סמוך לפתח ולמחרת נותן סמוך לו ומדליק מימין לשמאל כדרך שאנו בני ברית כותבים.

ואם נותן בצד שמאל בפנים נותן הנר הראשון סמוך לפתח ולמחרת ביום השני נותן נר לצדו ומתחיל מהימין לשמאל.

ואם תשאל הרי כל פניות יהיו לימין הכוונה מסביר הב״ח שמימין לשמאל זה הכוונה כל פניות יהיו לימין.

וכן כתב הלבוש והביאו הט״ז (ס״ק ו)והוכיח הלבוש מהמזבח שהכהן מתחיל בקרן דרומית מזרחית ואח״כ פונה מזרחית צפונית וא״כ ע״כ שהולך מימין לשמאל. וזה הכוונה שכל פניות שאתה פונה יהיו על צד ימין.

ומקור הדברים בדברי הנביאים בתיאור הים שעשה שלמה שהיה עומד על שני עשר בקר שלושה פונים צפונה ושלושה פונים ימה ושלושה פונים נגבה ושלושה פונים מזרחה מתיאור זה למדים כי כל פינות לימין. שהרי שלשה צפונה ואח״כ ימה זה מערב א״כ הולך משמאל לימין ואח״כ נגבה זה דרום ואח״כ מזרח א״כ מימין לשמאל הולכים. שהרי אם היה רוצה להשמיע משמאל לימין היה לו לומר צפון מזרח דרום מערב. וכך הגמ׳ ביומא אמרה א״כ ע״כ שיש לילך דרך ימין פירושו מימין לשמאל. כדרך שאנו בני ברית כותבים.

ועוד כתב שהרי אם יתחיל משמאל וילך לימין א״כ נימצא משכל את ידיו ועוד הרי מדליק בצד שמאל ונותן עדיפות לשמאל ולא לימין עיין בדבריו.

והרש״ל כתב שיתן את החנוכיה לאורך הדלת וכך גם יש טפח סמוך לפתח. וגם משמאל לימין וגם שהנר הראשון הוא ימיני הוא סמוך לפתח. אבל הגר״א דעתו העיקר להדליק מהנר הסמוך לפתח בין ימין בין שמאל וכן בכל לילה להתחיל בו כיון שהוא נר החיוב ושאר הנרות הם הידור. דהיינו לא כמרן שכתב להדליק מהנר הימיני ביותר בכל לילה. ותמה וכי בשביל כל פניות לימין יבטל הטפח הסמוך לפתח וכתב על שיטה זו אין לה טעם וריח.

אבל הפרי חדש כתב לעשות כמרן ע״ש.

פירוש הגר״א אומר גם אם נאמר שיש הידור משמאל לימין מ״מ בטפח הסמוך זה לא הידור זה מעיקר הדין ואיך יבוא ההידור ויעקור את החיוב.

ועוד מ״ש הפוסקים שהטעם שיש להדליק מימין ולמחרת מהנוסף שהוא השמאלי כדי לקיים כל פניות יהיו לימין הקשה ע״ז המאמר מרדכי הרי כל עניין פניות לימין מירי ברגל שהולך. אבל בידו אין עניין כזה שיהיה לימין כמ״ש ביומא נט.

שם דנים בניתנת הדם על מזבח הפנימי שהוא קטן והכהן לא צריך ללילך ברגליו כדי ליתן את הדם על הקרנות ויכול ליתן על הקרנות בלי לילך ברגליו.

ונחלקו רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבה מה נותן קודם ולמסקנה הגמ' אומרת שהם נחלקו כיון שכל מה שאנו אומרים כל פניות דווקא שהולך ברגליו אבל אם אין הולך אלא מסובב את הקרנות בידו אין בזה כל פניות א"כ שואל המאמר מרדכי למה בחנוכיה יש להקפיד על כל פניות שיהיו דרך ימין.

וכן ראה שגם הפרי חדש דיבר בזה וכתב שיש בזה מחלוקת בגמ' ויש שסברי גם ביד יש לפנות לימין ותלה את המחולקת בזה אם אמרינן כל פניות גם ביד או רק ברגל מ"ד שידליק משמאל לימין כיון שסבר כל פניות לימין גם ביד. ואילו המ"ד שלעולם ידליק בימין וילך מימין לשמאל כדרך כתיבת בני ברית כיון שסבר שכל פניות דווקא ברגל ע"ש.

מיהו שאר המפרשים מבואר בדבריהם שסברי שגם אם נסביר כל פניות לימין גם ביד פירוש לפנות לימין הכוונה מימין לשמאל כדרך הכתיבה.

וכך גם יוצאים ידי חובה של טפח הסמוך לפתח וכן מדליק לעולם בנר החיוב.

ונימצא שיש מחלוקת גדולה לפי מרן לעולם מדליק משמאל לימין ומתחיל מימין. ואילו יש מפרשים רבים שסברי שיתחיל בימין וידליק כל יום מהימין לשמאל.

ויש שעשו פשרה שידליק לאורך הבית ואז מקיים טפח וכן משמאל לימין.

אבל בשו"ת חתם סופר (חלק א (אורח חיים) סימן קפז) כתב ראיתי כי כל הראשונים ז"ל החליטו לסדר הדלקת נר חנוכה משמאל לימין, ה"ה המרדכי פרק במה מדליקין [סי' רס"ח] בשם מהר"ם מר"ב, ומהרי"ל בה' חנוכה [הובא במג"א סי' תרע"ו סק"ה] ותה"ד [סי' ק"ו] וכן הסכים ב"י, ואח"כ אחרונים שחולקים ולבסוף הוכיח מהגמ' ביומא העיקר כמ"ש הראשונים הנ"ל כפי שפסק מרן בשולחן ערוך ובבית יוסף.

מיהו לענ"ד אין ראיה מדבריהם שהרי אם נותן החנוכיה בחוץ בצד שמאל אכן מדליק משמאל לימין וגם בטפח הסמוך לפתח אבל אנו דנים שנותן בפנים או בחוץ בצד ימין שאז אם ידליק משמאל לימין לא יקיים את הטפח הסמוך לפתח.

והנראה שראשית יש להקפיד ליתן את החנוכיה בטפח הסמוך לפתח והנר הראשון יהיה בתוך הטפח. ואח"כ יהדר בשאר הדברים ואם אין יכול להדר בשמאל לימין אין זה מעכב העיקר הוא טפח הסמוך לפתח.

וידליק ביום הראשון בנר הקרוב לפתח וביום השני יתרחק וידליק מהנר שהדליק אתמול וכך יקיים מימין לשמאל לצאת ידי חובה של משמאל לימין.

כיון שהדלקה עושה מצוה ולכן מיד בהדלקה יש להיות כעיקר המצוה.

לכן לענ״ד העיקר הוא שיש לקיים את התנאי של טפח הסמוך לפתח ואח״כ שאר התנאים.

וא״כ אם מדליק בחוץ כפי עיקר המצוה ומדליק בצד ימין מקיים גם טפח הסמוך וגם שמאל לימין.

ואם נותן בימין שאין מזוזה יקיים מימין לשמאל ויתן הנר הראשון סמוך לפתח ולמחרת יתן נר נוסף סמוך אליו ויתחיל בו ויעשה מימין לשמאל כדרך שאנו בני ברית כותבים.

ואל תשביני ממרן כי מרן דיבר שמדליק בחוץ בצד שמאל או בפנים ובלי חנוכיה אלא נותן נר לבד ולמחרת עוד נר בלי חנוכיה אלא כלי שהוא נר ולמחרת עוד נר וכו׳.

לסיכום: העיקר להלכה שיש ליתן את החנוכיה בטפח הסמוך לפתח. ואם מדליק בחוץ בצד שמאל אם יש מזוזה א״כ הנר הראשון שמדליק הוא הנר הסמוך לפתח שהוא הימיני ביותר ולמחרת נותן נר לידו וממנו מדליק משמאל לימין.

אבל אם מדליק בחוץ ואין מזוזה ולכן צריך ליתן את החנוכיה בצד ימין יש לו ליתן את הנר הראשון סמוך לפתח.

ולמחרת ביום השני נותן נר סמוך לו ומתחיל ממנו ומדליק מימין לשמאל כדרך שאנו בני ברית כותבים.

וכך הלכה העיקר להדליק בטפח הסמוך לפתח.

בשער הכוונות כתב כסדר הדלקת נרות של מרן וז״ל סדר הדלקת הנרות היה נוהג למורי זלה״ה כמ״ש בפע״ח ק״ט סע״ג כנוסח הכתוב בבית יוסף נ״ל על הטורים וגם בספר שולחן ערוך לסי׳ תרע״ו סעיף ה׳ והוא כי בלילה הא׳ ידליק הנר שבצד ימינו שהוא היותר רחוק מן הפתח מכל ז׳ נרות ובליל ב׳ ידליק נר השני לו שהוא בשמאלי שהוא יותר סמוך אל הפתח יותר מן הא׳ ואח״כ יפנה אל ימין וכו׳ ע״כ.

וכתב הרב בגדי ישע עמו׳ ס׳ אחר שהביא דבר הרב כתב וז״ל נראה בפירוש מדברים אלו שההדלקה צריכה להיות בפנים ולמה לא עבר על לשונו לשון הש״ס ותוספות שמניח החנוכיה על פתח ביתו מבחוץ או על פתח חצירו מבחוץ וכל תלמודא דילהון על רזין דאוריתא שדרו ל״ה כמ״ש הוא עצמו בהקדמה והגם שנשתנה הדין עכשיו הסוד למעלה לא נשתנה וא״כ למה לא עבר על לשונו להזכיר להניחה בחוץ כדין הש״ס ואדרבא מלמד אותנו להניח החנוכה בפנים כיון שנקט ימין ושמאל של אדם וזה לא יבא כ״א בפנים בבית דוקה כאשר ידקדק המדקדק החשוב והוא פלא אלא הארכנו במ״א והוא כדי שנכיר חכמתו של הרב שראוי לברך עליו ברוך שחלק מחכמתו ליראיו. והוא שזה בפנים נקרא חוץ וכמש״ה מוהרח״ו בשערי קדושה

ומבחוץ שלו שאנחנו מתקנים ב׳ בחינות מבפנים ולחוץ ולפנים שנקרא התיקון מבפנים ולחוץ ולא תוכל להסבירו עד שתלמוד כמה פעמים התו״ח ד ס״ד ד״ה והנה ודף צ״ח עב ד״ה ונבא עכ״ל קודשו.

וצ״ע כוונתו למה הכריח שהרב דיבר במדליק בפנים הרי אם הרב אמר שהנר מימינו רחוק מהפתח זה יכול להיות כאשר מדליק בחוץ ואין מזוזה.

ואז החנוכיה בצד ימין והנר הראשון רחוק מהפתח מה ההבדל בין בפנים לבחוץ הרי אם יש חצר לפני הבית ובדרך כלל יש לדירות של פעם וכן אין מזוזה לשער החצר כיון שאין דלת כ״כ א״כ אין מזוזה לכן נותן החנוכיה מצד ימין.

לא ירדתי לסוף דעתו למה הכריח שרבנו האר״י דיבר בפנים.

ועתה לעצם העניין כל פניות יהיו על דרך ימין.

דע שזו סוגיה עמוקה מארץ מידה ורחבה מני ים.

ודיברו בזה גדולי עולם.

לצד ימין וכבר הבינו כן בני אוסטרייך הנז׳ בתרומת הדשן סי׳ נ״ו והביאם הב״י בסו״ס תרע״ו והט״ז סי׳ תרע״ו מק״י נמשך אחרי הלבוש לענין נ״ח ובסי׳ תרנ״א סי׳ לגבי נענועים פליג עליה ע״ש וכ״מ להגאון מהר״ש אלגאזי הובאו דבריו בספר באר אברהם מעמוד 156והסכים עמו הרמ״ע מפאנו ז״ל הו״ד במכתב שם וביותר האריך הרמ״ע בספריו ימין ה׳ רוממה והו״ד בספר הנ״ל וכן הסכים עמהם הגאון מהר״ע ספורנו אב״ד ריין במכתב והו״ד שם עמוד והגאון מהר״צ פראנסיס שם.

יש לנו כמה דינים בכל פניות יהיו בימין יש נענועים בלולב שמנענעים באנה ה׳ וכו׳. יש הושענות איך מסתובבים.

יש פתיחה של פרוכת. יש הדלקת נרות חנוכה. יש הולכה במזבח ועוד.

כולם יודעים כמו שהגמ׳ אומרת בזבחים ועוד הרבה מקומות וכן מהים שעשה שלמה שהולכים דרך ימין פירושו עולה בכבש ומסתובב מימין לשמאל אלא שיש פניה אחת קטנה מימין לשמאל שהרי הכבש היה בדרום ועולים מהדרום ובסוף הכבש מגיע למזבח ומיד פונה ימינה שזה מזרח ואח״כ סובב את כל המזבח ממזרח לצפון ואח״כ למערב א״כ זה מימין לשמאל.

וכן הים שעשה שלמה הנביא מתאר שלשה בקר בדרום ואח״כ מזרח ואח״כ צפון ואח״כ מערב א״כ הולכים מימין לשמאל נגד כיוון השעון השעון הולך משמאל לימין כיון שכך הגויים עושים כך הם כותבים משמאל לימין והם יצרו את השעון.

אבל אנו בני ברית כותבים מימין לשמאל ואם היינו מיצרים את השעון היה הולך מימין לשמאל כמו שעולים בכבש.

ויש עוד דוגמאות ולמעשה יש בזה מחלוקת גדולה.

ולהלכה בנענועים כבר נקבעה ההלכה וכן בהושענות.

אלא שחוזרים אחר הנענועים יש כאלה שעושים סיבוב משמאל לימין ולענ״ד יותר טוב להסתובב מימין לשמאל ולחזור למקום.

וכן בהדלקת נרות חנוכה יש מדליקים משמאל לימין לענ״ד העיקר שיהיה בטפח הסמוך לפתח וגם אם ידליק מימין לשמאל ובכלל לענ״ד העיקר כמו שכתב הרב אלגזי והסכים עמו הרמ״ע מפאנו.

אלא שאין אנו מכניסים ראשנו בין ההרים קצר מצע שכלנו להבין דבריהם.

ואף על פי כן לעניין הדלקה נרות כיון שיש כאן כמה ענינים כמו שפירטנו לכן העיקר שיהיה בטפח הסמוך לפתח וידליק כמ״ש הרב אלגאזי וסייעתו מימין לשמאל.

כתב מרן ב בית יוסף סימן תרנ״א כתוב בתשובת מהרי״ל (סי׳ מ) בלולב נראה לי להקיף דרך ימין כשמנענעו למזרח דרום מערב צפון ודלא כאיכא דמפכי לה ולא ידעי טעמם עד כאן:

מבואר שלכאורה מרן לומד דרך ימין פירושו משמאל לימין שהרי כותב מהרי״ל מזרח דרום וכו׳ זה משמאל לימין ומרן הביאו בשתיקה א״כ סבר כן אלא אדרבא מיזה שמרן רק הביאו בשתיקה ולא דיבר בזה ע״כ לומר שלא נכנס לעובי הקורה בזה אלא מצא שיטה שדיברה איך מנענעים והביאה.

כיון שלא מצא שיטה אחרת.

ולהלכה מרן אמנם פסק כן שם סעיף י׳ מ״מ כל זה כיון שלא מצא שיטה אחרת ואפשר שלא ראה מי שחולק בזה אבל בהגלות נגלות שיש בזה מחלוקת א״כ נפל כל הדין הנ״ל אלא אדרבא צריך לילך הפוך נגד השעון.

והרב אלגזי הראשון שדיבר בזה כך נראה כתב לחלוק על המהרי״ל ואדרבא יש לילך נגד כיוון השעון דהיינו מימין לשמאל.

כמו שאנו בני ברית כותבים וכמו שמסובבים את המזבח.

גמ׳ זבחים נז שם מבואר שמימין לשמאל יש לילך שהרי מזה קודם על קרן דרומית מזרחית ואח״כ מזרחית צפונית ואח״כ צפונית מערבית ואח״כ דרומית מערבית.

ואילו לפי מהרי״ל אחר שהזה בדרומית מזרחית היה לו לילך לדרומית מערבית לכיוון השעון ולמה לא עושה

כן ע"כ כיון שאדרבא יש לילך נגד כיוון השעון.

וכן הקפות שאנו עושים ומסובבים את המזבח וכן כיון את התיבה אנו מסובבים מימין לשמאל.

א"כ לכו"ע אין מחלוקת בהזהות של מזבח החיצון הולכים מימין לשמאל.

אלא שיש גמ' ביומא נח ושם נחלקו רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבה במזבח הפנימי איך מזים האם מימין לשמאל או משמאל לימין רבי יוסי סבר מזים מימין לשמאל ורבי עקיבה סובר שמזים משמאל לימין רבי עקיבה לא לומד ממזבח החיצון ולהלכה נפסק כרבי יוסי כיון שרבי סתם כוותיה.

והכי איתא שם תנו רבנן: התחיל מחטא ויורד, מהיכן היה מתחיל - מקרן מזרחית דרומית, דרומית מערבית, מערבית צפונית, צפונית מזרחית, דברי רבי עקיבא. רבי יוסי הגלילי אומר: מקרן מזרחית צפונית, צפונית מערבית, מערבית דרומית, דרומית מזרחית ע"כ.

וכן פסק הרמב"ם (הלכות עבודת יום הכיפורים פרק ד הלכה ב) ועומד לפנים ממזבח הזהב בין המזבח והמנורה, ומתחיל להזות מדם התערובת על קרנות מזבח הזהב, והוא מסבב והולך ומזה על הקרנות מבחוץ, ומתחיל מקרן מזרחית צפונית, לצפונית מערבית, למערבית דרומית, לדרומית מזרחית, ע"כ

כך פסק במזבח הפנימי וכן במזבח החיצון ובמזבח החיצון אין מחלוקת כלל אלא רק בפנימי ואעפ"כ פסק כרבי יוסי הגלילי שדין הפנימי כהחיצו מימין לשמאל.

וכן פסק הרמב"ם רמב"ם (הלכות מעשה הקרבנות פרק ה הלכה י) ומנין הוא מתחיל, עולה בכבש ופונה לימינו ומהלך על הסובב ונותן בקרן דרומית מזרחית תחילה, ואח"כ בקרן השניה הסמוכה לה שהיא מזרחית צפונית, ואח"כ בקרן שלישית הסמוכה לה שהיא צפונית מערבית, ואח"כ בקרן רביעית הסמוכה לה שהיא מערבית דרומית, ועל יסוד אותה הקרן שהשלים בה המתנות הוא שופך שירי הדם שנאמר ואת כל הדם ישפך אל יסוד מזבח (העולה) זה יסוד דרומי ע"כ.

מבואר שמזה מימין לשמאל.

א"כ עד לכאן כבר מבואר בפישטות שכל פניות יהיו לימין הכוונה מימין לשמאל ועוד הביא ראיות גדולות ועצומות שבע במספר ע"ש כל זה הובא בספר באר אברהם עמו' 50 ואילך.

ואחר כל זה נכתבו עוד שלש מכתבים מרמ"ע מפאנו שמסכים עמו. ומחזק דבריו. ומי שחולק על זה מכחיש את המוחש.

וכן חיזק את דבריו רבי עובדיה ספורנו וכן עוד מכתב מהגאון ציון בר שמהאל פראנסיס "

ואחר כל הדברים האלו קמו מערערעים על הרמ״ע מפאנו ועשו רעש גדול וכתב חיזוק לדבריו. שהעיקר הוא מימין לשמאל כמו שבני ריינוס מדליקים והובא בתרומת הדשן מימין לשמאל וכן מרן בבית יוסף הביא דבריהם בהלכות חנוכה סי׳

והגאון הרב סמאגא אזיל בתר איפכא להוכיח שאדרבא יש לילך משמאל לימין.

וכתב מה שעולים במזבח זה כיון שהמזבח באמצע וכן בהושענות ע״ש.

ולא ידרתי לסוף דעתו כלל הרב אלגאזי והרמ״ע מפאנו הוכיח משם שהדרך לילך מימין משמאל מה לי עם המזבח באמצע או בצד אין שם רק עוד הוכחת לדברים שיש לילך דרך ימין הכוונה מימין לשמאל.

עיקר דבריו וקפדתו זה על שלא ישנו את הנענעונעים הכוונה שהיה העולם נוהג באנה ה׳ הושיעה נא דרך מסויימת ועל פי דברי הרב אלגאזי והרמ״ע מפאנו יש לשנות את דרך הנענועים ועל זה כתב כל דבריו להוכיח שלא ישנו.

מכל מקום אחר המחילה אדרבא חיזק את הדברים של הרב אלגאזי והרמ״ע שיש לילך דרך ימין פירושו מימין לשמאל.

מכל מקום לעניין מעשה בנענועים אין לחשוש כיון שלהלכה תפסנו דברי רבנו האר״י ובהם אין הוכחה כלל נגד דברי הרב אלגאזי או הרמ״ע מפאנו שהרי רבנו האר״י כתב לנענע בדרום ואח״כ צפון ואח״כ מזרח ואח״כ מערב.

שזה לא כנגד הרוחות של העולם ולא משום דרך ימין מדרום לצפון תלוי איך הולכים אפשר לילך משמאל לצפון ואפשר מימין וכן למזרח אחר הצפון לכן משם אין ראיה כלל.

וזה על פי הסוד של הספירות ולא משום ימין או שמאל.

לכן לעולם העיקר כמו שפירשו הגאונים הגדולים ואיך אפשר להכחיש את השמש גמ׳ ערוכות הלכות פסוקות שהולכים מימין לשמאל אמנם קשה שמרן לא כתב כן ומנהג העולם בחנוכה לא כן אבל אין זה משנה את האמת שכל הגמ׳ וכל ההלכות מודים שהעיקר זה מימין לשמאל.

אמנם ידעתי שרק מעט ישמעו מכל מקום את צעקתי אני צועק לעצמי.

הגאון רבי יחזקאל דוד בראדי שליט"א
מח"ס בית י"ד

להשתמש במותר השמן של חנוכה לנר שבת

שאלה: נשאלתי אם מותר להשתמש במותר השמן שנשאר במנורה ממה שהדליק לנר חנוכה, לדלוק עמו הנרות של נר שבת, עד כאן תוכן שאלתו.

תשובה: והשבתי דאסור, אם לא לעת הצורך והדחק, וכמו שיבואר.

מותר השמן הוקצה למצוותו ואסור בהנאה

א) דהנה הדין הוא ששורפין מותר השמן של נר חנוכה, וכמבואר בטור שהנותר מן השמן ביום השמיני עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו שהרי הוקצה למצותו, והמקור לכך הוא ברא"ש בשם השאילתות דרב אחאי (סי' כז שאילתא ב') ובמרדכי (שבת סי' רס"ה-רס"ו) בשם ילמדנו ופסיקתא רבתי (ריש פסקא ג).

ובשו"ע (סימן תרע"ז סעיף ד') נפסק 'הנותר ביום השמיני מן השמן הצריך לשיעור הדלקה, עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו, שהרי הוקצה למצוותו', ובמשנ"ב (שם ס"ק י"ח) מבאר וז"ל, 'היינו שלא נתן תחלה רק כשיעור הדלקה ונכבה באמצע ונותר, ולכן אסור דהוקצה למצותו ואסור להנות הימנו, אבל אם נתן הרבה בנר ונותר מותר להשתמש בו לכתחלה, וכמו שכתב לעיל בסימן תרע"ב סעי' ב', ודע דיש פוסקים שסוברין דאם נתן השמן בסתם הוקצה כל השמן, אם לא דהתנה לכתחלה שלא יאסור אלא כשיעור, ועיין לעיל בסימן תרע"ב במ"ב סק"ז', עכ"ל.

ושם בסימן תרע"ב כתב המשנ"ב דהסכימו כמה אחרונים דלכתחילה טוב להתנות שאינו מקצה השמן אלא לשיעור ההדלקה. ומקור דבריו במגן אברהם (סי' תרע"ז ס"ק י') ואליה רבה (סי' תרע"ב).

והנה כדברי היש פוסקים המובא במשנ"ב שאסרו מותר השמן אפילו ממה שנשאר אחר החצי שעה בלי תנאי, מצינו שכן פסק הב"ח לדינא, וכך משמע ממה שכתבו התוספות (שבת דף מ"ד ד"ה שבנר ושבקערה) על הדין שמותר השמן שבנר אחר השבת מותר, וכתבו וז"ל, 'וקשה לר"מ דמ"ש מנר חנוכה דתניא כבתה ליל ראשון מוסיף עליו בליל ב' ומדליק בו, כבה ליל ח' עושה לו מדורה בפני עצמו מפני שהוקצה למצותו, ואומר ר"י, דנר חנוכה עיקרו לא להנאתו בא אלא

לפרסומי ניסא, ומשום חביבותא דנס אינו מצפה שיכבה אלא מקצה לגמרי למצוה, אבל נר שבת להנאתו בה יושב ומצפה שיכבה ולכך מותר', ע"כ. ויוצא מזה שנר חנוכה משום חביבותה דנס מקצהו לשם מצוה לגמרי ולא שייך בזה מותר, דגם את המותר שלאחר חצי שעה מקצהו למצוה משום חביבותה דנס.

וכעין זה מבואר ברמב"ן (שבת כ"א ע"ב באמצע ד"ה ודאמרינן) שכתב וז"ל, 'ולא דמי לעצי סוכה ולנוי סוכה שמותרים אחר החג, משום דהתם לא נתנם אלא למצוות החג ודעתו עליהם לאחר שבעה, אבל הכא דעתו היה שיכלה כל שמן שבנר וכו', וכיון שהוא נותנו והקצהו שיכלה במצוה נאסר לו לעולם כמי שהקדישו לשמים וכו'', עיי"ש באריכות. ועי' בר"ן ובעל המאור (שבת ט' ע"א מדפי הרי"ף ד"ה אי נמי).

ולפי זה בנידון דידן שלא התנה מקודם שמקצה רק השמן הנצרך לחצי שעה של ההדלקה, בוודאי לכתחילה יש להחמיר שלא להשתמש עמו להנאתו.

ובפרט בזמן הזה שמדליקים בפנים בבית, שנקטו הרבה פוסקים שיש מצוה בהדלקת נרות חנוכה גם לאחר חצי שעה מצאת הכוכבים, כיון שהיכר ופרסום הנס הוא לבני הבית הנמצאים שם, ואינו תלוי בחצי שעה כבזמנם שהדליקו בחוץ והיה השיעור עד שיכלו עוברים ושבים בחוץ, אם כן יש מקום להחמיר טפי מדינא שלא לכבותם או להשתמש לאורם גם לאחר חצי שעה. שו"ר שכ"כ במשמרת שלום (סי' מ"ח סעי' א').

נר שבת הוא משום שלום ביתו ונחשב להנאה

ב) והנה בגמרא (שבת כ"ג ע"ב) איתא, 'אמר רבא, פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו'. ופירש רש"י (שם ד"ה שלום) וז"ל, 'והכי אמרינן לקמן כ"ה ע"ב ותזנח משלום נפשי זו הדלקת נר בשבת, שבני ביתו מצטערין לישב בחשך', עכ"ל. וכן כתב המאירי (שם ד"ה מי) וז"ל, 'משום שלום ביתו, שלא יהיו בני ביתו יושבים בחשך', עכ"ל. וכן כתב האו"ז (הל' ער"ש סי' י"א) בשם רש"י וז"ל, 'ובמקום שאין רואין אין שלום שהולך ונכשל ואוכל באפילה' עכ"ל.

וברמב"ם (פ"ד מהל' חנוכה הי"ח) כתב וז"ל, 'היה לפניו נר ביתו ונר חנוכה או נר ביתו וקדוש היום נר ביתו קודם משום שלום ביתו, שהרי השם הנמחק לעשות שלום בין איש לאשתו, גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם, שנאמר (משלי ג') דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום', עכ"ל. ובספר אורחות חיים (בפירושו למשנת במה מדליקין) כתב וז"ל, 'ותזנח משלום נפשי זה הדלקת הנר

בשבת, דרצה לומר שבמקום שאין נר אין שלום, לפי שאדם הולך חשכים ונכשל, ואז כועס על בני ביתו', עכ"ל. וכן איתא בכלבו (סי' ל"ו ד"ה פירוש לעשות).

הרי שפיר מבואר מדבריהם דיסוד החיוב של הדלקת נרות שבת הוא בעיקר משום שלום ביתו שלא יכשל בהליכתו ושלא יכעוס על ב"ב ולא יצטערו לישב בחושך, וכיון שכן הלא זה נחשב לנר של הנאה, וכיון שאין ליהנות במותר השמן של נר חנוכה, אכן יש לאסור להשתמש עמו לנר שבת.

[ועיין משנה למלך (פ"ב מהל' תרומות הי"ד) שמחלק לגבי נידון אחר בין נר חנוכה לנר שבת, דנר חנוכה לא ניתן להנאתו, משא"כ נר שבת דניתן להנאתו, עיי"ש.]

ואין לדמותו לתרומה טמאה שאף היא בשריפה ומ"מ מותר להסיקה תחת תבשילו, וכמו כן נאמר כן בנידון דידן שאע"פ שמותר השמן בשריפה יכול ליהנות ממה שדולק לנר שבת, דעיין בספר נתן פריו על השו"ע (סי' תרע"ז שם) שכתב לבאר לשון השו"ע 'הנותר ביום השמיני מן השמן עושה מדורה ושורפו בפני עצמו שהרי הוקצה למצותו', וביאר שהלשון 'שורפו בפני עצמו' נראה הכוונה דאע"ג דמצינו בתרומה טמאה שאף היא בשריפה ומ"מ מותר להסיקה תחת תבשילו דמותר בהנאה וכמבואר בשבת כ"ה ע"א, אבל שמן שנותר מחנוכה אסור בהנאה ועל כן צריך לשרפו בפני עצמו ולא להסיקו תחת תבשילו, ואם כן הוא הדין שאין להשתמש עמו לנר שבת, ודו"ק.

מדליק לנר שבת אינו דומה למדליק לנר חנוכה ונהנה ממילא לאורה

ג) ואין לדמותו למה שהתירו להדליק נר חנוכה בחדר חשוך ואפל, ואין עליו איסור שלא לילך או להשתמש באותו חדר, אע"פ שלא אפשר לו ללך ולהשתמש באותו חדר בלי האור היוצא מהנר חנוכה (עיין מג"א סי' תרע"ה סק"ב, וחידושי מהרצ"א שבת כ"ג ע"ב), ואם כן למה לא נתיר להשתמש במותר השמן של נר חנוכה לנר שבת, דפשוט דאינו דומה, דהתם התירו להדליק לנר חנוכה, ואחר שהדליקו וממילא יצא לו שיש אור בחדר ויכול להשתמש עמו, לא אסרו לו להשתמש עמו כיון שלא הדליקו לצורך זה, והוי קצת כהנאה הבא בהדי מצוה דיש אומרים דלא נחשב להנאה דמצות לאו ליהנות ניתנו, ואפילו להאומרים דהוי כהנאה[א], אבל אין בו איסור תשמיש כיון שלא הדליקו לצורך זה, והוי כהנאה הבא לו לאדם בעל כורחו (עי' פסחים

א. בפלוגתא זו אי הנאת הגוף בהדי מצוה נחשב להנאה או לאו, עי' בשו"ת בנין שלמה (סי' ג'), שנות חיים (להגר"ש קלוגער ז"ל, סי' מ"ב), תהלה לדוד (השמטות ח"א ד' י"ג), שו"ת

כ״ה ע״ב), וגם בזה יש חולקין האוסרים אפילו תשמיש כזה (עיין אליה רבה סי׳ תרע״ה סק״ב, ועי״ע שו״ת שואל ומשיב (מהדורא רביעאה, סי׳ מ״ד).

אבל כשמדליק לנר שבת, הלא כל כוונת ותכלית ההדלקה הוא מלכתחילה בשביל הנאתו, וזה לכו״ע לא התירו, ואע״פ דהוי הדלקה של מצוה, אבל הוי כמצוה של הנאה, וכעין מה שכתב המג״א (סי׳ רצ״ז סק״ה) בשם האבודרהם שכתב בשם רבינו גרשון, שאסור להריח בהדס שבלולב במוצאי שבת אע״ג דמצות לאו ליהנות ניתנו, מכל מקום כיון דעיקר מצות בשמים משום הנאת הנפש היתירה היא וכו׳ עכ״ל, ולכאורה הוא הדין נר של שבת הוי עיקר מצותו להנאה.

אסור לבטל שמן שהוקצה למצוותו בשאר שמן

ד) ואין להתיר לערב שמן זית של מותר השמן דנר חנוכה בשמן זית אחר ומטעם ביטול, דהרי נפסק בשו״ע (או״ח סי׳ תרע״ז סעי׳ ד׳) דבנתערב שמן שהוקצה למצוותו שאסור בהנאה עם שמן אחר ואין בו ששים לבטלו אסור להוסיף עליו כדי לבטלו, ואף שכתב המחבר דין זה בשם יש מי שאומר, ובמשנ״ב (שם ס״ק כ׳) כתב ׳ועיין ביו״ד סימן צ״ט ס״ו דיש מתירין בכל איסור דרבנן להוסיף עליו אם נתערב, ולכן כתב כאן יש מי שאומר׳, אולם עיין בשו״ת אבן ישראל (ח״ח סי׳ מ״ח) ובספר הליכות אבן ישראל (מועדים ח״ב סי׳ מ״ג סעי׳ י״ג) דפסק כהחוות דעת (יו״ד סי׳ צ״ט) דשאני הכא דכו״ע סברי דאסור להוסיף דהכא איסור הנאה ונהנה במה שמבטלו עיי״ש.

כמה צירופים להקל לעת הצורך

ה) אולם לעת הצורך יש לסמוך להשתמש במותר השמן של נר חנוכה לנר שבת, בהסתמך על כמה צירופים, א׳, דעת הפוסקים דמותר להשתמש במותר השמן של אחר החצי שעה, וכדמשמע מכמה פוסקים שהובאו לעיל (אות א׳) דרק לכתחילה יש להחמיר אבל בדיעבד יכול לסמוך על המתירין. וב׳, דהרי בשו״ע (סי׳ תרע״ד סעי׳ ב׳) כתב וז״ל, ׳יש מי שאומר שנר של בית הכנסת ושל שבת ושל חנוכה כולם של מצוה הם ומותר להדליק זה מזה׳, ע״כ, ואף דלכתחילה אין לנהוג כך, כמבואר בביאור הגר״א (שם) שדברי המחבר תליא במחלוקת אי מדליקין מנר לנר ע״י קינסא, דלדעת בעל התרומות שס״ל מדליקין נר זה מזה אף על ידי קינסא ה״ה דמותר

משנה שכיר (יו״ד סי׳ רכ״ז אות ד׳), שו״ת אמרי יושר (ח״ג סי׳ קי״ח אות ה׳), שדי חמד (חלק ה׳ עמ׳ קפ״ב).

ממצות נר חנוכה למצוה אחרת, אבל לדעת הראשונים שאסרו להדליק נר מנר הכי נמי אסור למצוה אחרת, אבל לעת הצורך יכול לצרף דעת המתירין שם להיתר.

[אם כי עדיין יש לחלק בין מדליק מנר לנר, לנוטל ממותר השמן ממש, דבמדליק מנר לנר רק להאוסרים יש אומרים דאסור משום אכחושי מצוה, ולדבריהם אכן אסור מחמת שמכחיש קצת מהשמן, אבל שם גם יש אומרים דהוא רק משום בזויי מצוה ולא משום אכחושי, ולהמתירים מותר לגמרי שאין בו לא חשש אכחושי ולא בזויי, ואפשר לבאר סברת האומרים דלית ביה במדליק מנר לנר כל כך אכחושי שהרי נר לאחד נר למאה ולא נגרע מהשמן מזה שהדליק עוד נר מהאש, משא"כ במשתמש במותר השמן לכו"ע הרי נוטל מהשמן ממש, ויתכן דבזה יבואר מה שפסק המחבר (סי' תרע"ד שם) דמדליקין מנר לנר אע"פ שפסק (סי' תרע"ז שם) שצריך לשרוף מותר השמן, דבמדליק מנר לנר אינו נוטל מהשמן ממש כמו במותר השמן, ואם כן קשה לסמוך כאן להתיר על סמך הדין דמותר דמדליק מנר לנר, אבל עכ"פ לצירוף עם כל שאר הצירופים נוכל לצרף גם מתירים אלו לעת הצורך].

ויש לצרף עוד סברת היתר, דהנה בזמנינו שיש לנו אור העלעקטריק ויש אומרים שאין מדליקין נרות של שבת אלא לכבוד ולא לעונג ולהנאה, וא"כ שפיר שייך למימר ביה דמצוות לאו ליהנות ניתנו ומותר להדליק לנר של שבת, ושוב אין חשש תקלה שאינו שורף השמן, אבל אין לסמוך על זה לכתחילה דיש אומרים דתוספות אור חשוב הנאה אפילו בזמן הזה, אבל בצירוף עם כל צירופים הנ"ל שפיר יכול להקל לעת הצורך, ובפרט אם מבטלו בששים, דבזה ניתוסף המתירים בביטול כמבואר במשנ"ב שהובא לעיל (אות ד').

הגאון רבי משה יוסף שליט"א
מח"ס ראש יוסף על הלכות ריבית, ושו"ת.

המדליק נר חנוכה תוך ביתו וגם בפתח חצירו על איזה מהם יברך

בענין מה שנהגו רבים בזמננו להדליק נר חנוכה בתוך הבית, מי שיש לו חצר פרטית לפני ביתו אם יש לו מקום להחמיר ולהדליק על פתח החצר. וכן כשרוצה להדליק גם בתוך ביתו במנורה מהודרת העשויה כסף טהור, אם יברך תחילה על הנר היפה שבביתו או על נר שבחוץ שיש בו פרסומי ניסא לרבים.

בגמ' שבת (כא:) ת"ר נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ. אם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים. ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו, ודיו. וכבר כתב הרשב"א בתשובה (ח"א סי' תקמ"א) המנהג להדליק בתוך הבית ולא בחוץ, ומשו"ה לא חיישינן לחשד בב' פתחים. וכן העיד הרמ"א בסימן תרע"א דכך היה המנהג בזמנם להדליק את הנר מבפנים. ומשמע שלא חילקו בין מקומות שהיה שם חשש סכנה לשאר מקומות.

וכבר דנו הפוסקים בדורות האחרונים במקומות שלא שייך בהם סכנה, אם נכון יותר לקיים המצוה כדין הגמ' על פתח ביתו מבחוץ. ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' ס"ו) הביא לדברי האור זרוע סי' שכ"ג ה"ב שכתב וז"ל והאידנא דליכא סכנה לא ידענא מאי טעמא אין אנו מדליקין בחצירות. ומ"מ אף מדבריו נראה שכך היה המנהג להדליק בתוך הבית אף שאין חשש סכנה ולא מיחו בידם. עוד הביא שם מבעל העיטור (עשרת הדברות הלכות חנוכה) וז"ל ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו ואחר שנהגו על הסכנה נהגו ומי שיכול להניחה מבחוץ מניחו בחוץ ואם לאו על פתחו עכ"ל, ובספר פתח הדביר בהערותיו לעיטור שם (סק"ד) כתב וז"ל ור"ל אף שאין סכנה, מ"מ נהגו להניחו על השלחן, והעיטור רצה ליישב בזה את התמיה של האו"ז על מנהגנו שאין אנו מדליקין בחצירות אף על פי שאין סכנה, היינו אחר שנהגו כן נשארו במנהגם עכ"ד. ועוד הביא שם כמה אחרונים שדיברו בזה ונתנו טעמם למה שמדליקים בפנים. וסוף דבריו שם דאין צריך לשנות המנהג שמדליקין בחוץ.

וכ"כ בשו"ת אג"מ (ח"ד סי' קכה) שעיקר המנהג גם בזה"ז הוא ההיכר לבני הבית ומדליקים מבפנים אלא דמ"מ מה שאפשר לעשות ביותר פרסום ודאי יש לעשות, וכמ"ש במג"א

(סי׳ תרע״א ובמ״ב שם ס״ק ל״ח) אם יש לו חלון הסמוך לר״ה נכון יותר שיניחנו שם כדי שיהיה היכר לבני ר״ה ויתפרסם הנס. ושם באג״מ סיים וז״ל וכן אני נוהג שאני מדליק בחלון הנראה בחוץ להעוברים ושבים שם, וכן נהג אדוני אבי הגאון זצ״ל והרבה גדולי דורות שלפנינו מהיום שנעשה א״א להדליק בחוץ וכן הוא הנכון לדינא עיי״ש.

והנה יש לדון אם עיקר התקנה לזכר הנס היתה במעשה הדלקת הנר תוך ביתו, וכדברי הגמ׳ נר איש וביתו ואפילו שאינו עושה בה פרסום לרבים. או דמעיקרא היתה התקנה על ידי שיפרסם הנס לרבים ואפשר משום שעיקרו של נס היה לרבים בנרות של בית המקדש.

ומדברי הריב״ש בתשובה (סי׳ קי״א) נראה דעיקר התקנה היתה בפרסום הנס לרבים, וכיון שאין מדליקים מבחוץ אין המצוה נעשית כתקנה, ועל כן הנהיגו להדליק בבית הכנסת כדי שיתקיים בזה פרסום הנס. וכן היה נראה להוכיח מנר שהניחו למעלה מכ׳ אמה דלא יצא בה ידי חובה, אף שהוא הדליקה ויודע בה. והיינו משום שהיה לו להדליקה בשביל הרבים לפרסם את הנס. ולדבריו כל שבידו להדר ולהדליק מבחוץ, אף שלא הטריחוהו חכמים לעשות כן שחששו שיחזור דבר לקלקולו וכה״ג, מ״מ היכא דאפשר מצוה רבה קא עביד וכעיקר התקנה.

ואם נכון הדבר שעיקר תקנת חכמים להדליק הנר דרך פרסום לרבים דווקא, יש להקשות איך תקנו ברכה בדבר התלוי באחרים, דשמא לא יעברו שם רבים ולא יתפרסם הנס על ידו. וכמו שכתב הרשב״א בתשובה (ח״א סי׳ י״ח) לענין מצות צדקה דאין מברכין על מצוה שאינה תלויה כולה ביד העושה. מפני שאפשר שלא יתרצה בה חברו ונמצא מעשה מתבטל עיי״ש. וגם דלא מצינו מצות חכמים שלא תהיה שוה בכל, וכגון אותו שדר בין הגויים האמנם לא יהיה מצווה להדליק נר של חנוכה.

ולכן נראה דבאמת עיקר תקנת חכמים היה לפרסם הנס במעשה הדלקת הנר, אך לאו דווקא שיפרסם לרבים. אלא שיתפרסם בה הנס אצל כל יחיד ויחיד בביתו בכך שמקיים תקנת חכמים. ותיקנו לעשותה בעניין שיהיה לו היכר במה שהיא דולקת למצוה דווקא, ולכן אם הניחה למעלה מכ׳ אמה אף לזה שהדליק אין ניכרת, וכמו כן אמרו שצריך לעשות לה נר נוסף כדי שלא ישתמש לאורה ותהיה ניכרת וידועה לזה שהדליקה שנעשית לפרסום הנס, ולא מספיק במה שהוא עושה מעשה הדלקה גרידא. ועל כן כל יחיד שיש לו בית חייב בנר חנוכה אף שאין נראה לרבים. והיא עיקר התקנה שמדליק את הנר אפילו תוך ביתו. ומאחר שעיקר

תקנה זו היא לפרסום הנס בוודאי יש מעלה ככל שמתפרסם הנס על ידו יותר, ועושה כן אף לרבים. אך זה אינו עיקר התקנה אלא הידור מצוה, ולכן שפיר תקנו הברכה על עיקר המעשה של הדלקת הנר דבזה מקיים המצוה, אף בלי פרסום הנס לרבים, וגם לא ביטלו המנהג להדליק תוך הבית. ועתה ראיתי שכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סי' פ"ד) עכ"פ דרך לימוד זכות עיי"ש. ולסמוך הדבר נראה לומר עוד כיון שאף הנשים חייבות בנר חנוכה, ואין דרך האשה לעמוד חוץ לביתה בהכנת הנר ובהדלקתו, מסתבר דעיקר התקנה היתה שוה בכולם להדליק בתוך הבית.

אך עיין במ"ב ס"ס תרע"ב בענין עבר הזמן ולא הדליק מדליק עד עלות השחר כתב דמ"מ לא יברך אלא אם בני הבית נעורים אבל אם ישנים אין לברך עליהם אלא ידליק בלא ברכה. וכתב הטעם דכמו דבזמן הגמ' לא היה מברך אלא בזמן פרסום הנס דהיינו תוך החצי שעה דאיכא רבים עוברים ה"נ לדידן. נראה שסובר דעיקר ההדלקה תלויה בפרסום הנס אלא דסגי ליה ביחידים שיהיו עמו, ולא בעינן דווקא בני רשות הרבים. וכן דעת הבא"ח (פר' וישב). ושם בשער הציון ס"ק י"ז הביא לדברי החמד משה שכתב דאם שכח או נאנס ולא הדליק עד שישנו כולם דלכתחילה יקיץ ב' או ג' מהם וידליק, ואם אי אפשר להקיצם, מכל מקום ידליק ויברך, דלפי דברי המגן אברהם אם יהיה אדם במקום שאין איש אף מאנשי הבית שם ידליק בלא ברכה, ולא ראינו זה בפוסקים, ואדרבה השלטי גבורים כתב בשם ריא"ז דאף אם הוא בין הנכרים לבדו צריך להדליק, ומשמע מדכתב כן בפשיטות, שידליק בברכה, אלא ודאי דאם יכול לפרסם ההדלקה בפני רבים יותר עדיף, אבל אי ליכא אנשים, בשביל זה לא יבטל המצוה, וסיים שם דכן נוהגין העולם. וכן דעת הראש"ל הגר"י יוסף שליט"א דמדליק בברכה כל הלילה וא"צ להעיר את בני ביתו.

והנראה דבעיקר דבר זה נחלקו התוס' (שבת כא: ד"ה דאי לא) והרמב"ם (חנוכה פ"ד) דלשי' התוס' שם מדליק והולך גם לאחר אותו הזמן שהוזכר בגמ' וכלתה רגל מן השוק, והיינו משום דמ"מ יש היכר לבני הבית. אבל הרמב"ם (שם ה"ה) כתב דאם עבר אותו זמן של חצי שעה יותר אינו מדליק. נראה דלא סגי ליה בפרסום הנס דבני הבית לחוד, אלא בעינן פרסום הנס דרבים עוברים שם.

והנה לדינא קיי"ל כשיטת התוס' דאי לא אדליק מדליק והולך כל הלילה וכמ"ש השו"ע סי' תרע"ב ולפי"ז נקטינן נמי דלא בעינן פרסומי ניסא דרבים דווקא. ולא נקטינן כדעת הרמב"ם ואפ"ה מדינא דגמ' מצינו שיש מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ כדי

שיהיה היכר גם לרבים, דלכתחילה עדיף להרבות בפרסום הנס כמה דאפשר אלא שאינו מעכב התקנה. ואף מה שהבאנו למעלה מדברי הריב"ש דנראה שאין עושים התקנה י"ל דלאו דווקא דס"ל כשיטת הרמב"ם אלא דמדינא דגמ' נכון להרבות בפרסום הנס לרבים, וכיון שלא עושים התקנה להדליק גם מבחוץ על כן הנהיגו להדליק גם בבית הכנסת.

ולכן נראה דאף שנהגו להדליק בתוך הבית ומקיים בזה שפיר עיקר מצות הדלקת נר חנוכה כעיקר התקנה לפרסם כך את הנס. מ"מ מדינא דגמ' שיש להוסיף בפרסום הנס כשמדליק על פתח ביתו, ומכ"ש לדעת הרמב"ם דבעינן היכר לרבים דווקא. לכן כל שיש לו על פתח ביתו חצר המיוחדת לו, ואין שם סכנה, ראוי יותר שידליק ויברך תחילה על פתח ביתו מבחוץ כדי להרבות בפרסום הנס. וכמ"ש בעל העיטור שהזכרנו דמי שיכול להניחה מבחוץ מניחו בחוץ. וכ"כ בחזון עובדיה חנוכה (עמ' לז) דהיכא דאפשר עדיף להדליק מבחוץ עיי"ש. אלא דלפי מה שכבר נהגו להדליק בתוך הבית אין לחייבו על כך כגון שיש לו איזו סיבה מחמת קור וצינה או חושש שיגנבו לו את המנורה, ומקיים שפיר עיקר המצוה כשמדליק בתוך ביתו.

ודיברתי בזה עם הגאון רבי אשר וייס בעל המנחת אשר ואמר לי שיש לו בביתו פתח הבית מבחוץ, ונוהג כמנהג אבותיו להדליק בתוך הבית ומברך שם בנוכחות כל בני הבית, ולפרסומי ניסא יוצא מיד ומדליק מבחוץ בלי הפסק כלל, ואז אומר הנרות הללו קודש הם, ובזה משתתפים כל בני הבית בשמיעת הברכה והדלקת הנר. וכיון שאין עושה הפסק כלל, אין נפקותא אם מברך בפנים או בחוץ, אלא אדרבה משתתפים כל בני הבית בהדלקה שבפנים ויש להם בזה פרסום הנס טפי.

מסקנת הדברים

עיקר מצות הדלקת נר חנוכה הוא במה שמדליק בביתו, ומקיים בעצמו פרסום הנס. אלא שיש חשיבות להוסיף עוד בפרסום הנס גם לרבים. ולכן מצד עיקר הדין היה מקום להעדיף את ההדלקה בחוץ, אך למעשה כאשר יש תועלת לבני הבית כשמדליקים להם בפנים נכון לברך על מה שמדליק מבפנים, וכל שכן כאשר בתוך הבית מדליק במנורה מהודרת שיש בזה משום 'זה קלי ואנווהו'. ונחזה באור פני מלך.

הגאון רבי אוריאל יצחק הלוי שליט"א
מח"ס שו"ת פקודי הלוי ב"ח

בענין שכח הזכרת על הניסים בחנוכה, ובדיני טעות בתפילה

א. הנה הלכה פסוקה כי אם שכח להזכיר על הניסים בחנוכה וחתם בשם אינו חוזר, עי' שו"ע או"ח סימן תרפ"ב ס"א, כל שמונת ימי חנוכה אומר על הניסים בבה"מ בברכת הארץ, ובתפלה בברכת מודים ואם לא אמר אין מחזירין אותו, ומיהו אם נזכר באותה ברכה כל זמן שלא הזכיר את השם, אפילו נזכר בין אתה להשם חוזר ע"כ. והנה זה מכבר אמרתי לבאר כלל גדול בדיני טעות בתפילה, שאם מדובר בתוספת חדשה לנוסח התפילה כגון אמירת זכרנו לחיים בברכת אבות בעשי"ת, וכן מי כמוך בברכת גבורות כנ"ל וכל כיו"ב אזי אינו חוזר כיון דאינה אלא בגדר 'תוספת' על הנוסח עצמו, משא"כ אם מדובר בשנוי בנוסח התפילה הקבוע כגון שבמקום האל הקדוש אומר המלך הקדוש, אזי אם טעה חוזר כיון שגדר התקנה היינו שבימים אלו זהו מטבע התפילה ממש, ואם שינה ממטבע התפילה הרי כאילו לא התפלל, ודו"ק. ונראה ע"ד האמור דה"נ אתי שפיר ע"פ דרכנו, וי"ל דגדר על הניסים היינו תוספת חיצונית על נוסח התפילה, ואינו מגוף התפילה ממש ולהכי אם טעה אינו חוזר.

ב. עוד נראה דאתי שפיר נמי לפי"ז כמין חומר דין טעות באמירת אתה חוננתנו בערבית דמוצ"ש, שהרי הלכה פסוקה בידינו (שו"ע או"ח סימן רצ"ד ס"א וס"ב) שאם טעה ולא אמר אתה חוננתנו אינו חוזר כיון שיכול לתקן ולהזכיר הבדלה בש"ת, ואף אם שכח גם שם אינו חוזר כיון שיכול לסמוך על ההבדלה על הכוס, אמנם אם יודע שלא יהיה לו יין להבדיל אף למחר, חוזר לראש, ע"ש בפוסקים, ונראה בביאור הדבר ע"פ דרכינו כי גדר התקנה היינו דבמוצ"ש זהו הנוסח דברכת הדעת, והוא בבחינת מטבע התפילה ממש ולכן אם יודע שלא יהיה לו יין להבדיל חוזר לראש, ודו"ק. ועוד נראה דאתי שפיר נמי כמין חומר מה שמצאנו בדין הזכרת עננו בתענית, שאם שכח אין מחזירין אותו, עי' בשו"ע סימן תקס"ה ס"ב (לגבי יחיד) ובסימן קי"ט ס"ד (לגבי שליח ציבור) דבתרוייהו הדין שוה דאינו חוזר, ונראה דא"ש היטב לפי דרכינו דכיון דהוי תוספת על נוסח התפילה הקבוע א"ש דאם שכח אינו חוזר דלא הוי בגדר שינוי ממטבע התפילה, ודו"ק.

ג. והנה בהציעי תורף הדברים בשיעורי בבית הכנסת בני ציון בר"ג (בש"ק וישב ה'תשפ"ד) הקשה אחד מבני החבורה שיחי' ממה שמצאנו בדין מי ששכח יעלה ויבא בר"ח שעליו לחזור (עי' שו"ע או"ח סימן תכ"ב ס"א חילוקי הדינים בזה) ולכאו' אם כדברינו דכל שהיא תוספת חדשה על נוסח התפילה הוא בגדר 'תוספת' חיצונית, אזי אם טעה לא הוה ליה לחזור כיון דאינו בגדר מטבע התפילה ממש, א"כ מה טעם דחוזר עכת"ד, ונומיתי לו כי לפי מהלך דילן צ"ל בגדר 'יעלה ויבא' דהוי ממש חלק ממטבע התפילה, וראיה לזה נראה, שהרי נוסח 'יעלה ויבא' הוא למעשה נוסח הברכה שתקנו להוסיף בתפילות יו"ט, כלומר ביו"ט נוספה ברכה מיוחדת בתפילת העמידה (הפותחת במילים 'אתה בחרתנו וכו' ומסיימת בקטע הפותח בתיבת 'והשיאנו') והיא ברכת 'יעלה ויבא' (שהרי זהו הקטע העיקרי והמרכזי בברכה זו) וי"ל דה"נ בר"ח תפילת יעלה ויבא היא בבחינת חלק מברכת 'רצה', וגדרה דהויא חלק ממטבע הברכה דשמו"ע וא"ש שאם שכח חוזר לראש, ודו"ק. וע' היטב בטור או"ח סימן תי"ז שכתב, איתא בפרק מ"ד מפרקי דר' אליעזר לפי שלא רצו נשים ליתן נזמיהן לבעליהן במעשה העגל לכך נתן להן הקדוש ברוך הוא שכרן שיהו משמרות ר"ח יותר מהאנשים. ושמעתי מאחי הר"י טעם לדבר לפי שהמועדים נתקנו כנגד אבות פסח כנגד אברהם דכתיב (בראשית יח) לושי ועשי עוגות ופסח היה שבועות כנגד יצחק שתקיעת שופר של מתן תורה היה בשופר מאילו של יצחק סוכות כנגד יעקב דכתיב (בראשית לד) ולמקנהו עשה סוכות, וי"ב ראשי חדשי השנה שגם הם נקראים מועדים כנגד י"ב שבטים וכו' ע"כ. הנה מבואר בדברי הטור דר"ח ביסודו הינו אחד ממועדי ישראל ע"ש, ויש להטעים דברינו בגדר יעלה ויבא ע"פ זה, ודו"ק. והלום (מרחשון תשפ"ו) מצאתי תנא דמסייע לי בספר תשובות והנהגות ח"א (סימן פ"ז) שכתב, נהגו לומר כשמתפללין מעריב מבעוד יום יעלה ויבוא, ותמוה הדבר היאך יכול לומר ביום ר"ח הזה בשעה שאינו ר"ח, וכעין זה הסכימו כל המפרשים בספירת העומר שאינו יכול לומר כבר יום המחרת כיון שאין זה יום המחרת, אמנם בשעה"צ מהמ"ב (תרצ"ג סק"ו) פשיטא ליה שיכול לומר יעלה ויבוא דלא אשתמט אחד מן הפוסקים לומר שלא לומר אז יעלה ויבוא. ולע"ד נראה לכאורה שתלוי בגדר יעלה ויבוא, אם תיקנו אותו כגוף התפלה וכשלא אמרו הוה כחסר בתפלה גופא וכאלו לא התפלל כלל שחיסר מתקנת חז"ל, או אינו אלא הזכרה בתפלה שעכשיו ר"ח. שאם תיקנום בגדר תפילה גופא הלוא תיקנו למעריב עם יעלה ויבוא, ולכן כשמקדים אומר התפלה כמו בלילה, אבל אם זהו רק דין הזכרה בתפלה היינו

בר״ח גופא, אבל כשמקדים לא שייך עוד ההזכרה בר״ח הזה ולכן משמיט אותו וכו׳ ע״ש, וה״ז כמבואר.

ד. עוד נראה דאין להקשות על דברינו ממה שמצאנו (ע׳ בשו״ע שם) כי בשוכח יעלה ויבא בתפילת ערבית אינו חוזר, ולכאורה לפי״ד יקשה מאי שנא הא סו״ס זהו חלק ממטבע התפילה, דשאני התם שהוא מפני סברא צדדית כדאי׳ בברכות (כט:) טעה ולא הזכיר של ראש חודש בערבית אין מחזירין אותו, לפי שאין ב״ד מקדשין את החודש אלא ביום ע״ש, אי נמי י״ל לפי דרכינו דשאני תפילת ערבית שעצם ענינה הוא רשות (ע׳ ברכות כז: ורמב״ם פ״ג מהל׳ תפילה ה״ו) ולהכי אף אם שכח להזכיר יעלה ויבא אינו חוזר, ודו״ק.

ה. אחר כתבי כל זאת העירוני כי כבר ישבו על מדוכה זו באחרונים, עי׳ להגר״ח הלוי מבריסק (בסטנסיל בברכות כו: במהדורה החדשה עמ׳ כ״ו) שביאר בענין שכח ולא אמר טל ומטר במנחה בער״ש דהדין דמתפלל ערבית שתים, ואף דבערבית לא יזכיר טל ומטר, וכבר הקשו התוס׳ (שם בד״ה טעה) בשכח לומר יעלה ויבא מה מועיל מה שיתפלל ערבית שתים כיון שעכשיו כבר אינו ר״ח ואינו אומר יעלה ויבא. אולם בטל ומטר אין להקשות כן משום דטל ומטר הוא מסדר התפילה וכשלא אמר הוי משנה ממטבע שטבעו חכמים וכאילו לא התפלל כלל אבל יעלה ויבא רק חיוב הזכרה היא, ולא הוי כלא התפלל רק שחייב להתפלל שנים כדי שיזכיר יעלה ויבא וע״כ שפיר מקשו מה מהני כשיתפלל ערבית שתים עכ״ד. הנה מבואר כיסוד דברינו דיש לחלק בין תוספת שהיא חלק ממטבע התפילה לבין תוספת שאינה אלא הזכרה בעלמא, אמנם לד׳ הגר״ח גדר יעלה ויבא דהוא רק חיוב הזכרה כנ״ל, והא דלא כוותין. וע״ע כיו״ב בספר זכרון שמואל להגר״ש רוזובסקי זצ״ל סימן כ״ב אות ב׳ במ״ש בגדר החתימה דהמלך הקדוש, וביאר בד׳ הראשונים דאם לא אמר המלך הקדוש דחוזר דהיינו מפני שתקנו כך ׳בנוסח׳ התפילה, ואינו בגדר הזכרה גרידא עיי״ש היטב, והן הן דברינו. וע״ע להגר״ש ברמן בספר אשר לשלמה (מועד סימן א׳ ד״ה ונראה) במ״ש בזה.

ו. ומדי דברי בזה עם אאמו״ר שליט״א העירני כי בפוסקים מבואר דהכלל בזה הוא דתוספת שהיא מדינא דגמרא אזי אם לא אמרה חוזר, ואילו תוספת שמקורה בדברי הגאונים אזי אף אם לא אמרה אינו חוזר עכת״ד, והנה כדבריו מצאתי בתוספות בברכות יב: ד״ה והלכתא וז״ל, והלכתא כותיה דרבה, דצריך לחתום המלך הקדוש והמלך המשפט ואם לא אמר מחזירין אותו. וכן זכרנו ומי כמוך וכתוב לחיים ובספר

חיים מחזירים אותו אם לא אמר. דכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים אינו יוצא ידי חובתו וכך פסק רבינו יהודה אם ספק לו אם אמר אם לא אמר מחזירים אותו כדאיתא בירושלמי דתענית פ"ק היה מתפלל ואינו יודע אם הזכיר טל ומטר ואם לאו כל שלשים יום בחזקת שלא למוד. פירוש שלא אמר אלא כמו שהוא למוד עד עתה שלא אמר כן. אחר כן בחזקת שהזכיר והוא הדין לכל הדברים שצריך להזכיר כך הדין. ואם כן בעשרת ימי תשובה דליכא שלשים יום צריך לחזור. ור"ח כתב דאין מחזירין אותו מכל אותן דברים דלא פסק בספר בפירוש והביא ראיה לדבריו ע"כ, וכיו"ב בראי"ש בברכות (פ"א סימן ט"ז) שכתב וז"ל, וכן זכרנו ומי כמוך וכתוב לחיים ובספר החיים שמוסיפין בעשרת ימי התשובה אם לא אמר מחזירין אותו בין ביחיד בין בצבור דמשנה הוא ממטבע ברכות. ואם מסופק הוא אם הזכיר אם לא יחזור ויתפלל דאמרינן בירושלמי דתענית פרק קמא תניא המתפלל ואינו יודע אם הזכיר הגשם אם לאו. כל שלשים יום חזקה מה שהוא למוד מזכיר מכאן ואילך מה שצריך מזכיר. כך כתוב בתוספות בשם ר"י ז"ל. ותמיהני למה מחזירין אותו מאחר שאינו מוזכר בגמרא. דבהמלך הקדוש והמלך המשפט איכא פלוגתא ופסיק גמרא דלא יצא. אבל בזכרנו ומי כמוך אם תקנת גאונים היא לאמרו מנ"ל דמחזירין אותו אין זה נקרא משנה ממטבע ברכות מאחר שלא הוזכר בגמרא ע"כ, והו"ד להלכה במ"ב בסימן תקפ"ב ס"ק ט"ו וז"ל, הגאונים תיקנו בעשי"ת לומר זכרנו בברכת אבות ובגבורות מי כמוך ובהודאה וכתוב ובשים שלום בספר וע"כ כיון שאינו אלא תיקון הגאונים אם שכח לאומרם אין לחזור ע"כ.

ז. הא קמן שיטת הר"ח בתוס' והרא"ש והמ"ב דיש לחלק בין הזכרה שהובאה בגמ' לבין תוספת שחידשו הגאונים, ונראה כי אין מכאן סתירה לדברינו אלא אדרבא אפשר והדברים משלימים זא"ז, והיינו דהזכרה כגון המלך הקדוש שהוזכרה כבר בגמ' אם לא אמרה חוזר כיון דגדרה דהויא בגדר מטבע התפילה ממש משא"כ מה שהוסיפו הגאונים אין גדרה אלא תוספת בעלמא דאין בכוחם לתקן תוספת שתחשב כמטבע התפילה ממש, וכן מדוקדק בלשון הרא"ש כדברינו, ודו"ק.

ח. והואיל ואתינא להא הנני להעיר על ההבדל בנוסח תפילה זו בין חנוכה לפורים, שכן בסופה אומרים בנוסח דחנוכה, כשם שעשית עמהם נסים וגבורות כך עשה עמנו נסים וגבורות בעת ובעונה הזאת, ואילו בנוסח דפורים אומרים, כשם שעשית עמהם 'פלא' ונסים כך עשה עמנו נסים וגבורות וכו'. וצ"ב מאי שנא, ועוד תמוה דלכאו' הו"ל למימר בפורים 'כך עשה עמנו פלא ונסים' על משקל הרישא. כמו"כ

אין לומר כי הלשון 'פלא' אינו שייך לנס חנוכה שהרי לעיל מיניה אומר 'ולעמך ישראל עמך עשית פלא ונסים...', וצריך ביאור. שוב העירוני שכבר עמד בזה מהרי"ץ בעץ חיים (דף קס"ב ע"א, בנוסח על הנסים בשחרית) וז"ל, כשם שעשית עמהם נסים וגבורות, היינו נס דפך השמן וגבורת המלחמה מה שאין כן בפורים שאומרים כשם שעשית עמהם פלא ונסים, שלא היה שם רק נס ההצלה עכ"ל, וע"ע במה שהוסיף וביאר בזה מו"ר הגר"י רצאבי שליט"א במבוא לספרו שמן למאור עמ' י"ב ד"ה ונראה, ודו"ק.

הגאון רבי ירחמיאל שלמה גרליץ שליט"א
מח"ס 'בשערים המצויינים'

לאיזה ממנהגי זמן ההדלקה שייך האיסור של "לימוד" החל מחצי שעה קודם זמן הדלקת נרות חנוכה

האיסור ומקורו

חידוש דין זה שאסור "ללמוד" משהגיע זמן הדלקת הנרות הביאו המגן אברהם (סי' תרעב, סק"ה) משם המהרש"ל (הוא בתשובה, פה) וז"ל: דאפילו ללמוד אסור משהגיע זמנה, ואפילו התחיל פוסק. היינו שמעבר לאיסורים הידועים של "אכילה ושתיה" ו"עשיית מלאכה" משהגיע זמן הדלקת הנרות כמבואר שם, יש גם איסור ללמוד לפני הדלקת נר חנוכה.

גם הב"ח (שם, ד"ה פסק) מביאו, ומפרש בזה הטעם, וז"ל: פסק. נראה דאפילו ללמוד אסור משעה שהגיע זמן הדלקת הנרות, שמא ייטרד בלימודו וישכח מלהדליק, וכדין בדיקת חמץ לעיל בסימן תל"א. ועיי"ש.

והנה זה בא בעל המחצית השקל ומוסיף ומשיג על המגן אברהם: ולא ידעתי למה לא ייאסר "חצי שעה" קודם זמנה, ועיין לעיל סימן תפ"ט ס"ד לענין ספירת העומר במגן אברהם שם.

ולאור כל זה פסק המשנה ברורה, הלכה למעשה (שם, סק"י): שאפילו ללמוד אסור משהגיע זמן הדלקת הנרות. ומוסיף ומבאר דבריו בשער הציון (סקי"ד): ובאמת יש להחמיר בעוד חצי שעה קודם וכו' אכן לענין לימוד נראה דאין להחמיר, דיש לסמוך אשארי פוסקים הסוברין דזמנה של הדלקה הוא עם סוף שקיעה כנ"ל בריש הסעיף. הרי שהמשנה ברורה נקט בזה למעשה, שלכתחילה אסור ללמוד החל מחצי שעה לפני זמן הדלקת הנרות שהוא כמחצית השעה קודם השקיעה, אבל מן הדין יש לסמוך על שאר הפוסקים בזה שהזמן הוא בסוף השקיעה ואפשר ללמוד עד כמחצית השעה שלפני צאת הכוכבים.

ושלושה מנהגים המה

ושלשה מנהגים הן הם שנתנהגו בקהילות ישראל לגבי זמן ההדלקה לכתחילה:

א. שיטת המחבר (שם, ס"א) שאין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה אלא רק עם סוף שקיעתה ובמ"ב (שם, סק"א) מפרש, שהוא צאת הכוכבים ושכך נהגו הספרדים ורוב קהילות החסידים.

ב. עפ״י שיטת הגר״א שמדליקין בתחילת השקיעה הראשונה שהוא עם השקיעה ושכך נוהגים אנשי ירושלים עיה״ק הנוהגים כהגר״א וכך נקט המ״ב (שם) [ובחו״ל שבזמן זה עדיין שורר אור יום מאחרים קצת ההדלקה].

ג. מנהג בית גור, סטריקוב, ועוד מחצרות הקודש שהיו בפולין להדליק בתחילת צאת הכוכבים שהוא עשרים דקות לאחר השקיעה הראשונה וגם החזון איש הדליק בזמן הזה.

וכל זה הוא להנוהגים על פתח הבית או החלון מבחוץ שאצלם היו ההנהגות שונות לגבי זמן ההדלקה כאמור, אבל לרבים הנוהגים גם היום להדליק בפנים הבית המה נוהגים להדליק אחר תפילת מעריב.

ומעתה כל מה שכתב המשנה ברורה שלענין לימוד אין להחמיר היינו רק להמדליקין עם השקיעה כשיטת הגר״א ומנהג אנשי ירושלים ההולכים בדרכיו משום שבחצי שעה שקודם זמנם יש עדיין יותר מחצי שעה עד זמן הנהגת ההדלקה השניה שהוא בצאת הכוכבים, וגם למנהג בית גור שהוא בתחילת צאת הכוכבים צריכים להחמיר. החל ממחצית השעה לפני זמנם. (שו״ת בצל החכמה ח״ג, צד).

ואם התחיל פוסק

גם אם התחיל כבר ללמוד כיון שהתחיל אחר החצי שעה שקודם זמן הדלקתו, צריך להפסיק וכתב הב״ח (שם): שאפילו לדעת רבינו יונה, לגבי ״בדיקת חמץ״ שאם כבר התחיל ללמוד בליל ארבעה עשר שוב אינו פוסק, אפשר שיודה בדין ״הדלקת נרות חנוכה״ שצריך להפסיק כדי להדליק הנרות, כיון שיש סברא בגמרא שאם לא הדליק בתחילת הלילה עד ש״כלתה רגל מן השוק״ אינו מדליק יותר. שהיא כמצוה עוברת .

וכך נקט המשנה ברורה (שם) שאפילו התחיל פוסק ומבאר בשער הציון (סקט״ו): משום שצריכין לחוש לתירוץ הראשון [בגמרא] שאין שהות אלא חצי שעה להדליק, ובשאין שהות גם ״במצוה דרבנן״ צריך להפסיק ומכל שכן כאן שיש בזה ״פירסומא ניסא״. וכ״ה בבאר היטב (שם, סק״ב) וכ״כ בתשובות שבות יעקב (ח״ב, סי׳ מ).

היה לו שומר

לגבי ״בדיקת חמץ״ (סי׳ תלא) הדין שאם אמר לחבירו שיזכיר לו הבדיקה מותר לו להתחיל בלימודו כ״כ הבאר היטב (שם, סק״ה). ואכן באורחות רבינו (ח״ג, חנוכה, אות נ.) מביא משם בעל הקהילות יעקב שאם קבע לו שומר שיזכירו להדליק מותר ללמוד עד זמן הדלקת הנרות. ועיי״ש (אות מט, ונא) שבכלל רצה להתיר ללמוד בחצי שעה זו ״הלכות חנוכה״ במקום שומר וכמו שמותר ללמוד ״במה מדליקין״ לאור הנר בשבת (סי׳ ערה) אך לבסוף מסתפק בזה.

דין שיעור קבוע בביהמ"ד

הגאון בעל החוות יאיר בספרו מקור חיים (סימן זה) כתב: שמגיד שיעור לחבורה שלומדים יחד מותר אף להתחיל ללמוד. היינו אפילו לאחר החצי שעה שלפני הזמן.

אבל בספר נוהג כצאן יוסף (חנוכה, ה) כתב בזה דברים נחרצים: גם לא ילמד בבין השמשות עד שהדליק אפילו אם יש לו שיעור קבוע לאותו זמן, דאנן אין התורה אומנותינו ואנו מבטלין כמה פעמים ת"ת ללא צורך, לפיכך לא יעבור זמן ההדלקה, כי חביבה מצוה בשעתה, ובפרט מצוה שאינה כי אם פעם אחת בשנה והוזהרנו מלעבור עליה מלאו ד"לא תסור".

ובחזון עובדיה (חנוכה, עמוד עד) מכריע, שאם קיים חשש שלאחר שילכו להדליק נרות החנוכה בביתם מקצת מן המשתתפים בשיעור יתעצלו לחזור לביהכנ"ס לקיים את השיעור או שיש מרחק בין דירתם לביהכ"נ יכולים לסמוך על דעת רוב הפוסקים, שבזה"ז [בזמנם] שאנו מדליקין בפנים יכולים להדליק לכתחילה במשך הלילה. וא"כ לא יפסיקו את השיעור, וחוק לימודם קודם.

על סדרי הישיבות והכוללים

הנה המאירי בשבת (כא, ב), ז"ל: וידוע לגדולי הדורות שלפנינו שלא אמרו כן בגמרא [את שיעורי זמן ההדלקה] אלא לאותם זמנים שהדליקו על פתח הבית מבחוץ וצריך היכר לעוברים ושבים, אבל בזה"ז הואיל ואין אנו צריכים אלא להיכר של בני הבית ידליק מתי שירצה וגדולי הצרפתים התירוה עד שיעלה עמוד השחר וכן נוהגים בני הישיבה להדליק אחר שיעמדו מבית המדרש.

וכ"כ בעל המאורות רבינו מאיר המעילי (בשבת, שם): שבצרפת נהגו בני הישיבה להדליק נר חנוכה קרוב לחצי הלילה כשבאים מביהמ"ד לביתם. ולאור זה פסק במחזיק ברכה (סי' זה) שמותר ללמוד בישיבה עד הדלקת הנרות שמשום שבזה"ז הדליקו מבפנים לא הקפידו כ"כ, ושכן הורו גדולי הצרפתיים לבני הישיבה.

והנה כ"ז בזמנם שהדליקו מבפנים אבל כיום הזה למי שמדליק על פתח ביתו מבחוץ כבר ביארנו לעיל האיסור. והנה בספר הליכות שלמה (עמוד רצו) להגרש"ז אויערבאך זצ"ל, מעורר בזה מאוד, שכהיום הזה אף מי שתורתו אומנתו ושבכל ימות השנה חוזר מביהמ"ד לביתו מאוחר בלילה מ"מ בימי חנוכה יש לו להזדרז לשוב לביתו ככל האפשר לקיים "מצוות הדלקת נר חנוכה" מיד עם צאת הכוכבים, ואעפ"י

שמצד הדין יכולה האשה להדליק עליו בביתו והוא יוכל להמשיך בתלמודו אעפ"י כן אין לעשות כן.

ועיי"ש עוד שהגרש"ז נתרעם ביותר על מי שרצה להנהיג בימי חנוכה סדר לימוד רגיל בכוללי האברכים כמו בשאר ימות השנה וידליקו נשותיהם נר חנוכה להוציאם ידי חובה כיון שלא טובים אנו מאבותינו שלא בטלו תורה בביהמ"ד מימיהם ובכל זאת בימי חנוכה נזדרזו לקיים מצוה חביבה זו בעצמם ובזמנה כתיקון חז"ל.

אבל הבחורים הספרדים שאינם מדליקים בביתם בעצמם ימשיכו ללמוד בחנוכה כשאר ימות השנה ויסמכו על הוריהם שמדליקים עליהם בביתם ויוצאים בזה ידי חובה (חזון עובדיה, שם).

הגאון רבי יוסף חי סימן טוב שליט"א
מח"ס "כרם יוסף" על הש"ס ועו"ס

י"ב קושיות במצות נר חנוכה

1. מדוע לא מסרו ישראל נפשם למיתה על מצות הדלקת הנרות בפתח, כפי שתקנו מתחילה, כן הקשה הב"ח (סי' תרע"א)?

2. הגרעק"א מקשה על הב"ח, הרי אין חיוב למסור נפש על ביטול עשה, בשב ואל תעשה, ומדוע מרעיש הב"ח למה לא מסרו נפשם על הדלקת הנרות?

3. מדוע דוקא במצות נר חנוכה התחדש ברכה מיוחדת למי שרואה את הנרות, ואינו יכול לקיים מצותה, והלא בשאר המצוות, כגון לולב, שופר, סוכה וכולן, לא תיקנו ברכה בלעדי קיום המצוה, ע"י ראיה בלבד?

4. היאך לא חששו חז"ל לאיסור בל תוסיף כשתיקנו מצות הדלקת הנרות, דבשלמא שאר מצוות דרבנן יש בהם סמך או גדר או שורש בדאורייתא, אבל הדלקת הנרות איה שורשן בתורה?

5. מדוע מבטלין ת"ת למצות הדלקת נרות, והלא הוי מצוה שיכולה להתקיים על ידי אחרים, כי אשתו או בני ביתו הנמצאים בבית יכולים להדליק בברכה?

6. מה נשתנה מצות נר חנוכה, שרבינו הרמב"ם (פ"ד הלכה י"ב) כותב עליה, שהיא מצוה חביבה עד מאד, ומדוע לא כתב כן על שאר מצוות, כגון מילה תפילין ציצית וכדומה?

7. קושייתו המפורסמת של מרן הבית יוסף, למה תיקנו להדליק שמונה ימים, והלא הנס היה רק שבעה ימים, כיון שהיה שמן לדלוק יום אחד?

8. הנה הגאון המקובל רבי יצחק בנו של הראב"ד, בקונטרס סוד הדלקת נרות חנוכה (ספר הזיכרון לבעל הפחד יצחק עמ' תל"ז), זכה לגילוי אליהו הנביא זכור לטוב, והקשה לו שחז"ל בגמרא (שבת כג:) הבטיחו, שהזהיר בנר חנוכה יהיו לו בנים ת"ח, והרי כל העולם מדליקין נרות חנוכה, ואין כולם ולא רובם זוכים לבנים זכרים ת"ח? והשיבו שאין לתמוה מזה, שהאמת שהחכמים אמת ודבריהם אמת, ואף שכל העולם מדליקין נרות חנוכה, רובא דרובא יוצאין ידי"ח, אבל מיעוט דמיעוט זהירים להדליקן כפי כל פרטי המצוות והדקדוקים. וקשה איזה דקדוק חסר בהדלקה שאין הכל זהירים בו, והלא מדליקים במנורות מכסף טהור, שמן זית זך כתית למאור, ועוד הרבה הידורים ואינם זוכים לבנים ת"ח?

9. כיון שעיקר הדלקת הנרות לזכר נס פח השמן הטהור והדלקת המנורה במקדש, מדוע תיקנו להדליק בחוץ, והלא את המנורה במקדש היו מדליקים בעזרה?

10. מה נשתנה מצות הדלקת הנרות שאסור להשתמש בהם, ממצות ארבע כוסות, שגם הם לפרסומי ניסא ומותר להשתמש מהם?

11. הנה מדינא דגמרא (שבת כא:), לדעת חכמים נר חנוכה שהזיק חייב, וביאר הרמב"ם (פרק י"ד מהל' נזקי ממון הלכה י"ג), שהיה לו לישב ליד הנר ולשמור. וכ"כ בספר האשכול (ב"ק פ"ב עמ' כ"ב). וכן פסק השו"ע (חו"מ תי"ח י"ב). ובאחרונים מבואר שיש עניין נוסף לשבת ע"י הנרות, מצד חביבות המצוה, והחוות יאיר בחיבורו מקור חיים (סי' תער"ב), כתב שעיקר המצוה שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה להביט בהם, ומטעם זה גם הרואה מברך. ובשו"ת שב יעקב (ח"א סי' כ"ב), כתב שלכתחילה המצוה לראותן כדי לזכור הנס, כמ"ש בנוסח הנרות הללו, "אלא לראותן בלבד". וצ"ב מה נשתנה מצות הדלקת נרות משאר מצוות, שאין עניין בראייתן אלא רק בקיומן?

12. צ"ב היאך תיקנו מצות ההדלקה בצאת הכוכבים, בעוד שבזמן זה מתחייב במצוה דאורייתא של ק"ש, וקבלת עול מלכות שמים. ומלבד שדאורייתא קודם לדרבנן, זאת ועוד תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם, [ואף למנהגינו להקדים ערבית להדלקה, צ"ב כנ"ל]?

13. צ"ב מה נשתנה קיום מצות נר חנוכה משאר המצוות, שדוקא בה התחדש שיהיה מוקף במצוות בעת קיומה, מזוזה מימין, נר משמאל (שבת כב. שו"ע תרע"א), ובעל הבית בטלית מציצת עובר ביניהם, לקיים החוט המשולש לא במהרה ינתק (שאילתות וישלח, כ"ו). וי"א שיבוא בעה"ב בתפילין ובטלית מציצת ביניהם, שנא' "חונה מלאך ה' סביב ליראיו" (מאירי), ומדוע בשאר מצוות, כגון שופר לולב מצה ארבע כוסות וכדו' אין דין להיות מוקף במצוות?

תשובה לכל השאלות:

נראה לומר בס"ד יסוד בכוונת ותכלית מצות ההדלקה, ועל פיו יתיישבו כל קושיות, כדלהלן:

הנה נראה בס"ד כי מצות הדלקת הנרות אינם רק לאות וזיכרון לנס פח השמן הטהור, או לניצחון המלחמה, אלא מצות הדלקת הנרות נועדו בעיקר להבדילנו מפני תרבות יון, לשמר את קיום התורה והמצוות בקרבנו ובליבנו במשך כל הדורות. ולפי שראו חז"ל ברוח קודשם, שמלחמת יוון בתורה, להחדיר השכלה ולהעביר ישראל על דתם, אינה רק נחלת הדור ההוא, אלא כל הדורות, שבכל דור ודור עומדים

עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם, לכן קבעו מצות הדלקת הנרות לזיכרון הנס והניצחון שגברו החשמונאים על היוונים בהיבדלותם מהיוונים ובמסירות נפשם על קיום הדת, וע"י הדלקת הנרות וראייתם נעשה חיזוק הדת ביתר שאת וביתר עוז. ועל פי יסוד זה ניחא כל הקושיות, אחת לאחת.

מה שהקשה הב"ח למה לא מסרו נפשם למיתה על הדלקת הנרות בחוץ? אדרבה תיקנו להאיר ולהזריח את הנרות בפנים! כדי שבכל בתי ישראל ימשיכו להצית בליבם את אור האמונה בהדלקת הנרות ולהיבדל מתרבות יוון שזה גופא הערובה בעת גזירת שמד.

מה שהקשה הגרעק"א שעל מצות עשה אין חיוב למסור נפשו? גם זה ניחא, שאע"פ שהדלקת הנרות לא הוי לא תעשה, מ"מ קיום כל מצוות התורה כלולות במצות נרות חנוכה, עשה ולא תעשה.

וניחא גם מדוע דוקא במצות הדלקת הנרות תיקנו ברכה לרואה? כי אדרבה נעשה כאן דבר מיוחד לחיזוק הדת כולו, שלא יהיה א' מישראל שלא שייך במצותה, דאינו רק מצוה קיומית כשופר ולולב, אלא מצוה לעורר לב האדם לזכך פך השמן שבליבו. ובזה מובן גם טעם ההידור לראות ולהביט בנרות.

ומעתה ניחא גם למה מבטלין ת"ת לקיום מצות הדלקת הנרות? כי הדלקתן אינה רק למצוה בעלמא, אלא להבדילנו מתרבות יוון ורוחות זרות שנושבת בחוצות, ואדרבה קיום כל התורה תלויה בהדלקתן, לכן בדין שיבטלו ת"ת להדלקתן, דאדרבה אינו ביטול אלא קיום.

ומטעם זה כתב הרמב"ם (פ"ד הלכה י"ב) על מצות הדלקת הנרות, שהיא מצוה חביבה עד מאד, כי הדלקתן היא בחינה גדולה, לשמר פח השמן הטהור, ולעשות חיזוק לכל התורה כולה, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, ומה לך יותר חביב ממצוה שכוללת כל התורה כולה.

וניחא גם היאך לא חששו חז"ל לבל תוסיף כשתיקנו מצות הדלקת הנרות, כי אדרבה ההדלקה אינה מצוה נוספת לתרי"ג מצוות, אלא מצוה המשמשת כזיכרון סייג וגדר לכל התרי"ג, ובזה דברי הגמרא בשבת דף כ"ג ע"א מקבלים משמעות עמוקה במה שהקשו היאך מברכין על ההדלקה "וציוונו", ותירצו ב"לא תסור", כלומר דבהדלקה גופא היא לא תסור מכל מצוות התורה.

וניחא גם למה תיקנו להדליק שמונה ימים, אף שנס השמן היה רק שבעה ימים? כי הוסיפו יום להיכר וזיכרון, שהדלקת הנרות איינה רק לזכר נס השמן, אלא גם זכר לנס הרוחני, שניצחו החשמונאים את תרבות יוון שביקשה לשכח את התורה ולהעביר את ישראל מחוקי התורה.

וניחא גם הטעם שביאר אליהו הנביא זכור לטוב, שאין זוכים לבנים ת״ח בסגולת הדלקת הנרות, כי רובא דעלמא אין מכוונים בהדלקת הנרות להיבדל מתרבות יוון, ולהיות זהירים בזה, ועל אחת כמה וכמה בעת ההדלקה גופא.

וניחא גם הטעם שתיקנו להדליק את הנרות בחוץ, אך שבמנורה בבהמ״ק היו מדליקים בפנים? כיון שחלק ממצות הדלקתן להיבדל מתרבות יוון, לכן בדוקא צריך להדליק בפתח, להיותן חוצץ מפני רוחות זרות המנשבות ומאיימות להיכנס פנימה לבתי ישראל הכשרים.

וניחא גם הטעם שאסור להשתמש לאור הנרות, לפי שכל מהותן קודש להיבדל מתרבות יון, בשונה ממצות ארבעה כוסות, שהם רק לפרסם הנס שהיה גרידא. וניחא גם למה לכתחילה יש מצוה לראותן, שעי״כ מקיים תכלית כוונת מצותה, לזכור ולהחדיר בליבו להיבדל מתרבות יון.

וניחא טפי מה נשתנה קיום מצות נר חנוכה משאר המצוות, שדוקא בה התחדש שיהיה מוקף במצוות בעת קיומה, מזוזה מימין, נר משמאל, ובעה״ב בתפילין ובטלית מצויצת ביניהם, ומדוע בשאר מצוות, כי אדרבה מאחר והדלקת הנר נעשית לחיזוק התורה והמצוות כולן, ראוי לקיימה על יד המזוזה ועם התפילין שהם מורים על ייחוד השם, ואמיתת התורה כולה, וכן ציצית שהיא כנגד כל התרי״ג מצוות, כמ״ש (מנחות מג: נדרים כה.), שקולה מצות ציצית כנגד כל מצוות שבתורה, ופירש רש״י מדכתיב ״את כל מצות״, ועוד ציצית בגימטריא ת״ר, וה׳ קשרים וח׳ חוטין, הרי תרי״ג[א].

א. לאור האמור ניחא היטב מ״ש הרמב״ם (חנוכה ג׳ ג׳), שימי החנוכה הם ימי שמחה, וז״ל: ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחילתן מליל חמשה ועשרים בכסלו ״ימי שמחה והלל״. ולפלא שהשו״ע (סי׳ תר״ע) כ׳ שלא קבעום למשתה ושמחה, ולכן ריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הרשות. וזה ע״פ מ״ש כן הטור בשם המהר״ם מרוטנבורג. והרמ״א בד״מ ובשו״ע הביא ממהר״א מפרא״ג שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות, משום שבאותן הימים היה חנוכת המזבח, ושכן איתא במגילת תענית (פרק ט׳) שקבעוהו יום טוב משום חנוכת המזבח ושכ״כ האור זרוע (הל׳ חנוכה סי׳ שכ״א), ושכן משמע בפסיקתא רבתי (בהעלותך). ועוד שנוהגין לומר זמירות ותשבחות ואז הוי סעודת מצוה. והנה לפי מה שנתבאר ניחא היטב מדוע ימי החנוכה הם ימי שמחה והלל, לפי שחנוכה טמון וכלול כל המועדים כולן, שהיא חיזוק לתורה ולכל המועדים והרגלים, וממילא כלול בה אף שמחת החג והמועדים. ונראה שזהו המרומז במגילת בני חשמונאי, וז״ל: ״ע״כ קיימו חשמונאי ובני ישראל כחדא עמהון למיעבד תמניא יומין אילין יומי חדותא כיומי חדות מועדיא, ולהלן בני ישראל נטרין יומיא אילין וקרו להון ימי חדו״.

הגאון רבי רן יוסף חיים מסעוד אביחצירא שליט"א
מח"ס מריח ניחוח ועו"ס

רמז על חנוכה "במזמור שיר חנוכת הבית לדוד"

בס"ד, כ' כסלו תשע"ט

לכבוד הרה"ג נסים דיין שליט"א מח"ס ספרים רבים ויקירם ונפלאים בני ברק שלום וברכה וכט"ס!
אחדשה"ט כנאה וכיאה באהבה רבה!

בימי החנוכה נוהגים אנו לומר בתפילת שחרית אחר שיר של יום מזמור שיר חנוכה הבית לדוד וכו'. וכן בני מרוקו נוהגים לומר פסוק זה בימי החנוכה לפני שאומרים" ארוממך ה' כי דליתני" שאומרים לפני ברוך שאמר.

ושמעתי בס"ד רמז נפלא ביותר על פסוק "מזמור שיר חנכת הבית לדוד" במוצאי שבת קודש פרשת וישלח במושב גדיש בחבל תענ"ך מפי יהודי יקר וזקן כשר ושמו רבי שלום פרץ שליט"א ואמר ששמע רמז זה בכיתה ח' מפי רב המושב רבי מאיר סויסה זצ"ל וזיע"א במושב גדיש.

וזה הרמז הרומז בס"ד:

מ'שמן ז'ית מ'דליקים ו'אפילו ר'חוק

ש'יר שמונה י'מים ר'צופים

ח'נוכת נ'רותיה כ'ולה ת 'דליק

ה'מדליק ב'יתו י'דליק ת'חילה

ל'עצמו ד'ולק ו'לאחרים ד'ולק

כמה רמזים על חנוכה

בס"ד, ליל ט"ו טבת תשפ"א

לכבוד ידידי היקר הרה"ג **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א שלום וברכה !
אחדשה"ט

תודה רבה על הספר הנפלא של הרה"ג נסים דיין שליט"א הנקרא "קסת סופר" על עניני חנוכה.

ואכתוב כאן כמה דברים שעלו תוך כדי שלמדתי בספר.

א. במאמר י' כתב על עניני אכילת מאכלי חלב בחנוכה. ועיי"ש.

ועלה לי בס"ד שיש לומר שאוכלים מאכלי חלב כי היוונים החשיבו רק את החכמה ולא את הבינה והיינו

שאדם שיש לו חכמה צריך גם בינה והיינו להבין מה לעשות מן החכמה אבל אצל היוונים היה רק חכמה מבלי להבין מה לעשות הלכה למעשה וזה חל״ב ח׳כמה ל׳לא ב׳ינה.

ב. במאמר ט״ז הביא איזה סיפור על רבי יהונתן אייבשיץ זצוק״ל ומכיון שאיני מכירו ושמחתי מאוד לראותו אמרתי לתועלת הרבים להביאו כאן, וז״ל:

מספרים על הגאון רבי יונתן אייבשיץ זלה״ה, בהיותו ילד שאם אותו כומר מפני מה אתם היהודים אשר אצליכם היום הולך אחר הלילה, א״כ מדוע את סעודת פורים אתם עושים ביום ונמשכת עד הלילה (שנראה שהלילה הולך אחר היום), והשיבו הילד תשובה ניצחת, ע״י שאלה ששאל לכומר, דלמה אצלכם הנוצרים עושים חג המולד של אותו רשע ימח שמו וזכרו, שמתחיל מהלילה ונמשך ליום, והרי אצליכם הלילה הולך אחר היום, ואלא סיים הילד את תשובתו ואמר שהמולד שלכם בא לכם על ידי יהודי משלנו, ולזה אתם נוהגים ביום אחר הלילה, ופורים שלנו שבא לנו ע״י גוי המן משלכם, לזה תפסנו לנהוג שהלילה אחר היום. ע״כ.

בשורות טובות אמן
רן יוסף חיים מסעוד אביחצירא
מח"ס מריח ניחוח
עפולה

הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א
מח"ס בית מתתיהו ועו"ס

בירך על נר חנוכה ונשפך השמן אם חוזר לברך

בס"ד, סיון תשע"ה.

אורך ימים ושנות חיים למע"כ יד"נ הרה"ג המפורסם לשו"ת רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א, מח"ס "גם אני אודך", ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים. שלום רב.

ע"ד שאלתו במי שבירך על נרות חנוכה, ולאחר שבירך נשפך השמן, אם צריך לברך שוב על נרות חנוכה. ולכאורה זה שאלה כללית בכל המצוות כשבירך על מצוה, ולאחר מכן נפל חפץ המצוה, אם יברך שוב. ומצינו בזה עקולי ופשורי, וכמו שיבואר.

א. הפרמ"ג ס"ח א"א ס"ק ט"ו דאם בירך על הטלית ונמצא פסול לפני שלבשו ונטל טלית אחר צריך לחזור ולברך, והוכיח כן מהשו"ע או"ח ס' ר"ו עי"ש. וכ"פ המשנ"ב ס"ח ס"ק ל', בירך על טלית ומצא אותו פסול ולובש טלית אחר, צריך לברך שוב, אם לא שהיה בדעתו בשעת ברכה על כל מה שילבש אח"כ, וא"כ י"ל ה"ה בנידון דידן, בבירך על נ"ח, ונשפך השמן, צריך לחזור ולברך, אם לאו שהיה דעתו להשתמש בכל השמן שיש ברשותו. אולם ילה"ק ממש"כ המשנ"ב ס"ח ס"ק מ"א בבירך על ציצית ונמצאו פסולות והחליפן א"צ לברך שוב עי"ש, ומ"ש מטלית שכתב המשנ"ב אם נמצא פסול מברך שוב, ואילו בציצית כשבירך ונמצא פסול א"צ לברך. וכתב בס' מנחת אשר חנוכה ס' י"ז דלכאו' מוכח, שלענין ברכה די בכך שחלק מחפצא דמצוה בעינו, ואף שהוא מחליף הציצית כיון שהטלית נשאר בידו ומתעטף בה בברכה ראשונה סגי ליה, וכתב לדון עפ"ז בנידון דידן בנשפך השמן דנ"ח אף שצריך להדליק בשמן אחר, מ"מ כיון שהנר והפתילה לא נשתנו אפשר שא"צ לחזור ולברך, ויעו"ש דשקו"ט אם השמן והפתילה הם מעצם המצוה עי"ש. ואמנם גם לענין מי שבירך על טלית ולאחמ"כ נטלו לו הטלית ולקח טלית אחר, כתב השערי תשובה סו"ס ח' משו"ת מוצל מאש ס' י"ד שלא יברך דספק ברכות להקל, וא"כ ה"ה בנשפך שמן נ"ח י"ל סב"ל וצ"ע. ועיין בכף החיים או"ח ס"ח ס"ק נ"ח, וע"ע מש"כ לתרץ בסתירת המשנ"ב בין טלית לציצית בס' אגרות ורשימות קה"י ח"ג אמרות משה עמ' רל"ג, ומש"כ בשו"ת שער שמעון אחד ח"א ס"ד, ובשו"ת שערי יושר ח"ה ס' צ"ה.

והנה המשנ״ב ס׳ כ״ה סק״נ מי שבירך על תפילין ונמצאו פסולים צריך לחזור ולברך על תפילין אחרים, וה״ה מי שבירך על תפילין ובתחילת ההידוק נפסק הקשר והוצרך לעשות קשר אחר ואין שם מי שיודע לעשות קשר, והוצרך ליקח תפילין אחרים צריך לברך שוב שדמיא לס׳ ר״ו ס״ו, בבירך על פרי ונמאס שאם לא היה בדעתו על פרי אחר מברך, וה״ה בתפילין כשלא היה בדעתו על תפילין אחרים מברך, ועיין בשערי תשובה או״ח ס׳ כ״ה שהביא כן משו״ת זרע אמת ח״א ס״ה וכן הביא במשנ״ב שם והכף החיים שם ס״ק ע״ט, וא״כ בנידון נשפך שמן נ״ח, יל״ד אם הוי כתפילין שמברך, כשלא מצא מי שיעשה לו קשר דכיון שלא היה דעתו ליקח תפילין אחרים מברך, וה״ה אין בדעתו ליקח שמן אחר, וראיתי בס׳ שלמי תודה חנוכה ס׳ כ״ד שדן בזה בנשפך השמן אם חוזר לברך, וכתב שאין מצוי שישפך השמן, וא״כ אין דעתו אלא על שמן שהדליק וחוזר ומברך, ומאידך בשו״ת מגדנות אליהו ח״ד ס׳ קי״ב דן בנשפך השמן וכתב שבנ״ח מצוי שישפך השמן וכשהשמן לפניו אין מברך שוב עי״ש. ואולי אם יש ילדים בביתו י״ל שמצוי לישפך ודעתו על הכל וא״צ לחזור ולברך, ואילו כשאין לו ילדים השופכים י״ל שלא מצוי לישפך, ואמנם גם לענין תפילין כשנפסק הקשר והוצרך לתפילין אחרים כתב בס׳ אורחות חיים ס׳ כ״ה מהמהרש״ם שא״צ לחזור ולברך עי״ש, ואולם האשל אברהם מבוטשאטש שם ס׳ כ״ה והתהילה לדוד שם ס׳ כ״ה שיחזור ויברך עי״ש ובמאמר מרדכי שם מש״כ, וא״כ לדעת המהרש״ם שגם בתפילין א״צ לחזור ולברך ה״ה בנ״ח כשנשפך השמן אין חוזר ומברך.

ב. והנה בשו״ע או״ח ס׳ קמ״ג ס״ד אם נמצא טעות בס״ת בשעת קריאה מוציאין ס״ת אחרת ומתחילין ממקום שנמצא הטעות ומשלימין הקורים על אותם שקראו במוטעה, ואם נמצא טעות באמצע קריאת הקורא גומר קריאתו בספר הכשר ומברך לאחריה ואינו חוזר לברך לפניה עי״ש, הרי שבנמצא ס״ת פסול בקריאה א״צ לחזור ולברך, וצ״ע מ״ש מתפילין כשנפסק קשר התפילין והוצרך להביא תפילין אחרים חוזר ומברך, ואילו בס״ת כשנמצא פסול א״צ לחזור ולברך, ומובא בס׳ מרפסין איגרא ח״א עמ׳ ט״ז שתירץ מרן בעל האיילת השחר, דשאני ס״ת נוסח ברכת העולה לתורה שמברך אשר בחר בנו ונתן לנו את תורתו וכו׳, זהו נוסח כללי לשבח את נותן התורה שנתן לנו את תורתו לעסוק בה, ואינו מתייחס להס״ת רק להכתוב בה שהוא תורת ה׳, ולכך אם נמצא הס״ת פסול לא הפסיד הברכה, ואילו בתפילין כשמברך אקב״ו להניח תפילין נוסח הברכה מתייחס לתפילין אלו שמתכוון להניח וכשנפסלו צריך לברך שוב שהפסיד הברכה שהתייחסה לתפילין אלו עי״ש. וכעי״ז תירץ

הגרח"פ שיינברג זצ"ל בס' משמרת חיים ח"א תפילין אות א' עי"ש. וא"כ יש לדון בבירך על נ"ח ונשפך השמן, דאין הברכה מתייחסת להשמן כמו בתפילין, דאין השמן כחפצא של מצוה, דעיקר המצוה תוצאת השמן שהיא ההדלקה והאש, ואין הברכה חלה על שמן זה דווקא אלא על האש, והשמן הוי כהכשר מצוה ובהכי י"ל דכל שבירך על נ"ח אף שנשפך השמן א"צ לחזור ולברך, ומצאתי כסברא זו בס' מנחת אשר חנוכה סו"ס י"ז וא"כ י"ל דאף אם נימא שבתפילין חוזר ומברך כשנפסלו והביאו אחרים, זהו משום שהברכה מתייחסת אל תפילין אלו, ואילו בס"ת שהיא ברכה כללית א"צ לחזור לברך וס"ל שמברך, וע"כ ס"ל שאין הברכה בקריה"ת ברכה כללית.

אולם צ"ע בחילוק זה ממש"כ השו"ע ס' ק"מ ס"ג העולה לקרות בתורה והראו לו מקום שצריך לקרות ובירך על התורה והתחיל לקרות או לא התחיל והזכירוהו שפרשה אחרת צריך לקרות וגלגל ס"ת למקום שצריך לקרות בו, י"א שא"צ לחזור ולברך, וי"א שצריך. וכתב המשנ"ב שם ס"ק ט' שנוהגים כי"א זה, שצריך לחזור ולברך כשבירך על פרשה אחרת ומשום דאין מתכוון בברכתו רק על פרשה שבירך מקודם. ואם נימא שבקריאת התורה הברכה היא כללית, ואין מתייחס לס"ת זה, ה"ה אין מתייחס לפרשה זו דווקא וא"צ לחזור ולברך וצ"ע. וכן הקשה בס' רץ כצבי חנוכה ס"י סוף אות ה' ועמש"כ בס' מנחת אשר חנוכה ס' י"ז או"ז ובס' אגרות קה"י ח"ג אמרות משה עמ' רכ"ח וצ"ע. וא"כ אכתי צ"ע מ"ש תפילין שמברך כשנמצאו פסולות או הוצרך להביא אחרות, מס"ת שנמצא פסול אין חוזר ומברך, ואכן בשו"ת אמרי יושר ח"ב ס' ר"ב הביא להמהרש"ם הנ"ל, שבנפסק קשר תפילין והוצרך להביא תפילין שא"צ לברך שוב כתב דלא נודע טעמי וכפי הנראה מדמה לס"ת בס' קמ"ג אם נמצא פסול אין חוזר ומברך, וכתב האמרי יושר שיש לחלק דס"ת שכיח ליפסל ולימצא טעות ואסיק אדעתיה ואילו פסול דתפילין לא שכיח ולא אסיק אדעתיה והוי כמו שבירך ונמצא פרשה אחרת שחוזר לברך עי"ש. וע"כ עפי"ד י"ל לענין נ"ח ה"ז תליא אם מצוי לישפך אין חוזר ומברך, ואילו אם אין מצוי לישפך אסיק אדעתיה ואין מברך.

ג. ובתשו' בנין עולם ס' ל"א מסיק דאם בירך על שופר ואין יכול לתקוע בו שצריך לחזור ולברך אם נוטל שופר אחר כשלא היה דעתו עליו והוכיח כן משו"ע ס' ר"ו בנפל הפרי ונמאס עי"ש, וכ"פ המשנ"ב ס' תקפ"ה סק"ד, דאם נטל שופר אחר מברך. וא"כ לכאו' ה"ה בנ"ח שנשפך השמן והביאו שמן אחר שיברך שוב, אולם בתשו' מהרש"ג ח"א יו"ד ס' נ"ז פשיט"ל בתו"ד דאפי' אם נטל השופר והביאו אחר א"צ לברך דאין השופר גורם כלל החיוב אלא יומא

הוא דגרם וכל שהוא אותו יום, ול״ה שיעור הפסק א״צ לחזור ולברך. וכ״פ הכף החיים או״ח ס׳ תקפ״ה ס״ק ל״ז, דא״צ לחזור ולברך כשהביאו שופר אחר דאין הברכה ע״ז השופר עצמו כמו לולב ופרי אלא לשמוע קול שופר יהיה זה או אחר עי״ש הרי כיון שאין הברכה הוי ע״ז השופר שמברכין לשמוע קול שופר וליכא נפק״מ איזה שופר ישמע. ולכאו׳ ה״ז תליא בנוסח הברכה שמברכין שלדעת ר״ת המובא ברא״ש פ״ד ר״ה ס״י שמברכין על תקיעת שופר שפיר י״ל שהברכה בשופר מתייחס לשופר שבירך ואם הביאו אחר מברך, ואילו למאי דקיי״ל בשו״ע או״ח ס׳ תקפ״ה וברמב״ם פ״א משופר ה״א שאין המצוה בעצם התקיעה, אלא המצוה זהו השמיעה ומברכין לשמוע קול שופר, הרי שאין השופר כחפצא דמצוה דעיקר המצוה הוי בהשמיעה, שפיר כשהביאו שופר אחר א״צ לחזור ולברך דדעתו על השמיעה ולא על שופר זה בדווקא. וא״כ צ״ע דעת המשנ״ב דמסיק שמברך שוב כשנפסל השופר, וכ״פ בס׳ שונה הלכות ס׳ תקפ״ה ס״ט, עי״ש. ועמש״כ בשו״ת קנין תורה ח״ז ס׳ מ״ד ובס׳ ברכת יעקב הל׳ ברכות להגר״י בלויא זצ״ל פכ״ה ס״ה ובס׳ דעת נוטה ציצית תשו׳ קפ״ו תשו׳ רכ״ז ובשו״ת שואלין ודורשין ח״ח ס׳ כ״ז.

והלום ראיתי מש״כ בס׳ משמרת חיים להגרח״פ שיינברג זצ״ל ח״א ר״ה אות ה׳ להקשות ע״ד המשנ״ב שבנפסל השופר מברך שוב, ומ״ש מס״ת שנפסל והביאו אחר שאין מברך שוב. וכתב שבשופר הכוונה למצוה היא זו שעושה אותה לחפצא של מצוה דהיינו תק״ש של מצוה ובלי כוונה הוי סתם קול בעלמא, ולכן אם לא כיוון לשופר אחר, ממילא השופר האחר לגבי ברכתו ל״ח כתקיעה של מצוה, ואילו בברכת התורה הברכה היא על התורה שאומרים, והתורה היא חפצא של תורה אפי׳ בלי כוונתו, ואף שלא כיוון לצאת בתורה הזאת השנית שבירך, מ״מ הוי חפצא של תורה וברכתו חלה עליה עי״ש. ולכאו׳ צ״ע הא אם המצוה דשופר הוי בהשמיעה, אין השופר כחפצא של מצוה אלא כהכשר מצוה וממילא אין הברכה מתייחסת דווקא להשופר הזה, והוי כס״ת שהיא ברכה כללית. וכן הקשה הג״ר פסח אליהו פאלק בעל מחזה אליהו, בקובץ קול התורה ניסן תשע״ה עמ׳ ש״כ, דהא אין השופר כתשמיש מצוה וכחפצא דמצוה עי״ש, אולם נראה בזה, דהא רש״י בשבת קל״ג בדין ואנוהו במצוות כתב שופר נאה, ולכאו׳ אם המצוה הוי בהשמיעה מ״ט צריך שופר נאה, הא אין השופר חפצא דמצוה, ועמש״כ בזה בס׳ ירח למועדים ימים נוראים ח״א ס׳ י״ט, ובספרך פרדס יוסף החדש על ראש השנה, אות תרע״ג, ומש״כ בזה ידידי הג״ר מרדכי הלוי פטרפרוניד בקובץ קול מהיכל ח״ה ירח האיתנים עמ׳

תנ"א, וכתב לי הגר"ח קנייבסקי דשייך שופר נאה אף שהמצוה בהשמיעה מ"מ זהו ע"י השופר ושייך שיהא נאה, [ואמנם י"ל למש"כ רש"י ב"ק ט' דגם טלית איכא דין נאה אף שאי"ז אלא הכשר מצוה ועי' בס' יקח מצוות עניני הידור מצוה ס' כ"ג], וע"כ בזה דאף לסוברים שהמצוה דשופר זהו השמיעה מ"מ חזינן של"מ חש"ו לתק"ש להוציא אחרים, וכן בעי כוונה להוציא אחרים, וכתבנו בבית מתתיהו ח"א ס"ג אות כ"ט, דאף שעיקר המצוה זהו השמיעה אכן גם התקיעה הוי מצוה ומש"ה צריך כוונה להוציא אחרים. וא"כ שפיר י"ל דגם השופר בעי להיות נאה וגם הוי כחפצא של מצוה. וזהו שס"ל למשנ"ב שנפסל השופר מברך שוב דהברכה מתייחס לשופר זה, אף אם נימא שהמצוה היא השמיעה שמברכין לשמוע, מ"מ חזינן שבעי ב"ח להוציא ובעי כוונה ע"כ שגם התקיעה מצוה וממילא השופר כחפצא דמצוה ומתייחס הברכה אליו וכמש"כ המשמרת חיים, ושאני ס"ת הברכה היא על התורה. וע"ע בס' עולת כהן להגאון רבי חנוך כהן קרה"ת ס' ל"ד מ"ד מש"כ בכ"ז, ובס' משמרת חיים ח"ג עניני ר"ה אות א' לחלק בין שופר לס"ת. וכן בספרך פרדס יוסף החדש על ראש השנה אות תשכ"ה מש"כ כמה חילוקים בזה. ובס' אורח יאה ח"ב ס' כ"ה, ובשו"ת שערי יושר ח"ה ס' צ"ה ובס' דביר קדשו מועדים עמ' מ"ח ובס' ברכת מרדכי ע"ס משמרת חיים ח"א ר"ה אות ח' ולמו"ר בשו"ת משנת יוסף חי"ג ס' קצ"א.

ד. והנה המשנ"ב ס' תרנ"א ס"ק נ"ו כתב, דאם בירך על הלולב ואחר הברכה ראה שלא היה בו הדס או ערבה, או שהיו פסולין, אם היה לו ההדס או ערבה בביתו באופן שא"צ להפסיק בינתיים כדי ליקח אותם יקח ארבעתן יחד ויברך על אותו מין שהיה נחסר דהיינו על ערבה יברך על נטילת ערבה על הדס על נטילת עץ עבות, אבל אם לא היה בביתו ערבה אחרת בשעה שבירך ואח"כ הביאו לו צריך לברך על ארבעתן יחד פעם שני על נטילת לולב כיון שלא היו מצויין אצלו לא יצא גם על הלולב עי"ש, ובשעה"צ שם ס"ק ע"ד, ועיין בזה בב"י או"ח ס' תרנ"א ס' י"ב ובמג"א שם ס"ק כ"ה מש"כ בזה. ולכאו' י"ל בזה כיון דנוסח הברכה מתייחס ללולב, שפיר גם שמצא ערבה והדס פסולים, יצא יד"ח וא"צ לחזור ולברך גם כשלא היה הדס בביתו, כל שעיקר הברכה קאי על הלולב יצא יד"ח, ומוכח דכל שארבעת המינים הם מעיקר המצוה ומעכבין זא"ז אף שהברכה קאי ומתייחס ללולב דשייך לחזור ולברך וצ"ע. ועמש"כ לחלק בס' והערב נא ח"ב להגר"י זילברשטיין עמ' 112 בין נ"ח ללולב.

ואמנם ממש"כ המשנ"ב סו"ס תרל"ט דמי שבירך לישב בסוכה וראה שהגג סגור צריך לברך שוב, ומקורו

מהביכור״י שם, וכ״כ בשו״ת גבול מנשה ס׳ י״ז, ובהכי י״ל שכיון שבירך על סכך פסול ל״ה סוכה כלל ושפיר מברך אף שפתח מיד, שבירך על סוכה פסולה, ואמנם צ״ע מ״ש מס״ת שנמצא פסול שא״צ לברך שנית להמשנ״ב, אל״ה דנימא שבס״ת הברכות בכללות על התורה וכנ״ל. ועמש״כ בזה בשו״ת קנין תורה ח״ב ס׳ ק״י ובס׳ מקראי קודש סוכות ח״א ס׳ כ״ו [והגרח״ק כתב לי שאם בירך לישב בסוכה בגג סגור יברך שנית בהרהור].

ויש לדון במי שבירך על המגילה, וקודם שקרא ראה שהמגילה פסולה, אם י״ל שדמי לס״ת שכתב המשנ״ב ס׳ קמ״ג ס״ק כ׳, דא״צ לברך שנית ושכן פסקו הא״ר והח״א ושערי אפרים עי״ש או״ד זהו דווקא בס״ת שהברכה אינה על הס״ת אלא על התורה עצמה, ומה לי ס״ת זה או אחר, וא״כ ה״ה במגילה י״ל כשנמצא פסולה אין מברך שוב, או״ד דמי לתפילין ולשופר שאם הביאו אחר מברך שוב וכמש״כ המשנ״ב הנ״ל, ומשום דבברכה על מצוה הברכה מתייחס להחפצא וכל שהביאו אחר מברך שוב, וה״ה י״ל במקרא מגילה הברכה מתייחס על המגילה דמברכין על מקרא מגילה, ושפיר כשמצא פסולה מברך שוב, ואולי י״ל למש״כ בשו״ת חסד לאברהם מה״ק ס״ח שמקרא המצוה זהו השמיעה גרידא י״ל אם נפסל המגילה א״צ לברך שוב, שאין הברכה מתייחס אלא לשמיעת המגילה וזהו חפצא דמצוה, וממילא אף שהביא מגילה אחרת וישמע המגילה א״צ לברך. ולמש״כ בשו״ת בית שלמה או״ח ס׳ י״ז שודאי המצוה במגילה הוי בקריאה י״ל דהברכה במגילה קאי על גוף המגילה וכל שהביאו אחר מברך שוב כתפילין וצ״ע. וכתב לי בעל שו״ת מחקרי ארץ [שעיו] דמגילה דומה לשופר וחוזר ומברך, ומאידך בשו״ת גם אני אודך תשו׳ ידידי הג״ר משה חליוה ח״ג סו״ס נ״ג דא״צ לברך. והגר״ח קנייבסקי כתב לי שחוזר לברך.

וכמו״כ יש לדון במי שבירך ענט״י בכלי פסול, ולאחמ״כ ראה שנפסל, אם כשחוזר ליטול צריך לברך שוב די״ל דאין הכלי כחפצא דמצוה והברכה ענט״י אין מתייחס דווקא לכלי זה אלא על נט״י, שפיר גם כשהביאו כלי אחר א״צ לברך. וראיתי בס׳ מאיר עוז ח״ז ס׳ קנ״ט ס״א שהביא מהגר״ח קנייבסקי שצריך לברך שוב, וכן נקט בס׳ פסקי תשובות ס׳ קנ״ט אות א׳. אולם בקובץ קול התורה ניסן תשע״ה עמ׳ שי״ח האריך בעל מחזה אליהו שא״צ לברך שוב דאין הכלי כחפצא דמצוה ואין הברכה מתייחס לכלי עי״ש ובשו״ת חלק לוי ס׳ ס״ג. ובס׳ ברכת שלמה סוכות עמ׳ קנ״ח.

ואולי י״ל בזה, דאם בירך ענט״י על הכלי ומצא שפסול י״ל שא״צ לברך שוב, עפמש״כ בבית מתתיהו ח״א ס״ט אות י״ח, די״ל שברכת ענט״י הוי

מברכת השבח על קדושת הידיים, ול"ה מברכת המצוות, וכ"כ הגר"א שלזינגר בס' מצות נר איש וביתו בירור הלכה ס"ו, ומש"ה יכול לברך אחר שניגב שבברכת השבח א"צ עובר לעשייתן עי"ש. וא"כ י"ל דרק בברכת המצוות י"ל אם בירך על המצוה ונפסל חפץ המצוה כל שהברכה מתייחס למצוה והביא אחר מברך שוב אולם בברכת השבח י"ל דהברכה בכללות ליתן שבח והודאה, ולא איכפ"ל שנפסל החפץ וא"צ לברך שוב. אם נימא שברכת ענט"י הוי מברכת השבח, כל שבירך ונתן שבח יצא יד"ח וא"צ לברך שוב. וכתב לי הגאון רבי שמאי גרוס בעל שבט הקהתי שבנפסל הכלי יברך שוב, כיון שלא חשב כלל על הכלי שני.

ונפק"מ בהכי במה שדן בשו"ת מגדנות אליהו ח"ד סו"ס קי"ב, בבירך על מאורי האש במוצ"ש, ונכבה האש והדליק שוב אם יברך עי"ש, אכן י"ל בזה עפמש"כ הפני יהושע ברכות נ"ג והקרית ספר פ"י דברכות שברכת האור הוי מברכת השבח עי"ש, א"כ י"ל דכל שכבר בירך ונתן שבח א"צ לברך שוב, וכתב לי הגאון רבי שמאי גרוס בעל שבט הקהתי שבדיעבד יצא אפי' אם ראה האש ואח"כ בירך, וא"כ לא יברך אם ראה האש קודם שנכבה, וכתב לי הגר"י רוטנברג בעל המנחת פרי, דמסתבר של"ה הפסק וכ"כ לי הגר"א שלזינגר בעל שואלין ודורשין, אולם הגרח"ק כתב לי שיברך שנית.

וכמו"כ י"ל נפק"מ במה שדן בעל המחזה אליהו בקובץ קול התורה ניסן תשע"ה עמ' שכ"א, בבירך על השחיטה ונפסל סכין השחיטה אם יברך שוב, וכתב דסכין השחיטה ל"ה אלא מכשירי מצוה ואין הברכה מתייחס לסכין בנוסח הברכה ואין חוזר ומברך עי"ש. ולמש"נ י"ל בזה עפמש"כ הט"ז יו"ד ס"א ס"ק י"ז, שברכת השחיטה ל"ה מברכת המצוות אלא מברכת השבח בהכי י"ל דא"צ לברך שוב כשנפסל הסכין והביאו אחר, כל שכבר בירך ונתן שבח יצא יד"ח אף בסכין אחר, ורק בברכת המצוות י"ל שהברכה מתייחס להחפץ ומברך שוב. ויעויין בכרתי ופליתי ס' י"ט סק"ו בבירך על השחיטה ונמצא טריפה דאין חוזר לברך, ול"ד לנפל הפרי שהברכה על הפרי וכשנפסל מברך, ובשחיטה הברכה על קיום מצות שחיטה וכל ששחט קיים המצוה וא"צ לברך שנית עי"ש, וא"כ עפי"ד כשנפסל הסכין ולא שחט יברך שוב וצ"ע.

ושו"ר בתשו' ברכת ראובן שלמה להגאון הנסתר רבי ראובן שלמה שלזינגר זצ"ל ח"ט ס' ל"ח במכתבו למע"כ, ששאלו במי שבירך על טבילת כלים ולאחמ"כ נשבר הכלי והביא כלי אחר אם יברך שוב עי"ש. ולמש"כ בעל המחזה אליהו הנ"ל, בבירך ענט"י ונפסל הכלי שאין מברך דאין הכלי כחפצא דמצוה ואין מתייחס הברכה לכלי, דטבילת כלים דנהי

שהברכה מתייחס לכלי ומברכים על טבילת כלים מ״מ אין הברכה אלא על הטבילה ולתוצאת הטבילה, ולכלים שהיו טבולים, ואין הכלי כחפץ מצוה אלא שע״י מתקיימת המצוה, ובהכי י״ל דכל שבירך על טבילת כלים אף שהביא כלי אחר א״צ לברך שנית שכבר בירך על הטבילה וליכא נפק״מ איזה כלי יטבול וצ״ע. ועמש״כ בנידון זה בשו״ת שערי יושר ח״ה ס׳ צ״ה במכתבו למע״כ, וכן בשו״ת משנת יוסף חי׳ ס׳ קל״ה ובשו״ת דברי בניהו חט״ו ס׳ ל״ח.

ה. ומו״ר בתשו׳ משנת יוסף חי״א ס׳ ק״כ נשאל בעובדא דידן שנשפך שמן נ״ח לאחר שבירך, והשואל ר״ל שא״צ לחזור ולברך עפמש״כ הט״ז או״ח ס׳ רע״א דמי שקידש על כוס ונמצא שהוא מים שצריך לקדש שוב, אא״כ היה שם יין לפניו ימלא וישתה וא״צ לקדש ולברך, וא״כ ה״ה הכא השמן היה לפניו א״צ לברך ולקדש, וכתב המשנ״י דלא סגי שהשמן לפניו, למש״כ המשנ״ב ס׳ רע״א ס״ק ע״ח דבעי להיות יין מוכן לפניו ודעתו עליו וא״כ בנ״ח שנשפך השמן הרי לא היה דעתו להשתמש בלילה זה בשמן נוסף עי״ש. ולמש״כ בשו״ת מגדנות אליהו הנ״ל, דמצוי שישפך שמן כשיש לו ילדים שפיר י״ל דדעתו עליו וא״צ לברך, ועי׳ בשו״ת אבני דרך ח״ח ס׳ תצ״ג לידידי הרה״ג רבי אלחנן פרינץ דג״כ דן בנשפך שמן נ״ח, ומדמי לקידוש, ואם לא הסיח דעתו א״צ לברך עי״ש. וכתב לי הגר״א נבנצאל אם נשפך שמן נ״ח לע״ד א״צ לברך.

ועיקר הדבר מפורש בכף החיים ס׳ תרע״ו ס״ק י״א דמי שבירך על נ״ח, בחושבו שהיה שמן ולא נמצא ששכח ליתן שמן, כתב ע״פ הט״ז הנ״ל שאם השמן לפניו א״צ לחזור ולברך, והוכיח עוד משו״ע או״ח ס׳ ר״ו ס״י מי שבירך על הפרי ונפל מידו ונוטל פרי אחר שחוזר לברך, ואם יש לפניו פירות אחרים א״צ לחזור ולברך, וא״כ ה״ה אם השמן היה לפניו א״צ לחזור ולברך, ונפיק דאם אין השמן לפניו צריך לחזור ולברך וכמו בבירך על פרי ונפסל והביא אחר שחוזר לברך, אולם בשו״ת מהרש״ג ח״א יו״ד ס׳ נ״ז כתב לחלק דרק בברכת הנהנין כשמברך מברך על פרי מסויים ומש״ה כשהביא פרי אחר חוזר לברך, ואילו בברכת המצוות מברך על המצוה ולא על החפצא ולהכי גם כשהביא חפץ מצוה אחר נפטר בברכתו עי״ש וכ״כ בס׳ מנחת אשר חנוכה ס׳ י״ז אות ו׳ דשאני ברכת הנהנין כיון שאסור ליהנות מעוה״ז בלא ברכה הרי שפרי זה מחייב אותו לברך ואין הברכה פוטרתו כשנהנה מפרי אחר, ובברכת המצוות אין החפצא מחייבתו אלא עצם המצוה המוטלת עליו מברך בציווי ה׳ ולהכי י״ל שא״צ לחזור ולברך עי״ש אולם בשו״ת זרע אמת או״ח ס״ה במי שלקחו ממנו התפילין לאחר שבירך עליהם שצריך לחזור ולברך והוכיח כן

מס' ר"ו שמברך בנפסל הפרי. וכן הוכיח בשו"ת בנין עולם הנ"ל דבנפסל השופר מברך מס' ר"ו וע"ע בס' בר אלמוגים להגר"א גניחובסקי זצ"ל ברכות עמ' תקס"ז. ובשו"ת מנחת פרי ח"ד ס' נ"א.

וראיתי בס' מצות נר איש וביתו ס"ב ס' כ"ד דפסק בנשפך השמן צריך לברך ומדמי לשופר, והביא מהגריש"א זצ"ל דאף אם נימא בשופר שא"צ לברך, דנ"ח עיקר המצוה נעשית בשמן צריך לחזור ולברך, ויעו"ש שדן אם השמן לפניו ואם דעתו עוד להשתמש בשמן עי"ש.

ובתשו' שבט הלוי ח"ט ס' נ"ט וא"ב ג"כ נשאל היכא שנתהפך המנורה ונשפך השמן, והביא להשע"ת ס' כ"ה היכא שצריך להניח תפילין אחרים שמברך, וכ"כ המאמר מרדכי שם. והוכיח כן מס' ר"ו שנפל הפרי מברך, ודחה השבה"ל דשאני ברכת הנהנין כשלא היה דעתו אסור ליהנות ללא ברכה. והביא לס' ק"מ ס"ג בבירך על פרשה אחרת שמברך שוב. וכתב השבה"ל דשאני פרשה אחרת שלא במקומו הוי כמצוה אחרת משא"כ אותו מצוה, והביא להדע"ת הנ"ל שגם בתפילין שהביאו לו אחרים אין חוזר ומקורו מס' נהר השלום שם ס' כ"ה. וכתב שבנשפך השמן מאן דרוצה לברך יברך, ומי שאין רוצה לא יברך עי"ש. ובס' חנוכה להגר"צ כהן פט"ז ס' כ"א פסק שבנשפך השמן חוזר לברך, ועמש"כ בשו"ת דברי בניהו חכ"ב ס' נ'. וכתב לי הגאון רבי שמאי גרוס בעל שבט הקהתי אם נשפך שמן נ"ח לא יברך עוד פעם, ול"ד לס"ת. וע"ע בשו"ת שפתי דעת ח"ג ס' נ"ג שאלה ט"ז מש"כ למע"כ, ובס' אגן הסהר עמ' 165 בשם הגר"א גניחובסקי זצ"ל.

ומרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל השיב לי, בבירך על נ"ח ונשפך השמן אם חוזר לברך השיב ע"ז בזה"ל ספק, ומובא בספרי מועדי הגר"ח ח"א תשו' תרמ"ז עי"ש. אולם בקונ' גם אני אודך חנוכה שאלה ט"ז השיב ע"ז הגרח"ק דלא יברך. וראיתי לידידי הג"ר משה חליוה בס' גם אני אודך מתשובותיו ח"ב ס' י"ד שביאר דעת מרן, של"ד לס' ר"ו בנפל הפרי שחוזר לברך דהוי ברכת הנהנין והברכה קאי על הנאת הפרי, ואילו בנ"ח דהוי מברכת המצוות הברכה קאי אגוף המצוה להדליק נ"ח ולא על השמן, ולהנ"ל שבשו"ת זרע אמת ובבנין עולם הנ"ל דימו ברכת הנהנין לברכת המצוות וכנ"ל עי"ש. ומצאתי בס' תורת המועדים שונה הלכות ס' תרע"ו ס"ב סק"ה דהביא שא"ל הגרח"ק בנשפך השמן, די"ל אפי' אין השמן לפניו אין חוזר לברך שהברכה היא על ההדלקה ולאו דוקא על שמן שלפניו, ויתכן כ"ז שיש לו צד שישפך, וכה"ג שלא היה לו צד שישפך יצטרך לברך שוב עי"ש. אולם בס' מחשבת עם עמ' תר"ה השיב הגרח"ק די"ל דנשפך השמן כמו נפסל השופר

בין ברכות לתקיעות והביאו אחר צריך לברך כמבו׳ בס׳ תקפ״ה סק״ד עי״ש. הרי שהגרח״ק הסתפק בדין זה בנשפך השמן אם מברך ומש״ה השיב בס׳ מועדי הגר״ח דהוי ספק. ובס׳ אור ישראל לידידי הגר״י דרדק פי״ט ס״ז הביא מהגרח״ק דנשפך השמן לא יברך, וכמו שהשיב בקונ׳ גם אני אודך. וראיתי בספרך פרדס יוסף החדש על חנוכה עמוד שס״ח במכתבו של הגר״צ כהן שר״ל בדעת הגרח״ק דלא יברך בנשפך השמן זהו אירי כשנשפך השמן ונשאר שמן בפתילות והדליק ואחר ההדלקה הוסיף שמן, שע״ז י״ל שא״צ לברך ואילו כשהחליף הפתילות לכו״ע מברך כמו בשופר, עי״ש. ויעויין בשו״ת מהר״ם שיק או״ח ס׳ של״ב מש״כ בנידון כיו״ב שהדליק בפתילות ונשפך השמן עי״ש, ובס׳ שלמי תודה חנוכה ס׳ כ״ד או״ד. ובשו״ת מנחת פרי ח״ד ס׳ נ״א מש״כ ובשו״ת עמק התשובה ח״ו ס׳ רנ״ג ח״ד ס׳ מ״א ובשו״ת מקדש ישראל חנוכה ס׳ כ״ז ובס׳ שמעתא דמשה חנוכה עמ׳ תע״ב בשם האגר״מ.

ושו״ר בשו״ת שביבי אש להגרש״א שטרן ח״ד ס׳ ע׳ דמסיק דנשפך השמן נ״ח א״צ לברך שנית, שאין השמן כחפצא דמצוה וכנ״ל עי״ש. אולם ראיתי בשו״ת ויצב אברהם ס׳ ע״ז שהביא דעת הגרמ״מ שפרן שצריך לחזור ולברך בנשפך שמן נ״ח עי״ש. ובס׳ וישמע משה ח״א עמ׳ צ״ז הביא מהגריש״א זצ״ל אם נשפך שמן נר שבת קודם שהדליק א״צ לחזור ולברך עי״ש, ומש״כ בזה בס׳ אורחות חנוכה לידידי הרה״ג רבי שלום מאיר סיאני ס׳ י״ח, ובס׳ שערי ציון ח״א מועדים עמ׳ ר״י השיב אם נשפך השמן לכאו׳ מברך עי״ש ומש״כ בקונ׳ קרואי מועד חנוכה ס׳ מ״ד היכא שטעה ובירך על נ״ח שאינו שלו אם יחזור לברך עי״ש.

נשפך יין הבדלה אם יברך שנית

ועובדא הוי במוח״ז הגה״ח רבי שלום יצחק מזרחי זצוק״ל בעל הדברי שלום, שהבדיל במוצ״ש וקודם ששתה נשפך היין, ומזג שוב יין ושתה ולא בירך שוב בופה״ג. ומובא בשו״ת דברי שלום יו״ד בהערות והנהגות ס׳ י״ג עי״ש שהוכיח כן, ובשו״ת מנחת פרי ח״ה ס׳ י״ז הקשה ע״ד משו״ע או״ח ס׳ ר״ו דאם לקח פרי ובירך ונפל הפרי ונמאס ולקח פרי אחר לאכלו צריך לברך אף כשהיה לפניו, כשהיה בדעתו לפטור רק הפרי שנפל, וא״כ ה״ה כשנשפך יין הבדלה לא היה בדעתו ליקח יין שוב וצריך לברך בופה״ג. ועוד הקשה במנחת פרי ע״ד הדברי שלום, ממש״כ המשנ״ב ס׳ רע״א ס״ק ע״ח, ביין הקידוש שאם היה כוונתו בקידוש לשתות רק כוס אחד ונמצא שאינו יין חוזר לברך שוב בופה״ג עי״ש וא״כ ה״ה ביין הבדלה שנשפך ולא היה דעתו לשתות רק כוס זה צריך לברך שוב. ואולם מצאתי כעובדא דבעל הדברי שלום הוי בבעל הדובב מישרים זצ״ל, ומובא בס׳ שר התורה עמ׳ 471

מתולדות הגאון מטשעבין, שנשפך כוס הבדלה קודם ששתה ולא בירך שוב ויעו"ש משמיה דהגר"א גניחובסקי זצ"ל, ושאלתי להגר"ח קנייבסקי אם נשפך יין הבדלה קודם ששתה אם יברך שוב, וכתב לי דעתו על הכל. והיינו דדעתו גם אם ישפך ישתה עוד וא"צ לברך, וה"ה לפי"ז י"ל כשנשפך שמן נ"ח דעתו על הכל גם אם ישפך וא"צ לברך שוב וצ"ע.

ובתשו' משנת יוסף חי"ג ס' ס"ד כתב לי בזה מו"ר הגה"ק רבי יוסף ליברמן בעובדא הנ"ל דבעל הדברי שלום והדובב מישרים בנשפך יין הבדלה, שהכל תלוי בידיעת המברך, ואם נטל כוס לקידוש או הבדיל ובירך בופה"ג והיה דעתו לשתות עוד יין אף אם נשפך מוזג כוס אחר ושותה דדעתו היה על הכל. ורק בהיה דעתו רק על מה שלפניו אם נפסד מברך שנית. ולפי"ז בכוס קידוש או הבדלה שנשפך כיון שמצוה לקדש ולהבדיל, דעת המברך לשתות יין בכל אופן או זה שלקח או זה שימזוג כוס אחר אם יש לו עוד יין ודעתו על הכל ולא תהא ברכתו לבטלה, ורק אם דעתו בפירוש רק על כוס זה שבירך עליו, אז אם נשפך יברך שנית עכתו"ד. ועפ"ז י"ל ה"ה דנשפך שמן נ"ח הכל תלוי בידיעת המברך, שרק אם דעתו רק על שמן זה יחזור ויברך, ולא כשדעתו על הכל א"צ לברך שנית.

אולם כתב לי ע"ז הגר"י רוטנברג בעל המנחת פרי מה שהבאת לתרץ קושייתי על ח"ז הגאון רבי שלום יצחק מזרחי זצ"ל לא הבנתי הרי המ"ב בס' רע"א ס"ק ע"ח כתב ומ"מ אם היה דעתו מתחילה בשעת ברכה לשתות יין יותר א"צ לברך שנית בפה"ג וכו'. ומבואר להדיא שלא אמרי' שבסתמא דעתו על יין אחר, שלא תהא ברכתו לבטלה, וכן בס' ת"פ בשתה כוס רביעית בלא הסיבה כתב המחבר שצריך לשתות כוס נוספת בהסיבה ולברך בפה"ג ולא אמרי' שהיה דעתו לשתות יין אחר כדי לצאת ידי מצות ד' כוסות. ויש לחלק בין ברכה לבטלה דחמיר טפי, ועכ"פ במ"ב בהל' שבת מפורש כדברינו עכתו"ד. ועמש"כ בנידון זה בנשפך יין הבדלה בשו"ת ויצב אברהם ס' ל"ב. ובקונ' שו"ת המצויות בשבת להגרי"א דינר עמ' קכ"ב.

דו"ש בברכה מרובה
מתתיהו גבאי

הגאון רבי אלחנן פרינץ שליט"א
מח"ס אבני דרך

הדלקת נרות חנוכה כשגורם אנושי יכבה מיד

משפחה דתית שיש להם בן שעזב את הדרך. הבן מסוכסך מאוד עם אביו. הבן מכבה בכוונה את הנרות חנוכה של אביו. האב מדליק ומברך ויודע בבירור כי אחרי דקה בנו יכבה את הנרות. מבואר במשנה ברורה שאם יש רוח מצויה שתכבה לא יצא ידי חובה. אבל כאן יש אדם בר דעת שמכבה. האם נחשב כמו רוח מצויה? האם אסור לאב לברך על ההדלקה?

ראשית נציין כי כי המדליק במקום בו יש רוח, אין לו לברך, דלא חשיב כהדלקה (עיין שו"ת בעלי התוספות סי' ב עמוד מג. משנה ברורה תרעג, סקכ"ה). בספר שלמי תודה (חנוכה עמוד קמה) דן בבעל שוטה המכבה את הנרות לאשתו, ע"ש. וכבר האריכו הפוסקים היכא שהנר לא ידלק חצי שעה, ועיין בשו"ת מנחת שלמה (ב, נא אות ב) בענין מי שעתיד לצאת מהבית בתוך חצי שעה כמו אורחים במוצ"ש די"ל דהוי כמי שדעתו לסתור את הבית בתוך חצי שעה.

וממילא היכא שישנה וודאות שהבן יכבה את הנרות, לכאורה לא ניתן לברך על הנרות. במקרה כזה ראוי שהאב ידליק את החנוכיה בתוך חדר (על חלון לרה"ר) וינעל החדר שלא יכנס בנו. אפשרות אחרת שכדאי לבדוק הינה שהאמא תדליק את החנוכיה בברכה, אם המציאות מראה כי לאמא, הבן לא יכבה את הנרות (והוא שמדליקים לא ברחוב/בכניסה לבניין וכו').

וזאת מפני שאשה נשואה יכולה להוציא את בני ביתה, והכי איתא במאירי (שבת כג, א): "אע"פ שאמרו בחרש שוטה וקטן שהדליקו שאינו כלום. אשה ודאי מדלקת אע"פ שמצות עשה שהזמן גרמא היא נשים חייבות בה שאף הן היו באותו הנס, ומעתה מדלקת אף להוציא את האחרים כדין כל המחוייב בדבר, וקצת מפרשים כתבו דוקא לעצמה ואין זה כלום". וכן העלה הכי גם הריטב"א (שם): "אשה ודאי מדליקה. פירוש אפילו להוציא לאחרים חובה, כיון שהיא מחוייבת בדבר כדאמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות בנר חנוכה". וכן איתא ברבינו ירוחם (תורת אדם וחוה נט ח"א): "הכל חייבין בנר חנוכה ואפילו נשים שאף הן היו באותו הנס ולפיכך אשה מוציאה את הרבים ידי חובתן ויכולה להדליק נר חנוכה".

ופסק השולחן ערוך (תרעה, ג): "אשה מדלקת נר חנוכה, שאף היא חייבת בה". וביאר הט"ז (סק"ד): "ממילא מ"ש אשה ודאי מדלקת היינו להוציא אחרים וכ"כ באגודה שאם יודעת לברך תוכל להוציא את האיש" (וכ"כ גם המג"א סק"ד).

וידועים דברי החתם סופר (שבת כא, ב ד"ה 'והמהדרין') דכתב דכיון שבזמן התקנה שהדליקו על פתח הבית מבחוץ, לא היה כבוד שאשה תדליק בחוץ דהרי כל כבודה של בת מלך פנימה, ולא ראוי שתדליק ברשות הרבים בין האנשים. וממילא לא שינו מאז את מנהגן (וכן הוזכר בשו"ת מנחת-שלמה קמא צא אות כג. הליכות בת ישראל כא הערה ג). וע"ע בשו"ת משנה הלכות (יא, תקיד).

בעודי בזה חזיתי כי בילקוט יוסף (חנוכה עמוד קמב) כתב לגבי אשה המדליקה נרות חנוכה ובעלה אינו שומר מצוות ומכבה לה את הנרות מיד אחר ההדלקה, וציין שם כי בספר אשרי האיש (ח"ג לח, ח עמוד רכח) הובא בשם הגריש"א דיכולה להדליק, הואיל ולבעל יש בחירה, והרי יתכן שלא יכבה לה, וציין שם דאינו דומה למדליק במקום שיש רוח מצויה (דבזה אינו יוצא יד"ח). אך הילקוט יוסף העיר ע"כ דקשה להרות להתיר לאשה לברך על הנרות כשהיא יודעת בבירור שיכבה לה את הנרות מיד (והעלה דתדליק האשה בלי ברכה). אולם בקובץ בית הלל (כא עמוד פ) העלה כגריש"א דיכול לברך, ע"ש.

וכתב לי בשאלתנו הרה"ג שלמה דיכובסקי: "כיבוי הבן אינו נחשב כרוח מצויה, כיון שיש לו דעת. האב יברך כרגיל, וגם אם הבן יכבה את הנרות, לא בטלה המצוה", וכ"כ גם לי גם מח"ס המועדים כהלכתם ובעל שו"ת שואלין ודורשין (וציין ע"פ הגמ' בב"ק דיש הבדל בין אדם לבהמה, לאדם יש דעת משא"כ בהמה, ומה שאדם עושה אין זה אונס, וימצא דרך שלא יכבה, משא"כ רוח מצויה אינה בידו). וע"ע במה שהאריך בזה בתשובה אלי בשו"ת עטרת פז (ח אורח-חיים קיד) ובשו"ת דברי בניהו (מג, סה).

וכן ביאר הרה"ג דרור טוייל (רבה של שדרות): "נראה שפעולה של בר בחירה אינה נחשבת רו"מ, וראיה מב"ק (נט, ב) במשנה: 'השולח את הבערה ביד חרש שוטה וקטן - פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים'. ובגמ' שם מבואר שלכל הדעות בגחלת וליבה פטור המשלח, הרי שמעשה החש"ו אינו בגדר רו"מ לענין בעל הגחלת. ולר' יוחנן שם גם במסר שלהבת פטור המשלח: 'צבתא דחרש גרמה לו', ואם זהו בחש"ו ק"ו בבר דעת שאינו נחשב רו"מ ונחשב כדבר המתחדש. ובקדושין (מא, ב) לענין שולח פיקח, בהו"א מבואר לחייב את המשלח משום דין שליחות, ותירצו דאשלד"ע, הרי שבלא

דין שליחות פשוט שהמשלח פטור ואינו נחשב רוח מצויה״.

וכ״כ לי גם הרה״ג שמואל דוד (רבה של עפולה): ״נראה לי שאין המקרה שלפנינו דומה לדין מדליק במקום בו רוח מצויה מכבה את הנר. קיימא לן כי הדלקה עושה מצוה, ולכן בזמן ההדלקה התנאים שההדלקה תיעשה, והנר ידלק עד שתכלה רגל מן השוק צריכים להיות שלמים. ולכן אם מדליק בפחות שמן או במקום בו הרוח תכבה את הנר, הרי שההדלקה לא היתה כהלכה, ואף אם בסוף הנר דלק כשיעור, לא יצא ידי חובה. לעומת זאת בנדון דידן, האב מדליק במקום שהשמן או הנר יחזיקו את כל הזמן הדרוש, במקום אין רוח שתכבה את הנרות, הרי שההדלקה היתה כהלכה, כי הדלקה עושה מצוה. ולכן אף על פי שהוא יודע בוודאות שמיד יבוא אדם שיכבה, יצא ידי חובה, כי התנאים האובייקטיבים התקיימו״. וכ״כ לי בעל שו״ת תשובות ישראל, דיוצא בהדלקה ויברך, אף אם ההדלקה תהיה רק לדקה אחת. וכן פסק גם בעל האורחותיך למדני, ודבריו מובאים בהערה.[א]

א. וזו לשונו של האורחותיך למדני: כתב השלטי הגבורים בפ׳ במה מדליקין (ט. ברי״ף): ״ואע״פ שאם כבתה אין זקוק לה צריך לתת בנר חנוכה שמן כשיעור שתהא דולקת עד כדי מצותה, ונראה בעיני שאם הדליקה בפני הרוח וכבתה צריך עוד לחזור ולהדליקה במקום שאין הרוח, שהרי הואיל ואינה יכולה לעמוד בפני הרוח הרי הוא כמי שלא נתן בה שמן כשיעור״. וכן הוא באחרונים, עיין מ״ב (תרעג, ס׳קכ״ה) וכה״ח (שם אות נד). הרי אף דקי״ל אם כבתה אין זקוק לה כמ״ש מרן (תרעג, ב), ופירש המ״ב (סקכ״ה) שהטעם הוא ״כיון שהדליק תיכף קיים המצוה לפיכך אם כבתה אין זקוק לה״, מ״מ צ״ל שכיון שבשעת הדלקה הרוח כבר היתה שם כמ״ש השה״ג ״בפני הרוח״, ממילא שזה דומה למי שאינו נותן שיעור השמן בשעת הדלקה. ולכן אף שהאדם מקיים את המצוה תיכף בהדלקה, מ״מ כיון דליכא שיעור שמן בשעת הדלקה ממילא שהוא אינו יוצא י״ח. ולפי זה נראה שאין דין חנוכה דומה לדין כסוי הדם, שלגבי כסוי הדם כתב מרן (יו״ד כח, יא): ״אם הוא עצמו כיסהו ונתגלה, אינו חייב לכסותו פעם אחרת״. ופירש הפר״ח (סקי״ח): ״אף לכתחילה שרי לגלותו דכיון דכתיב וכסהו דמשמע כסוי אחד ותו לא, מהיכא תיתי איסור לגלותו״.

משמע מזה דשאני נ״ח כיון דבעינן שיעור כמו חצי שעה ולכן י״ל כמ״ש השה״ג ״כמי שלא נתן בה שמן כשיעור״, משא״כ בכסוי הדם שלא בעינן שיעור כסוי של חצי שעה, ולכן אין לדמות זה לזה. וזה שלא כדמשמע מהאלף לך שלמה (שעח) שכתב להשוות דין נ״ח לדין כסוי הדם. ואף לגבי כסוי הדם כתב המחב״ר (שם אות יא) בשם התבו״ש ״מ״מ אין לגלותו בידים ואין לשחוט באתרא דידעין ליה שנתגלה מיד, וכן נ״ל עיקר״. מ״מ נראה שאם הרוח אינה שם בשעת הדלקה, אלא היא באה רק אחר זמן מה, אז האדם יוצא י״ח, שהרי בשעת הדלקה מה שגורם כבוי הנר אינו שם. ולכן זה דומה למי שנותן שיעור שמן בנר אלא אחר זמן מה משעת הדלקה נשפך השמן.

וגם יש לדמות דין זה למ"ש בסנהדרין עז. "סוף חמה לבא סוף צינה לבא פטור". ופירש רש"י שם "כלומר אם לא היתה שם חמה בשעה שכפתו אבל סוף לבא כאן וזה לא יכול לעמוד וסופו למות פטור, שלא היה ההורג מזומן להריגה וגרמא הוא". ופירשו התוספות שם: "דלא רבי רחמנא מצמצם אלא במקום שהתחיל בו ההיזק כבר". הרי אם לא התחיל ההיזק כבר, זה רק גרמא בעלמא. ולכן ה"ה די"ל שאם לא התחילה הרוח כבר בשעת הדלקה, אז מה שהרוח באה אחר כך הוא רק גרמא בעלמא, ואין זה נחשב כאילו אין שיעור שמן בשעת הדלקה. וזה כמ"ש האלף לך שלמה שם "כל דבפני עצמו הוי ראוי להיות נשאר כך, רק דבר אחר גורם לו להתבטל אזלינן בתר השתא ונחשב רק דבר בר קיימא כאילו היה כך תמיד". ולפי זה שפיר הוא מ"ש השה"ג הנ"ל "בפני הרוח", דהיינו שהרוח כבר שם בשעת הדלקה, משא"כ אם הרוח אינה שם בשעת הדלקה והאדם יודע שהיא תבוא אח"כ, שזה רק בגדר סוף חמה לבא, ולכן האדם יי"ח.

וראיתי שכתב הגן המלך (אות מג): "דכיון שהניחה במקום שהרוח מצויה הו"ל כאילו לא קיים המצוה כלל, דומיא דסוכה שעשאה במקום שהריח או הרוח מצוי דלא נפיק בה י"ח". וזה כמ"ש מרן (תרמ, ד). וי"ל דאה"נ אם הרוח או הריח הרע כבר שם שהאדם אינו יוצא י"ח, מ"מ שאני דין סוכה מדין נ"ח כיון דבעינן סוכה שבעת ימים ולכן י"ל שאף אם הרוח עדיין לא באה אלא רק אחר זמן מה, עדיין האדם אינה יי"ח כיון שהרוח מצויה באותו מקום, משא"כ לגבי נ"ח שכיון שהרוח אינה שם בשעת הדלקה אלא היא רק באה אח"כ, אז כיון דקי"ל הדלקה עושה מצוה, ממילא שהאדם יוצא י"ח, ודלא כדין סוכה.

ולפי זה הכי י"ל בנד"ד, דבשלמא שהבן היה שם בשעת הדלקה, אבל מעשה כבוי לא היה שם כלל, ורק אחר זמן מה הבן מתחיל לעשות מעשה שגורם את הכבוי, כגון אחר זמן מה הוא מתחיל לנשוף את השלהבת, וכיון שבשעת הדלקה הבן אינו עושה מעשה הנשיפה, ממילא שזה בכלל סוף חמה לבא, ואביו יוצא י"ח, שאין לדון בבן עצמו אם הוא שם בשעת הדלקה או לא, אלא רק בנשיפה אם היא שם או לא.

אלא אין זה ברור, כתב ערוך השלחן (תרעג, טז): "דאם לא נתן שמן כשיעור, או שהעמיד במקום שהרוח שולט, שמתחילה עמד לכיבוי מחוייב מדינא לחזור ולהדליק...". משמע שי"ל בזה "כל העומד לכבוי ככבוי דמי". ולכן אם הנר עומד לכבוי תוך חצי שעה, אז זה כאילו הוא כבר נכבה, והאדם אינו יוצא י"ח. ולכן יש לדמות דין זה לשאר מקומות דמצינו כסברה זו. ולכן כתוב בחולין עב: "וכל העומד לחתוך כחתוך דמי". וכתוב במנחות קב: "רבי שמעון כל העומד לזרוק כזרוק דמי, כל העומד לשרוף נמי כשרוף דמי". ועיין עוד באה"ע (קכד, א), ובב"ש (שם סק"ב), והאריכו האחרונים בדין זה. וי"ל לגבי נ"ח שכיון שהוא עומד לכבוי תוך חצי שעה אז אף אם הרוח עדיין אינה שם בשעת הדלקה, מ"מ האדם אינו יוצא י"ח, ואין להתיר מטעם סוף חמה לבא.

אלא יש להעיר על סברה זו, שא"כ מה לי עומד לכיבוי תוך חצי שעה או אחר חצי שעה, שכיון שאף אחר שעה הנר עומד לכיבוי, אז אף בשעת הדלקה צ"ל שככיבוי דמי ולכן לא מצינו כלל שהאדם יוצא י"ח! וגם במנורה במקדש י"ל שכיון שהנר עומד לכיבוי בסוף הלילה הכהן

שהדליק את המנורה אינו יי"ח, אלא ודאי שזה אינו, וצ"ל דלא אמרינן כלל זה לגבי הדלקת נר, ולכן אף אם נ"ח עומד לכיבוי תוך חצי שעה, עדיין האדם יוצא י"ח כיון שבשעת הדלקה הרוח לא היתה שם, ואף שהוא ודאי שהיא תבוא אח"כ מ"מ זה רק בכלל סוף חמה לבא, ואין לחוש לזה, ומפני זה כתב השה"ג "בפני הרוח", דהיינו שהרוח כבר שם בשעת הדלקה, משא"כ כשהיא רק באה אח"כ. ולכן י"ל בזה כמ"ש האלף לך שלמה הנ"ל "רק דבר אחר גורם לו להתבטל אזלינן בתר השתא ונחשב רק דבר בר קיימא כאילו היה כך תמיד".

אלא לכאורה יש לדחות כל זה לפי מ"ש הפר"מ (תרעג בא"א סקי"ב): "ואם כבתה במזיד פשיטה דצריך לחזור ולהדלקה". וכן הוא בכה"ח (סקנ"ה). וכן יש לדקדק בתשובת הרשב"א בב"י שם, וז"ל "וכתב הר"ן נשאל הרשב"א אם לאחר שהדליק בא לתקנה וכבה אותה בשוגג אם חייב לחזור ולהדליקה ואם מברך פעם שנית, והשיב מסתברא שאינו חיוב להדליק דהו"ל כבתה שאין זקוק לה...". משמע שרק בשוגג אין זקוק לה, משא"כ במזיד. וכן כתב האבני נזר (תקג אות ב) לדעת הרשב"א: "ובמזיד נראה דאפילו להרשב"א זקוק לה". וכן הוא למהרש"ק בספר החיים (תרעא, ד) שכתב לגבי מרן שהביא דעת הרשב"א בש"ע, "דוקא אם כבתה בשוגג אבל במזיד בידים ודאי זקוק לה וכדמשמע מש"ע לקמן".

וזה קשה להבין, שהרי בשעת הדלקה האדם לא כיון כלל לכבות את הנר במזיד, אלא רק אח"כ הוא כיון לכבות את הנר במזיד. ולכן מצינו שבשעת הדלקה אין חשש כלל, ולכן איך אפשר לומר שהאדם אינו יוצא י"ח? ובאמת מצינו שכתב השפת אמת בשבת כא: ד"ה ועי' בר"ן, "דאפילו כיבה במזיד אין זקוק לה". (אלא הוא פירש כן בדעת הרשב"א שבר"ן הנ"ל, וזה לא מצינו).

מ"מ ראיתי באב"נ הנ"ל שהסביר דין מזיד, וז"ל "דטעמא דכבתה אין זקוק לה דכיון דקיים המצוה במעשה כראוי, וקיומו תלוי במעשה, דאם הדליקה מאליה או הדליקה חש"ו לא מהני, לא אתי כיבוי דממילא ומבטל למעשה מצוה שעשה, ועל כן אם כיבה בידים סבירא ליה למהרש"ל דזקוק לה, וטעם הרשב"א דכיון דלא נתכוין לכבות וכהאי גוונא במצוה כשלא נתכוין להדליק לא יצא, דאפילו למ"ד מצות אין צריכות כוונה מ"מ מתעסק שלא נתכוין למעשה כלל לכ"ע לא יצא. וה"ה דאם היה מתעסק דכיבוי דלא מבטל מעשה מצוה, ועל כן אם כיבה במזיד דלא מתעסק הוא שפיר מבטל להדלקה בכוונה".

נראה מזה שיש לדמות דין מזיד למ"ש בקידושין נט: "מעשה מוציא מיד מעשה", וסבר האב"נ כמ"ש בקידושין שם "לא אתי דיבור ומבטל מעשה", ולכן ה"ה דלא בא מעשה דמתעסק בלא כוונה, לבטל מעשה הדלקת נ"ח בתחילה. אלא כיבוי בכוונה במזיד שאינו מתעסק, בזה י"ל "מעשה מוציא מיד מעשה", ולכן למפרע האדם לא יי"ח.

ולכן פשוט הוא שאף שיש מעשה כיבוי ברוח שלא היתה שם בשעת הדלקה, אין לומר בזה שמעשה דכיבוי ע"י הרוח מוציא מיד מעשה דהדלקה בתחילה, וק"ו הוא שבזה האדם אינו מתעסק כלל ברוח ואף הוא לא נתכוין לרוח כלל, ואף שהוא יודע שהרוח תבוא קצת זמן אחר הדלקה, מ"מ הוא לא כוין לזה, ולכן שפיר הוא לומר שהוא יי"ח כיון שהרוח לא היתה שם בשעת הדלקה, ולכן י"ל כבתה אין זקוק לה.

וזו גם דעת בעל שו"ת מחקרי ארץ, וזו לשונו:

נראה שהאב יכול להדליק בברכה דנחשב הדבר כרוח שאינה מצויה שהרי כתוב (או"ח תרכח, ב) לגבי סוכה, העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה, אם אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה, פסולה. אבל אם יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה, אפילו אם אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דים, כשרה ע"כ. וכתב המגן אברהם (סק"ד) ואף על פי שהספינה הולכת על הים וכן משמע בגמ' ע"ש. מבואר דאע"פ שעושה את הסוכה במקום שיש רוח שאינה מצויה דהיינו בים כיון שאם היה עושה את הסוכה בעיר היה נחשב רוח שאינה מצויה גם עכשיו נחשב שעושה בים דינו כרוח שאינה מצויה אע"פ שבים זה מצוי.

א"כ הוא הדין בנדון דידן בנר חנוכה כיון דלולי שהיה שם מי שיכבה את המנורה בזדון היה נחשב שיכול לעמוד ברוח מצויה, וכשרה, גם כאשר מדליק את נרות החנוכה ליד מי שמסוגל לכבות אותה יצא ידי חובה כיון שבדרך כלל נחשב שיכול לעמוד ברוח מצויה ומי שמכבה את הנר נחשב כרוח מצויה שבים שאין זה פוסל.

והוסיף בעל חבל נחלתו: צריך לברר עם הבן, מה איכפת לו שאביו מדליק. אם הוא בוגר שיערבו את המשטרה שיעצרו אותו לכמה שעות ויקחו אותו לחקירה ומן הסתם הוא 'ירגע' מן השטות הזאת. על בן כזה אי אפשר לסמוך בשום דבר הלכתי ועל פניו חייהם אינם חיים בצידו.

וראוי להעתיר ולבקש על בנו, והזמן גרמא לבקש על בנים טובים כמו שאמרו חז"ל שמצות נר חנוכה היא סגולה לבנים טובים, ולכן מבקשים ביהי רצון שקודם הדלקת הנרות על נחת מהבנים.

ולפי זה הכי י"ל בנד"ד, שכשהאב מדליק את הנר לא היה שם מעשה נשיפה מבנו, ורק אח"כ הבן נושף את הנר. והאב אינו מתעסק כלל עם בנו כדי לכבות את הנר, וגם האב אינו מתכוין לכך כלל, ולכן אין זה דומה לדין מזיד הנ"ל, ואין לומר כאן "מעשה מוציא מיד מעשה", אלא י"ל שהאב יוצא י"ח, ולכן גם הוא יכול לברך.

הגאון רבי אברהם יהודה הכהן רבינוביץ שליט"א
מח"ס שו"ת פרדס יהודה

אם יבוא משיח באמצע ימי החנוכה האם יעברו להדליק בסדר של פוחת והולך כדברי ב"ש

לכבוד אחי הגדול הגאון המובהק רבי **גמליאל** שליט"א מו"צ ברחובות מח"ס 'גם אני אודך' ו'פרדס יוסף' החדש על מועדים

איתא בגמ' שבת (דכ"א ע"ב) תנו רבנן מצות חנוכה - בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך, ובית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך. ואיפסקא הילכתא ברמב"ם (פ"ד מהל' חנוכה ה"א), ובטשו"ע (סי' תרע"א סעי' ב') כב"ה, וכהא ששנינו במס' עירובין (די"ג ע"ב) 'יצאה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, והלכה כבית הלל', והנה איתא בספר ויקהל משה (דנ"ד ע"א)[א], ובחיד"א (פתח עינים אבות פ"ה), ובמלבי"ם (תורה אור פ' חוקת ד"ה וכבר) בשם האריז"ל שלעתיד לבא יהיה הלכה כבית שמאי עיי"ש הטעם, וכ"כ בספר פירוש התפילה (לרבי אברהם ז"ל בן הגר"א זיע"א, בתיבת ובורא הכל) 'ושמעתי ממורי אבא הגאון זצללה"ה שלעתיד לבא יהיה הלכה כבית שמאי', וענין זה מרומז כבר בזוה"ק (בהקדמה די"ז ע"ב, וכמו שפי' שם המקדש מלך)[ב].

א. ראה שם הגדולים מע' ספרים ו' אות כ"ב.

ב. מאמר זה נתפרסם בקובץ המאור, והעיר שם ע"ז הג"ר יוחנן הערצאג שליט"א בגליון תקי"א עמ' קל"א, ואל"ד יש להקשות מגמ' ביצה ד"ה ע"ב א"ל מתקנת ריב"ז ואילך ביצה אסורה, מ"ט מהרה יבנה ביהמ"ק ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו ביצה וכו' עכ"ד. ולכאורה הרי ב"ש סברי ביצה שנולדה בכל יו"ט תיאכל, וכיון שאז יהא הלכה כב"ש, לא יהא שום מכשול אם יאכלו הביצה, כיון דכל ענין מותר וכדעת ב"ש שלעת"ל תהא הלכה כמותו. ואם ניתן להאמר אולי י"ל דהא דלעת"ל יהא הלכה כב"ש שייך למדת ב"ש שהיו מחמרין ומידה זו תתקיים לעת"ל. ולפי"ז י"ל דבפלוגתא זו לגבי ביצה שנולדה ביו"ט, הוא יוצא מן הכלל דבזה מקלי ב"ש ומחומרי ב"ה (עי' פ"ד דעדויות מ"א), וא"כ הכא נתהפך שיטתם וב"ה הם דמחמרי, וא"כ אולי הכא תהא הלכה כב"ה לעת"ל כיון שהכא היו המחמירים, ולכן שפיר יהא מכשול אם יתירו הביצה, ויל"ע, ודפח"ח. אכן אי נאמר דהא דהלכה כב"ש היינו לעת"ל ולא לימות המשיח, א"ש.

ונתקשה מעכ"ת בהא אם יבוא משיח באמצע ימי החנוכה כיצד ינהגו, האם יעברו באמצע ימי החנוכה להדליק בסדר של פוחת והולך כדברי בית שמאי, וקושיא זו מרפסין איגרא היא, ובפרט דאיתא במדרש (ויק"ר ל"א, י"א) 'אמר ר' חנין בזכות "להעלות נר תמיד (אמור כ"ד, ב')", אתם זוכים לקבל פני נרו של משיח, מאי טעמא (תהלים קל"ב, י"ז) "שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי וגו'", ואומר (שם קכ"ב, א') "שמחתי באומרים לי בית ה' נלך"', וכתב עפי"ז הספה"ק מאיר עיני חכמים (שער ו' פ"ג) שבחי' זו הוא גם בנרות חנוכה, שעל ידיו נזכה לקבל פני נרו של משיח, ויתבאר היטב דבריו הק' עפי"ד הרמב"ן (בהעלותך ח', ב') הנודע דבפרשת הדלקת המונרה בביהמ"ק, איכא רמז מה"ת על הדלקת 'נרות שהיתה בבית שני על ידי אהרן ובניו, רצוני לומר חשמונאי כהן גדול ובניו', וכן מצינו ענין זה בספה"ק מאור עינים (פ' מקץ בד"ה זמן), ובאור לשמים (ליקוטים בד"ה טעם) ועוד, דנ"ח מקרב קץ הגאולה[ג], ולפי"ז איכא מקום טובא להך קו' דאחי הנ"ל, ואבארם בעזה"י בכמה אנפי.

והגם שבגמ' נדה (ד"ע ע"ב) מקשינן 'מתים לעת"ל צריכין הזאה שלישי ושביעי, או אין צריכין, [ומתרצינן] לכשיחיו נחכם להן (נתיישב בדבר, רש"י), איכא דאמרי לכשיבא, משה רבינו עמהם, וכעי"ז מצינו בגמ' יומא (ד"ה ע"ב). מ"מ הרי מאידך מצינו בגמ' סנהדרין (דנ"א ע"ב) על הלכתא למשיחא 'דרוש וקבל שכר', ואפשר ליישב דהילכתא למשיחא מכיון דאז עולם כמנהגו נוהג (רמב"ם פי"ב מהל' מלכים ה"א) אזי דרוש וקבל שכר, אבל לעת"ל בעת תחיית המתים שתהיה הבריאה באופ"א, וכמו שאמרו רז"ל בגמ' נדה (דס"א ע"ב) 'מצות בטילות לעתיד לבא', ובמדרש (ויק"ר י"ג, ג'. עפ"י ישעיהו נ"א, ד') אמרו אמר הקב"ה [לעתיד לבא] 'תורה חדשה מאתי תצא', אזי אין ביכולת לדון השתא על המציאות שנזכה אז[ד], והשתא דאתית להכי בנידון דידן מכיון דבימות המשיח יהיה כבר הלכה כבית שמאי כמו שהובא להלן (אות ג'), ולכן שפיר אמרינן בהא דרוש וקבל שכר[ה].

ג. וראה עוד מש"כ להלן באות א' ד"ה אך אכתי, הע' ד"ה, ועוד איכא, בשם הרוקח.

ד. וראה בשפ"א (יומא שם ד"ה אלא) דהק' מ"ש מכל דיני הקרבנות דלא אמרינן הכי, ואיכא פלוגתות טובא בקדשים, והניח בצ"ע, ולפי"ד הדלים א"ש.

ה. ובס' מוחין דעתיקא (ריש אות י"ג בהע' ד"ה ומדי דברי) כתבנו להוכיח עפי"ד הסדר הדורות (אלף החמישי ערך רבינו יעקב), והקדושת לוי (ליקוטים ד"ה תיקו) ג"כ דהך סוגיין דנדה ויומא, מיירי לעת"ל ולא לימות המשיח.

א. לבית שמאי דס"ל פוחת והולך איהו רק אי התחיל כן כבר ביום הא'

מדברי הראנ"ח ועוד מבואר דלדעה קמייתא שכ"פ השו"ע שנחלקו ב"ש וב"ה, אי אזלינן בתר ימים הנכנסין או היוצאין, א"א באמצע ימי החג לשנות הסדר. משא"כ לאידך מ"ד שכ"פ הרמב"ם והרמ"א, דקמפלגי אי אזלינן בתר פרי החג או מעלין בקודש

גרסינן בגמ' שבת (שם) ע"ד פלוגתת דב"ש וב"ה הנז', 'אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי במערבא, רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא, חד אמר טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין, וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין. וחד אמר טעמא דב"ש כנגד פרי החג, וטעמא דב"ה דמעלין בקודש ואין מורידין'. וכתבו התוס' (בד"ה והמהדרין) 'נראה לר"י, דב"ש וב"ה לא קיימי אלא אנר איש וביתו, שכן יש יותר הידור דאיכא היכרא כשמוסיף והולך, או מחסר שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים, אבל אם עושה נר לכל אחד, אפי' יוסיף מכאן ואילך, ליכא היכרא שיסברו שכך יש בני אדם בבית'.

והנה המחבר (בסי' תרע"א סעי' ב') פסק שמוסיף והולך בכל לילה ולילה 'ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר', וביאר בבית יוסף (שם) שאיהו מחמת דברי ר"י הנז'. מאידך הרמב"ם (שם), והרמ"א (שם) ס"ל שגם מוסיף והולך, וגם שכל אחד מבני הבית ידליק. והראנ"ח (בספרו הנותן אמרי שפר פ' וישב, דכ"א טו"ג)[ו] כתב לבאר דעת הרמב"ם בהא, דדברי התוס' דבעי היכרא כשמוסיף והילך או מחסר, זהו דוקא למ"ד דטעמיהו דב"ש וב"ה כנגד ימים הנכנסין, או היוצאין, 'ולהכי בעינן היכר לידע ולהודיע כמה נכנסו וכמה יצאו', אבל 'למאן דיהב טעמא כפרי החג, ומעלין בקודש, לא איכפת לן אם לא ניכר לדידן מספר הימים בנרות כי קמי שמיא גליא, וזו היא שיטת רמב"ם[ח], וכ"כ הפר"ח (על הרמ"א שם), והביאור הגר"א (שם סק"ד), והחידושי מהרצ"א (לבני ישששכר, שבת שם).

וא"כ לפי"ז לפי דעה קמייתא דבעינן היכרא לידע ולהודיע כמה נכנסו וכמה יצאו ושכ"פ המחבר, א"כ אם

ו. והביאו הברכ"י שם סק"א, והחת"ס שבת שם בד"ה אחד, מאידך בתורת משה חנוכה בד"ה ויש עוד, כתב כן מדיליה.

ז. לשון הפר"ח.

ח. לשון החת"ס בתו"מ.

באמצע ימות החנוכה יעבור להדליק כב"ש שפוחת והולך, בכה"ג ליכא היכרא כלל למנין הימים דסתר מנין קמייתא, אבל לאידך טעמא דנחלקו בפרי החג ומעלין בקודש ושכן פסקו הרמב"ם והרמ"א, אכתי איכא למידן בנידון דידן אם יבא משיח ה', דהגם דסתרי הדדי שלטעם דמעלין בקודש אסירי להיות פוחת והולך אפי' שיש ביה רמז לפרי החג, עכ"ז אם יעבור באמצע להדליק כבית שמאי פוחת והולך מכיון דהילכתא כוותיהו איכא שפיר רמז לפרי החג, משא"כ לדעה קמייתא אף ידי ב"ש לא יצא מכיון דליכא היכרא כלל למנין ימים, דסתר המנין באמצע ולא ידעינן איזהו אמת ודו"ק[ט].

דעת השפ"א דגם אידך מ"ד מודו דהעיקר כדעה קמייתא, ולפי"ז לכו"ע א"א לשנות באמצע ימי החג כב"ש

אך הנה הא דנתבאר מהראנ"ח ודעימיה, דהרמ"א והרמב"ם פסקו רק כאידך מ"ד. והראנ"ח, והגר"א, והחת"ס (שם) הוסיפו עלה לאוכחי דהלכתיה כוותיהו, מהא דמסיק הגמ' מהך דשני זקנים' שאמרו שטעמם שב"ש וב"ה הוא מחמת פרי החג, ומעלין בקודש, והוסיפו[א] שכן הוא דעת הרי"ף (ד"ט ע"ב, מדפה"ר) מהא דהביא מימרא זו. איכא לציוני דמדברי השפ"א (שבת שם בד"ה מעלין) מוכח שפליג על יסוד זה, דכתב תוך דבריו 'באמת טעם ימים אית להו לכו"ע, דלא"ה וכי מצוה להעלות בקודש, אלא ע"כ דמעלין בקודש הוא טעם להכריע, אם

ט. והגם דיהיה נודע הטעם ששינו מספר הימים, מ"מ משמעות הראשונים והפוסקים דאין זה ענין לזכרון גרידא, אלא אופן פירסום הנס איהו ע"י שבכל מוסיף ומודיע שהיה הנס בעוד יום ע"י מוסיף והולך, או ע"י פוחת והולך, וכדכתב הלבוש (שם סעי' ב') 'כי זה הוא הדור למצוה שבה ידעו ויזכירו הכל כמה ימים יצא בהתמדות ותוספת הנס, וכשיזכירו ימי משך ותוספת הנס שהיה זמן רב, יש בו פרסומי ניסא ושבח יותר להשי"ת ויכולתו הגדולה', וכ"כ הפני יהושע (שם בד"ה פליגי) 'דכיון שבכל יום ויום נתרבה פרסום הניסא, וחיבת המקום יותר ביותר, לכך ראוי לעשות הדור מצוה לפי ערך פרסום הנס והחיבה' (וראה מש"כ להסביר שם ג"כ שיטת ב"ש), וכ"ה בבה"ל (שם בד"ה בלילה), ובפרט למאן דס"ל דבעינן פירסום הנס גם לנכרים (ראה מה שליקטו בזה דעת הפוסקים בספר מועדים וזמנים ח"ב סי' קמ"א, והספר יעבודך עמים פרק י"ט הע' רצ"ט, ויש להוסיף להנז' שם לדברי הב"י סי' תרע"ז בד"ה מצאתי, שמוכחי מדברי הארחות חיים הל' חנוכה אות י"ח, והמרדכי שבת סי' רס"ז שליכא פירסומי ניסא לנכרי) א"ש טפי.

י. הובא להלן ד"ה אך אכתי.

יא. הגר"א, והחת"ס.

להדליק כנגד ימים הנכנסין, או היוצאין - וכעי״ז הכריע הדרכי משה (בסי׳ תרע״ב אות ג׳) דמי שלא הדליק כלום בליל א׳, ומדליק בליל ב׳, או ג׳ שידליק כשאר בנ״א, וע״כ דס״ל כנ״ל, דאל״כ לטעמא דמעלין בקודש, היה ראוי להתחיל א׳, ולהיות אח״כ מוסיף והולך׳, וכעי״ז כתב הבית הלוי (עה״ת, לחנוכה ע״ד הגמ׳ שבת שם, עמ׳ ע״ח, ד״ה בגמ׳) לאחר שהביא דברי הגר״א ליישב דברי התוס׳. ואי תימא, א״כ הדרא קושיא לדכותיה, אמאי לא חששו הרמב״ם, והרמ״א לסברת התוס׳, ראה מש״כ הברכ״י (שם), והערוה״ש (שם סעי׳ ח׳) ועוד, ליישב בהא באופ״א דהנז״ל.

ולכאו׳ א״צ לכל זה דאפי׳ לדברי הראנ״ח וסייעתו, כ״ז מעיקר הדין אבל לכתחילה בודאי בעי לחוש כאידך מ״ד, דכתב הדרכי משה (בסי׳ תרע״א אות א׳) ׳כתב מהר״א מפראג דלדידן שמדליקין בפנים ויודעין בבית כמה בני אדם בבית, וליכא למיחש שמא יאמרו כך בני אדם הם בבית, אף לדעת התוספות מנהגינו נכון. ועוד דמאחר שמדליקין בפנים כל אחד יוכל להדליק במקום מיוחד, ולא בעי להדליק כולן בטפח הסמוך לפתח, וניכר הנרות שמדליק כל אחד ואחד, ואיכא היכרא כשמוסיף והולך בשאר הלילות, ולכן מנהגינו אתי שפיר לכו״ע׳, וכ״פ ברמ״א (שם) ׳ויזהרו ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד, כדי שיהיה היכר כמה נרות מדליקין׳. אך היא משום הא לא אירא בנ״ד, דהרי מבואר מדברי הרמ״א דהיכי דאפשר לפסוק רק כחד מהני אמוראי פסקינן כדעה בתרייתא, ולפיכך בחצר כל אחד מבני הבית ידליק אפי׳ שאינו ניכר מנין הימים, ורק היכי דאפשר לפסוק כשניהם מחמרינן, ולהכי בבית ידליק כל אחד במקום מיוחד. וא״כ בנ״ד אם נזכה לביאת הגואל באמצע ימי החג, אם ניזול כדעה קמייתא, א״א לעבור להדליק בסדר של פוחת והולך, ולזה בכה״ג נקטינן לדינא כדעה בתרייתא, ובהא ארווחנא נמי ליישב קושיית השפ״א מדברי הד״מ, דהרי התם אפשר להחמיר כשניהם, ודו״ק.

דעת החיי אדם והכת״ס והערוה״ש והמשנ״ב דקטינן לדינא כדעה קמייתא (וס״ל דגם הרמב״ם והרמ״א מודו לזה)

אבל קשיא לי טובא דהנה כתב השפ״א (שם) נפק״מ בין הנך תרי אמוראי בטעם פלוגתת ב״ש וב״ה, ׳אם אין לו ל״ו נרות להיות מקיים מצות מוסיף והולך בכל הלילות, ויש לו עשרים נרות וכדומה, דלטעם היכר הימים יתחיל לקיים המצוה כל מה דאית ליה ב׳ וג׳ לילות, ובשאר הלילות ידליק אחד אחד, כיון דעכשיו יש לו יקיים עתה המצוה כתיקונה. אבל לטעם דמעלין בקודש צריך להניח ללילות אחרונות ההידור כסדר כל העולם, ובלילות ראשונות ידליק אחד אחד כדי שלא להוריד

בקודש', וא"כ לפי"ד הראנ"ח דדעת הרמב"ם והרמ"א כאידך מ"ד, האיך פסק המשנ"ב (בס"ק ה') בשם החיי אדם (כלל קנ"ד דין כ"ה) 'אם יש לו תשעה נרות ידליק בליל שני שתי נרות - ובליל שלישי - רק אחת', הרי בזה מוריד בקודש אלא ע"כ צ"ל דס"ל למשנ"ב דנקטינן לדינא כטעם הא'.

ויש להוכיח עוד דהכין ס"ל למשנ"ב, דהנה כתב הבית הלוי (שם) 'י"ל באין לו נרות לכל הצורך וכגון בליל שלישי ואין לו רק שני נרות, דאי טעמם דב"ה כנגד ימים היוצאין, א"צ להדליק רק נר אחד עיקר החיוב, דמאי הידור יהיה אם ידליק בליל שלישי שני נרות, כיון דאינו כנגד מספר הימים. אבל לטעם דמעלין בקודש צריך להדליק שנים, דאע"ג דא"א לו להיות מעלין, מ"מ אין לו להיות מוריד, ואין לו להדליק היום פחות מאתמול, כיון שיש לו שנים', וכ"כ האמרי יוסף (חנוכה דרוש י"א), והנה פסק המשנ"ב (שם) בשם החיי אדם (שם), והכת"ס (סי' קל"ה) ד'אם יש לו עשרה נרות, אעפ"כ לא ידליק רק בליל שני שתים, ובליל שלישי לא ידליק שתים רק אחת', וכ"כ הערוה"ש (שם סעי' י'), הרי דס"ל למשנ"ב ודעימיה לפי"ד הבית הלוי דעיקר כדעה קמייתא[יב]. ברם הגרא"מ שך זצ"ל בספרו אבי עזרי על הרמב"ם הל' חנוכה (פ"ד ה"א, ובמכתבים ח"ו מכתבי תרנ"ח ותרנ"ט) פליג ע"ד הבית הלוי וס"ל דגם לדעה קמייתא צריך להדליק ביום ג', ב' נרות יעו"ש. עכ"פ נמצינו למדין דלדעת השפ"א והמשנ"ב בנ"ד עיקר הטעם דבעי היכרא לדעת מנין הימים, א"כ נמצא דאינו באפשר לשנות באמצע ימי החג להיות פוחת והולך, דבכה"ג סותר מנין הימים, כדנ"ל (בד"ה וא"כ לפי"ז).

דעת הריטב"א דגם לאידך מ"ד א"א באמצע ימי החג לשנות הסדר

מלבד כל זאת הגם שמלשון דברי התוס' מוכח כהראנ"ח שתלו סברתם בדעה קמייתא[יג]. אמנם הריטב"א (שם בד"ה והמהדרים) כתב כדברי התוס' לאידך מ"ד וז"ל 'כי אם היה כל אחד מוסיף נרו לב"ה או פוחת לב"ש לא יכירו העולם דמשום פרי החג או משום מעלים בקודש הוא, אלא שיאמרו בני הבית נתרבו או נתמעטו', וכן מוכחי מסתימת דברי המאירי (שבת שם, ד"ה

יב. אם כי אפשר לדחוק ולומר דס"ל לכל הני פסקים, דכיון דבלא"ה א"א לו להיות מעלין בקודש בכל הימים, דהרי ליום המחרת יצטרך להדליק רק בנר אחד, א"כ לאו בכלל מעלין בקודש הוא, (ומאידך הבית הלוי מיירי באופן דאפשר דיהיה לו כל סיפוקו לשאר הימים, וכדמשמע קצת מלשונו) אך א"ז מסתברא.

יג. ברם כבר הובא לעיל (ד"ה אך הנה) דברי הבית הלוי שכתב בדברי התוס' גופיה שס"ל שגם לטעם דפרי החג ומעלין בקודש בעינן היכרא, וכ"כ החידושי מהרצ"א (שם).

מצות) דסברת ר״י דבעינן היכר הימים קאי לכו״ע.

דעת המהרש״ק דלב״ש א״א באמצע ימי החג להתחיל לעשות רמז לפרי החג

והלום חזיתי שכתב המהרש״ק בהגהות חכמת שלמה (סי׳ תרע״ז סעי׳ ב׳) לדון לגבי גר שנתגייר, וקטן שהגדיל, באמצע ימי חנוכה ואל״ד ׳הנה לטעמא דב״ש כנגד ימים הנכנסין גם הגר חייב להדליק לפי ערך ימי חנוכה הנכנסין, ככל אדם – [אך ל]אידך טעמא דבית שמאי כנגד פרי החג, דזה תינח אם התחיל בחיובא, אז דומה לפרי החג, כיון דהדליק כל מנין החיוב, אבל אם התחיל באמצע ולא הדליק כלל כל החיוב, אינו דומה לפרי החג, אז מודו ב״ש דאין בו הידור כלל׳[יד]. וצ״ב טובא הטעם בזה דאכתי לגבי הימים הנשארים דומה לפרי החג שפוחת והולך, והרי אילו בביהמ״ק אי עד אמצע ימי חג הסוכות לא הקריבו קרבנות, וכי לא היו מקרבים בשאר הימים בסדר של פוחת והולך, והי׳ה יאיר עניניו בתורתו הק׳.

עכ״פ נמצינו למדין דלכו״ע כשהתחיל כדעת ב״ה שמוסיף והולך, אינו פוחת והולך, באמצע ימי החג, דלדעה קמייתא כבר נתבאר לעיל (בד״ה וא״כ לפי״ז) שהוי תרי מילי דסתרי הדדי, ואף לאידך טעמא מלבד מה שנתבאר כבר דלריטב״א (המוב״ל בד״ה מלבד), ולשפ״א (המוב״ל בד״ה אך הנה), ולמשנ״ב ודעימיה (המוב״ל ד״ה דעת החיי״א), א״א לשנות הסדר באמצע ימי החג מחמת הטעמים שנתבארו, אלא אפי׳ לראנ״ח שפליג עליהו חידש לן המהרש״ק שבאמצע ימות החג א״א להתחיל לעשות רמז לפרי החג. אולם להלן (ד״ה ועפי״ז) הוכחנו מדברי המהרצ״א דפליג על המהרש״ק עיי״ש, וא״כ לפי״ז אכתי יש לדון בזה.

מאן דס״ל שא״א לשנות באמצע כב״ש אי ימשיך להדליק כב״ה או שידליק נר אחת כעיקר הדין

אך אכתי איכא למידן דמכיון דלעת״ל אין הלכה כב״ה דמוסיף והולך כנגד ימים היוצאין, ומעלין בקודש, ולא עבדינן כב״ש דפוחת והולך כנגד ימים הנכנסין וכפרי החג וכדנ״ל, אי ידליק רק נר אחד כמעיקר הדין, ולפי״ז ייצא גם שיטת בית שמאי, או שידליק כב״ה. הנה בגמ׳ (שם) בסוגין דחנוכה אמרינן ׳אמר רבי יוחנן שני זקנים היו בצידן, אחד עשה כב״ש, ונתן טעם לדבריו כנגד פרי החג׳, ולכאו׳ תמוה דהרי אמרינן בגמ׳ עירובין (ד״ו ע״ב) לעולם הלכה כב״ה[טו], ובגמ׳ ברכות (ד״י ע״ב) ׳אמרו לר׳ טרפון כדאי היית לחוב

יד. וראה שם עוד נפק״מ בב׳ הטעמים בטעמא דב״ה.

טו. והיעב״ץ (שבת שם בד״ה אחד) כתב דמיירי קודם שיצאה הבת קול, אמנם הבה״ל (שם בד״ה

בעצמך שעברת על דברי בית הלל', ועוד קשיא אמאי הביא הרי"ף עובדא זו דהב' זקנים לדינא[יו], ומכח קוש' אלו כתבו האמרי יוסף (שם), והבה"ל (שם) דהכא מכיון דאינם מחולקים בגוף הדין, דבאמת עפ"י דין די נר אחד לאיש וביתו, אלא פליגי בענין הידור בעלמא, להכי העושה כב"ש לא מקרי עבריין, וכעי"ז כתב בחידושי מהרצ"א (שם), אולם כתבו שם (המהרצ"א והבה"ל) שאין לסמוכי עלה להילכתא. ובקה"י (שבת סי' י"ז) הביא סמוכין לדברי הבה"ל מדברי התוס' ישנים (יומא דנ"ט ע"א, ד"ה שני כהנים), וכבר העיר השו"ת מנחת שלמה (תנינא סי' נ"ח אות ב') על הבה"ל בזה שכבר כתב כן להדיא הריטב"א (גמ' שם, בד"ה אחד)[יז].

ועפי"ז כתב לחדש לדינא בחידושי מהרצ"א (שם) 'דאם אין לו שמן בליל ה' רק על ארבעה נרות, היה לנו לחוש שלא להדליק רק נר אחד, דאם ידליק ארבעה יעשה כבית שמאי, אבל להיות דמאן דעביד בהא כב"ש, לא מקרי עבריין שפיר ידליק מן הנמצא תחת ידו', וכעי"ז כתב ג"כ הבית הלוי (עה"ת, חנוכה, ד"ה בגמ' חד אמר), הרי קמן דעדיפא לעשות כלא כדינא, מלהדליק נר אחד, וא"כ בנ"ד כשיהיה הילכתא כב"ש עדיפא שימשיך להדליק כב"ה, משידליק נר אחת. אך מש"כ שאפשר לשנות באמצע ימי החג מנין הנרות, איהו לשיטתו דהובא לעיל (ד"ה והנה המחבר) שכתב כהראנ"ח, וא"כ ס"ל דדעה בתרייתא פליג על דעה קמייתא (דלא כריטב"א והשפ"א), וגם ס"ל דהרמב"ם והרמ"א פסקו כדעה זו (דלא כמשנ"ב), וגם מוכח דס"ל דלא כמהרש"ק הנז"ל, דלטעמא דב"ש אי אפשר להיות פוחת והולך באמצע ימי החג. ומדברי המהרש"ק (שם) מבואר דבר חידוש דכתב שם תו"ד דהיכי דאי אפשר לעשות כבית הלל, מודו ב"ה

וי"א) כתב דמשמע מדברי הגמ' דהשני זקנים היו בימיו דרבי יוחנן, שכבר נפסקא שבעלמא הילכתא כב"ה.

יז. וראה מש"כ לעיל ד"ה אך הנה, בשם הגר"א ליישב בזה.

יח. ועוד איכא לישובי הק' הנז"ל בדרך רמז דהנה כתב הרוקח (רוקח הגדול סי' רכ"ה) 'ומדליקין בחנוכה ל"ו נרות לפי שבחנוכת העולם "ויתן אותם אלקים ברקיע השמים להאיר" (בראשית א', י"ז), וכדאיתא בפסיקתא רבתי (פכ"ג) אותה אורה שנשתמש אדם הראשון היתה ל"ו שעות כדאיתא בבראשית רבה (י"א, ב')', וראה בבני יששכר (כסלו טבת מאמר ד' אות פ"ו) שהוכיח כן ג"כ מדברי המהר"ל (נר מצוה דכ"ג ע"א), וכן הביא שם (במאמר ב' אות ט"ז) משמיה דהרה"ק רבי פנחס מקוריץ זי"ע (אמרי פנחס פרשיות אות ס"ה, שער השבת אות י"ז), והנה איתא בגמ' חגיגה (די"ב ע"א) שהקב"ה גנז אור זה לצדיקים לעת"ל, ומכיון דע"י נרות חנוכה מאיר בו הארה דאור הגנוז דלעת"ל, לכך העושה כב"ש אין מזחיחין אותו.

לטעמא דבית שמאי (ע״כ), וא״כ לפי״ז לכאו׳ ה״ה איפכא[יח].

ב. תליא בפלוגתא אי הדלקת נרות חנוכה בכל יומא הוי מצוה בפנ״ע

דעת המהרי״ל והב״י שכל יום הוי מצוה באנפי נפשה

איתא בשו״ת מהרי״ל (סי׳ כ״ח) ׳מי שלא הדליק נר חנוכה באחד מן הלילות – לילות אחרות – מדליק כדרכו דנס כל יומא איתא - וכן איתא באגודה (שבת סי׳ ל״א) ולא דמי לעומר, דהתם משום תמימות, אבל הכא כל חדא מצוה באנפי נפשה היא, כמו לולב׳, והביאו הב״י (בסי׳ תרע״ב ד״ה ומ״ש), וכן נקט לדינא הרמ״א (שם סעי׳ ב׳) ׳בלילות אחרות ידליק כמו שאר בני אדם, אעפ״י שלא הדליק בראשונה׳, ובשו״ת מחנה חיים (או״ח ח״ג סי׳ נ״א) ביאר ד׳כל יום ויום הוי נס בפני עצמו שהרי נעשה נס בשמן בכל יום, כהנך ג׳ תירוצים בב״י סי׳ תר״ע, בכל אופן כל יום נס בפנ״ע, דהא מברכין בכל לילה ברכת שעשה נסים – וכל יום ויום הוה חיוב מצוה בפנ״ע׳, והביא ראיה מדברי הרמ״א הנז׳.

דעת השל״ג והראב״ן ועוד דהוי מצוה אחת

מאידך בשלטי גיבורים (שבת דכ״א ע״ב) על המרדכי (אות רס״ה), והארחות חיים (הל׳ חנוכה אות י׳) כתבו ד׳כתב הרב רבינו שלמה ז״ל בתשובה[יט] מי שלא הדליק בלילה אחד מכל הלילות, שוב אינו מדליק שכבר הוא דחוי׳. ואשכחנא בספר כלי חמדה (ח״ו במילואים לפ׳ מקץ אות א׳) דהביא דברי הראב״ן (בשו״ת שבחילת הספר סי׳ ל״ה) שכתב בטעמא דמילתא דמברכין להדליק נר חנוכה ולא על מצות ואל״ד ׳לפי שבכל הלילות לבד מלילה הראשון, יש בו נרות להדליק ולא נגמרה המצוה עד שמדליק כל הנרות, להכי מברך להדליק דמשמע להדליק כל נר ונר, ולא חילקו ברכת לילה הראשון משאר לילות׳. והק׳ עלה מ״ש מלולב דהוי כל יום מצוה בפנ״ע, וכתב לחדושי ד׳כיון דעיקר מצות נר חנוכה כדי להראות ולגלות הנס שהיה במנורה שלא היה בו להדליק אלא יום אחד, ונעשה בו נס והדליקו ממנו ח׳ ימים, א״כ מוכרחין להדליק בכל שמונת ימים, ומי שידליק רק איזה לילות, ואח״כ לא ידליק, נראה בזה שאינו מודה שהיה הנס ח׳ ימים, וא״כ ממילא כופר בנס, ואינו מקיים המצוה כלל, ולזאת ממילא כל הלילות מצות אחת

יח. ברם ראה מש״כ להלן אות ד״ה ואי כנים, בהע׳ ד״ה ובהך.

יט. ראה תשובות רש״י סי׳ שמ״ח.

הן[כ]. ובספר 'חינוך הבית כהלכתו' (לאחי הג"ר אליעזר שליט"א בפרק ק"ט כרם אליעזר אות ג') הביא משמיה הגר"י ענגיל זי"ע (במכתב שכתב להגאון רבי רפאל תאומים הי"ד) דנקט שקטן שהגדיל בימי חנוכה הרי הוא פטור מדינא, גם בשאר ימי חנוכה שהכל חיוב אחד.

דעת הרוגוצ'ובער שתליא בפלוגתת רש"י ותוס'

והלום חזיתי דהגה"ק הרוגוצ'ובער זי"ע בספרו צפנת פענח (מהדו"ת יסודי התורה פ"ה סוף ה"ח, דנ"ט סוף טו"ב) דן בהא אי נרות חנוכה 'מציאות אחת או נפרדים', ותלה זה בפלוגתת רש"י ותוס' בסוגיין דשבת (דכ"ג ע"א) ב'עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו, למוצ"ש מכבה ומדליקה', והיינו שבמוצ"ש מכבה וחוזר ומדליקה למצות נר חנוכה, והנה רש"י כתב שמיירי שהדליקה מע"ש לצורך נר חנוכה, אך בעי לכבותה מכיון דכל לילה ולילה בעיא הדלקה באנפי נפשה, וכ"כ הריטב"א (דכ"ב סוף ע"ב), ובמיוחס לר"ן (ד"ה עששית), והק' התוס' (בד"ה מכבה) אמאי מכבה וחוזר ומדליקה, בהגבהה סגי מכיון דהנחה עושה מצוה (להו"א בגמ'), ולהכי תי' דמיירי שהדליקה מתחילתה לצורך שבתף ולפי"ז כתב הצפנת פענח להוכיח דרש"י ס"ל דבכל יום הוי מצוה באנפי נפשהף ולהכי בעי לכבותה ולחזור ולהדליקה, משא"כ תוס' ס"ל דהוי מצוה אחת ולהכי לא בעי לכבותה. ול"ז להבין דהרי גם התוס' מודו דבעינן הדלקה בכל יומא ויומא, רק כתבו שלמ"ד דהנחה עושה מצוה, סגי ע"י הגבהה שיחשב כהדלקה, אבל בוודאי דבעינן מעשה בכל יום וצל"ע.

ביאור סברת מאן דס"ל דהוי מצוה אחת אפי' שהוי נס בכל יום

אך באמת ישל"ע הך דס"ל דכל ימי חנוכה הוי מציאות אחת, הרי כל יומא ויומא הוי נס באנפי נפשה, שהדליקו בשמן נס כדאמרו בגמ' שבת (דכ"א ע"ב). ואפ"ל עפ"י מש"כ לחדש השפ"א במנחות (דפ"ח ע"ב) בהא דאמרו התם 'נר שכבתה מדשן הפתילה', וכתב ע"ז 'מכאן קשיא על מ"ש הב"י בריש הל' חנוכה (סי' עת"ר) דבכל יום נשאר השמן שבנרות מלאין, הא הכא מוכח דבכה"ג צריכין להסיר השמן, וליתן שמן אחר – אך באמת י"ל דדוקא נר שכבתה מדשן השמן, אבל כשהיה דולק היה נשאר דולק כך כל השמונה ימים', וא"כ לפי"ז א"ש מכיון שהנס הוי במעשה הדלקה אחת לכך הוי כל הימים חיוב אחת. שו"ר דהכלי חמדה שם בהמשך דבריו חידש כן מדיליה דלא כבתה הנרות כלל,

---

כ. וכתב שם שכ"ז לדעת ב"ה, אבל לדעת ב"ש מכיון שמיד בליל ראשון מדליק שמונה, מגלה בזה שהיה הנס כל ח' ימים, וא"כ אפי' אם אח"כ אינו מדליק יצא יד"ח בימים שהדליק.

והוכחתו ג"כ מהא דלא הויא בעי דישון, ובהא פי' דברי הראב"ן והשל"ג, והוסיף דבאמת לפי"ז הוי בעינן הדלקה כל הח' ימים בתמידות לזכר הנס, אלא משום שרגא בטיהרא[כא] תקנו חז"ל להדליק משקיעת החמה עד הלילה לזכר הנס[כב].

ועוד י"ל עפ"י מש"כ הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה (מהדו"ת סי' נ"ח אות ה') 'נלפענ"ד דהדלקת נר חנוכה היא עצמה ההודאה וההלל, כלומר שעי"ז יתן אל לבו להודות לה' על הנסים הגדולים שעשה לנו בנצחון המלחמות, וכמו שאומרים בנוסח הנרות הללו וכו' על התשועות ועל המלחמות וכו' ואין לנו רשות להשתמש בהם – כדי להודות ולהלל, ולא נזכר כלל נס פח השמן משום שאין ההדלקה באה כזכר לנס פח השמן, כי לא מצינו בשום מקום להודות לה' לדורי דורות עבור זה שעשה הקב"ה נס, כדי שיוכלו כלל ישראל לקיים מצוה – וזהו מה שאומרים בנוסח על הנסים בתפילה ובבהמ"ז, וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול – משום שכל עיקר ההדלקה היא להודות ולהלל ולפרסם נס הישועה וההצלה'[כג כד]. ועוד י"ל בפשטות דעיקר הנס הוי בפעם הא' שבו נשתנה הטבע וכח הנהגה הנסית המשיך לח' ימים[כה], ולהכי הוי כל שמונת הימים חיוב ומציאות אחת.

הנפקותא לנידון דידן

עכ"פ לכאו' בנ"ד תליא בהך פלוגתא דלדעת השל"ג ודעימיה, דהוי כל שמונת ימי חנוכה מצוה אחת, א"כ ודאי הוא כיון שבתחילת ימי ההדלקה, הויא הלכה כב"ה וכל ימות חנוכה הוי כחטיבה אחת, א"כ הוא ממשיך להיות מוסיף והולך. ולפי"ד הכלי חמדה הנז'

כא. ראה תוס' במנחות ד"כ ע"ב ד"ה נפסל, שכתבו בשם ר"ת דזמנה מסוף שקיעתה, דאי מתחילתה עדיין הוא יום גדול והוה שרגא בטיהרא.

כב. וראה עוד שם מש"כ לבאר עפי"ד הירושלמי דיומא (פ"א ה"א).

כג. אך א"כ קשה שיקבעו רק יום כ"ה כסלו יו"ט בהלל ובהודאה שבזה היום נחו מאויביהם, ויתבאר עפ"י מש"כ שם בסוף דבריו לענין הלל 'וכיון שהיה אות מן השמים ע"י פך השמן שצריכים לשמוח שמונה ימים, שפיר אומרים בכל יום'.

כד. אך איכא לציוני דדעת הרמב"ם (פ"ג מהל' חנוכה הא' וב') אינו כן דכתב 'וכשגברו ישראל על אויביהם - ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים - ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים - מדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים להראות ולגלות הנס', וכן מבואר מעוד דברי ראשונים, ואכ"מ.

כה. וכענין דברי הגמ' בתענית דכ"ה ע"א על מתנת שמים 'גמירי דמיהב יהבי, מישקל לא שקלי'.

דביאר דהא דסבירא להו דהוי מצוה אחת, איהו מכיון דמי שאינו מדליק כל הלילות, אינו מגלה הנס שהיה במנורה ולא קיים המצוה כלל, א"כ בנ"ד אף אם יעבור להדליק כב"ש הרי הדליק ח' ימים, או אפשר לאידך גיסא דמכיון שנמצא שלא היה יום שהדליק ח' נרות, א"כ לא גילה בזה עדיין שהיה נס ח' ימים[כו]. אולם לדעת המהרי"ל ושכן נפסק לדינא דבל יום הוי מצוה באנפי נפשה, אכתי איכא למידן בנ"ד.

ג. בימות המשיח עדיין הלכה כבית הלל

והנה בגוף הך מילתא שגילה לן האריז"ל שלעת"ל הילכתא כבית שמאי, הנה בדברי רז"ל מצינו שהביטוי 'לעת"ל' פעמים שהמה לימות המשיח, ופעמים פירושו לאחר תחיית המתים, ופעמים הכוונה לאחר אלף השישי[כז], וא"כ אולי בימות המשיח עדיין הילכתא כבית הלל[כח]. ומדברי הרוח חיים[כט] (אבות פ"ד מ"א) מוכח שס"ל בפשיטות שהיינו לימות בן דוד [אכן איהו כתב שאין הדברים כפשוטן, והביא לדוגמא דין זה דב"ש ואל"ד 'ולנצח נצחים תהיה ההלכה כבית הלל – דמוספין והולכין בנר חנוכה – ולא תשתנה ההלכה לעתיד לבא ח"ר']. וכן מבואר מדברי העצי חיים (סוכות אות ל"ב), והפרדס יוסף (פ' נשא ו', ה' אות רי"ב), והשפע חיים (חלק כ"ד עמ' קי"ט) דהיינו לימות המשיח.

ד. לעתיד יתבטל נס חנוכה

מקור הדברים שהמועדים בטלים והנפקותא לנ"ד

איתא במדרש (משלי ט', ב') 'כל המועדים עתידים בטלים, וימי הפורים אינם בטלים לעולם. אמר ר' אלעזר אף יום הכפורים אינו בטל לעולם', וכ"ה ביוצר לשבת זכור (ד"ה אלקים). וכ"כ הרמב"ם (פ"ב מהל' פורים הי"ח) 'אעפ"י שכל זכרון הצרות יבטל שנאמר (ישעיהו ס"ה, ט"ז) "כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו

כו. ולא דמי למדליק רק נר אחת כל הימים כמעיקר הדין שבוודאי יצא יד"ח, דהכא כיון דנחית לגלות מספר הימים, ורק הדליק חלקם, אפשר שמגלה דעתו לפי"ד הכלי חמדה שלא הויא הנס יתיר.

כז. ולפעמים כוונתם לעולם הנשמות אף בזה"ז, אמנם בנ"ד זה אינו דהרי כתב המלבי"ם הנז' 'בשמים פוסקים כב"ש – ושכן יפסקו ההלכה לעת"ל', ולפעמים היינו בזה"ז לאחר זמן כביומא דע"ז ע"ב, אך גם זה אינו הכא.

כח. וראה לעיל בהקדמה ד"ה איתא, בהע' ד"ה מאמר, שכן מוכח מדברי הגמ' ביצה.

כט. להגר"ח מוולאזין זי"ע.

מעיני", ימי הפורים לא יבטלו[ל]. וא"כ לפי"ז אתי שפיר שאימתי שיהיה הלכה כבית שמאי, אזי גם ימי חנוכה יהיו בטלין.

אך איכא לדחויי דמדברי המדרש משלי דלעיל מבואר דקאי על עוה"ב, וכן במגיד מישרים (פ' ויקהל מהדו"ק, בד"ה שנת ש"ו) ועוד, כתבו דקאי על לאחר אלף השישי. ואילו הא דהילכתא כבית שמאי הויא כבר לאחר ביאת בן דוד כמו שנתבאר (לעיל באות ג'), וראה גם במנחת חינוך (מצוה ש"א אות ב') שכתב 'כשיבנה ביהמ"ק ב"ב ונשוב לקדש עפ"י הראיה, אז הרחוקים דעתידה א"י להתפשט בכל הארצות, בודאי יעשו חנוכה ט' ימים' משום ספיקא דיומא, הרי דס"ל למילתא דפשיטא דבימי המשיח עדיין לא יתבטל נס חנוכה. איברא דחזיתי דהבן איש חי בספרו 'בן איש חיל' (דרוש א' לשבת תשובה) כתב 'וכן נמי זכרון הנס שעושין בנר חנוכה, אינו נוהג אחר ביאת המשיח, דאין מדליקין נר חנוכה עוד'. וכן י"ל עפי"ד הרשב"א (בשו"ת ח"א סי' צ"ג)[לא] דפי' דהא דאמרו דהמועדים עתידים ליתבטל, היינו שהוא הבטחה לישראל, שאף בזמן הגזירה שיבטלו המועדות, כעין מה שנאמר (איכה ב', ו') "שכח ה' בציון מועד ושבת", מ"מ ימי הפורים לא יבטלו, וכן מצינו מדברי קמאי שביארו דרבי רז"ל אלו שלא לפי פשוטו[לב], ולפי"ז גם ניסא דנ"ח לא יתבטל.

דעת העטרת זקנים ועוד דנס חנוכה לא יתבטל לעתיד

אכן בעטרת זקנים (סי' תרע"ו סעי' א') כתב בשם חז"ל 'כל המועדות יהיו בטלים חוץ מחנוכה ופורים', אך כבר כתב עלה בדע"ת (שם סעי' ד') 'ולא נמצא כן בשום מקום על חנוכה'. ובספר החיים[לג] (פרק ז') כתב 'אמרו רבותינו ז"ל כל המועדים בטלין חוץ מחנוכה ופורים', וכ"כ גם בספרו אגרת הטיול (חלק הדרוש אות מ', ד"ה מועדים), וגם ע"ז תמה ב'טיול בפרדס' שם[לד]

ל. אולם במד"ר (כ"א, כ"ה) איתא 'המועדות אינן בטלין לעולם', ויש ליישב דהיינו עד לאחר אלף השישי, אך ראה מש"כ להלן בסמוך בשם המגיד מישרים. איברא דמדברי הגמ' ברכות (די"ג ע"א, ראה שם בפי' המהרש"א) מוכחי דרק הנס דיציאת מצרים לא יתבטל הזכר לגמרי, אבל שאר הנסים שנעשו בשיעבוד מלכיות לא תהיה זכירה בהם כלל.

לא. והרשב"א לשיטתו בהא בנדה דס"א ע"ב ד"ה זאת, ובאגדות הש"ס ברכות די"ב ע"א, ודו"ק. אולם הריטב"א בנדה שם בד"ה והא, פליג עליו, ואכמ"ל.

לב. ראה בשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תרס"ו ותתכ"ח, ועוד, ואכ"מ.

לג. לאחיו של המהר"ל.

לד. על אגרת הטיול שם, לאב"ד שאמלויא זי"ע.

שבדבריהם ז"ל לא נזכר חנוכה. ואית מהפוסקים דהביאו דברי המגיד מישרים (שם) 'אמור רבנן חנוכה ופורים אינם בטלים לעולם', אמנם המעיין שם יראה 'דיימרו בהו הלל וזמרין ושירין ותושבחן לקב"ה, ותו לא מידי' והיינו דמעשה הדלקת הנרות יתבטל. וחזיתי בכמה וכמה אחרונים שהביאו מקור שימי החנוכה לא יתבטלו, מדברי הירושלמי במגילה (פ"ח ה"ד), ונדרים (פ"ח ה"א), וטעות היא בידם, דהרי התם אמרו 'אע"ג דאת אמר בטלה מגילת תענית, חנוכה ופורים לא בטלו', הרי דמיירי בזה"ז ולענין מגילת תענית ופשוט הוא, ויתיר מהא מצאתי דבר חידוש בספה"ק מעגלי צדק (ליקוטים לפורים ד"ה בשו"ע) דכתב בפשיטות דהא דאיתא ביוצרות לשבת זכור (שם) דהמועדים בטלים חוץ מפורים, קאי בזה"ז על המועדים הכתובים במגילת תענית, אמנם כאמור מדברי המדרש במשלי הנז"ל מבואר דקאי לעוה"ב.

ה. ביאור פלוגתת ב"ש וב"ה והמסתייע לנ"ד

להכניע ש-ד הוא ע"י שמפחתים מאותיות שמו

ואסיים בפרפרת נאה לבאר בעזר הא-ל פלוגתת ב"ש וב"ה בדרך הרמז, דהנה איתא בגמ' ע"ז (די"ב ע"ב) 'ת"ר לא ישתה אדם מים בלילה - מפני - סכנת שבריר, ואם צחי, מאי תקנתיה נימא איהו לנפשיה פלניא בר פלניתא, אמרה לך אימך אזדהר משבריר בריר ריר ירי רי', ופרש"י 'שד הממונה על מכת סנוירים - לחש הוא ומתמעט והולך משם השד, כאשר הוא שומע מיעוט תיבות, אות אחר אות, עד רי, וכן הוא הלחש להבריחו משם.

על נרות חנוכה שורה שם הוי'ה

והנה איתא בשעה"כ (דק"ח טו"ג) דנרות חנוכה רומזים על שמות הקודש שבגי' נ"ר שהמה 'הוי"ה אהי"ה, הוי"ה אלהי"ם, הוי"ה אדנ"י'. ובספר ילקוט אורות רבותינו מאלכסנדר (חנוכה אות א') הביא דבעת הדלקת נ"ח אמר פעם הרה"ק בעל הישמח ישראל זי"ע שמי שיש לו 'ריינע אויגען' (עינים טהורות) זוכה לראות ששורה על כל נר חנוכה שם הוי'ה ב"ה.

והשתא א"ש דעת ב"ה שמוסיף והולך שיתרבה בנו שם הוי'ה

ולהכי ס"ל לב"ה דמוסיף והולך דמדה טובה מרובה ע"י שמוסיף בכל יום נר נוסף, מתרבה בנו שם הוי'ה ב"ה יותר ויותר, ועי"ז מתדבק בחי החיים ונכלל באור א"ס בתשוקה גדולה, וזהו מה שאמרו דטעמייהו 'דמעלין' להתקרב 'בקודש' בכל יום ע"י הנר הנוסף.

בכל חנוכה נתעורר קלי' יון ונכנע ע"י הדלקת הנרות

מאידך ב"ש ס"ל דפוחת והולך כנגד פרי החג, דהנה איתא בגמ' סוכה (דנ"ה ע"ב) 'הני שבעים פרים כנגד מי, כנגד שבעים אומות', וברש"י פ' פינחס (כ"ט, י"ח) כתב שהא שהפרים מתמעטים והולכים סימן כליה להם. והנה איתא ברש"ש הק' (נדפס בסידור כוונות זמניות ד"מ, ובסידור היר"א ח"ד עמ' מ"ה) 'וכן הוא במועדים – שמגיע הבירורים החדשים של השנה ההיא למקום ההוא של א"ק, מתעורר העניין ההוא עוד הפעם, אלא שאינו בפועל לפי שאינו אלא התעוררות הקדושה, שמתעורר נגד הקלי' ההיא שנגדה להכניעה שלא תשלוט עוד, שכיון שכבר נברר הקדושה בפעם ראשונה מתגבר עתה בכל פעם להכניע הקלי', וכ"ז ברחמי המאציל וברחמיו הפשוטים'.

והיינו דבכל מועד מתעורר הקלי' דהויא בימים ההם[לה], וע"י עשיית מעשה המצווה בכל מועד לפי ענינו, וכגון בחנוכה ע"י הדלקת המנורה[לו], מכניעים את קלי' יון שלא תשלוט עוד[לז], וכדאשכחן בזו"ח (פ' נח דכ"ט סוע"ב) על הזמן שבו נעשה הנס בגלות יון 'לולי שהעיר הקב"ה רוח הכהנים שהיו מדליקין נרות בשמן זית, אזי אבדה פליטת יהודה מן העולם', וכן הענין בכל שנה, וכן מפורש יוצא במגיד מישרים (שם) שכתב 'בזמן תחית המתים דהוא בתר ימות המשיח – המועדות לא יצטרכו אז לעשות ככל הנעשה היום, דהא איסור חמץ ואכילת מצה היא לאכפאה סיטרא מסאבא, וכן בשאר המועדים, בההוא זימנא לא איצריך לאכפאה לה, דהא בטל הוא ולא יעבדון במועדייא'[לח].

כנגד נרות דקדושה איכא נרות דקלי'

והנה איתא מהאריז"ל בשער רוה"ק (תיקון כ"ז) 'וז"ס חיוב האדם להדליק בכל ליל שבת שתי נרות – והנה ממש כנגד ב' אלו דקדושה יש בקליפה, ולכן הוא חובה להדליק ב' נרות אלו בקדושה, כדי שיתכבו ב' נרות של הקליפות כנז' בזוהר בר"מ בענין כוכב שבתי המושל בשבת'.

לה. אבל לא בפועל, דהיינו בעולם הזה מכיום שמיד מכניעים אותו וכדלהלן.

לו. ולהודות ולהלל.

לז. דהרי העלאת הבירורים בא"ק במחצב הזמנים, נעשה ע"י מעשה המצווה ההוא.

לח. מאידך בספה"ק זאת זכרון (בפ' בא, ובפ' במדבר, ועוד), כתב דרק חלק הקדושה מתעורר בכל שנה, אבל לא חלק הרע דכתיב (נחום א', ט') "לא תקום פעמים צרה".

שמאי מסיטרא דדינא

והנה איתא בזוה"ק (פ' פינחס, רע"מ דרמ"ה ע"א) שהלל מסטרא דרחמי, ושמאי מסטרא דדינא. והנה נודע מהזוה"ק (פ' ואתחנן רע"מ דרס"ג ע"ב, ועוד) דעיקר אחיזת החיצונים איהו מיסטרא דשמאלא, ובפרט קלי' יון דאיתא בפע"ח (שער חנוכה פ"ד) 'מתתיהו בן יוחנן כ"ג תיקן ההוד באלו הח' ימים', הרי דשורשם בהוד.

והשתא א"ש דעת שמאי שפוחת והולך כדי להכניע קלי' יון

ולכן שמאי שהוא מהאי סיטרא, רימז בהא לאידך גיסא דב"ה, שאינהו כנגד פרי החג דהרי ע"י הדלקת הנרות של חנוכה כנגדן איכא נרות דקלי' יון המתגברים בכל שנה, לכן פוחת והולך להמעיט חיותן, וכדברי הגמ' ע"ז ורש"י פ' פינחס הנז'.

הנפקותא לנידון דידן

ואם כנים הדברים בעיני מלכו של עולם, נמצא שלעת"ל שיתפרדו כל פועלי און, ומלאה הארץ דעה את הוי"ה, יודו ב"ש לב"ה דמעלין בקודש[לט].

לט. ובהך אפשר לישובי דעת המהרש"ק (הנז"ל באות א' ד"ה והלום) בדרך רמז דא"א באמצע ימי חנוכה להתחיל לעשות רמז לפרי החג, דבכה"ג נמצא דאיכא אותיות שלא נתמעטו ונכנעו, ואשר ע"כ מודו בהכי ב"ש לב"ה שיהיה מעלין בקודש, ועי"ז מתרבה בו האור א"ס, וממילא רוח מסאבא לא אתער בהדיה.

הגאון רבי נתנאל אדרי שליט"א
מח"ס ויען נתנאל ועו"ס

גדר רשות הרבים ופרסום הנס לבני רשות הרבים לעניין חנוכה

נשאלתי מידי"נ הרב **גמליאל רבינוביץ** שליט"א רב ומו"צ בעי"ת רחובות ומח"ס גם אני אודך ועוד. האם מה שכתב מרן "ואם יש חצר לפני הבית מניחו על פתח החצר" (שו"ע תרע"א ס"ה) הוא גזירת הכתוב או שהולכים בתר טעמא ונפקא מינה לחצר ישיבה הפתוחה לרשות הרבים שבחצר הישיבה מסתובבים מאות בחורים ורואים הנרות ואיכא פירסומי ניסא ואילו ברשות הרבים לא הרבה עוברים ושבים וכן עוד כמה וכמה ציורים כהאי גוונא?

קודם שאתחיל לבאר סוגיא דילן בעזר ה' יתברך ידוע המציאות אשר כלל אחד ברור והוא הנקרא פרסום הנס ופעמים רבות שעמך ישראל לא מסכים להבין שפרסום הנס אינו בא על חשבון עיקר דינא דגמ' או שו"ע אשר ביארו איך וכיצד מתקיים פרסום הנס והגדרתו של פרסום הנס והיינו אין העיקר ריבוי הרואים אלא הצורה שמקיים שידעו ואף שהשתנו הזמנים ומצד הדין בימינו שהנר דולק רק לשם מצווה כגון נר שבת או חנוכה וכדו' ולא דמי לזמנם שנר לאו דווקא וממילא מצד הסברא רוב ככל ההלכות בשו"ע היה אפשר לדון שהשתנו מ"מ חזי' שלא השתנה הדין ואפ"ה עד היום קפדי להניח פחות מי' ומעל ג' והדלקה עושה מצווה הדלקת שמש ועוד כהנה וכהנה אשר מצד הדין בימינו לא היו נצרכים ועל כרחך שאין לנו אלא דברי חז"ל ומהם לא נזוע ועל כן אמרתי לבאר גדרי פרסום הנס רשות הרבים וזה החילי בעזר ה' צורי וגואלי:

איתא בגמ' (שבת כא:) תנו רבנן נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ (רש"י-משום פרסומי ניסא ולא ברשות הרבים אלא בחצרו שבתיהן היו פתוחין לחצר) אם היה דר בעלייה (רש"י-שאין לו מקום בחצרו להניחה שם) מניחה (רש"י-מבפנים כנגד חלון הסמוך לרשות הרבים) בחלון הסמוכה לרשות הרבים ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו. פירש"י ע"ה (ד"ה הסכנה) שהיה להם לפרסיים חוק ביום אידם שלא יבעירו נר אלא בבית ע"ז שלהם כדאמרינן (גיטין יז.) [וכ"נ שמפרש לעניין פתח ביתו מבחוץ ר"ע גאון (סדר חנוכה מוה"ק עמ' ק') שהזכיר שיהא מזוזה מימין נ"ח משמאל שיכנס בין ב' המצוות וכ"נ מדברי השאילתות ע"ה (וישלח שאילתא כ"ו) מיתבעי ליה לבר

ישראל לאותובי לשרגא לתרע ביתא מבראי דחזיוה כל עובר ושב דתניא נר חנוכה מצוה להניחה בפתח ביתו (פי' יש לכל יהודי להניח נר בפתח הדלת מבחוץ כדי שיראה כל עובר ושב ויליף מסוגיא דילן) ורס"ג (סידור עמ' רנ"ד-רנ"ה) מצוותיו להדליק נר על פתח כל דירה שלנו... ומניחים את הנר הזה למי שהוא גר למטה על פתח דירתו מצד שמאל לנכנס[א]... וכעין זה נראה דמפרש ג"כ תלמיד הרש"י המחזור ויטרי וכ"כ להדיא האור זרוע (חנוכה סי' שכ"ג) והתניא רבתי (סי' ל"ה) וכ"נ דעת השבולי הלקט (סי' קפ"ה) הריא"ז (הלכות חנוכה אות ו'[ב]) המאירי (כא:, כב. ד"ה נר חנוכה) ועי' לרבנו ערוך השלחן ע"ה (סי' תרע"א סק"כ) מה שתמה אמאי לא הזכירו שיטת הרש"י בשו"ע ולענ"ד אחהמ"ר יש ליישב כיוון שהעידו שהמנהג הוא כתוס' ועי' באחרונים ועל פי זה אתי שפיר אמאי לא העתיקום וע"ע מה שכתב הנאמ"ן ע"ה (אור תורה תשמ"ח כסלו גליון רל"ז סי' ל"ה אות א' עמ' קפ"ב) בביאור אמאי פסק מרן דלא כרש"י שבזמן מרן הדליקו בפנים והביא ראיה ג"כ שכ"ה המנהג אליבא דרבנו האריז"ל וממילא כל המחלוקת ביניהם הלכתא למשיחא ולכן תפס כתוס' כיוון דלא אכפת לו למעשה, ולענ"ד אחהמ"ר יד הדוחה נטויה א. עצם הדין של הדלקת הנר שמרן העתיק דברי הרמב"ם עד חצי שעה ואמאי?, ב. עוד בנוסף ב"י מפורש (סי' תרע"ג מחודש ס"א-ס"ב) שכתב עכשיו אע"פ שמדליקין בפתח.... מבואר שההדלקה לא התבצעה בתוך הבית וד"ב]

והשתא יש לעי' הגמ' ביארה ג' אופנים של קיום מצוות הדלקת נר חנוכה א. אדם הגר בבית אשר יש לו פתח לבחוץ מניח על פתח ביתו מבחוץ, ב. גר בעליה ז"א בניין קומות וגר בקומה עליונה באופן אשר אין לו אפשרות להניח בפתח של חצר מניח

א. והשתא חזיתי לרבנו הטור (סי' תרע"ז) בשם רב שר שלום ומקור הדברים מצאתי שהוא בשערי תשובה (סי' רל"ד) בשם רב האי גאון לעניין הרבה אנשים הדרים בחצר שידליקו כולהו בפתח החצר ועי' ב"ח (שם סק"ד) שביאר דכל זה לשיטת התוס' וממילא י"ל דהא דנקטי פתח הבית היינו שאינו פתוח לחצר ואין ראיה שיסברו כשיטת הרש"י אלא איפכא מסתברא כשיטת התוס' וממילא אתי שפיר ג"כ לשיטת מרן הב"י ולא זכרו הנאמ"ן ע"ה וגיסו הגרי"צ ברדא שליט"א מהנ"ל ואין ליישב על פי דברי היעב"ץ (מו"ק שם) שכתב שדברי הרב שר שלום אינם לא כרש"י ולא כתוס' שהרי ממה נפשך עדיין אין גילוי שמודים לרש"י וק"ל [וע"ע למהר"י זיין (שערי ישועה שער ז' סי' ד') והגר"נ גשטטנר (להורות נתן חי"ב סי' נ"ב אות א', אות ו')].

ב. וזלה"ק: נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ בין שהיה ביתו פתוח לחצר בין שהיה ביתו פתוח לרשות הרבים, ואף שיש קצת לדון לכאן או לכאן יותר נוטה לפירש"י אלא שעכ"פ קצת צ"ב דנטה קו מדברי סבו הרי"ד ע"ה עי' לקמן וצ"ב?

כנגד חלון הסמוך לרשות הרבים, ג. שעת הסכנה ז״א זמנים אשר אי אפשר לקיים את הני ב׳ אופנים מעיקר הדין מדליק בתוך ביתו [כמובן שיש עוד כמה וכמה קושיות והם נפקא מינה טובא לענ״ד וכש״כ לימינו כגון האי סכנתא דהזכירו חז״ל האם הכוונה סכנה כפשוטו או דילמא מציאות שאי אפשר לקיים התקנה כגון רוח וכדו׳ והוא בכלל סכנה, האם מה דאמרי׳ סכנה היינו דווקא כאשר אי אפשר לקיים אבל כאשר אפשר לקיים ממילא לא שייך סכנה והיינו סכנה הוא דחויה ולא הותרה, היכי דמי חלון הסמוך לרשות הרבים הרי לכתחי׳ בעי׳ שיעור מעל ג׳ מתחת לי׳ והשתא מבואר כל שהוא דר בעליה ומשמע אפי׳ מעל כ׳ אמה ואמאי וממילא לענ״ד יש ללמוד מעליה לעניין סכנה א״נ אפשר ללמוד שיש ב׳ פרסומים בהדלקת הנר ועוד כהנה וכהנה ועוד חזון למועד].

והשתא יש לעי׳ אליבא דרש״י בביאור הסוגיא שהרי מחדא ביאר פתח ביתו היינו לחצר ומשמע דקאי על בני ביתו ולא על אנשי רשות הרבים והיינו שעיקר פרסום הנס הוא לבני ביתו ולא לבני רשות הרבים אלא שעכ״פ בני רשות הרבים רואים ממילא וא״כ מהו פרסום הנס בזה הרי עיקר פרסום הנס הוא לבני רשות הרבים ולא לבני הבית דאם לא כן אמאי הוצרכו להדליק בפתח ביתו מבחוץ? עוד בנוסף בחילוק של עליה כתב מניח כנגד רשות הרבים והשתא צ״ב אמאי לא כנגד בני ביתו וכדין פתח ביתו דהתם הניח לכיוון בני הבית ולא לכיוון בני רשות הרבים?

עוד בנוסף לענ״ד יש להקשות על דברי רש״י כביכול מריש הדף והיינו וכבתה אין זקוק לה ורמינהו מצוותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק... עד שתכלה רגל מן השוק ועד כמה אמר רבה ב״ב חנה א״ר יוחנן עד דכליא ריגלא דתרמודאי.

והשתא על פניו חזי׳ שעיקר הפרסום הוא לבני רשות הרבים שהרי הגמ׳ תולה את מצוות הדלקת נר חנוכה עד שלא יהיו עוברים ושבים בשוק היינו במקום שהוא עיקר הפרסום והיינו במקום שיש הכי הרבה אנשים וזמנה הוא עד שלא ישארו תרמודאי שהם גויים והיינו כל זמן שעדיין יש אמרי׳ מסתמא עדיין אפשר שיהא איזה יהודי אשר יקנה ממנו ויזכה לראות את אור הנר ומבואר להדיא שמצוות נר חנוכה בפרסום לרבים תליא וא״כ אמאי פתח הפתוח לחצר ולא לרשות הרבים וכעין זה ג״כ יש להקשות מהא דהצריכו הדלקת הנר משתשקע ולא קודם והיינו מצד הסברא שרגא בטיהרא מאי אהני והרי אי נימא שהוא לבני הבית הרי ממה נפשך אפי׳ ידליק קודם כיוון דשמעי לאביהם שמברך וידעי לשם חנוכה הרי אין נפקא מינה, עוד בנוסף הרי מאידך יש לטעון על גוף דברי הגמ׳ אמאי תלתה בשוק וכי רובא דאינשי

גרים בסמוך לשוק ומה הדין אדם אשר גר בחצר אשר אינה פתוחה ואינה קרובה כלל לשוק אלא בפאתי העיר וממילא אצלו אין נפקא מינה לעוברי השוק הכיצד יחשב לעצמו הרי כלפיו אין נפקא מינה שלא עוברים וממילא אין לו פרסום לרבים וכי אינו מחוייב להדליק?

עוד לענ"ד [וכן מצאתי שהקשו הרי"ד רשב"א ריטב"א ועוד] יש להקשות (שם) תנן התם (ב"ק סב:) גץ היוצא מתחת הפטיש ויצא והזיק חייב גמל שטעון פשתן והוא עובר ברשות הרבים ונכנסה פשתנו לתוך החנות ודלקה בנרו של חנוני והדליק את הבירה בעל הגמל חייב הניח חנוני את נרו מבחוץ חנוני חייב ר' יהודה אומר בנר חנוכה פטור אמר רבינא משמיה דרבא זאת אומרת נר חנוכה מצוה להניחה בתוך עשרה...

עוד ביתר על הנ"ל לענ"ד יש להקשות (לקמן כג.) א"ר הונא חצר שיש לה ב' פתחים צריכה ב' נרות אמר רבא לא אמרן אלא מב' רוחות אבל מרוח אחת לא צריך מאי טעמא אילימא משום חשדא חשדא דמאן אילימא חשדא דעלמא אפילו ברוח אחת נמי ליבעי אי חשדא דבני מתא אפילו משתי רוחות נמי לא ליבעי לעולם משום חשדא דבני מתא וזימנין דמחלפי בהאי ולא חלפי בהאי ואמרי כי היכי דבהאי פיתחא לא אדליק בהך פיתחא נמי לא אדליק. [ועי' תוס' ע"ה כא: ד"ה מצוה דילפי מהכא להוכיח שיטתם וממילא יוצא שלפי דבריהם קשיא על רש"י].

והשתא מבואר מכל הנ"ל שעיקר החיוב והמצווה של הדלקת הנר הוא לבני רשות רבים דחזי' שבחנוכה פוטרים את האדם אשר הניח מחוץ לחצרו וכן אדם שיש לו ב' פתחים לחצרו מחוייב להדליק ב' נרות על מנת שלא יטעו אינשי והשתא יש לעי' הכיצד הרי חזי' להדיא לרש"י שאין חיוב ההדלקה בדווקא לבני רשות הרבים אלא לבני הבית ובאמת שצ"ב כל הנ"ל ויתר כאשר ב' הקושיות הנ"ל הם המשך הסוגיא כל שכן כאשר רש"י גופיה מבאר לעניין גץ שטעם הפטור משום שהניח ברשות המצווה שהיא הפרסום וכן לעניין ב' נרות ביאר משום

ולענ"ד נראה ליישב שמצד הדין יש ב' אופני קיום המצווה א. פרסום הנס לבני הבית, ב. פרסום הנס לבני רשות הרבים ולכתחי' על האדם לקיים את פרסום הנס בין לבני הבית ובין לבני רשות הרבים ומהאי טעמא הצריכו חז"ל שכאשר אדם מפרסם את הנס יהא על פתח החצר והיינו דבכה"ג גם בני הבית רואים וגם בני רשות הרבים רואים ובכה"ג מקיים בהידור והטעם דחזי' דעיקר החיוב מתחלק לב' אופנים היא המציאות אשר הזכירו חז"ל לעניין סכנה שהרי בכה"ג כיוון שמצד הדין אין שום חיוב כביכול להדליק שהרי מצוות הדלקת הנר הוא משום פרסום הנס וממילא הוא לבני רשות הרבים

וא״כ כאשר יש סכנה אמאי הצריכו להדליק על השלחן הרי לא עושה בזה כלום ועל כרחך שיש חיוב לפרסם ויתרה מזו עיקר החיוב הוא לבני הבית ובנוסף יש חיוב ג״כ לבני רשות הרבים [וממילא אין להקשות אמאי מעל כ׳ אמה פסולה דקמיירי שאפי׳ כלפי בני הבית גבוהה כ״כ דאי קמיירי שהוא גר בקומה גבוהה מעל כ׳ אבל נמצא למול עיני בני הבית אמאי נפסול ועי׳ לריטב״א בצורת חישוב הנר מהיכן וק״ל].

ועל פי זה לענ״ד יש לבאר הדברים והיינו כאשר אדם מדליק על פתח החצר הרי בכה״ג מסתמא אינשי דבני רשות הרבים יראו יותר טוב את ההדלקה של הנר אלא שהמפסידים כביכול מהמציאות הנ״ל יהיו בני הבית ומהאי טעמא הוקשה לרש״י הכיצד יעשה הדבר הרי בעי׳ פרסום לבני הבית ולבני רשות הרבים ועל כן הצריך שיהא בפתח הסמוך שהרי ודאי גם בני רשות הרבים יראו אלא שעכ״פ לא יפסידו הילדים ומאידך כאשר הגענו לעליה שהרי ודאי כבר הילדים יראו כיוון שמדליק תוך הבית קפיד רש״י למימר שבכה״ג הצריכו חכמים בדווקא לרשות הרבים ולא כדין החצר כיוון שהנר נמצא בבית וממילא בני הבית לא יפסידו את הראייה וממילא בכה״ג עדיפא לן הפרסום לבני רשות הרבים וממילא אתי שפיר במציאות של סכנה אין הכי נמי דסגי לן פרסום הנס לבני הבית וק״ל.

ולענ״ד הכרח לכל הנ״ל דודאי אף בחצר ביתו יש פרסום הנס לבני רשות הרבים וממילא אתי שפיר החילוק הנ״ל הוא מדברי רש״י גופיה (כג. ד״ה הרואה) העובר בשוק ורואה באחד החצרות דולק... והשתא צ״ב הכיצד רואה הרי נמצא בפתח הבית ולא בפתח החצר ועל כרחך שהיו החצרות פתוחים לרווחא ואפשר היה כל עובר לראות וממילא אתי שפיר אמאי הצריך רש״י בדווקא לפתוח מבפנים, וממילא הכל מיושב בד״ק של רבנו הרש״י, ותלי״ת דכן חזיתי שכבר הקדימני בביאור הנ״ל רבנו האוה״ח הקדוש ע״ה (חפץ ה׳ ע״ד רש״י כא: בא״ד שבתיהם) לא ידענא מי הכריחו לזה לזה אם הבתים בפתוחים לרשות הרבים וצריכין אנו לידע לדידיה אם רצה להניחה בפתח החצר מהו אי הוי מכ״ש ואיכא פירסום טובא או לא אכן רש״י ודאי מדקאמר שבתיה׳ פתוחי׳ לחצר שם הוא טעמו שמכריח דבתוך החצר ואחר שכן כשנהיו נשאלין אפתח החצר אמרי׳ דלא משום דבעי׳ דהמדליקן נמי ראו יראו וזכור יזכרו זמן מהניסים והנפלאות יאמרו בפיהם ואם תעשה המנורה בפתח בחצר המדליק הרי זה אינו רואה אלא כשנכנס על פתח החצר ואחר שנכנס לחצר והיתה כאילו לא היתה ונמצא שנעשי׳ נר חנוכה דוקא לבני רשות הרבים ותקן עוברים ושבים ואת עצמו

לא תיקן וג"כ בני ביתו אשר אינם יוצאים ואינ' נכנסים והיו כלא היו אף להיות' בנס ולא יזכרו ניסי' אשר עשה ה' להם וזה נמי דקדק רש"י ז"ל באומרו ולא ברה"ר ואם תאמר בעשותה גם כן ברה"ר נמי איכא פירסום לבני הבית ויצאו וראו זה דוחק ועוד לא אשכחן חיוב אלא בהדלקה דמשמע דבאומרך הדליק הא איכא פרסו' בלא הוצאת נשים וטף שלא הוזכרה מה שאין כן בעשותו אותה פתח הבית הנה בני החצר מפורסם ליהו ניסא וגם לבני הבית להיותה בפתח הסמוך לפתח [וע"ע כעין זה לרבנו הגר"מ קליין (משנה הלכות חט"ו סי' ר"א) אלא שעכ"פ כתב זה בצורה כללית ולא רק אליבא דרש"י].

אלא שלענ"ד אין צריך לכל הפלפול הנ"ל ואולי אפשר ליישב ד"ק של רש"י בקל ולומר שבאמת רש"י גופיה מודה לשיטת התוס' [שנביא לקמן בעהי"ת] שודאי מדינא דגמ' עיקר פרסום הנס הוא לבני רשות הרבים ורק במקום סכנה הפקיעו וסמכו על בני רשות היחיד וא"ת א"כ אמאי לעניין נר בחצר לא העמיד כשיטת התוס' לענ"ד לא קשיא מידי וההכרח לדברי ראשית לקמן (כב.) אמר רבה נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח... פירש"י ע"ה (ד"ה מצוה) בחצר או ברשות הרבים בטפח הסמוך לפתח שאם ירחיקנו להלן מן הפתח אינו ניכר שבעל הבית הניחו שם, עוד מצינו (כג.) א"ר חייא בר אשי אמר רב המדליק נר של חנוכה צריך לברך ורב ירמיה אמר הרואה נר של חנוכה צריך לברך. פירש"י ע"ה (ד"ה הרואה) העובר בשוק ורואה באחד החצרות דולק...

ומבואר להדיא שאליבא דרש"י יש ב' אופנים אשר אפשר להדליק פתח חצר ופתח לרשות הרבים אלא שי"ל שמה שנקט רש"י בדף כא: קמיירי במציאות אשר הוא בסתמא של חצרות חז"ל והיינו אינו פתוח לרשות הרבים אלא פעמים שפתוח למבוי או חצר של אדם פרטי וכדו' וממילא אתי שפיר מה דנקט בלשונו הטהורה בדווקא משום פרסומי ניסא ולא ברשות הרבים אלא בחצרו שבתיהן היו פתוחין לחצר, שהרי יוצא שיש כפילות למותר בלשונו הטהורה והיינו מחדא נקט פרסום ומאידך לא לרשות הרבים אלא לחצר וצ"ב היכי דמי פרסום ולא לרשות הרבים ואי קמיירי לבני הבית אינו בגדר פרסום שהרי אין מפרסם לבני הבית אלא כלפי הבני הבית שייך ידיעה או קיום ועל כרחך פרסום היינו כלפי בני רשות הרבים אלא שעכ"פ בנידון דידן כיוון שאין לו פתח של חצר לרשות הרבים שיהא נודע מי מקיים כיוון שפתוח לכמה ממילא אתי שפיר אמאי בכה"ג נקט לא לרשות הרבים אבל אין הכי נמי במקום אשר יש לו פתח לרשות הרבים אף רש"י מודה א"נ אפשר לומר שבאמת רש"י קמיירי בפתח הפתוח לבני החצר אפי' שיש לו

פתח לרשות הרבים אלא שכיוון שאינו פתוח לשוק אלא נמצא באיזור צדדי והשתא יש יותר פרסום לבני החצר מאשר לבני רשות הרבים וממילא יוצא שפרסום הנס לבני החצר עדיפא לן על פני פרסום הנס לבני רשות הרבים אין הכי נמי שעדיפא לן בני החצר ואתי שפיר גם מה שנקט (כב.) בחצר או ברשות הרבים, (כג.) בשוק ורואה.

ותלי"ת דחזיתי שב׳ הביאורים שכתבתי כבר הקדימוני ופי׳ כן ושישו בני מעיי שישו דזה יצא ראשונה רבנו החכמת מנוח ע"ה (כא: ע"ד רש"י ד"ה מבחוץ) כלומר א"צ להניח ברשות הרבים משום דבחצר דרים הרבה בני אדם ואיכא פרסומי ניסא אבל כשרוצה יכול להניח ברשות הרבים וזהו שכתב לקמן דף כ"ב בד"ה מצוה להניחה בחצר או בר"ה ועוד לפעמים אינו יוצא אם מניחה בחצר אם אין דרים שם אלא בני אדם מועטין וצריך להניח ברה"ר.

עוד חזיתי כפי׳ קמא שכתבתי לרבנו הריטב"א ע"ה (כא: ד"ה מצוה) מה שפירש"י... לאו למיסר בחוץ ממש אתא כי מנהגם היה להדליק מבחוץ ממש... אלא הכי בעי למימר דלא סוף דבר מצותו בחוץ ממש אלא ה"ה סמוך לחוץ מבפנים בענין שיכירו בני רשות הרבים [ע"ש ג"כ שיישב קושיית הרשב"א על פי הנ"ל] וכ"כ היד דוד זינצהיים (כא: ע"ד רש"י ד"ה מבחוץ) עי׳ ברשב"א שהקשה... ונ"ל דלא קשה לרש"י דהא אמרי׳ (ב"ב כ:) חנות שבחצר יוכל למחות בידו... וא"כ בסתמא כל פתחי החנות פתוחים לר"ה ולא לחצר ובפתוח לרה"ר אפשר דאף רש"י מודה דמניחו בחוץ ברשות הרבים משום פרסומי ניסא אבל כל שפתוח לחצר די כשמניח בחצר על פתח ביתו... ועי׳ כעין זה לרבנו מהר"ם בנט ע"ה (כא: ע"ד רש"י, כב. ע"ד רש"י ד"ה מצוה) במה שיישב קושיית הרשב"א, וע"ע לרבנו השפת אמת ע"ה (כא: ד"ה ת"ר נ"ח) בית הפתוח לרה"ר וגם לחצר גם רש"י מודה דעדיף להדליק בפתח הפתוח לרה"ר שיש יותר פירסום וגם בביתו הוא... ומ"מ אף במדליק בחצר שלא בפתח ביתו כלל צ"ע אי אינו יוצא לרש"י דאפשר כוונת רש"י הוא שאינו מחויב דוקא ברה"ר דגם זה מבחוץ מיקרי [מבואר להדיא מד"ק דאי לא עבדי׳ כתקנת חז"ל ודאי לא יצא רק שיש להסתפק האם רש"י שנקט פתוח לחצר לעיכובא או דילמא עכ"פ כל שיש רשות הרבים הרי איכא פרסום ומקיים המצווה שהיא הפרסום (ועי׳ ראש יוסף כב. ד"ה אמר רבה שנראה נוטה למימר דלא יצא אלא שמסתפק בשיטת רש"י וע"ע מה שהוסיף כג. ד"ה א"ר הונא ומדברי הריטב"א מבואר להדיא שאין ספק ועיקר הדין שאפשר לעשות כן וע"ע יד אהרן יובא לקמן שמעיקר הדין יוצא) וע"ע לרי"ף ע"ה בביאור סוגיא דחנות הנ"ל שכתב שהפרסום היא המצווה והבן].

נוסף על כל הנ"ל חזיתי לרבנו מהר"א אלפנדרי ע"ה (יד אהרן סי' תרע"א הגב"י סק"ה) שכתב כמה וכמה ביאורים ליישב כוונת הרש"י א. מעולם לא הכחיש רש"י שאם הבית פתוח לרשות הרבים אין להניחו שם והביא ראיה מרש"י (כב. ד"ה מצוה) ומה שהזכיר חצר משום דוחק להעמיד פתוח לרשות הרבים ואין חצר ביניהם אבל ודאי בליכא חצר אלא רשות הרבים מצווה להניח משום פרסום הנס, ב. הניח ברה"ר עשה מצווה וקמ"ל שאם בית פתוח לחצר ולרה"ר א"צ להניח ברה"ר רק שאם הניח ברה"ר איכא פרסום נס טפי ועל כן מעיקר הדין יכול להניח בחצר אלא שעכ"פ יש מצווה יותר להניח במקום שיש פרסום יותר, ולמעשה כתב שהעיקר כתי' קמא [וע"ע מה שהוסיף בשם הרא"ם בתוס' על הסמ"ג ומה שכתב לדחותו וע"ע בד קודש (דאנון חנוכה פ"ד ה"ז) ומועדי ה' (נג'אר קטז.)].

והשתא לענ"ד יוצא נפקא מינה עצומה ג"כ בין ב' הפירושים והיינו שלפי' קמא שכתבנו אין נפקא מינה לגודל הפרסום אלא העיקר שיהא פרסום גם לבני הבית אבל ודאי שמעיקר הדין אזלי' בתר רשות הרבים משא"כ לתי' בתרא אזלי' בתר עיקר הפרסום והיכן שנמצא ריבוי האינשי אזלי' בתריה.

וכל זה היא משנת רבנו הרש"י ויישובו אבל רבותינו התוס' רוח אחרת עימם ולא אזלי בתר שיפולי גלימת הרש"י וכן לא ביארו כן דעת הרש"י [שהרי אפשר לומר שאליבא דרש"י לא יהא ניכר כאשר מדליק בפתח הפתוח לחצר הפתוחה לרשות הרבים ועי' כעין זה לרבנו השבת של מי חי' הרא"מ הורוויץ ועוד בביאור רש"י והבן] אלא דעתם נוטה בעניין אחר (כא: ד"ה מצוה) מיירי דליכא חצר אלא בית עומד סמוך לרה"ר אבל אם יש חצר לפני הבית מצוה להניח על פתח חצר... והיינו התוס' מבארים דהא דאמרי' בגמ' מניח בפתח ביתו קמיירי שסמוך לרשות הרבים ואין חצר אבל אם יש חצר מניח בפתח הסמוך לחצר ולא בפתח הבית וכ"נ שהיא דעת רבנו הרשב"א (כא: ד"ה נר חנוכה, ח"א סי' תק"מ-תקמ"ב) וכ"נ דעת הריטב"א שמיישב דעת הרש"י עם תוס' וה"ר פרחיה (כב.), וכ"כ הרי"ד (פסקים כא:) הסמ"ק (מצווה ר"פ) הר"ן (שם ד"ה נר חנוכה) וכ"פ הטוש"ע[ג] ע"ה (סי' תרע"א ס"ה).

והשתא יש לנו לעי' במהות הטעם של הדלקה מבחוץ עי' לרבנו הרי"ף (שבת ט:) שביאר דהא דהצריכו

ג. מש"כ שכ"ה דעת הטור עי' ביתה יוסף (שם מחודש ס"ה) אלא שאינו מוסכם כ"כ דעי' לרבנו השלט"ג (שבת י: אות ב') ועי' מה שנשאר בצ"ע על דבריו רבנו מהר"א אלפנדארי ע"ה (יד אהרן שם הגה"ט סק"ג).

להניח חוץ לחנות ותחת י׳ משום שמצווה לפרסם את הנס ועי׳ לרבנו הנימוקי יוסף שביאר (כא: ד״ה דילמא) שכיוון שנמצא למטה יש יותר פרסום הנס שאין דרך נר העשוי להאיר להניחו כ״כ למטה, ועי׳ לשון השאילתות (הובא לעיל) שיראה לכל עובר ושב וכן תמצא בלשון הריטב״א הנ״ל שכתב הא דמניח בחוץ שיהא פרסום בכולי עלמא, וע״ע לשון רבנו המאירי (כא: ד״ה נר חנוכה) שהמצווה לפרסם לעוברי דרכים וכ״ה בלשון הצרור החיים (דרך שביעי סי׳ ב׳) שטעם ההנחה סמוך לרשות הרבים משום פרסום הנס.

אחר כל הנ״ל יש לעי׳ מהו עיקר המצווה האם הפרסום שנעשה לעוברים ושבים או דילמא לכמות וממילא א״צ בדווקא לרשות הרבים אלא שהעיקר יהא הפרסום וככל שיתרבו הרואים ממילא תתקיים המצווה בצורה יותר מהודרת ונפקא מינה אדם שיש לו בחצרו כמות גדולה של אנשים וברשות הרבים דאיכא עוברים ושבים אין כ״כ הרבה האם יש לו להעדיף את החצר כיוון שיש ריבוי אינשי או דילמא עדיף את הרשות הרבים אף שהוא פחות [לכולי עלמא מקום שיש ב׳ פתחים לרשות הרבים רק שעיקר הפתח אינו בצד שיש יותר עוברים ושבים כיוון דאיכא רשות הרבים ופרסום הנס טפי פשוט שעדיף דאיכא ממה נפשך שהאי בלא״ה אדם שי״ל ב׳ פתחים נצרך להדליק בתרוייהו מ״מ בזמנינו שמקלים בזה מחמת מה שהכניסו מ״מ ודאי שבכה״ג ממה נפשך ידליק בפתח שיש יותר פרסום הנס וז״ב].

עי׳ לרבנו החכמת מנוח (הובא לעיל) שכתב לבאר דהא דרש״י הצריך חצר היינו כנפקא מינה בתלות הפרסום והיינו אזלי׳ בתר היכן יש יותר פרסום ופעמים שיש מקום אשר החצר יותר מפרסמת מאשר רשותה הרבים ממילא עדיף שידליק בחצר מאשר ברשות הרבים ולפי ד״ק יוצא שאליבא דהתוס׳ ממה נפשך לא אזלי׳ בתר הפרסום אלא בתר רשות הרבים כיוון שיש עוברים ושבים.

ולענ״ד יש לעי׳ מה הסברא שיעדיף להדליק במקום שיש יותר פרסום הרי עדיין חצרו היא ויכלו לראות או להיות חלק מההדלקה וכלפיהם הרי אין שום נפקא מינה עוד בנוסף אמאי תלי׳ ברגלא דתרמודאי [וכש״כ לפי ביאור הרשב״א ע״ה (כא: ד״ה והא נמי דקתני)] ולענ״ד נראה שיש עניין בדווקא לרשות הרבים והוא הטעם הפשוט שאין ההיכר הוא רק פרסום הנס כפשוטו אלא הכוונה שיש להרוויח מזה והיינו מש״כ הגמ׳ לעניין אדם העובר בשוק ופירש״י באין מי שמדליק עליו שהרי יכול בכה״ג לברך ולקיים את המצווה.

עוד בנוסף עי׳ לרבנו מהר״י רפאפורט ע״ה (בתי כהונה כרך ב׳ בית ועד

טז ע"ד ד"ה א"נ אע"ג) שביאר פי' הרא"ם בתוס' לדברי רש"י דהא דנקט פתח החצר קמ"ל דמעיקר הדין יכול לבחור להניח היכן שרוצה בפתח החצר או בפתח רשות הרבים אלא שעכ"פ ודאי שהדלקה ברשות הרבים מצווה מן המובחר כיוון שיש פרסום הנס טפי וכ"כ הבד קודש דאנון ע"ה (שם), מוכח דאין פרסום הנס עוקר את עיקר הדין והיינו דהא דגמ' נקטה חצר על זה קמ"ל רש"י שמעיקר הדין אפשר להדליק ואף שאינו מפרסם טפי אלא שעכ"פ ודאי שאם רצה להדליק ברשות הרבים עדיף טפי כיוון שהוא מצווה מן המובחר מצד פרסום הנס ועכ"פ שמעי' שמעיקר הדין אליבא דרש"י אין עיקר הקפידא מצד הפרסום טפי אלא מצד דינא דגמ'.

אלא שעכ"פ עדיין יש לעי' דאי נימא שהפרסום טפי קובע ואיכא טפי מצווה מן המובחר אדם אשר יש לו עליה שהיא מפרסמת טפי מפתח ביתו יעדיף את העליה שבביתו על פני פתח החצר או פתח הבית לרשות הרבים וזה תמוה דא"כ אמאי הגמ' לא נקטה סדר הנחת החנוכיה לפי רמת הפרסום והיינו דהכי קאמר מצוותה היכן שיש פרסום טפי ועל כן פתח הפתוח דאיכא טפי פרסום הוא עיקר וממילא שמעי' שאין דקדוק של חצר פתח רשות הרבים עליה וכו' ומריהטת לשון הגמ' משמע איפכא שאין הקפידא בדווקא על הפרסום לגמרי אלא בתלות עם עיקר דינא דגמ' וצ"ב?

עוד בנוסף הרי כל הדיון עד השתא הוא אליבא דרש"י האם העיקר הוא הפרסום טפי והיינו שיטת החכמת מנוח או דילמא להשמיע שמעיקר הדין לא אזלי' בתר עיקר הפרסום אלא שעכ"פ ודאי יש מעלה טפי ומצווה מן המובחר בפרסום טפי [אף שאליבא דהריטב"א אשר הזכרנו לא ברירא מילתא כלל כיוון שמבאר לרש"י שהטעם הוא מצד ההיכר (וכעין זה תמצא לחי' הרא"מ הוורויץ שם) וממילא לדידהו אין כלל ועיקר עניין של פרסום טפי וצ"ב דלא הזכירוהו האחרונים?] וממילא אליבא דרש"י ממה נפשך אין הכי נמי שיש עדיפות לפרסום הנס אלא שעכ"פ עדיין תיקשי מסדר ריהטת הגמ' וכמו שהקשתי מדלעיל ואין הכי נמי אליבא דהתוס' והחולקים וממילא כ"ה דעת מרן בשולחנו הטהור ודאי עדיף להדליק בפתח לרשות הרבים שכ"ה תקנת חכמים ואף שמצד הדין יהא פחות בפרסום הנס, אלא שאין הכרח שחולקים בכה"ג אלא שרק ההכרח אם יש עדיפות להרוויח ג"כ את בני הבית [ועי' לקמן לדברי השפת אמת וע"ע מה שדן בזה הגר"מ שטרנבוך שליט"א (מועדו"ז ח"ב סי' קמ"ג עמ' פ"ז)].

ודמות דברים יש להביא ראיה היא מד"ק של מרן הב"י ע"ה (סי' תרע"א מחודש ס"ה) הטור כתב כדברי התוס' דמצוה להניחה על פתח ביתו

מבחוץ ולפיכך הוצרך לפרש דאם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים בשאין לו פתח פתוח לרשות הרבים מיירי כלומר שאם היה פתח העלייה פתוח לרשות הרבים מניחה על הפתח ואם היה פתוח לחצר מניחה על פתח החצר שהוא פתוח לרשות הרבים אבל הכא מיירי כשהעלייה פתוחה לבית דהשתא כי מנח לה על פתח הבית או על פתח החצר לא מינכרא מילתא דמשום עלייה היא ולפיכך מניחה בחלון הסמוך לרשות הרבים, ומבואר דאין עיקר הקפידא מצד הפרסום אלא מצד ההיכר שהרי בעי׳ נר איש וביתו שהרי אי אתי׳ מצד פרסום הרי מצד הסברא ודאי שמהחלון יהא יותר פרסום מאשר בהנחה בפתח הדירה וממילא מבואר יוצא שכל העניין של דינא דגמ׳ לעניין רשות הרבים אליבא דהתוס׳ ע״ה איכא תרתי א. היכר מצד נר איש וביתו, ב. פרסום הנס, וממילא מבואר להדיא שכל שהפרסום יבוא על חשבון הידיעה אין הכי נמי שעדיף לן הידיעה וק״ל [וע״ע לגר״מ קליין ע״ה (משנה הלכות חט״ו סי׳ ר״א בסופו) ועי׳ פני יהושע (שבת כא: ד״ה ת״ר מצוות)].

ובאמת שיסוד ביאורי כבר מצאתי שהקדימני רבנו השפת אמת ע״ה (כא: ד״ה ת״ר נ״ח) הנה רש״י פי׳ מבחוץ כו׳ ולא ברה״ר אלא בחצירו נראה דדייק פתח ביתו דוקא ולא פתח חצרו ולפי זה בית הפתוח לרה״ר וגם לחצר גם רש״י מודה דעדיף להדליק בפתח הפתוח לרה״ר שיש יותר פירסום וגם בביתו הוא וכ״מ מדקתני ואם היה דר בעליה מניחו בחלון הסמוך לרה״ר משמע אף דיש לו ג״כ חלון לחצר ודוקא בהא פליגי רש״י ותוס׳ אי ביתו עדיף או מבחוץ עדיף כנ״ל...

עוד לענ״ד יש להביא ראיה לטענה הנ״ל מדברי הגמ׳ גופיה והיינו סוגיא דחנווני (שבת כא:) אמאי בהוציא פטור הרי מעיקר הדין יכול להדליק בתוך ביתו והראשונים ביארו שהטעם הוא מצד שמקיים בזה פרסום הנס ורש״י גופיה ביאר כן שהרי ביאר שטעם הפטור מצד שברשות פרסום המצווה הניחה שם ולענ״ד כן למד החת״ס ע״ה (שם ד״ה ר׳ יהודה) שהביא תמיהת האחרונים אמאי לא פסק הרי״ף כתנא קמא בסוגיא ויישב י״ל דוקא בחנוני פליג ת״ק משום דיכול להדליק בפנים ונמי איכא פרסום ניסא כי רבים משכימים לפתחו ומה שמדליק בפתח רה״ר היא רק מצוה מן המובחר... והשתא יש לעי׳ מהי מצווה מן המובחר בהדלקה מבחוץ הרי עצם שמדליק בחנות ויש נכנסים ויוצאים מצד הסברא יותר נוטה שיש פרסום טפי אלא על כרחך שעיקר הפרסום הוא כלפי חוץ ואפי׳ ממעט כביכול מהפרסום שהרי מטרת הפרסום היא כלפי חוץ וק״ל [וע״ע חי׳ הרא״מ הורוויץ ע״ה (שם ע״ד רש״י ד״ה בנ״ח)].

עוד לענ"ד יש לעי' מהא דב' פתחים (שם כג.) הרי למסקנת הגמ' קמיירי אף בבני העיר בב' פתחים מב' רוחות ואמאי הרי אי נימא דקמיירי שמדליק במקום שיש יותר פרסום הנס הרי ודאי בני העיר היו צריכים לידע וממילא שלא יהא חיוב וסגי במה שמדליק בעיקר הפתח שהרי ידעי שהוא מקום היותר עוברים ושבים ואמאי צריך להדליק ב' נרות? עוד בנוסף הרי אם כל הטעם הוא מצד פרסום הנס מה שייך חשד הרי י"ל להדליק בכל פתח אשר יש לו בלא תלות היכן נמצא הרי ממה נפשך יש לו ליחוש שמצד אשר לא הדליק יעבור יהודי אשר לא קיים וע"י שיראה יקיים ועל כרחך דאין פרסום הנס לעיכובא אלא רק לעניין של מצווה וכמש"כ הרי"ף ע"ה (הובא לעיל) שעצם הפרסום הוא חלק מהמצווה של הדלקת הנר.

ותלי"ת דחזיתי שכבר הקדימני בזה רבנו הריטב"א ע"ה (שם ד"ה הא דאמר) אנן דמדלקינן סמוך לפתח דנראה לעוברים דיננו כדין התלמוד וכיון דמשום חשדא דבני מתא הוא היכא דידענא מילתא שעיקר תשמישו בפתח האחד די לו שידליק שם וכן נהגו[ד].

ויתר על זה הוסיף (שם) חצר גדולה שדרים בה בעלי בתים הרבה כל אחד בחדרו או בעלייתו היה נראה כי די לכל בני החצר שידליקו נר אחד חנוכה בפתח החצר כדי לעשות היכרא לרשות הרבים וישתתפו כולם בו אבל י"א דכיון דאמרי' מצות חנוכה נר איש וביתו מדליק כל אחד מהם בביתו ואינם צריכים להדלקה בחוץ כלום דהוה ליה כמי שדר בעליה שאינה יוצאה לחוץ שמניחה שם וחשדא ליכא דהא ידעי בני מתא דכל חד וחד דייר לנפשיה ומדליק לנפשיה וכן נהגו בכל הארצות האלו [ומינה יש לעי' לעניין בלוקים בימינו אם יחשב במכל שכן מהדין של חצר הנ"ל שהרי ממה נפשך קיל טפי אלא

ד. ומינה מבואר שאפי' אי נימא כדעת מרן השו"ע (סי' תרע"א ס"ח) שלעניין חצר שיש לה ב' פתיחם יש להדליק משום חשד מ"מ אין הכי נמי שבכה"ג י"ל שנהגו להקל וממילא אף לזמנינו יש להקל מהאי טעמא דהריטב"א וצ"ב על רבנו הגרע"י ע"ה (חזו"ע חנוכה עמ' ט"ל-מ"א) אשר הזכיר שהמנהג להקל על פי ד"ק של הרמ"א ולא זכר לריטב"א הנ"ל [וכש"כ יש להוסיף להקשות ע"ד בריה הראש"ל שליט"א (ילקו"י חנוכה מהדו"ח עמ' קצ"ד-קצ"ו) אשר החרה החזיק אחרי אביו הגרע"י והזכיר עוד ריבוי מראה מקומות ברבותינו הראשונים ולא הזכיר כלל לד"ק של הריטב"א וצ"ב?] ואף שיש שהעתיקו לדברי הרמ"א והזכירו המנהג הרי עדיין יש לדון מצד שינוי המנהג בעת העליה לא"י וכש"כ בזמנינו אנו שעכ"פ ממה נפשך אפשר לנהוג כן ומ"מ חזי' מדברי הריטב"א יישוב שאף להולכים כפסקי השו"ע אפשר להקל בימינו עכ"פ כיוון שבמציאות רוב ככל החצרות יש להם שימוש מכניסה עיקרית והכניסה המשנית על פי רוב היא חניה וכדו' של הרכב וק"ל.

שאינו מוסכם כ״כ דעי׳ לרבנו הטור ע״ה (סי׳ תרע״ז) מה שהביא בשם רב שר שלום שהביא דברי הריטב״א אלא שאינו מסכים להם וכתב שהידור מצווה שכ״א ידליק לעצמו ואם לכ״א יש פתח חייב להדליק משום חשד ומוכח שיש חילוק ביניהם שרב שר שלום מעיקר הדין והריטב״א מעיד על המנהג וע״ע לרבנו הב״ח (שם סק״ב, סק״ד) וביאר שהוא לשיטת התוס׳ ועי׳ מאידך לרבנו היעב״ץ ע״ה (מו״ק שם) שתמה שדברי הר״ש שלום אינו כמאן [ז״א לא שיטת רש״י ולא כתוס׳] ועי׳ מה שכתב בזה למעשה רבנו הגר״מ לוי ע״ה (תפלה למשה ח״ב סי׳ מ״ו אות ג׳-ד׳) ולענ״ד עוד להוסיף דלא נחית לבאר שהרי בלא״ה בבלוק עדיין איכא טעם ההידור שהזכיר אלא שעכ״פ מהידור אין לברך אבל עדיין איכא פתח לכל אחד וממילא מעיקר הדין מוצרך כבר להדליק עוד בנוסף הרי יש לחלק בין חצר אשר כולהו חשיב כפתח אחד לבין בלוק אשר אינם פתח למקום אחד אלא כל קומה בפני עצמה חשיבה וממילא הפתח אינו להול אלא שמגיעים כולהו להול וממילא לא דמי כלל לבניין וק״ל.].

ויש לעי׳ לפי ד״ק הכיצד נהגו הרי חסר בפרסום הנס ולא מבעיא שמבאר אמאי אין ליחוש משום חשד הרי סוף-סוף עכ״פ חסר מצד פרסום הנס ואמאי בזה לא חיישי עוד בנוסף מבואר טפי שאפי׳ כלפי אינשי דהחצר לא קפדי להדליק אלא מדליקים בביתם בלא לעשות שום פרסום לבני החצר והרי התם קמיירי שהיו מדליקים בחוץ כמבואר בריש ד״ק בדיבור [וכמו שהזכרתי אנן מדליקינן סמוך לפתח] ועל כרחך שפרסום הנס הוא רק סניף וחלק במצוות הדלקת נר חנוכה אבל ודאי שהמקום עצמו הוא העיקר וכיוון שבנידון החצר שיש הרבה אנשים ואין ידוע מי הדליק נחסר בגוף המצווה שהרי ביארנו דבעי׳ ב׳ תנאים כמבואר לעיל והכא ע״י שמדליקים לא ידעו מי הדליק ועל כן הצריכו שיהא הפרסום לבני הבית בלבד והפקיעו חיוב הפרסום וק״ל [ולענ״ד יש להביא ראיה בכעין זה מהא דאיתא (שם כג:) לעניין נר שבת ונר חנוכה באופן אשר י״ל רק לקנות אחד מהם שקונה נר שבת משום שלום בית וע״ע לרבנו המאירי ע״ה (ד״ה מי שאין) טעם נוסף].

עוד לענ״ד יש להוסיף מהא דאיתא (שם כא:) וכבתה אין זקוק לה ורמינהו מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה לא דאי לא אדליק מדליק ואי נמי לשיעורה עד שתכלה רגל מן השוק ועד כמה אמר רבה ב״ב חנה א״ר יוחנן עד דכליא ריגלא דתרמודאי.

והשתא ברבותינו הראשונים יש כמה ביאורים א. תי׳ הגמ׳ לעניין אי לא הדליק א״נ לשיעורה והשתא למאן דאמר לשיעור הזמן שמדליק יוצא בפשטות שאפי׳ אחר שכלתה רגל אפשר

להדליק רק שיהא שיעור של חצי שעה ואמאי הרי אין פרסום, ב. שיטת הרשב"א ע"ה ועוד שאין האי זמן הדלקה של משתכלה אלא לכתחי' בלבד שהרי שנינו במגילה שכל מצווה שהיא בלילה זמנה כל הלילה והשתא הכיצד יקיים הרי אין בזה פרסום הנס ועל כרחך שכל המציאות של פרסום הנס לכתחי' בלבד והידור מצווה ואינו לעניין עיקר הדין משא"כ היכן מניח עיקר הדין.

עוד על הנ"ל הרי מצינו ברבותינו הראשונים העתיקם מרן הב"י ע"ה (או"ח סי' תרע"ז) לגבי מציאות של יהודי אשר נמצא במקום אשר אין יכול לראות הדלקה של נר חנוכה כגון אצל גויים וכדו' כתב המרדכי ומ"מ צריך לראות כדאמרי' בסמוך הרואה יומא קמא מברך שתים מכאן ואילך אחת וכן אומר ר"י שנהגו בני אדם שהיו הולכין בגיי"ש ליריד ולא היה דר יהודי באותה עיר ומדליקין בבית הגוי, והביא לזה בכפילה (שם מחודש ס"ג אות א') מצאתי כתוב בשם מהר"י אבוהב ז"ל כתוב בארחות חיים מי שהלך לכפר שאין בו ישראל ולן שם בליל חנוכה אע"פ שאין לו בית מיוחד שמענו שה"ר משולם היה נוהג להדליק ולברך זכר לנס... עוד לשם מי שבא בספינה או שהוא בבית גוים מדליק בברכות ומניחה על שולחנו ולא דמי לאכסנאי דאמרי' דאי מדליקין עליה בגו ביתיה לא בעי לאשתתופי דשאני התם שיש פרסום הנס בהדלקת אושפיזו וכ"כ המרדכי עכ"ל הב"י[ה] וכן מצאתי ג"כ לרבנו הריא"ז ע"ה (שבת פ"ב ה"א אות ט"ו) נראה בעיניי שאם היה עומד בין הגוים אע"פ שאין לו בית לעצמו ולא פתח לעצמו חייב להדליק נר לעצמו ואע"פ שאשתו מדלקת בביתו שהרי אין הנס מפורסם אצלו ואינו רואה נר חנוכה

ה. ועי' לרבנו הגר"ש מזרחי ע"ה (דברי שלום חאו"ח ח"ה סי' ע"ו) אשר הזכיר לדברי קודשו של הריא"ז הנ"ל והוסיף עליו ד"ק של הארחות חיים ושכ"כ הכל-בו אלא שסיים שלא נזכר בדבריהם אף על פי שאשתו מדלקת עליו בביתו, וד"ק אחהמ"ר פלא ראשית הכיצד שכח שהדברים הנ"ל הועתקו ביתה יוסף [גוף ד"ק של הגר"ש מזרחי התם עוסקים באם יחיד יכול לברך אחר זמן הדלקה שיטת החמד משה משנ"ב ועוד ועל כן אולי מיושב אמאי לא זכר שר לדברי הב"י אשר העתיק לד"ק של הארחות חיים ועדיין צ"ב וד"ב] בנוסף הזכיר רק הלכה י"ג אמאי לא התקדם בהמשך ד"ק של הארחות חיים להלכה י"ח והתם מובא דברי ה"ר משולם והרי הב"י הכא משווה ביניהם לבין דברי המרדכי והיינו הא דאמרי' נשוי שמדליקים עליו אין מדליק דווקא כאשר יכול לראות בלא"ה אבל כאשר נחסר בראיה אין הכי נמי שמחוייב בעצמו ועוד בברכה וממילא אין כלל ועיקר מחלוקת ולכולי עלמא י"ל לברך וד"ק של הגר"ש מזרחי צ"ב [ובלא"ה מה שהסתפק לו בין שיטת הריא"ז לעניין זמן ההדלקה ויחיד אפשר ליישב בקל בין זמן הדלקה לאחר חיוב ההדלקה ועי' שכבר הזכיר זה רבנו הגר"מ פיינשטיין גופיה (אג"מ חאו"ח ח"ד סי' ק"ה אות ז')].

לברך עליו בין הגוים אם לא ידליק הוא לעצמו כמבואר בקונטרס הראיות.

והשתא צ״ב אמאי הוצרך להדליק הרי ממה נפשך בביתו מפרסים את הנס ואמאי חל חיוב עליו בנוסף הרי אין לו למי לפרסם וא״כ ממילא כביכול אין שום מצווה להדליק ועל כרחך שחיוב ההדלקה אינו נובע מצד פרסום הנס לרבים אלא מצד האדם עצמו וממילא כל שיש לו בית יש לו חיוב והכא נמי כיוון שיש לו בית ואין לו למי לפרסם אף שמדליקים בביתו עדיין לראות את המצווה מיהא בעי ועל כן י״ל חיוב להדליק[ו].

ואמרתי עוד הוסיף לענ״ד ראיה והכרח לכל הנ״ל שעיקר הדין עדיף לן על עצם המציאות של פרסום הנס דמרן הב״י ע״ה (סי׳ תרע״א מחודש ס״ו) על דין הגמ׳ של מצווה להניח תוך י׳ הביא דברי המרדכי וזלה״ק: הרי״ף והרמב״ם השמיטו הא דמצוה להניחה למטה מי׳... ומ״מ לענין מעשה נראה שצריך להניחה בתוך י׳... ואע״פ שהמרדכי כתב דעכשיו שהרגילו להניחה בפנים נראה דאין קפידא להניחה למעלה מי׳ דלא פרסום מאחר שהטור סתם דבריו משמע דלא שני ליה בין מניח מבפנים למניח מבחוץ וכן נהגו לעשות המדקדקים[ז].

ו. ולעניין הברכה יש לעי׳ שהרי אתי׳ עליה משום הרואה והרי התם דווקא כאשר אין מדליקים אבל במדליקים לא שייך ואולי הכא שאני כיוון שמופקע לגמרי מהמצווה הוי כאין מדליקים וצ״ב? ועי׳ לרבנו הפר״ח ע״ה (סי׳ תרע״ז על ס״ג) שעמד על הקושי בפסק הנ״ל בשו״ע ממש״כ מרן גופיה סי׳ תרע״ו והכריע שאין לברך שלא מצינו חיוב לראות נ״ח ועל כן רוצה להדליק בלא ברכה [ועי׳ כעין זה ללבושי שרד (שם) אלא שסיים שאם רוצה לברך יכוון לא לצאת בברכת אשתו וכ״כ המשנ״ב ע״ה (שם סקי״ד)] ועי׳ מה שיישב הפרמ״ג (סי׳ תרע״ז א״א סק״ט) אלא שעכ״פ לעניין ברכה לא יישב ותלי״ת דחזיתי שכבר הקדימני בחילוק בין הסימנים רבנו המאמ״ר ע״ה (שם סק״ד וע״ש שהוסיף שלא ראה מי שהקשה הסתירה ופלא שלא ראה לדברי הפר״ח) אלא שהקשה הרי האור״ח סובר כמרדכי וממילא לדעת מרן אין לברך ועל פי זה אתי שפיר מה שנקט בלשון י״א דלא ברירא אלא שהקשה הרי פותח פתח לעצמו אפי׳ במקום ישראל חייב אלא שאולי הכא שאני כיוון שהוא בבית הגוי, ולענ״ד היא הנותנת כיוון שיש לו כביכול פתח משל עצמו וחיוב להדלקת נרות כיוון דלא אתי׳ עליה אלא משום חיובו בפרסום הנס של עצמו אין הכי נמי דממה נפשך יכול לברך והאי דנקט בלשון י״א כיוון שלא ראה דעות נוספות בזה ועי׳ מה שכתב בזה פאר דורינו הגרע״י (חזו״ע חנוכה עמ׳ קנ״ח-ק״ס) והכריע למעשה שיש לו לברך ולכתחי׳ יכוון לא לצאת י״ח בהדלקת אשתו.

ז. ועי׳ לרבנו הא״ר ע״ה (שם סקי״א) שכתב לדייק בלשון הב״י הנ״ל של מדקדקים ליישב מנהג העולם דלא קפדי על הנחה תוך י׳ כיוון שרק המדקדקים נהגו אבל עלמא נהוג כשיטת המרדכי ולענ״ד אחהמ״ר זה אינו והניחא שמרן הזכיר מנהג העולם מ״מ למעשה מרן הכריח שיש להניח תוך י׳ ואם הניח מעל י׳ יצא ואי נימא כסברת הא״ר אמאי השאיר כלשון הטור אתמהה וצ״ב?

מבואר מד"ק לענ"ד טובא דהמרדכי ביאר כיוון שכל מטרת ההנחה תוך י' היא משום פרסום ובימינו שמדליקים בפנים אין שום נפקא מינה אין הכי נמי שלא שייך ליחוש לזה ועל זה השיב הב"י כיוון שהטור לא נחית לזה ור"ל אף שסבר שיש חילוק בין זמנם לזמנינו לעניין הדלקה בפנים מ"מ השאיר עצם הדין של תוך י' והיינו אף שלא שייך פרסום מ"מ דינא דגמ' להקביע בתוך י' וממילא המקום הוא הקובע אף שלא שייך בו פרסום וק"ל.

העולה מכל הנ"ל לענ"ד נראה לעיקר הסברא הוא בפשטות שעיקר מצוות חנוכה היא עצם ההדלקה של הנר ובעי' ג"כ ידיעה מי הדליק את הניכר שיהא ניכר הדבר והוא בכלל נר איש וביתו ומ"מ כל זה דווקא באפשר [לאפוקי מתגורר אצל גויים וכדו' כמבואר לעיל] והוא עיקר החיוב רק שלכתחי' וחלק מהידור וקיום המצווה היא צורה של פרסום הנס טפי [ועי' לרבנו הריב"ש ע"ה (סי' קי"א) שביאר דמהאי טעמא הנהיגו ברכה בבית הכנסת] וחכמים החילו את הצורה הנ"ל באופנים מסויימים כגון פתח פתוח לרשות הרבים להעדיף על פני פתח החצר וכן פתח פתוח לרשות הרבים עדיף על פני חלון וכדו' שמסתמא על פי רוב יהא פרסום הנס טפי בהני פתחים על פני הפתח האחר אבל כאשר יש נפקא מינה כגון חצר אשר פרסום הנס גדול מפתח לרשות הרבים וכדו' אין הכי נמי שודאי יהא עדיף עוד בנוסף כל מה דאמרי' דאזלי' בתר פרסום הנס טפי דווקא כאשר מתקיים עיקר דין הגמ' [ז"א תוך י' או בפתח הפתוח סמוך וכו'] אבל כאשר הפרסום נס יבוא על חשבון עיקר דין הגמ' כגון להניח בפתח החצר הפונה לרשות הרבים תוך י' או להניח על גבי החומה שהיא גבוהה קרוב לשני מטרים ויהא פרסום גדול יותר ודאי שנעדיף את עיקר דין הגמ' אף שיש פחות פרסום הנס וממילא ג"כ לעניין חלון ברוב ככל הבתים בא"י כידוע לי כיוון שגבוהים מי' טפחים תמיד יהא העדפה לפתח הפתוח לרשות הרבים וק"ל.

והשתא אחר כל זה אמרתי הבוא נבוא ונתבשם בתורת רבותינו האחרונים בסוגיא הנ"ל לאן נטתה דעתם הקדושה ראשית חזיתי לרבנו

ואולי כוונתו רק ליישב מנהג העולם ולא לבאר דעת מרן והיינו דהעולם מעיקרא לא דקדק בזה ואף שהשו"ע העתיק שעיקר הדין ולא רק דקדוק מ"מ העולם סמכי על המרדכי [וכש"כ במה שצירף שיטת הרמב"ם והרי"ף ע"ש].

ח. ומינה ג"כ יש לדחות דברי רבותינו האחרונים אשר יישבו דעת מרן בסי' תער"ב בהדלקה אחר חצי שעה שמתיר לברך [עי' ויען נתנאל ח"ב אורה זו תורה ח"ב מה שהזכרנו בזה לעניין חייל שמדליק קודם הוריו] משום הדלקה בפנים בימינו ומהכא דחיה נוספת לטענה זו ועע"ש מה שהוספנו בזה בעניותינו.

המג״א ע״ה (סי׳ תרע״א סק״ח) שעל דברי מרן בצורת הנחת החנוכיה בפתח הכניסה כתב נ״ל דאם יש לו חלון הסמוך לר״ה יניחנו בחלון דבזה ליכא חשש סכנה אם לא במקום דשכיחא הזיקא, ועי׳ פרמ״ג ע״ה (א״א שם סק״ח) שביאר כוונתו כן נוהגים מקצת בני אדם ומיהו אם גבוה יותר מכ׳ אמה טוב להניח יותר אצל הפתח בית החורף מזוזה בימין כו׳.

אלא שלענ״ד קצת יש להקשות על הנ״ל דניחא שיטת המג״א ע״ה לענ״ד אזיל לשיטתו (שם סק״ו) נ״ל דאם דר בעליה מניחה בחלון אפי׳ הוא למעלה מי׳, והיינו דאזלי׳ בתר עיקר הפרסום אף שבא על עיקר הדין אלא שעכ״פ יש לעי׳ אמאי ואולי י״ל כיוון שהדלקה האידנא בפנים ואין היכר אלא לבני הבית אין הכי נמי שעדיף בלא״ה להרוויח ג״כ פרסום הנס דרבים והיינו דסומך על דברי המרדכי ולאפוקי שיטת הב״י.

אבל אליבא דהפרמ״ג הנ״ל יש להקשות ממה שהסתפק גופיה (שם א״א סק״ו) בביאור המג״א הנ״ל וזלה״ק: היינו אף שחלון למעלה מי׳ טפחים מקרקע עליה בפנים אפ״ה מניחה שם פרסום ניסא לבני רשות הרבים ומשמע אף עתה שנהגו להניח בפנים בטפח הסמוך לפתח... עדיף טפי להניחו בחלון דמצוה מן המובחר בתוך עשרה טפחים ולמדקדקים כמש״כ הב״י אבל למעלה מי״ט נמי יצא ועדיין צ״ע כי י״ל האידנא מצוה טפי בטפח סמוך לפתח תוך י״ט ועי׳ א״ר (סקי״א), והשתא צ״ב מה שכתב לקמן ואולי הדר ביה ובאמת דתפס במושלם אליבא דהמג״א עכ״פ שעדיפות הפרסום הנס גוברת וצ״ב?

אלא שאין ביאור המג״א ע״ה מוסכם לכולי עלמא דעי׳ מאידך לרבנו המחצ״ש ע״ה (שם ע״ד מג״א סק״ו) שהביא דברי הב״י והמרדכי והוסיף לדידן דמדליקין בפנים מותר להניחו למעלה מי׳ כיון דבלא״ה ליכא הכירא כי אם לבני בית והם יודעים שהודלק למצוה אלא דהפוס׳ כתבו דמ״מ גם לדידן אין לשנות ממה שנהגו כשהיו מדליקין בחוץ וא״כ כשדר בעליה ומניחה בחלון אף שגבוה יותר מי׳ מ״מ עדיף טפי להניחה שם דעכ״פ איכא קצת היכר לבני רשות הרבים ממה שיניחנה במקום אחר למטה מי׳ ולא יהיה היכר כלל לבני רשות הרבים... ומ״מ ודאי אי יש לו ב׳ חלונות אחד למעלה מי׳ ואחד למטה מי׳ ודאי יניחנה בחלון של מטה מי׳ וכתב הפר״ח דבר ברור הוא שאם החלון הוא למעלה מכ׳ אמה שמניחו על פתח ביתו... וכ׳ אמה ודאי מודדים מקרקע רשות הרבים ולא מקרקע הבית... ומיהו לדידן דעיקר הכירא לבנה״ב סגי אי הוא למטה מכ׳ מקרקע הבית ומ״מ אפשר גם לדידן בגבוה חלון יותר מכ׳ מקרקע רשות הרבים עדיף טפי להניחו סמוך לפתח ובטפח הסמוך למזוזה כיון

דלמעלה מכ׳ ליכא הכירא לבני רשות הרבים ולבני הבית עדיף הכירא דידהו סמוך לפתח...

והשתא שמעי׳ כמה וכמה הילכתא גבירתא דכמה תפס במושלם המחצ״ש עיקר דינא דגמ׳ על פני פרסום הנס עוד בנוסף ביאר שאליבא דהמג״א ודאי קמיירי בחלון שבלא״ה גבוה מי׳ ורק שאין נפקא מינה לעניין פרסום בדלת כיוון שאין פרסום אלא לבני הבית וממילא למנהגם אשר בלא״ה הפרסום לבני הבית עדיף עכ״פ להרוויח ג״כ פרסום לבני רשות הרבים ומהאי טעמא ביאר שאם יהא ב׳ חלונות ואחד פחות מי״ט הדרי׳ לדינא דגמ׳ ועדיף שם וק״ל.

ובאמת שראיתי ב׳ אופני התבוננות הלכה למעשה במשנת רבותינו האחרונים בדעת המג״א הנ״ל דזה יצא ראשונה רבנו הח״א ע״ה (כלל קנ״ד אות ט״ז) הדר בעליה יכול להניח בחלון אע״פ שהוא גבוה למעלה מי׳ טפחים ונ״ל דלדידן מצוה יותר בחלון מלהניח אצל הפתח דבחלון יש היכר לבני רשות הרבים ואם החלון גבוה מקרקע רשות הרבים למעלה מכ׳ אמה וא״כ אין היכר לבני רשות הרבים אזי יותר טוב להניח בפתח.

וכעין זה למהר״א איינהורן ע״ה (ברכת הבית שער נ״ד אות כ״ו) מניחו למעלה מג׳ טפחים ולמטה מי׳ טפחים ואם הניחו למעלה מי״ט יצא... ואם אי אפשר לו להדליק בטפח הסמוך לפתח יניחנו בחלון הסמוך לר״ה אף שגבוה למעלה מי״ט [מג״א] וביאר בהע׳ (שערי בינה אות ל״ז) אם החלון הוא תוך י׳ טפחים וסמוך לרשות הרבים טוב יותר להדליק בחלון אפי׳ כשיכול להדליק בטפח הסמוך לפתח כדמשמע במ״א משום דפרסום הנס עדיף אבל ע״פ רוב החלון הוא למעלה מי״ט לכן אם יכול להדליק בטפח הסמוך לפתח בתוך י״ט עדיף טפי דיש בו ב׳ מעלות א׳ דהוא בתוך י״ט ב׳ כדי שיהיה מזוזה בימין ונ״ח בשמאל ויהיה מסובב במצות אבל כשאי אפשר לו להדליק בטפח הסמוך לפתח ידליק בחלון הסמוך לר״ה אף שהוא למעלה מי״ט דעכ״פ איכא פרסומא ניסא ובזמנינו אין להקפיד כ״כ במה שהוא למעלה מי״ט.

אלא שלענ״ד עולה נפקא מינה בין השיטות והיינו שיטת הברכת הבית דווקא תוך י׳ טפחים והיינו כשיטת המחצ״ש הנ״ל משא״כ הח״א יותר נוטה לומר שתפס במושלם כשיטת הפרמ״ג וכן חזיתי לרבנו המשנ״ב ע״ה (שם סקכ״ז) דר בעליה מניחה בחלון שהוא לצד ר״ה אפילו אם החלון גבוה יותר מי״ט מקרקעית העליה... ובשער הציון (שם סק״ל) עי׳ בפרמ״ג וח״א דמשמע ממג״א דעדיף טפי להניח בחלון הסמוך לרשות הרבים אף שהיא למעלה מי״ט מלהניח בטפח הסמוך לפתח אף שהוא יכול להניח למטה מי״ט ואף שהפרמ״ג מפקפק קצת בזה

מ״מ אין לדחות דבר זה דענין שצריך היכר לבני רשות הרבים יש מקור גדול בגמ׳ דאמרו עד דכליא... וגם במה שאמרו מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ ואלו הא דאמרו דלכתחלה צריך להניח למטה מי״ט יש כמה ראשונים דדחו זה מהלכה, עיין בב״י וכן במאירי ע״ש.

עוד חזיתי לרבנו הפר״ח ע״ה (סי׳ תרע״א על ס״ה) שאחר שהביא שיטת הרש״י וביאורה הזכיר לדברי הרא״ם ויישובו לשיטת הרש״י סיים מסתבר דלרש״י כל שאינו מניחו על פתח ביתו מבחוץ [כגון עליה] אפי׳ שיש לו חלון פתוח לחצר לא יניחנו אלא בחלון הסמוך לרשות הרבים וכל שכן לדעת שאר המפרשים... והקשה הרא״ם לדעת זו דלמה ליה למיתני ואם היה דר בעליה וכו׳ השתא בפתח ביתו שהוא סמוך לעוברי דרכים מניחו ברשות הרבים בחלונו שהוא גבוה מיבעיא ואין זו קושיא דאיצטריך סלקא דעתין דכיון לא מצי לקיומי מצות חכמים להניחו על פתח חצירו יניחנו בפתח ביתו אע״פ דלית ביה פרסומי ניסא כולי האי קמ״ל דבחלון הסמוכה לרשות הרבים עדיף טפי משום דאיכא פרסומי ניסא טפי.

והשתא לענ״ד בסיכום דברי קודשם של רבותינו הנ״ל יוצא עכ״פ לפי דברי חכמי אשכנז שלעניין הנחה תוך י׳ טפחים או מעל י׳ טפחים יש נפקא מינה לעניין חלון כיוון שעכ״פ סמכי על דברי המרדכי וממילא בכה״ג עדיף לן פרסום הנס שהוא עיקר בגמ׳ משא״כ לענ״ד לדידן כמבואר בפר״ח הנ״ל אין הכי נמי שודאי עדיף לן עיקר הדין אשר הוזכר בשו״ע והיינו תוך י׳ טפחים וע״ע לרבנו המאמ״ר ע״ה (שם סקי״א) לכא׳ יש לדקדק על רמ״א ז״ל שבד״מ כתב שאין נזהרים בטפח הסמוך לפתח וכאן כתב דמ״מ המנהג להדליק וכו׳ וי״ל דבד״מ קאמר שלפעמים אין נזהרין בזה מן הטעם שכת׳ שם והיינו כשיש צורך בדבר אבל כשאינם דחוקים כ״כ המנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח וכמ״ש כאן בהגהה והנה אתה הראת לדעת דכל מה שכתבנו הוא ע״פ מנהג שהזכירו רמ״א והאחרונים ז״ל אבל אנו אין כן מנהגינו אלא אנו מדליקים על פתח הבית בפנים וכמו שהיו נוהגין בזמן רבינו הטור והפוס׳ ואין לשנות והלכך יש לדקדק בכל הדינים הנזכרים בש״ס ופוסקים אם לא בדבר שנזכר בדברי הראשונים ושיהא מוסכם ביניהם שא״צ להקפיד בו האידנא כנ״ל, וכן לענ״ד יש ללמוד מד״ק של רבנו כה״ח סופר ע״ה (סי׳ תרע״א ט״ל, מ״ו, מ״ז, מ״ח, נ״א) שאף שהזכיר דעת המג״א ח״א וכדו׳ סיים שהעיקר כדעת מרן והאריז״ל וק״ל.

ואחר כל זה אמרתי אצא ואראה לאן נטתה דעתם הרחבה של רבותינו אחרוני הדור בביאור הסוגיא הנ״ל ועדיפות וצורת העדיפות וראיתי בזה עקולי ופשורי טובא עי׳ לרבנו הגר״מ

פיינשטיין ע"ה (אג"מ חאו"ח ח"ד סי' ק"ה אות ז') שדן לגבי אם פרסום הנס מעכב במצוות נ"ח והשיב בפשטות שאינו מעכב עצם חיוב ההדלקה ועל כן במקום אשר אין פרסום ודאי שלא פטור מלהדליק והביא ראיה מדין מגילה וחילוק בין זמנה לאין זמנה לענין צריכותא דמניין וחיזק הדברים ע"פ דברי השלט"ג בשם ריא"ז לעניין עומד בין גויים [הובא לעיל מהפסקי ריא"ז] והביא החילוק בין זה לבין שיטת החמד משה שהצריך ב' או ג' והיינו שיש לחלק בין עיקר זמנה שבכה"ג תקון שיקיים עיקר המצווה אף בלא שיהא פרסום הנס ואתי שפיר שעת הסכנה אלא שסיים למעשה כיוון שלדידן [ז"א כרמ"א שמדליקים בפנים] מעיקר הדין כל הלילה זמנה ויכול לברך אפי' ביחיד ודחה שם דברי המג"א הסובר שפרסום הנס לעיכובא ע"ש, אלא דחזיתי לו (שם סי' קכ"ה) שנשאל לענין מקום הדלקת נ"ח וביאר מדינא דגמ' צריך פתח הבית או החצר אלא שהרמ"א כתב שהאידנא שמדליקים בפנים אין ליחוש כ"כ במה דמדליקים בפתח הבית כיון שאין היכר כ"כ לבני רה"ר אלא שאפ"ה חזי' שעכ"פ השאיר צורת העמדה של הנר חנוכה והיינו שאף שאינו עיקר דין מ"מ המדקדקים נזהרים וממילא שפיר כתב המג"א שאם יש חלון הסמוך לרה"ר יניח בחלון וביאר הלבושי שרד משום פרסום הנס ועל כן ודאי עדיף חלון על פני להיכנס מימין מזוזה ומשמאל חנוכיה ועל כן אף בימינו כל שאפשר לעשות ביותר פרסום ודאי יש לעשות וכן אני נוהג שאני מדליק בחלון הנראה בחוץ לעוברים ושבים.

עוד חזיתי לרבנו הגר"ע הדאיה ע"ה (ח"ז חאו"ח סי' מ"ב) נשאל במי שגר בקומה גבוהה שהיא למעלה מכ' אמה מקרקעית ר"ה איך יתנהג בזה"ז? והספק א. כיוון שמעל כ' דינו כמניח על שולחנו אף שאינו בגדר סכנה, ב. בימינו אשר חיים בא"י האם חזר הדין להדליק בחוץ כדינא דגמ' וממילא בגר מעל כ' אין היתר להדליק? לעניין הדלקה בבלוק מעל כ' כתב שכל שלבני הבית ניכר סגי והחישוב הוא כלפיהם ולא כ' מעל קרקע רשות הרבים [ע"ש מה שכתב ליישב אף למחצ"ש] ואשר לזמנינו שגרים בא"י מי שי"ל אפשרות להניח בחוץ ויהא פרסום לבני רשות הרבים ודאי עדיף טפי אלא שאינו חייב שכבר נתפשט המנהג להדליק בפנים, ועי' מה שהוסיף (שם סי' מ"ו אות א') שהקשה הרב השואל בשם הגרי"ז והחזו"א שבימינו מי שאפשר להדליק בחוץ ומדליק בפנים ברכה לבטלה וע"ש מה שדחה, עוד חזיתי לו (חאו"ח ח"ח סי' י' אות ב') אשר נשאל בכפר שאין עוברים ושבים בר"ה אם להניח נרות חנוכה בתוך הבית בחלון או סמוך לפתח בחוץ כדינה אף שאין פרסומי ניסא לבני הבית בזמן שסוגרים הדלת והביא דברי השו"ע אלא שלמול הזכיר לדברי הרמ"א שבג' מקומות כתב שיש

לחלק בין זמנם לזמנינו והעיקר הוא הפרסום לבני הבית והספרדים אף פעם לא נהגו להדליק בחוץ אלא בפנים בטפח הסמוך לפתח מצד שמאל ועל כן הכריע שיניח בפנים שיהא פרסום לבני הבית.

עוד ראיתי לרבנו הגר״ש ואזנר ע״ה (שבט הלוי ח״ד סי׳ ס״ה) אדם הדר בקומה מעל כ׳ אמה היכן ידליק והשיב המנהג להניח משום פרסום הנס בחלון הבית וכן יעשה בנידון דידן כיוון שאינו כ׳ דדינא דגמ׳ שהרי בני הבית שמדליקים בשבילם נמצאים בפחות מכ׳ עוד בנוסף הרי איכא היכר קצת לרה״ר שהרי יש שכנים מכמה צדדים שיכולים להביט בנ״ח ובנוסף מש״כ הפרי מגדים שגם למעלה מכ׳ יש היכר קצת איני רואה סיבה לשנות המנהג מכר להדליק בכה״ג על פתח החלון, ועי׳ מה שהוסיף (ח״ז סי׳ פ״ד) לעניין מה דנהוג האידנא אף בא״י להדליק בחלון אפי׳ במקומות שכולהו יהודיים או שכונות של תומ״צ בלבד ואף שיש ליישב כיון שהרוב גרים בעליה ובבתים רב קומות שאי אפשר לכולהו לקיים דין פתח ויש היכר טפי בחלון ואפי׳ מעל כ׳ כמשנ״ת והדר דן אמאי אין מדליקים בפתח הבית והביא שלעניין הפרסום סמכי׳ על הדלקה בבית הכנסת ע״ש.

עוד חזיתי לגר״ב זילבר ע״ה (אז נדברו ח״ה סי׳ ט״ל) אשר השואל דן לגבי פתח מדרגות ופרוזדור לעניין הדלקת נר חנוכה והזכיר שיטת החזו״א בגדר חצר בימינו ואגב נחית לגוף הסוגיא וביאר גדר רשות הרבים דהוי כפשוטו והביא ראיה מישיבה אשר יש בה מאות בחורים ויותר מהעוברים ושבים ברחוב האם נעדיף להדליק בפנים הישיבה והרי ודאי דלא פלוג חכמים בין בית אשר יש הרבה אוכלוסין למעט אוכלוסין וידוע שהגאון מפוניבז׳ היה מדליק על פתח המדרגות אף שבפנים היה יותר עוברים ושבים, ומי שי״ל מרפסת שיוצא לרחוב כל שניכר למי שייך ההדלקה עדיף שיקרב יותר לרשות הרבים אף שירחיק מהמזוזה, וע״ש מה שהוסיף בפתח מדרגות או פרוזדור וכדו׳ של בלוק שודאי אין להדליק שם שאינו ניכר וגם אינו בגדר של חצר ע״ש [וע״ע רבבות אפרים (ח״ג סו״ס תנ״ג)].

עוד חזיתי לרבנו הנאמ״ן ע״ה (אור תורה תשמ״ח כסלו תשמ״ח גליון רל״ז סי׳ ל״ה אות א׳) אשר דן היכן יש להניח את החנוכיה ועדיפות על פתח ביתו מבחוץ ולא על פתח חצרו א. משום רוב ככל הראשונים כשיטת הרש״י, ב. החזו״א סובר שבימינו אין גדר חצר של חז״ל וממילא אף אליבא דתוס׳ לא שייך זה [וכ״כ גיסו הגר״י ברדא שליט״א (יצחק ירנן ח״א סי׳ נ״ג אות ד׳ וע״ש הע׳ 3) ולענ״ד אחהמ״ר מתרוייהו הרי עדיין אם יניח בפתח ביתו ממה נפשך לא יהא פרסום הנס לרבים וממה נפשך כיצד יקיים הפרסום הנס שהוא חלק מהידור המצווה והניחא

רש"י ושאר הראשונים אשר אפשר לבאר שכוונתם לאו דווקא באופן אשר יש פחות פרסום מ"מ לדידהו לא ביארו החילוק הנ"ל וע"ע פר"ח וד"ב] עוד הוסיף (שם אות ב') לעניין הגרים בבלוק מעל כ' אמה מניח על פתח ביתו והביא דברי הגר"ש דבליצקי שידליק בחלון ודחאו ע"ש ועי' שכ"כ ג"כ גיסו הגר"י ברדא שליט"א (שם סי' נ"ב) ודקדק בלשון הרמב"ם וכן תלמידו רבנו הגר"מ לוי ע"ה (תפילה למשה ח"ב סי' מ"ו) שדן באורך והכריע שאדם הגר בבלוק כל שהוא פחות מכ' אמה [לענ"ד עד קומה 3 תליא על עמודים או לא ז"א אם הקומה הראשונה ז"א קרקע מיושבת] ידליק בחלון או במרפסת הסמוכה לרה"ר אבל מעל כ' אמה ידליק פתח ביתו מבפנים ואם ירצה בחלון או במרפסת הסמוכה לרה"ר רשאי [ע"ש שהוסיף לעניין גר בבלוק שטוב אם אפשר שישתתפו כלל השכנים בשמן וידליקו בכניסה לבלוק] וע"ע כעין סיכום הנ"ל לרבנו מהר"א יפה שלזינגר (באר שרים מהדו"ח חאו"ח ח"א סי' מ"ה אות ב')

עוד חזיתי לרבנו מהר"י פיינהנדלר (אבני ישפה ח"ז סי' צ"א ענף ה') שנשאל אדם הגר בבלוק ויש לו ב' מקומות אשר אפשר להניח היכן עדיף בדלת המרפסת או בחלון ודלת המרפסת ניכר טפי לבני רשות הרבים והשיב ששמע כו"כ פעמים מרבו גאון אחד שאין עניין להרוויח היותר נראה לבני אדם אלא העיקר להדליק במקום שיותר נכון ע"פ חז"ל אלא שעכ"פ חילק בין פתח המרפסת לפתח שהזכירו חז"ל וממילא בנידון דידן לא דמי וסיים שיניח היכן שירצה ומ"מ סיים שיש פוס' שאינם הולכים בשיטת הגאון הנ"ל וסוברים שמניחים היכן שיש יותר פרסום הנס ואני הולך בשיטת מו"ר הגאון ע"ש [ועי' לרבנו מהר"א גרינבלט (רבבות אפרים ח"ג סי' תנ"ג אות ד') שכתב כעין סברת הי"א דבעי' פרסום טפי ע"ש].

עוד אמרתי להוסיף דברי הגר"נ קרליץ ע"ה (חוט שני חנוכה עמ' ש"ו-ש"ז) עיקר תיקון חז"ל להדליק בפתח ביתו ולא בחלון או מפרסת ואפי' אם יהא לו שם יותר פרסום הנס אין להדליק אלא בפתח הבית שזה המקום שתיקנו חז"ל להדליק ואין לעשות חשבונות היכן יש יותר פרסום הנס ואמנם אם מפתח ביתו לא יראו כלל הנרות לבני רשות הרבים כגון שאין מעבר לרבים לפני פתח הבית וכדו' יש להדליק בחלון הבית במקום שיראה לבני רה"ר וכן נהג החזו"א, המדליק נ"ח למעלה מכ' טוב להדליק בפתח הבית לחדר המדרגות המשותף לכמה דיירים במקום שידליק על השלחן ואז ירוויח מזוזה ימין חנוכיה שמאל ופתח גם לשכנים אחרים, מדליק למטה מכ' ידליק בחלון הפונה לרה"ר ולא למטה בפתח חדר המדרגות ובפתח ביתו הפונה לחדר המדרגות המשותף בליכא

חלון ידליק שם, עוד הוסיף (סוע״מ ש״ז ריש עמ׳ ש״ח) שאם י״ל חלון והפרסום הנס היותר גדול מעל י׳ טפחים עדיף על פני הפחות מי״ט ותלוי לפי העניין ועע״ש.

עוד אציגה משנתו של הגר״מ שטרנבוך שליט״א (מועדו״ז ח״ב סי׳ קמ״ג) שהאריך בביאור שיטת הרש״י ותוס׳ והשתא נחית לדון בבלוק של ימינו היכן ידליק האם דמי לעליה וידליק בחלון או דילמא התם שאני שאין מפתח מרה״ר אבל כאן שיש כניסה מרה״ר הוי כפתוח לחצר ונראה דאליבא דתוס׳ מדליק בפתח הפתוח לרה״ר ולא בחלון וכן ראיתי דנהוג בי״ם עיה״ק אלא דאליבא דרש״י העיקר הוא החצר בדווקא שניכר וממילא בנידון דידן ידליק בחלון כיוון שבפתח חצר אינו ניכר כ״כ ויש לכל שיטה על מה לסמוך ודעביד כמר עביד אלא שהדר הסתפק במדליק בחלון אם מצוותו בפתח למטה ובזמן התקנה אם יצא עכ״פ בדיעבד ועל כן למעשה כתב שהעצה להדליק בשני המקומות ויוצא מכל חשש והיינו מדליק למטה בברכה ואח״כ מדליק בביתו אצל החלון וכה״ג יוצא בלא פקפוק ובהידור רב ע״ש, עוד הוסיף (ח״ו סי׳ פ״ז) לחזור ולדון בב׳ השיטות אלא שהוסיף לדון האם כאשר מברך בפתח החצר אליבא דרש״י ודעימיה ברכה לבטלה או הפסק וסיים כיוון שמדליק מספק אין לחוש ולא נקרא ברכה לבטלה ולמעשה העלה אדם הגר בבלוק אם פתח דירתו ניכר היטב לבני רה״ר מדליק בפתח הדירה ואם לא ניכר היטב ידליק בחלון ואם יש גזוזטרה [ר״ל מרפסת] עדיף שמה וא״צ להדליק בב׳ מקומות, הרוצה להדר ולצאת לכולי עלמא ידליק בחצר ויכוון לפטור גם הדלקה בחלון ועע״ש, עוד מצאתי לו (תשובות והנהגות ח״ב סי׳ שמ״ג אות י״א) שהוסיף שאם גר מעל כ׳ אמה אין הכר לרה״ר ואפי׳ יש שכנים מולו ובכה״ג עדיף להדליק בביתו בדלק שהיכר לבני הבית ויקיים פתח מזוזה וחנוכיה, וע״ע מה שכפל בכעין זה (ח״ה סי׳ רכ״ג אות י״ב) לעניין שכונת הר נוף שהיא בשיפוע ואדם שגר מעל כ׳ יש מולו בניין וכדו׳ וכלפיהם אינו כ׳ אמה ידליק בחלון, עוד הוסיף (שם אות י״ג) פתח ביתו פונה לרחוב אלא שאין ריבוי עו״ש ומאידך חלונו פונה לרחוב המרכזי ואיכא פרסום טפי לענ״ד כיוון דעיקר התקנה פתח בית ורק הדר בעליה שאין יכול להדליק עדיף בפתח אלא שראה בארחות רבנו שהחזו״א הדליק בחלון וצ״ב היאך המנהג [ועי׳ מה שהזכרנו לעיל בשם הגר״נ קרליץ ועל פי זה צ״ב דנראה סותר למה שכתב הארחות רבנו וד״ב].

עוד ראיתי לחכם בן ציון ע״ה (אור לציון ח״ד פמ״ב ה״ג) אדם שאפשר להדליק חוץ לביתו עדיף להדליק מ״מ המדליק בתוך הבית י״ל ע״מ לסמוך וידליק בתוך הבית גבוה מעט מז׳ טפחים מעל הקרקע [וע״ש בהע׳ עמ׳ רמ״א בילדים קטנים אשר

אפשר שיכבו וכדו׳ אפשר להקל מעל י׳ טפחים], עוד הוסיף (שם ה״ד) אדם שיש לו חצר ידליק בפתח החצר הפונה לרשות הרבים ואם פתח החצר מוסתר בעצים ולא ניכר לעו״ש או חושש מגניבה וכדו׳ ידליק בחלון הבית במקום שיש פרסום לעו״ש ובמקום שביתו פתוח ישר לרה״ר יניח בפתח הבית וע״ש בהערה שדן בשיטת תוס׳ ורש״י ואם יש ליחוש משום סב״ל לאחת מהשיטות, עוד הוסיף (שם ה״ה) לעניין גר בבלוק אם גר בקומת קרקע ידליק בפתח הבית הנראה לעו״ש ואם אין פתח הנראה לעו״ש וה״ה גר בקומה גבוהה יותר ופתח הבית לא ניכר לעו״ש כל שאין חלונו גבוה מכ׳ אמה ידליק בחלון אבל גבוה מעל כ׳ אמה ידליק בפתח הבית ומ״מ ביאר (שם ה״ז) דהא דבית מעל כ׳ אמה ידליק בשלחן דווקא כאשר החלון שלו ושלהם גבוה מעל כ׳ אבל חלון ביתו אינו גבוה יותר מכ׳ אמה משלהם או להיפך מדליק [לענ״ד כמעט שאין מציאות כזו וצ״ב כוונת הקודש?].

ומכה בפטיש עי׳ לפאר דורינו הגרע״י ע״ה (חזו״ע חנוכה עמ׳ ל״ג ואילך) העתיק לשון השו״ע פחות מג׳ מצווה פחות מי׳ פסול מעל כ׳ דר בעליה יניח בחלון או במרפסת לקיים פרסום גר בקומה שהמרפסת גבוהה מקרקע רשות הרבים כ׳ יניח בפתח הדירה מבפנים ואם יש מולו בניין גבוה ויש פרסום הנס להם ידליק בחלון וע״ע לבנו הראש״ל שליט״א (ילקו״י חנוכה מהדו״ח עמ׳ קס״א ואילך) מה שהביא ריבוי מראה מקומות בסוגיא ושיטות הגרי״ש אלישיב הגרש״ז אוירבעך ועוד ע״ש.

סיכום מעשי:

1. חיוב הדלקת נר חנוכה חיוב בפני עצמו שאינו תלוי כלל ועיקר בחיוב של פרסום הנס ועיקרו חיוב על האדם עצמו מצד חיזוק המצווה והנס בשביל עצמו אלא שעכ״פ על פי רוב ככל המקרים חיוב רובץ ג״כ על הבית והוא בכלל הא דאמרי׳ נר איש וביתו, ומ״מ חיזרו חז״ל כמה שאפשר על קיום פרסום הנס.

2. חיוב פרסום הנס אינו בא על חשבון עיקר דינא דגמ׳ והוא בא רק כתוספות או הידור על גוף ועיקר תקנת מצוות הדלקת הנר ועל כן ודאי שאין חיוב פרסום הנס כגון מקום אשר אפשר להרבות הרואים את ההדלקה אלא דמאידך יבוא על חשבון עיקר דין הגמ׳ כגון מעל י׳ טפחים אליבא דמרן או פתח וכדו׳ ומ״מ יש הסוברים שבכ״ג עדיף עיקר דין הגמ׳ ואפי׳ למול פרסום הנס כגון פתח חצר על פני חלון וכדומה וכן פתח לרשות הרבים שהוא ישיבה על פני פתח החצר שבישיבה עצמה יש ריבוי של אנשים וכל כה״ג והעושה כן י״ל על מה לסמוך שפשט לשון הגמ׳ יותר נוטה לזה אלא שמלשון רבותינו האחרונים אינו כן.

3. מקרים מעשיים לימינו: אדם הגר בבית קרקע או בבית הצמוד קרקע [כגון בבלוק וכדומה] מעיקר הדין נצרך להדליק בפתח הפתוח לרה״ר ואם יש חצר הפתוחה אז בפתח החצר הפתוחה ואפי׳ שאין לו פרסום הנס כ״כ שם כגון שהוא פתוח לחניה וכדומה עדיף שם, ומ״מ אדם אשר יש לו ב׳ פתחים לביתו [כגון כניסה עיקרית וחניית מכונית, או ב׳ חצרות וכדו׳] אזלי׳ בתר עיקר הכניסה של הבית והיינו הכניסה הראשית ואף שיש פחות פרסום הנס.

4. אדם הגר בבלוק בקומה ראשונה אם מדובר בבלוק ישן שפתח דלת האדם נמצא ממש למול הכניסה לבלוק ובכה״ג כל עובר ושב אשר נמצא רואה ויש גם מציאות אשר ניכר לבני רשות הרבים אין הכי נמי שעדיף להדליק שם מאשר בחלון דאיכא בכה״ג גם סברא לומר שהתוס׳ מודה וכן נראה פשט דעת רש״י והוי כעין ממה נפשך.

5. אדם הגר בקומה ראשונה ברוב ככל סוגי הבלוקים כגון שיש הול לפני או כניסה דרך גרם מדרגות וכדו׳ שאין פתח הדלת ניכר למול רשות הנכנסים ויוצאים אין הכי נמי שעדיף שידליק בחלון ביתו ואם יש לו חלון הפונה לרה״ר ואחד פחות מי׳ ואחד מעל י׳ אלא שהפחות מי׳ פחות בפרסום הנס עדיף ידליק שם.

6. גר בקומה שניה או שלישית דינו כגר בקומה ראשונה שאין פתח הניכר לרשות הרבים שבכה״ג מדליק בחלון ועדיפות של פחות מי׳ טפחים על פני י׳ טפחים.

7. קומה שלישית ומעלה [כגון השלישית עצמה היא על עמודים דבכה״ג מעל כ׳ אמה] ידליק בפתח הסמוך לדלת אם מבחוץ גורם להפרעה לבני רה״ר או שאי אפשר להיכנס ולקיים ההלכה של מזוזה מימין חנוכיה משמאל אז עדיף שיניח בתוך הבית בכה״ג ואם חושש מחמת ילדים קטנים וכדו׳ עדיף יניח למול החלון.

8. יש להיזהר במקומות אשר מניחים על החלון שלא יניח על אדן החלון מבחוץ וכן מרפסת וכדו׳ שלא יניח על הידית של המרפסת עצמה שבכה״ג יש לדון שאינו חלק מהבית א״נ הוי כעין מעל כ׳ אמה ובכה״ג ממה נפשך יש להסתפק לגבי הברכה [ועי׳ יצחק ירנן שם בסוף התשובה ומה שעוררו בזה במשנ״ב דרשו בשם הסטייפלר והגרש״ז אוירבעך ע״ה].

9. אדם שגר בבניין קומות קומה ראשונה עד שלישית [כל זמן שאינה על עמודים שאז פחות מכ׳ אמה] לכתחי׳ עדיף על פני חלון ויש לדון בסוג המרפסת ובצורת הפתח ואם סמוך וניכר לרה״ר שבכה״ג אפשר להרוויח ממש כעין עיקר דינא דגמ׳ של פתח הפתוח וכלשון רש״י ואף שאינו קרקע יש לדון דהוי פתח של הבית למול רה״ר ועל כן ודאי שבכה״ג יהא להניח

בצד שמאל בטפח הסמוך לפתח ושאר הידורים אשר הוזכרו בשו"ע (סי' תרע"א ס"ה-ס"ז כולל) ואם אין אפשרות כזו כגון שגורם למיעוט ראיה וכדו' עדיף שיניחו במקום במרפסת אשר הוא יותר ניכר לבני רשות הרבים דהוי במכל שכן מחלון.

10. מכל הנ"ל עולה שלעניין חצר של ישיבה אשר תוך הישיבה יש פרסום טפי מבני רשות הרבים היותר נוטה מדינא דגמ' [וכן הביא עדות כמנהג פשוט הגר"ב זילבר ע"ה] הוא להדליק בפתח הפתוח לרה"ר דאז ממה נפשך יש נראות גם לבני החצר וגם לעו"ש [עוד בנוסף לענ"ד דבכה"ג כגון ישיבה וכדו' הוי כעין חצר המשותפת שבכה"ג אחד מדליק לכולהו כמו שהובא בטור סי' תרע"ז בשם רב שר שלום וכן הוא בריטב"א ועוד דממה נפשך עדיף יהא להדליק כלפי חוץ וק"ל] והמדליק בפתח החצר עצמו י"ל על מה לסמוך.

הגאון רבי און אברהם הכהן סקלי שליט"א
מח"ס 'האותיות שאלוני'

כיצד ניתן לקיים מצוות 'מהדרין מן המהדרין' ביום הראשון של חנוכה

לידידי וחביבי, הרה"ג **גמליאל הכהן רבינוביץ** נר"ו, מייסד וראש מכון 'גם אני אודך', ומזכה הרבים לאלפים ולרבבות בספריו החשובים – שלמא דמר יסגא!

לקראת ימי החנוכה הקדושים הממשמשים ובאים, ולכבוד ההוצאה לאור של הקובץ החשוב בענייני חנוכה, אמרתי לשתף את כת"ר בתשובה חביבה אחת מענייני דיומא שמצאתי זה מכבר באמתחתי, אשר כתבתיה לפני כמה שנים, וטרם התפרסמה, ולא מצויין אצלי מיהו אשר שאלני אותה.

וז"ל השאלה:

כיצד ניתן לקיים מצוות "מהדרין מן המהדרין" ביום ראשון של חנוכה?

תשובה: אמרינן בגמרא שבת (כא:): "ת"ר: מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין - נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין וכו' - ב"ה אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך".

וכתבו שם תוספות, וז"ל: "נראה לר"י, דב"ש וב"ה לא קיימי אלא אנר איש וביתו, שכן יש יותר הידור, דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר, שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים, אבל אם עושה נר לכל אחד, אפילו יוסיף מכאן ואילך - ליכא היכרא, שיסברו שכך יש בני אדם בבית".

והנה, לא משמע שהמהדרין מן המהדרין חולקים בעיקר הדין על המהדרין, כלומר, שגם הם מודים שאם מישהו רוצה להיות רק 'מהדר' ידליק לכל אחד מבני הבית נר אחד. וגם להפך - המהדרין מודים להם בהידור דהידור שהוא כדבריהם. רצוני לומר - דלשתי דרגות ההידור, קיימת להלכה גם הדרגא השניה, ואינה מחלוקת קיצונית אשר כל צד פוסל את דעת הצד השני.

וא"כ, לכאורה יש קצת לדקדק, דאכתי אף העובר בשוק, לדוגמא ביום הרביעי, ורואה באחד הבתים ד' נרות, כיצד ידע אם הדליקו ד' נרות משום שהם מהדרין מן המהדרין, או שמא הדליקו ד' נרות משום שיש בביתם ד' בני בית, והם מן המהדרין בלבד?

ומצאתי לפר"ח בסי' תרעא, שביאר את כוונת התוספות, וז"ל: "משום דאיכא היכרא - שרואין בלילה הראשון אחד, ובכל לילה הולכין ומוסיפין, דליכא למימר שכל כך בני אדם שיש בבית הדליקו, דלא מיתרמי מילתא דבלילה ראשונה לא נמצא אלא איש אחד בבית, ובכל לילה ניתוסף איש אחד. משא"כ כשבלילה הראשונה עושין נר לכל אחד ואחד, שאז כשרואין בלילה השנייה רבוי נרות, אומרים - לפי שיש כך בני אדם בבית, הדליקו כל כך. השתא כיון דנפישי, לא מיכווני לראות אם הוכפלו הנרות בכל לילה כנגד הנרות שהדליקו בלילה ראשונה".

וביאור דבריו - דמה שניכר הנס ע"י המהדרין מן המהדרין, הוא דוקא בהשוואה של כל יום לקודמו, כלומר, מדובר שבני רה"ר הם כאלה שעוברים באופן קבוע בכל יום ליד הבית, וכאשר רואים שביום הראשון הודלק נר אחד, ולמחרתו הודלקו שנים – בזה ניכר להם התגברות הנס.

ולפ"ז, בנידון דידן, עצם זה שמדליק ביום הראשון נר אחד בלבד, ולמחרתו ידליק ב' נרות – הרי גם ביום הראשון גופיה הוא נחשב בין אלו המהדרין מן המהדרין, כיוון שגורם בהדלקת היום הראשון להיכר של התגברות הנס למחרת.

וכל זה לשיטת התוספות ולמנהג בני ספרד.

ולשיטת הרמב"ם ומנהג בני אשכנז, שמוסיפים והולכים בכל יום גם כנגד בני הבית, הנה כבר כתב הפר"ח שם, וז"ל: "ואפשר, דבהני תרי פירושי פליגי הנהו תרי אמוראי - דחד אמר דטעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין, וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאין, וזהו כשיטת ר"י ז"ל, ולהכי בעינן היכר לידע ולהודיע כמה נכנסו וכמה יצאו. ואידך אמורא סבירא ליה כדעת הרמב"ם, ולהכי איצטריך לטעמא אחרינא, דטעמא דב"ש כנגד פרי החג, וטעמא דב"ה דמעלין בקודש ולא מורידין".

וכעי"ז מצאתי בביאור הגר"א, בביאור שיטת הרמב"ם, וז"ל: "נראה שכן הוא דעת הרי"ף מדהביא מימרא דרבב"ח אר"י שני זקנים כו' כנגד פרי החג כו' דמעלין בקודש ואין כו' דלהאי טעמא לא חיישינן להיכרא דימים הנכנסין או היוצאים שכתב התוספות שם. וכ"מ בגמרא שם חד אמר כו' וחד אמר טעמא כו' דנ"מ בכה"ג כנ"ל ומסקנא דב' זקנים כמ"ד דמעלין בקודש כו'". עכ"ל.

וביאור דבריהם - דלדעת הרמב"ם, אין ההידור בהיכר של הנס לרואים, היינו שיהא ניכר להם התגברות הנס, אלא הוא הידור עצמי במצוה, ויתכן שהוא גם משום היכר השתנות הנס, דהרי אף לדידהו משתנה מספר הנרות מיום ליום, וע"כ דהוא גם כדי לעשות היכר כלשהו בהשתנות הנס, דאל"ה מאי טעמייהו, אלא דצ"ל שרק לא

קפדינן על היכר בני רה״ר, אלא הוא היכר כלפי בני הבית. או שמא שינוי מספר הנרות הוא משום חביבות המצוה, ר״ל, לעשות חידוש ושינוי מיום ליום.

ועכ״פ נפק לן, דלרמב״ם - בודאי ששינוי מספר הנרות אינו משום היכר בני רה״ר. וא״כ, אף לדידיה, עצם מה שמוסיף ומשנה מספר הנרות מיום ליום - הוא גופיה ההידור דהידור, ולא קפדינן כלל במה חושבים בני רה״ר, וע״כ המדליק ביום הראשון נר אחד, ולמחרת מוסיף, אף הוא בגדר מהדרין מן המהדרין. כנלענ״ד.

הגאון רבי משה שמואל דיין שליט"א
מח"ס חמדת משה

בענין אדם שהעמיד שליח להדלקת נ"ח אם רשאי לאכול וללמוד ולעשות מלאכה קודם שהשליח ידליק במקומו

בס"ד. יום ראשון י"ז כסלו. 'ארחותיך למדני' לפ"ק.

לכבוד ידידי הדגול הרב הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א. מח"ס גם אני אודך ושאר ספרים.

שלום וברכה. באתי בזה על דבר שאלתו בדין אדם שהעמיד שליח שידליק נרות חנוכה במקומו, אם מותר לו לעסוק קודם ההדלקה בלימוד או במלאכה ואכילה. וכן יש לדון אם השליח עצמו מותר בלימוד או באכילה או במלאכה קודם ההדלקה, כיון שהמצוה אינה מוטלת עליו. ואכתוב בקצירת האומר, ויאמר לקוצרים ה' עמכם.

אשה שיוצאת בהדלקת בעלה אם מותר לה לאכול לפני ההדלקה

א) הגאון מהרש"ל בתשובה (ר"ס פה) כתב שאסור לאכול קודם הדלקת נרות חנוכה. וכ"כ המג"א (סי' תערב סק"ה). וכ"כ בס' יוסף אומץ (יוזפא סי' תתרסו). וכ"כ הא"ר (שם) והפר"ח (שם). וכתב הגאון בית חדש (שם ד"ה פסק), דאפילו ללמוד אסור משעה שהגיע זמן הדלקת הנרות, שמא יטרד בלימודו וישכח מלהדליק, וכמש"כ בש"ע (סי' תלא) בדין בדיקת חמץ. ואפילו אם התחיל ללמוד, פוסק ומדליק הנרות. ואפשר שאפילו לדעת רבינו יונה שמיקל בדין בדיקת חמץ, שאם התחיל לאכול א"צ להפסיק, מ"מ בנר חנוכה גם הוא יודה שיפסיק, כיון דלחד לישנא אם יעבור הזמן שתכלה רגל מן השוק, שוב אינו מדליק, וא"כ הו"ל מצוה עוברת, ולכן פשוט שצריך להפסיק. עכת"ד. וכ"כ המשנ"ב (שם סק"י), שאפילו ללמוד אסור משעה שהגיע זמנה, וכל שכן אכילה ושאר דברים, ואפילו אם התחיל פוסק. ובשער הציון (שם ס"ק יד) כתב דבאמת יש להחמיר בזה אפילו חצי שעה קודם. ע"ש. וכן פסק הגרי"ח בבא"ח (פרשת וישב אות ז), דמזמן צאת הכוכבים אסור לאכול או ללמוד עד שידליק נרות חנוכה. ע"ש. והנה יש לדון אם רק המדליק בעצמו צריך להקפיד באלו הדברים, או שגם בני ביתו היוצאים בהדלקתו, צריכים להזהר להמנע מאכילה ומלימוד ומעשיית מלאכה, בחצי שעה שלפני זמן הדלקת נ"ח. ולכאורה נראה, דכיון שכל הטעם הוא שמא יטרד בלימודו או

באכילתו וישכח להדליק, א״כ רק בעל הבית בעצמו צריך להקפיד בזה, אבל שאר בני הבית אינם צריכים להקפיד בדבר, שהרי אינם מדליקים בעצמם. וכ״כ כיוצא בזה בס׳ נחלת צבי (יו״ד סי׳ רסב), דאע״פ שנראה לכאורה שאבי הבן ביום המילה אסור לו לאכול סעודת קבע קודם שיקיים מצות המילה, כמו קודם נטילת לולב, ואם התחיל מפסיק, מ״מ אם אין האב מוהל בעצמו, אלא עשה שליח למול את בנו, מותר לו לאכול ולעשות מלאכה. ע״ש. וע״ע בס׳ מאמר מרדכי (סי׳ תסא סק״א) ובתשו׳ מהר״ם שיק (או״ח סי׳ רפז ד״ה ולזה) ובס׳ יד שאול (יו״ד סי׳ רסה סעיף יא) ובתשו׳ בית נפתלי (סי׳ כו) ובתשו׳ פרי השדה (ח״ג סי׳ עה) ובתשו׳ ישכיל עבדי (ח״ח או״ח סי׳ כ אות ס) ובתשו׳ בצל החכמה (ח״ד סי׳ ס אות כ). וא״כ ה״נ כיון שמצות ההדלקה מוטלת על בעל הבית, אין איסור לאשתו ולבני ביתו לאכול או ללמוד לפני ההדלקה, שהרי מן הדין אינם צריכים להיות נוכחים בשעת ההדלקה כלל, וכמש״כ המג״א (סי׳ תרעו סק״ב). ע״ש. וע״ע לו (סי׳ תערב סק״ה וסק״ו), ובמשנ״ב (שם סק״י וס״ק יא) ובשער הציון (שם ס״ק יז). וא״כ ודאי שאינם מוזהרים שלא לאכול או ללמוד לפני הדלקת בעה״ב. וכן פסק מרן רבנו הגדול זיע״א בס׳ חזון עובדיה (חנוכה עמ׳ סח), שאם האיש מתאחר לבוא להדליק נרות חנוכה שעה או יותר מזמן ההדלקה, נראה שאין לאסור לאשה ולבני הבית לאכול סעודת קבע קודם ההדלקה, שעיקר המצוה מוטלת על האיש בעל הבית. ונסתייע מדברי הנחלת צבי הנ״ל, ושכן פסק בתשו׳ בצל החכמה (ח״ד סי׳ נח), אלא שכתב שכבר נהגו הנשים שלא לאכול סעודת קבע עד לאחר הדלקת נ״ח. ולכן אתרא דנהוג נהוג, אבל במקום שאין מנהג ידוע, יש להקל. ע״ש. ולפי״ז נראה, שאפילו בשעת ההדלקה ממש, אין להם איסור לאכול, כיון שאינם מדליקים בעצמם. ואמנם בס׳ הליכות שלמה (חנוכה פט״ז ס״ג) כתב בשם הגרש״ז אויערבאך, שאסור לה לאכול סמוך להדלקה, אע״פ שאינה מדליקה בעצמה. וכ״כ בס׳ חוט שני (חנוכה עמ׳ שיח) בשם הגר״נ קרליץ שליט״א, דאע״פ שאין האשה מדליקה אלא בעלה, מ״מ אין לה לאכול קודם הדלקת בעלה, כיון שהיא נמצאת במקום ההדלקה. ע״ש. אולם יש להעיר עליהם מדברי הנחלת צבי הנ״ל. וכ״כ בס׳ פסקי שמועות (חנוכה עמ׳ צח) בשם הגרי״ש אלישיב, דכיון שאינה מדליקה בעצמה, אלא סומכת על הדלקת בעלה, מותר לה לאכול קודם ההדלקה. וכן דעת הגר״ש וואזנר בקובץ מבית לוי (ח״י עמוד כב). וכ״כ בס׳ תורת המועדים (שם סק״ט) בשם מו״ר הגר״ח קניבסקי זצ״ל. ע״ש. וא״כ נראה, דה״נ אם העמיד שליח שידליק במקומו, אין עליו איסור לאכול או ללמוד או לעשות מלאכה קודם שידליק השליח,

דכיון שמסר מצותו לשליח, אין לחוש שמא יטרד, דבדרבנן אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו, וכמבואר בתשו' יביע אומר (ח"ט או"ח סי' עא). ע"ש. וכ"כ בס' תורת המועדים (סי' תרעב סק"ט) בשם מו"ר הגר"ח קניבסקי זצ"ל, שמותר למשלח לאכול, כיון שמסר חיובו לשליח. ע"ש.

אם מותר לשליח לאכול או ללמוד או לעשות מלאכה לפני שידליק את הנרות של בעל הבית

ב) אמנם יש לדון אם השליח עצמו אסור לו לאכול או ללמוד ולעשות מלאכה קודם ההדלקה, או כיון שאין המצוה מוטלת עליו, אלא על בעל הבית, אין עליו איסור. וראיתי בנחלת צבי (שם) שכתב דאפשר שהמוהלים אסורים לאכול עד שימולו, ואם המילה שלא בזמנה, יש לומר שמותר. ויש לעיין בזה. ע"כ. ולפי"ז כ"ש בנ"ד, שאסור לשליח לאכול או ללמוד עד שידליק, שהרי לכתחילה צריך להדליק בחצי שעה הראשונה, וכמש"כ מרן בש"ע (סי' תרעב ס"ב), ולדעת הרמב"ם (פ"ד מחנוכה ה"ה) הוי לעיכובא, שאם לא הדליק בחצי שעה הראשונה, שוב אינו מדליק. ע"ש. ואמנם יש מקום בראש לומר, דהשליח אינו מוזהר בזה, כי ליכא למיחש שמא ישכח, כיון שיש עליו אחריות טפי לעשות שליחותו. אולם יש לדחות, שהרי דברים קל וחומר, כי אם באדם עצמו שאם לא יעשה המצוה, יפסיד את המצוה, חששו שמא יטרד וישכח, כ"ש השליח שאינו מחויב במצוה זו, אלא עושה אותה בשביל חבירו, שיש לחוש שמא ישכח. אולם באמת יש להעיר על דברי הנחלת צבי הנ"ל, שהרי מעשים שבכל יום שאדם תוקע בשופר לעצמו, ואח"כ אוכל סעודה, והולך ותוקע לחולה או לנשים וכיוצא בזה, וכן במקרא מגילה, אחר שאדם יצא י"ח בעצמו, אוכל סעודתו מיד, אע"פ שצריך אח"כ ללכת לקרוא מגילה לאחרים. ומוכח שאם קיבל על עצמו להוציא חבירו י"ח מצוה, מ"מ רשאי לאכול לפני שיוציא אותו י"ח, ואפילו במצות תקיעת שופר דאורייתא. וכן העיר בתשו' בצל החכמה (ח"ד סי' נח אות ב) על דברי הנחלת צבי. וכתב לחלק קצת דבהני הוי סעודת מצוה, ואפילו סעודת ליל פורים הוי קצת מצוה, וכמבואר ברמ"א (סי' תרצה ס"א). ומשא"כ באכילת רשות. ע"כ.

יש חילוק בין מצוה שמוטלת כולה על השליח, למצוה שגם המשלח משתתף בקיום המצוה

ג) אולם לפע"ד נראה בישוב דברי הנחלת צבי, שיש לחלק בין מצוה שמוטלת כולה על השליח, ומשעה שקיבלה לעשותה אינו צריך למשלח כלל, לבין מצוה שאע"פ שהשליח קיבל להוציא אחרים י"ח, מ"מ הוא צריך לאחרים כדי לקיים את המצוה. ומעתה יש לומר, שדוקא לענין תקיעת שופר וקריאת המגילה וכיוצא בזה, אין עליו איסור אכילה וכיוצא בזה, כיון שאע"פ

שהוא מוציא אותם י״ח, מ״מ אין האחריות למצוה מוטלת רק עליו, אלא גם עליהם, שהרי הם צריכים לשמוע ממנו את התקיעות או את הקריאה, וכיון שהם אסורים באכילה עד שיקיימו את המצוה, לא אסרו גם למי שמוציא אותם י״ח לאכול לפני שמוציא אותם, כיון שהם יזכירו לו להוציא אותם י״ח. ומשא״כ במצות שהאחריות מוטלת רק על השליח, כגון מצות מילה ובדיקת חמץ וכיוצא בזה, שפיר יש לאסור על השליח לאכול לפני המצוה, כי הרי אם הוא יטרד וישכח מלעשות את המצוה, אין מי שיזכיר לו לעשות את המצוה. [ואע״פ שבדרך כלל גם האב משתתף במילת בנו, מ״מ אינו לעיכובא, ולכן כיון שעיקר המצוה מוטלת רק על המוהל, אסור לו לאכול לפני המילה]. ולפי״ז נראה, דה״נ בנר חנוכה, אסור לשליח לאכול עד שידליק, שהרי המצוה כעת מוטלת רק עליו. ואמנם ראיתי בתשו׳ בצל החכמה (ח״ד סי׳ ס) שכתב דלא מצינו בשום מקום שיהא זה אסור לאכול בשביל קיום מצותו של אחר, אע״פ שמעשה המצוה נעשה על ידו, אדרבה בכל המקומות שמצינו בש״ס ובש״ע איסור אכילה קודם קיום מצוה, מיירי במצוה דרמיא עליה, והביא הרבה מקומות שמצינו כן. והטעם לזה משום דדוקא במצוה דרמיא עליה חיישינן שימשך ע״י אכילה, ויעבור הזמן ויתבטל מקיום המצוה. אבל במצוה דלא רמיא עליה, והוא אינו בא לעשות המצוה אלא בשליחות חבירו ובמקומו, כגון למול בן חבירו, א״כ אף אם מחמת האכילה ימשך השליח ולא יוכל לעשות שליחותו, מ״מ אכתי לא תתבטל המצוה, דאכתי אפשר שתתקיים ע״י אחרים, ולכן י״ל שלא חששו לאסור האכילה קודם קיום המצוה. ואמנם פעמים שאם ימשך השליח ע״י אכילתו, תתבטל המצוה, כגון שאין מוהל אחר לפנינו שיוכל למול את הבן היום, מ״מ יש לומר דלא פלוג רבנן, וכיון שברוב הפעמים אפשר לקיים ע״י אחרים, לא גזרו. ועוד י״ל דבמצוה שאינה מוטלת עליו, אלא בא להוציא אחרים י״ח, יותר ממה שיש לחוש שימשך אחר אכילתו ותתבטל המצוה, יש לחוש שאם נטריח על השליח שלא יהא רשאי לאכול עד שיעשה המצוה, ימנע מלקבל על עצמו אותו עינוי וצער, ולא ירצה להיות שליח להוציא אחרים י״ח מצוה המוטלת עליהם ולא עליו. והביא לזה ראיות. ע״ש. אולם לפע״ד נראה, שבדרך כלל אדם שמבקש מחבירו להדליק במקומו או לעשות מצוה אחרת בשליחותו, היינו משום שאינו יכול או שקשה לו לעשות בעצמו, וא״כ אם השליח לא יעשה המצוה, יש לחוש שהמצוה תתבטל. ואע״פ שהמשלח יכול לבקש מאדם אחר שיעשה לו המצוה, מ״מ יש לחוש שהשליח יטרד וישכח מלהודיע למשלח שאינו יכול לקיים המצוה, ונמצא שהמצוה תתבטל. ואין לחוש

שאם נטריח על השליח שלא יהא רשאי לאכול, ימנע מלעשות שליח עבור חבירו, כיון שבדרך כלל אדם מבקש משכנו או מחבירו הקרוב אליו שיעשה המצוה במקומו, וא"כ אין זה טירחא גדולה אם ימתין מלאכול או ללמוד ולעשות מלאכה עד שילך וידליק בבית חבירו, ומשו"ה אין לחוש שימנע מלעשות שליח עבור חבירו, ולכן שפיר יש לאסור עליו לאכול עד שידליק בבית חבירו. וכ"כ בס' תורת המועדים (סי' תרעב סק"ט) בשם מו"ר הגר"ח קניבסקי זצ"ל, דכיון שהשליח חייב להדליק בשביל חבירו מדין ערבות, אסור לו לאכול קודם שידליק. ע"ש.

ד) המורם מכל האמור שאדם שעשה את חבירו שליח להדלקת נ"ח, אין עליו איסור לאכול או ללמוד או לעשות מלאכה עד שהשליח ידליק, כיון שמסר מצותו לשליח. וכן האשה ושאר בני הבית, אינם אסורים מלאכול עד שבעל הבית ידליק, כיון שאין המצוה מוטלת עליהם. ובמקומות שנהגו שהאשה לא תאכל לפני ההדלקה, יש להניחם במנהגם. ובמקום צורך יש להקל. אבל השליח אסור לו לאכול עד שידליק את הנרות של בעל הבית, כיון שיש לחוש שיטרד וישכח להדליק את הנרות עבור בעה"ב. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

הגאון רבי סלמאן שלמה דורי שליט"א
מח"ס שו"ת אשר לשלמה ועו"ס

בגדר מהדרין מן המהדרין בנר חנוכה

לכבוד הגאון הגדול מעוז ומגדול רב כהנא הרה"צ רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א לאחדהש"ט

הנה יש לחקור ביסוד דין מהדרין מן המהדרין שהתחדש בחנוכה דדין המהדרין הובא בעיקר הדין, ובמקור דין מהדרין והאם יותר מהודר לצאת יד"ח בברכות וכיוצ"ב או לברך כ"א ואחד בפנ"ע, והו"ה לשאר מצוות.

וזה החלי:

בגמ' בשבת (כא:) איתא, תנו רבנן: מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין, נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים: יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך; ובית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך. אמר עולא: פליגי בה תרי אמוראי במערבא, רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא, חד אמר: טעמא דבית שמאי, כנגד ימים הנכנסין, וטעמא דבית הלל, כנגד ימים היוצאין. וחד אמר: טעמא דבית שמאי, כנגד פרי החג, וטעמא דבית הלל, דמעלין בקדש ואין מורידין. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: שני זקנים היו בצידן, אחד עשה כבית שמאי ואחד עשה כדברי בית הלל, זה נותן טעם לדבריו, כנגד פרי החג, וזה נותן טעם לדבריו, דמעלין בקדש ואין מורידין. ע"כ.

וא"כ בגדר דין חנוכה הו"ל כמה מדרגות: א', מצוה הבסיסית היא נר חנוכה איש וביתו. ב', מהדרין: נר אחד לכל אחד מב"ב. ג', המהדרין מן המהדרין: נח' ב"ש וב"ה האם פוחת והולך או מוסיף והולך.

אך הנה בדין המהדרין צריך לברר, האם שייך במהדר מן המהדר ג"כ את ענין הידור הראשון של נר איש וביתו, שידליק כ"א מב"ב.

ועיין בתוס' (שם, ד"ה והמהדרין מן המהדרין) כתב וז"ל, נראה לר"י דב"ש וב"ה לא קיימי אלא אנר איש וביתו, שכן יש יותר הידור דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר, שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים, אבל אם עושה נר לכל אחד, אפי' יוסיף מכאן ואילך ליכא היכרא, שיסברו שכך יש בני אדם בבית. ע"כ.

וא"כ לשיטתו, א"ש למהדר מן המהדר להיות ג"כ בכלל המהדרין הראשון. דאם יוסיף, יחשבו הרואים

שישנם עוד מב"ב ולא יחשבו שהוא חלק מן המהדרין מן המהדרין.

והנה הרמב"ם (פ"ד מהל' חנוכה ה"א) כתב וז"ל, כמה נרות הוא מדליק בחנוכה, מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד, והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים, והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד ואחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד. ועו"כ (שם ה"ב), כיצד הרי שהיו אנשי הבית עשרה, בלילה הראשון מדליק עשרה נרות ובליל שני עשרים ובליל שלישי שלשים עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונים נרות. ועו"כ (שם ה"ג), מנהג פשוט בכל ערינו בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון ומוסיפין והולכין נר בכל לילה ולילה עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונה נרות בין שהיו אנשי הבית מרובים בין שהיה אדם אחד.

והנה בב"י (אור"ח סי' תרע"א ס"ב) כתב, אף דברי הרמב"ם (ה"ב הנ"ל) שמשמע דהמהדרין מן המהדרין עושים הם ג"כ את ההידור הראשון, שהוא להדליק נר לכ"א מב"ב, ולכן אם היו ב"ב עשרה ביום הראשון מדליק עשרה, וביום השני מדליק עשרים, ובשלישי שלושים, וכן הלאה, ומ"מ ע"פ תוס' הנ"ל העולם נוהג, ולכן המהדרין מן המהדרין מדליקין רק נר אחד ביום הראשון וכן הלאה, עד שביום השמיני מדליק רק שמונה נרות ל"ש כמה ב"ב ישנם.

והנה יובן זה ג"כ מסברא, דהנה אם מדליק עתה עשרים נרות מנין לרואה לידע איזה יום אנחנו, האם יום ראשון וישנם עשרים ב"ב, או יום רביעי וישנם חמישה ב"ב, וכו', והא למדנו דהעיקר הוא בשביל הפירסומי ניסא, וכ"א מהעוברים ושבים צריך לידע כמה ימים אנחנו בחנוכה.

וכ"פ השו"ע (הכא) וז"ל, כמה נרות מדליק, בלילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה, עד שבליל האחרון יהיו שמונה, ואפי' אם רבים ב"ב לא ידליקו יותר, ע"כ. והוא כדעת תוס', וכנ"ל.

והנה הרמ"א (שם) כתב, וי"א דכל אחד מב"ב ידליק וכן המנהג פשוט. וציינו במסוגר דמקורו מהרמב"ם. ומ"מ הוסיף, ויזהרו ליתן כ"א ואחד נרותיו במקום מיוחד כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין, ע"כ.

ובט"ז (שם, סק"ב) כתב, דבכאן יש חידוש במנהג, שהספרדים נוהגין כתוס' כמ"ש ב"י, והאשכנזים כהרמב"ם, וזה לא מצינו בשאר מקומות.

וע"ע בגר"א (ס"ק ד') כתב, דהנה לכאורה ביסוד מחלוקת תוס'

והרמב״ם, דנח׳ ביסוד הטעם של סברת ב״ה, האם הוא מדין מעלין בקודש ומוסיף והולך, או מדין הימים הנכנסים, ולכאורה לסברת הרמב״ם הוא מדין מעלין בקודש ומוסיף והולך, ולכן א״ש בזה דין היכרא כלל ולא אכפ״ל מן הרואה, דהרואה העיקר שיראה שהדליקו ויזכור הניסים בלא שייכות לימים. והנה תוס׳ ס״ל דהוא מדין הימים הנכנסים ולכן יש ענין שיראה את מספר הימים. ולכאורה מסברא נראה לומר, דעפ״ד הגמ׳ נראה, דהוא כסברת תוס׳ להדר לעשות כמוסיף והולך, כדי שיראו את מנין הימים, וצ״ב בדברי הרמב״ם.

אך הנה בעיקר צ״ב, דהנה ע״פ דברי הרמ״א שהביא מהמהר״א מפראג בדרכמ״ש, וכ״פ למעשה ברמ״א וכנ״ל, דיהדרו ליתן כ״א ואחד נרותיו במקום מיוחד, כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין.

ולכאורה ע״פ זה, אמאי לדעת השו״ע דבדר״כ סובר כהרמב״ם ודלא כתוס׳, שיחוש לדעת הרמב״ם שצריך שכל ב״ב ידליקו, ובשביל סברת תוס׳ שצריך להיות ניכר ידליקו כ״א במקום אחד, ובכך יוצא יד״ח כו״ע.

ואומנם עיין בבית הלוי (הכא) שעמד בזה, והוסיף, דלכאורה אף הרמ״א לא פסק כהרמב״ם, דהנה מלשון הרמב״ם משמע שהבע״ב הוא המדליק בעבור כולם את כל הנרות בעבורם. ואילו הרמ״א ס״ל, שכ״א מב״ב ידליק לעצמו, וזה דלא כהרמב״ם, אלא כסברת עצמו. דלכאורה הרמב״ם ס״ל דהמצוה בהדלקת הנרות ע״פ מספר ב״ב שייכת לבע״ב לבדו, ולא לב״ב.

וע״ע במשנ״ב (הכא ס״ק ט׳) שכתב, דהדין שכ״א מדליק הוא לבד מאשתו, דהא אשתו כגופו ויוצאת יד״ח בהדלקת בעלה. והנה גבי בנותיו הבתולות, עיין בשו״ת עולת שמואל (סי׳ ק״ה, והביאו המשנ״ב סי׳ תרע״ה סק״ט) שאינן מדליקות מדין מהדרין מן המהדרין ואף שגם הם היו באותו הנס מ״מ היו טפילות לאנשים בנס, ולכן אין הם צריכות להדליק כמהדרין מן המהדרין. ובחת״ס (שבת כא:, ד״ה והמהדרין) כתב, שכיון שעיקר תקנת נר חנוכה הוא להדליק לעת ערב בחוץ, ולהדליק בין האנשים, אי״ז מכבודה של האשה לעשות כן ואף שעכשיו מדליקים מבפנים, מ״מ מנהג ראשון לא זז.

אך הנה דברי המשנ״ב צ״ב, דהא מהרמב״ם דעל פיו פסק הרמ״א משמע, שמדליק בע״ב כנגד כל ב״ב בלא חילוק בין קטנים לגדולים ובין בנות לבנים, וממילא ל״ש ביה כל הנ״ל וצריך בע״ב להדליק ג״כ עליהם. ואמאי יש לחלק בין האשה לבין שאר ב״ב, והלא בע״ב אמור להדליק כנגד כל ב״ב.

וע״ע במשנ״ב (לקמן סי׳ תרע״ה ס״ק ט׳) שכתב, דאם רוצות להדליק, מברכות, דהוי כשאר מצוות עשה

שהזמן גרמא דיכולות לברך (והוא רק לסברת דידם, אך אנן בני ספרד הפוסקים כדעת השו"ע אין לאשה לברך על מצות עשה שהזמן גרמא כלל, ועוד חזון למועד ואכמ"ל).

ביסוד הידור מצוה

והנה נראה לבאר ביסוד דין זה, שהוא דין הידור ולא דין עיקר המצוה, ע"פ הא דבשבת (קלג:) איתא, תנו רבנן: המל, כל זמן שהוא עוסק במילה, חוזר בין על הציצין המעכבין את המילה בין על הציצין שאין מעכבין את המילה. פירש, על ציצין המעכבין את המילה חוזר, על ציצין שאין מעכבין את המילה אינו חוזר, ע"כ. וכ"פ בשו"ע (או"ח סי' של"א ס"ב), כל זמן שלא סילק ידו מן המילה חוזר אפילו על ציצין שאינם מעכבין; סילק ידו, אינו חוזר אלא על ציצין המעכבין. ואלו הם המעכבין, בשר החופה, אפי' רוב גובה של עטרה במקום א'. ע"כ. ועי"ש ואכמ"ל.

וביאור הענין הוא דגבי מילה הנעשית בשבת ונשארו ציצין שאינן מעכבין את המילה, יש הידור מצוה דאורייתא להוציא אף שיצא יד"ח מילה והתינוק חשיב מהול, והנה כ"ז מיירי כאשר עדיין עסוקים בברית מילה, אך אחר שפירש המוהל א"ש ואסור לעשות הידור זה ולהסיר הציצין בשבת, דסו"ס הוא דין הידור מצוה ולא עיקר המצוה, והידור זה אינו דוחה את השבת.

והנה שם נח' רש"י ותוס', האם דין זה שאם פירש שוב אי"ז מצוה ולכן לא דוחה את השבת, הוא דין גבי שבת, וביום חול כאשר חוזר ומתקן הציצין, הרי שהוא מקיים עדיין את ההידור מצוה, או דילמא, כיון שכבר פרש סיים את מצות המילה, ואז אף שעתה מתקן זה עדיין המצוה עצמה סוימה, וא"ש להדר במצוה שכבר נגמרה.

והנה ע"ש שרש"י והטור ס"ל דהוא דין לשבת, אבל בחול אחר שפרש מהברית שוב כאשר מסיר את הציצין שאין מעכבין, הרי הוא עושה דין הידור במצוה. ואילו הרמב"ם ס"ל, דדין זה נאמר גם גבי שבת וגם גבי יום חול, דהרי שמסיר הציצין הרי שאין הוא מקיים מצות הידור מצוה, דהמצוה כבר הסתיימה כבר, ועתה אין משתייכת הסרת הציצין, למצות הברית שהייתה.

ולפי"ז יבואר, דלדעת הרמב"ם ברגע שיצאת יד"ח שוב אי"ש להדר במצוה, דההידור צריך להגיע עם קיום המצוה ולא אח"כ.

יסוד הידור בחנוכה

ולכן, ביסוד מצות נר חנוכה הוא על הבית, ולכן אחר שכבר קיים את מצות חנוכה בהדלקת הנר הראשון או בהידור של מוסיף והולך, שוב אי"ש ב"ב להדליק ג"כ, ולכן לדעת הרמב"ם שרוצה להוסיף בע"ב עצמו צריך להדליק כנגד כל ב"ב בב"א ואז לא יוצא יד"ח קודם עשיית דין ההידור.

ומה שבכלל התחדש הכא שהיה צריך לכתוב דין מהדרין מן המהדרין, דהנה מהדרין מדליק נר אחד לכ״א ואילו במהדרין מן המהדרין מדליק לכ״א לפי מספר הימים והוא יותר משליש, דלזה צריך דין מיוחד ולא רק הידור שהוא עד שליש.

וא״כ מש״כ הרמ״א שכ״א ידליק במקום אחר, הוא דוקא כנגד דין תוס׳ שס״ל שהכל הוא מעיקר דין ההיכרא, אך להרמב״ם אחר שבע״ב הדליק, שוב הבית נפטר מדין חנוכה, ומה שעכשיו מדליקין ב״ב, הרי שהם עושים הידור מצוה אחר קיום המצוה, דלהרמב״ם אי״ז שייך לקיום המצוה, ונמצא א״כ דהרמ״א ס״ל דוקא כתוס׳ ודלא כהרמב״ם כלל, והציון שציינו ברמ״א להרמב״ם מוטעה הוא.

וזהו מש״כ הרמ״א שכ״א מב״ב ידליק בפנ״ע, דצ״ל דבפנ״ע הוא שכ״א מב״ב יכוין בדעתו שלא לצאת יד״ח ע״י בע״ב, אלא ע״י הדלקת עצמו, דאל״כ מה שייך מה שהדליק, הרי הם יוצאים יד״ח בהדלקת בע״ב. ולפיכך אי״ז שייך באשתו כי אשתו כגופו, ואי״ז שייך ג״כ בבנותיו ובקטנים שהם טפלים לבע״ב, ואין בהם הדעה לכוין שלא לצאת יד״ח ע״י הדלקת בע״ב.

ויסוד דברי הרמ״א מבוארים ע״פ ביאור המילה מהדרין, דתוס׳ ביאר דמהדרין הוי מהדרי מצוה. ואילו רש״י ביאר, דהם המהדרין אחרי המצוה.

ולפי״ז נראה לבאר, דהרמ״א ס״ל כרש״י שהם מחזרים אחר המצוה, ולכן מפרקים הם את המצוה לכמה מצוות, כדי שיוכלו לקיים כ״א ואחד בפנ״ע מצוה בפנ״ע, ולא רוצים הם לצאת יד״ח במצותם אלא לקיימה בגופם.

ולכן אי״ז שייך בתינוקות וקטנים, דאין הם שייכים כלל במצוות, ולכן הם ממילא יוצאים יד״ח בע״ב וכלפיהם לא פירקו ופרטו את המצוה מבע״ב, משא״כ שאר ב״ב, ולכן אם אשה רוצה להדליק בפנ״ע הרי שהיא מחויבת כדין מצות עשה שהזמן גרמא שאין היא מצוה, וכנ״ל. משא״כ כאשר היא אשתו של בע״ב דהיא אשתו כגופו, שוב אי״ש לחלק אותה מבעלה, ולכן היא לא תדליק בפנ״ע, אלא היא יוצאת יד״ח בהדלקת בעלה בלבד.

אך הנה ע״פ דברי הרמב״ם, שביאר ביסוד דין חנוכה שהוא דין בבע״ב לבדו, הרי שאי״ש להדליק כ״א בפנ״ע אלא רק בע״ב, ולכן ההידור הוא כלפי בע״ב אם מדליק נר אחד לכ״א, או מדליק כנגד הימים כפול מספר ב״ב ולכן יכול להגיע לעשרה עשרים שלושים וכו׳, וכנ״ל.

ולכאורה א״כ, צ״ב בטעם המנהג של בני ע״מ (וכ״כ כעי״ז, שכך הוא המנהג ברמב״ם עצמו וכנ״ל) שהמהדרין מן המהדרין מדליקין חנוכיה אחת, ומוסיפים נר אחד לכל יום, בלא שייכות למספר ב״ב.

אך הנה לסברת תוס׳, שביאר דהמהדרין הם המהדרין במצוות, אי״ז הידור כאשר פורט הוא את המצוות לחלקים ולפרטים ולכן די בכך שבע״ב ידליק, ולא ב״ב.

ובני ספרד הנוהגים כדעת הרמב״ם, ס״ל כתוס׳ שאין דרך לפצל המצוות כי אחר שיצא יד״ח עיקר המצוה שוב אין הוא מקיים הידור, ומ״מ חישיינן לדעת התוס׳ שצריך שיהיה הדלקה הניכרת, ולכן המהדרין מן המהדרין ידליק נר כנגד כל יום בלא קשר למנין ב״ב.

ראיה מדין לחזור ולקים מצוה אף שכבר יצא יד"ח

והנה יש להוסיף על הדברים נופך נוסף, דהנה אנן בני ספרד הנוהגים ע״פ דעת השו״ע ודעימו, אין לנו פחיתות הידור בהא דאין אנו פורטים את המצוות, והוא ע״פ הא דנתבאר במש״כ בשו״ת ג״א אודך מתשובותי (ח״ב סי׳ ז׳) גבי לחזור לקיים מצוה אחר שכבר קיים אותה כבר, והנה שם יסדנו בס״ד, דבדין בל תוסיף התחדש, שכ״ז שבהוספתו על קיום המצוה גורע הוא מגוף המצוה ומתקנתה, הרי הוא באיסור בל תוסיף, אך אם אינו גורע מקיום המצוה, אלא בהוספתו הוא רק מחיבוב המצוה ע״י זה, או מקיימה שוב על מטרותיה הרי הוא מתחבר לגוף המצוה הראשון ומגדיל שוב את מצותן שבה יוצא יד״ח. ועי״ש באורך, ובנידו״ד ע״פ האמור לעיל דאם הוא יהדר גורע הוא את דברי תוס׳ דאין יהיה היכרא של הימים ע״י הדלקתו.

ראייה לדברים מדין שומע כעונה

ועוד ראייה יש לומר ע״פ הא דכתבנו בס״ד בשו״ת אשר לשלמה (ח״א סי׳ י״ט) גבי דין שומע כעונה בברכת היין בליל הסדר כיעוי״ש, ושם הארכנו בדין שומע כעונה, דהנה יש לחקור דהא בקידוש רגיל מתי שאדם בקי ויכול לברך הברכות אמאי לא כ״א יברך בפנ״ע, והאם יש עדיפות לאדם רגיל שיודע לברך בעצמו או שאין עדיפות ויכול לצאת יד״ח מדין שומע כעונה, ועוד האם באדם שאינו יכול לקיים הברכה בעצמו ושומע ומתכון לצאת האם צריך לקיים חלק מחלקי הברכה (כגון לעמוד וכל כיוצ״ב). אך מיהו לפי״ד (שם), שדין שומע כעונה הוא עושה ממש את השומע כמו המשמיע לכל דינו, א״כ אין עדיפות כלל לשמוע או להשמיע.

והנה ראיתי בשו״ת יביע אומר (ח״ד חאו״ח, סכ״ג אוי״ג), שהביא לענין הבדלה לאשה כאשר הבעל כבר שמע הבדלה ויצא יד״ח האם יכול הוא לברך שוב או שיתן לאשה לברך, ובתו״ד כתב וז״ל: ע״ע בס׳ עולת שבת (סי׳ רעג ס״ה) דעדיף טפי לקדש בעצמו כשיודע, משום דהכי אמרינן בכל המצות מצוה בו יותר מבשלוחו. ע״כ. נראה דס״ל דאף ששומע כעונה, מ״מ עונה בפיו עדיף טפי. וכ״מ בפמ״ג

(משבצות זהב ס״ס ר״צ). אולם התוספת שבת (סי׳ רע״ג סק״י) השיג על העו״ש הנ״ל, דהכא לא שייך מצוה בו יותר מבשלוחו. דכיון דקי״ל שומע כעונה מקרי בו ממש. ע״ש. ועיין בתוס׳ (סוכה לח:) ד״ה שמע ולא ענה יצא, שלדברי בה״ג ורש״י, העומד בתפלה ושמע קדושה ישתוק וישמע והרי הוא כעונה. והקשו מברכות (כא:) דבעינן שיוכל להתחיל ולגמור קודם שיגיע ש״צ לקדושה ואם לאו לא יתפלל. ול״ל כולי האי, ישתוק וישמע וכו׳. ומיהו שמא אף על גב דשומע כעונה מ״מ עונה עדיף ומצוה מן המובחר. ע״כ. ולכאורה מכאן מוכח כהעו״ש, ודלא כהתוספת שבת הנ״ל. וכן הוכיח בארחות חיים (סי׳ רע״ג סק״ו). ואכן יש לדחות דשאני התם שאינו ראוי לבילה לענות. וכמ״ש השה״ל (ס״ס כ׳) בשם ר׳ אברהם בר שלמה. וע׳ בב״י (אור״ח סי׳ כ״ה) בשם הרשב״א והאגור. ע״ש. ומ״מ נראה שאיש המוציא את בני ביתו לא שייך בכה״ג מצוה בו יותר מבשלוחו, דאיהו בקי היטב בכונת הברכה ועוד, וכיו״ב כתב בשו״ת דברי יוסף אירגאס (ס״ס כ״ו), דהא דאמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו, היינו כשאין עדיפות בשלוחו יותר ממה שיש בו, אבל אם עושה שליח ת״ח להיות סנדק, עדיף טפי שתיעשה המצוה ע״י שלוחו. ע״ש. ודון מינה לנידו״ד. וכיו״ב כתב התבואות שור (סי׳ כ״ח ס״ק י״ד), שיפה נהגו במצות מילה להזמין מוהל המהדר אחר מצוה זו, אף על פי שאבי הבן עצמו יודע למול. ודלא כהש״ך (חו״מ סי׳ שפ״ב). ומכ״ש אם הוא גדול שיש כבוד ג״כ למצוה, ע״ד שאמרו חז״ל בסוטה (יג.) הניחו לו כבודו בגדולים וכו׳. והא דקי״ל מצוה בו יותר מבשלוחו, ה״ד כשעושה כן מפני שאין רצונו לטרוח בעצמו, אבל אם עושה כן דרך כבוד שמכבד למי שמהדר אחר המצוה לקיימה, על כיו״ב אמרו ביומא (לט.), שדומה למודד אפרסמון שאומרים לו בא ונתבסם אני ואתה, שהוא גרם המצוה, והאחר עושהו ומתבסמים שניהם. עכת״ד. והסכים עמו מרן החיד״א בברכי יוסף (יור״ד סי׳ רס״ד סק״א). ע״ש. וכו׳ עי״ש, וסיים דבריו, דמ״מ כשיודעות הנשים להבדיל והוא כבר יצא יד״ח, נכון שיבדילו בעצמן. וא״כ יוצא דאין עדיפות לצאת או להוציא, דאי״ש בזה מצוה בו יותר מבשלוחו, ולכאורה גם לקיים חלק מחלקי הברכה כגון לעמוד וכד׳, אי״צ ששומע כעונה יוצא יד״ח מהעונה בכל הדינים גם בעמידה שהוא עומד כיעוי״ל.

אך הנה כאשר יש תוספת עדיפות, דהנה כאשר יוצא יד״ח מרויח ג״כ את מעלת ברוב עם, עדיף לו לצאת יד״ח מפי החזן, כיעויין בחזו״ע פורים (עמ׳ ס״ט) גבי שמיעת הברכות במגילה מפי החזן, שעדיף לשמוע מאשר לברך כ״א בעצמו גם מי שיש לו מגילה כשירה, כיעוי״ש. וכן הורה כמה פעמים

אאמו"ר רבי אברהם דורי שליט"א, שלא לקרוא בלחש עם הקורא במגילה גם מי שיש לו מגילה כשירה, כי מפסיד את דין ברוב עם, ומ"מ מו"ז ר' יחזקאל ירוחם זצ"ל נהג מתי שנסעו קבוצה גדולה לצפון, להורות שם לכולם שיעלו כ"א בפנ"ע לברך ברכת הגומל, ועודד שלא לצאת יד"ח אחד מהשני, ויכול להיות שעשה כן כדי להרגיל את הציבור שלא להתבייש ולברך, ולא מדין דנידו"ד, ואכמ"ל.

והנה עתה ראיתי לאאמו"ר שליט"א בספרו אדרת תפארת (ח"ב, סי"א) שכתב, שכאשר אינו טועם מן היין (בקידוש) אינו חייב לכסות את המזונות שלפניו, עי"ש. והוסיף דלכאורה קשה, דאם הוא יוצא מדין שומע כעונה, ממש כמו העונה, וכפי המתבאר ג"כ לעיל, שהוא ממש כמו העונה אמאי פטור מלכסות כמו המקדש, ובאמת עמד ע"ז כבר בספר אדני שלמה (סי' רע"א אות ע"ח) דשומע כעונה וכאילו קידש איהו גופיה, ועי"ש, ותירץ בזה אאמו"ר שליט"א, דהנה מאי דקימ"ל דשומע כעונה זהו לגבי מה שיוצא יד"ח בקידוש, אולם אם כיון רק לצאת יד"ח קידוש, ולא לצאת יד"ח בברכת הנהנין לא אמרינן לגבי ברכת הנהנין בכה"ג שומע כעונה (ונפק"מ ג"כ שאם חוזר בו אח"כ לדוגמא, ורוצה לשתות מן היין, שיש לו לברך על היין, הגם שיצא יד"ח קידוש מדין שומע כעונה), והראייה שהטועם מן היין אינו מברך על שאר משקים, וכדקימ"ל דיין פוטר שאר משקים, אלא אם לא טעם מן היין אף שיצא יד"ח קידוש יש לו לברך על שאר משקים, ולא אמרינן בכה"ג היין פוטר שאר משקין, עי"ש. ובסו"ד הביא לחלק בין מזונות דא"צ לכסות לבין לחם, שראוי לכסות גם מי שאינו טועם, וזה לא מהטעם של בושת הפת מהיין דזה ליכא, הגם שהוא דין שומע כעונה ממש, ורק משום זכר למן ראוי הדבר ע"כ ועי"ש, והנה הוה לן ראייה לכך, שבפשטות מה שיוצאים מדין שומע כעונה הוא לכל מה שקשור למצוה שיוצאים בה יד"ח גם אם זה דינים צדדיים, אך במקום שיש עוד טעמים נוספים כדאי לחוש להם.

והנה גבי ברכת הגומל, כתב הרמב"ם (פ"י מהל' ברכות ה"ח) וכיצד מודה, עומד בינהם ומברך ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם הגומל לחייבים טובות שגמלני כ"ט, וכו', ובכס"מ (שם) כתב ומ"ש עומד בינהם צ"ע מנא ליה עי"ש.

ובב"ח (סי' ריט"ס"א) הביא את דברי הרמב"ם והכס"מ הנ"ל, והוסיף דמשום הכי השמיטו בשו"ע ולא כתב דעומד בינהם נמשך אחר רבינו שלא כתבו. ומיהו, מנהג כל ישראל לברך מעומד ואין לשנות, והכי משמע לישנא דקרא, וירוממהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללהו, אלמא דהזקנים בישיבה

מכלל דהמהללים אינם בישיבה אלא בעמידה, ע״כ.

ובשו״ת חתם סופר (או״ח סי׳ נ״א) כתב, שי״א שהטעם הוא משום שברכה זו היא במקום קורבן תודה שהיא כתפילה שצריכה עמידה, והחת״ס עצמו כתב שהטעם הוא משום כבוד הציבור שיהיה עומד, והערוך השולחן (סי׳ ו׳) כתב, שהטעם הוא משום שכל בי עשרה שכינתא שרייא (סנהדרין לט.), ואין זה דרך ארץ לישב, וא״כ לפי הטעם דהוא במקום קורבן תודה, כתב בחת״ס (הנ״ל), שלכתחילה אין לברך בלילה, ע״כ.

וכן כתב בבא״ח (פרש׳ עקב, ס״ג), העשרה יושבין, דכתיב ובמושב זקנים יהללוהו, והמברך עומד דברכה זו היא במקום קורבן תודה, והמקריב עומד ומקריבה, ולכן אין מברכין ברכת הגומל בלילה, אלא ביום. ובדיעבד אם בירך בלילה יצא יד״ח, ועיין חת״ס (אור״ח סי׳ נ״א), ע״כ.

ובחזו״ע (ברכות, עמ׳ ש״מ), הב״ד האליה רבה שכתב דמיקרי ליה לשון הלל, דכתיב יהללהו, וקי״ל (סי׳ תכ״ב ס״ז) שהלל בעמידה, שנאמר הללו עבדי ה׳ שעומדים בבית ה׳, וכתב הרב בירך את אברהם (דף פ״ח ע״א), שמנהג כל ישראל לברך הגומל מעומד עי״ש, מיהו בדיעבד אם בירך מיושב יצא, וכן פסק הפרמ״ג (א״א סי׳ רי״ט סקי״א), ומ״ש החת״ס (שם) לתמוה על האחרונים הנ״ל שנעלם מהם מש״כ הרמב״ם (בפ״ב מהל׳ מגילה ה״ז), לא יקרא יושב בציבור לכתחילה מפני כבוד הציבור, אלמא כל שצריך ציבור בעי עמידה לכתחילה מפני כבוד הציבור, לפענ״ד אין זה ענין לדברי הרמב״ם, דהתם בא לקרות ולהוציא את הציבור ידי חובתם, ומשום הכי צריך להיות מעומד, אבל המברך הגומל שאינו בא להוציא את הציבור, אלא עצמו, אין בזה ענין של כבוד הציבור, ולכן צריך טעם אחר להצריכו שיברך מעומד, וע״ע בתורת חיים סופר (סי׳ רי״ט סק״ה, דמ״ח ע״ג, ד״ה אומנם), שתמה ג״כ על החת״ס האמור וכנ״ל, וכ״כ הגר״י עטייא בספרו משרת משה (דף מ״ו ע״ב), שאף הרמב״ם לא כתב כן אלא למצוה מן המובחר, ובודאי שאם בירך מיושב יצא, עי״ש.

נמצא א״כ דטעם כבוד הציבור לא שייך כאן, כי אין הוא מוציא הציבור יד״ח, אלא דין לעמוד לפי הבא״ח הוא מדין קורבן תודה, ולחזו״ע הוא מדין ההלל שהוא בעמידה, ולפי הנידו״ד נראה דהוא נפק״מ דאם הוא מטעם קורבן תודה נראה דכן שייך שיעמוד גם היוצא יד״ח מדין שומע כעונה, כדין כל מי שמקריב קורבן שעומד. הגם שהכהן הוא זה שמוציא יד״ח, אך אם זה מצד ההלל שהוא בעמידה ג״כ הכא יכול לצאת יד״ח וא״צ לעמוד אלא רק מי שמהלל בפועל יש לו לעמוד, אך אי״צ גם שיעמוד היוצא יד״ח, ודו״ק מעט.

ולפי"ז יוצא בנידו"ד, דכ"ז אמור ע"פ דברי הרמב"ם, וע"פ ביאור התוס' בביאור דין מהדרין, שאין הם פורטים את המצוות כדי להוסיף מצוות, אלא שהמצוה עצמה תהיה מהודרת יותר. וע"כ עדיף לצאת יד"ח כיון שכך המצוה עצמה תהיה מהודרת יותר, כיון שיצטרף אליה ג"כ דין רוב עם, ודלא כרש"י וכנ"ל. והדברים הם כחומר, ונפלאים הם ביותר.

המורם מכל האמור:

נראה לומר ביסוד דין המהדרין מן המהדרין בחנוכה (שהוא דין של מהדרין שהתחדש רק בדיני חנוכה), דנח' בעיקרו האם הוא כנגד כל ב"ב או דין של בע"ב, ולהלכה נפסק בשו"ע שהוא דין של בע"ב, והרמ"א ס"ל שהוא דין בהידור ב"ב, שהם מתפלגים מהחיוב של בע"ב ומהדרין להוסיף מעצמם, ולא לצאת יד"ח בהדלקת בע"ב.

והנה השו"ע ס"ל דאין להתחלק, כיון שע"י החילוק מפסידים שיטת תוס' שהוא דין בהיכרא של הימים, ולכן דין מהדרין מן המהדרין מתקיים ע"י שבע"ב לבדו ידליק מוסיף והולך כפי מנין הימים ובכך יוצאים יד"ח דין הידור שהוא בבע"ב. משא"כ לדעת הרמ"א שס"ל כדעת הרמב"ם שהוא דין של ב"ב, אזי ידליקו כ"א מב"ב, ובכ"ז יעשו היכר ע"פ דעת תוס', שכ"א ידליק בנפרד עם היכר.

וא"כ הו"ל דהספרדים חישינן ע"פ דעת הרמב"ם לשיטת תוס', ולכן לא מדליקים כל ב"ב כי אם בע"ב לבדו לפי מנין הימים כדי לצאת יד"ח מהדרין מן המהדרין. ואילו האשכנזים ס"ל כדעת התוס' לשיטת הרמב"ם, ולכן ידליקו כל ב"ב כ"א בפנ"ע מוסיף והולך, ובכך יהיה היכרא בין החנוכיות ואזי ידעו כמה ימים הם. וזה ע"פ שיטת רש"י שס"ל שהמהדרין מפצלים ופורטים את המצוה לכמה חלקים, דאז כ"א ואחד מקיים בפנ"ע את המצוה, ולא שאחד עושה כן כדי לצאת יד"ח.

ומה שהספרדים לא מהדרין בעשיית המצוה ג"כ ע"פ שיטת הרמב"ם, בכך שידליקו ג"כ כנגד ב"ב, הוא משום שעיד"ז מפסידים דין תוס' של היכרא, ופתרון הרמ"א שכ"א ידליק במקו"א ל"ש בדידן, דס"ל כהרמב"ם שאין פורטים את המצוה, ומבלעדי זה א"ש לפצל את ההדלקות כ"א במקו"א אלא הכל הוא דין הדלקה של בע"ב, די בכך שיוצאים כל ב"ב בהדלקת בע"ב כשיטת המהדרין. והנלע"ד כתבתי.

ואסיים בדברי ברכה אל כת"ר, יה"ר שהשפעות חג החנוכה יושפעו על כת"ר בהידור מן ההידור, ויפוצו מעיינותיו חוצה בבריאות איתנה ונהורא מעלייא, אורך ימים ושנות חיים יוסיפו לו ויזכה בשמחת כל צאצאיו בקלות ובשמחה אמן כן יהי רצון.

בברכת התורה

סלמאן שלמה דורי